

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2566

THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UBOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE

PHRAKHRUSUCHAIMONGKOLKIT SUKATO (KANSUMNEIANG)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2023

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2566**
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	**รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	**ดร.อุทัย กมลศิลป์**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. อำพล บดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....
(ดร.อุทัย กมลศิลป์)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร. บุญร่วม คำเมืองแสน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	The Integration of Beliefs in the Ubosatha Hall'S Construction Based on Theravada Buddhist Philosophy of the Temples in Kalasin Province
Student's Name	:	Phrakhrusuchaimongkhonkit Sukato (Kansamniang)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2023
Advisor	:	Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak
Co-Advisor	:	Dr.Uthai Kamonsilp

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak

Member (Co-Advisor) .....
(Dr.Uthai Kamonsilp)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Suwin Thongpan)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Boonruam Khammuangsaen)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์**

ชื่อนักศึกษา : **พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)**

ชื่อปริญญา : **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**

สาขาวิชา : **พุทธศาสนาและปรัชญา**

ปีพุทธศักราช : **2566**

อาจารย์ที่ปรึกษา : **รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์**

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : **ดร.อุทัย กมลศิลป์**

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 3) เพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก และการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มพระสังฆาธิการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านประเพณีบุญเบิกฟ้า จำนวน 5 รูป และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 5 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลจากการวิจัยพบว่า:

1. แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาเพิ่มมากขึ้นในชุมชนชาวพุทธจึงมีความต้องการสร้างวัดและอุโบสถเพิ่มมากขึ้น ความขาดแคลนของแต่ละวัดจึงเป็นปัญหามาตลอด อุโบสถเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเป็นสถานที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปที่เป็นองค์แทนพระพุทธองค์เป็นที่ยกขึ้นแสดงปาฏิโมกข์และเป็นสถานที่อุปสมบทของพุทธศาสนิกชนที่ต้องการเข้ามาสู่ร่มกาสาวพัสตร์ เพื่อประพฤติปฏิบัติที่ขัดเกลากาย วาจาและใจ ให้ถูกต้องตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2. หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ หลักศรัทธา “สทฺธา สทฺทหนํ สทฺธา” แปลว่า ความเชื่อ ชื่อว่า ศรัทธา มี 4 ประการ คือ กรรมศรัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม, วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรม, กรรมสกตาศรัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อความศรัทธาพรั่งพร้อมจึงเกิดพลังความสามัคคีของชุมชนชาวพุทธ สร้างสรรค์อุโบสถได้ด้วยความวิจิตรงดงามถูกต้องสมบูรณ์แบบ ซึ่งเชื่อว่าเป็นวัตถุนามัยอันมี

ผลต่อจิตใจทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มขึ้น มีการงดการกระทำบาปอกุศล การรักษาศีลอุโบสถจิตก็จะเกิดความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เรียกว่า สมาธิอุโบสถ หรืออุปจารสมาธิ จิตจึงเกิดกุศลเจตนานำพาให้เกิดปัญญาอันแจ่มกระจ่างเข้าสู่เส้นทางอันบริสุทธิ์บริบูรณ์

3. บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ อุโบสถเป็นสุนทริยธาตุ อันเกิดจาก อิฐ หิน ปูน ทราย หลอมรวมเข้าด้วยกัน สร้างสรรค์ปั้นแต่งให้เกิดความงามวิจิตรที่ประจักษ์อันทรงคุณค่า เชื่อมโยงเข้าสู่แห่งจิตวิญญาณ ทำให้เกิดพลังศรัทธา นำพาให้เกิด ปุญญเขต เรียกว่า แดนแห่งบุญวัตถุทานมัยที่ปรากฏให้เต็มบริบูรณ์ประดุจดั่งวิมานบนพื้นปฐพี วิถีแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแดนศักดิ์สิทธิ์เป็นเอกลักษณ์และเป็นเขตพระราชทานวิสุงคามสีมา ทำให้เกิดสิทธิพิเศษของชุมชนชาวพุทธ โดยปฏิสัมพันธ์ คือการนำหลักธรรมพุทธปรัชญามาประพฤติปฏิบัติ ทำให้เกิดความสงบสุข บริสุทธิ์ทางกาย วาจา และใจ จึงเป็นปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา ความเป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการ หลุดพ้นจากกองทุกข์ ถึงบรมสุข คือ ความงามอันนิรันดร์

4. ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้เรียกว่า “CPBV MODEL” C = Capel คือ การสร้างอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์, P = Principles คือ หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อในการสร้างอุโบสถ ได้แก่ หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัฒน์, B = Belief หมายถึง คติความเชื่อ ความศรัทธาในการสร้างอุโบสถ และ V = Virtue หมายถึง อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างอุโบสถ

คำสำคัญ : บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ, พุทธปรัชญาเถรวาท, วัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

ABSTRACT

Dissertation Topic	:	**The Integration of Beliefs in the Ubosatha Hall's Construction Based on Theravada Buddhist Philosophy of the Temples In Kalasin Province**
Student's Name	:	**PhrakhruSuchaimongkolkit Sukato (Kansumneiang)**
Degree Sought	:	**Doctor of Philosophy**
Program	:	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	:	**2023**
Advisor	:	**Assoc.Prof.Dr. Sowit Bumrungpak**
Co-Advisor	:	**Dr.Uthai Kamolsilp**

The objectives of this thesis were 1) to study the concept of belief in Ubosatha Hall's construction 2) to study the Principles of Theravada Buddhist philosophy regarding the beliefs in Ubosatha Hall's construction 3) to integrate the belief in Ubosatha Hall's construction based on Theravada Buddhist philosophy of the temples in Kalasin Province, and 4) to present the knowledge about the integration of beliefs in Ubosatha Hall's construction of the temples in Kalasin Province. By studying and analyzing information from the Tripitaka, Mainly related textbooks and documents and in-depth interviews, 5 of Buddhist ecclesiastical officials with knowledge and expertise in the Boon Berk Fah tradition and 5 of experts on Buddhism/religious scholars, total of 10 persons. After that, analyzing the content was analyzed, presenting descriptive information.

The results of the research revealed that:

1 . The concept of beliefs in the Ubosatha Hall's construction based on Theravada Buddhist Province .As faith increased in the Buddhist community, there was an increasing demand for temples and Ubosatha Hall's construction, it was unique as a place where a Buddha image represented the Lord Buddha was enshrined. It was a place to perform the Patimokkha and a place of ordination for Buddhists who wished to enter the embrace of Buddhism for as to practice behavior that purified the body, speech, and mind based on the principles of faith in Buddhism.

2. Principles of Buddhist philosophy regarding the beliefs in the Ubosatha Hall's construction, Principles of faith: "Saddha sadhanam satdha" meant to belief. Faith had 4 elements: Karma faith, belief in karma, belief in the law of karma, Vipaka faith: believe in the results of karma, Karma sakata faith: believe that animals have their own karma, and Tathagata Bodhisattva: believe in the Buddha's enlightenment. When faith was ready, the power and unity of the Buddhist community arisen. Create the Ubosatha Hall's with exquisite beauty and perfection which is believed to be an object mind that had an effect on the mind, causing faith to increase. Abstaining from sin, maintaining the precepts of the Uposatha. The mind will become firm and unshakable, called Ubosot Samathi or Upacara Samadhi. The mind then has meritorious intentions. Led to clear wisdom and entered the path of complete purity.

3. Integrating beliefs in the Ubosatha Hall's construction based Theravada Buddhist philosophy of temples in Kalasin Province: Ubosatha Hall was an aesthetic element which arisen from the fusion of bricks, stones, cement, and sand, created valuable beauty, connected to the spirit, created the power of faith, led to the creation of Punyakhet, called a land of merit that appeared in its fullness, liked a castle on the earth. Way of Buddhism which was a sacred land, unique and a royal area bestowed by Wisungkhamsima, created special rights for the Buddhist community. By interaction was to put the principles of Buddhist philosophy into practice, brought about peace and purity in body, speech and mind. Therefore it was a miracle in Buddhism, freedom from bondage, escaped from suffering to happiness, which is eternal beauty.

4. Gained new knowledge called "CPBV MODEL" C = Chapel (Ubosatha Hall): construction of chapels in a temples in Kalasin Province, P = Principles: Dharma principles in Buddhism that affect beliefs in building the chapels, including principles of faith, utility, Anussati and Ariyawat, B = Belief: beliefs in building the chapels, and V = Virtue: the benefits gained from building the chapel.

Keywords: The integration of beliefs in the Ubosatha Hall's Construction, Theravada Buddhist Philosophy, The temples in Kalasin Province

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เนื่องด้วยความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ได้ช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระเทพวัชรเมธี, ผศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกรูป/คน และคณาจารย์พิเศษทุกรูป/คน ผู้ได้อบรมสั่งสอน ให้เกิดสติปัญญาทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ อันสามารถนำไปใช้พัฒนาต่อยอดในการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่น

ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ดร.อุทัย กมลศิลป์ ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ในการจัดทำดุษฎีนิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุง แก้ไขเนื้อหาของดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอขอบพระคุณ ขอบคุณ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาทุกรูป/คน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ อบรมสั่งสอน สนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกด้วยดีเสมอมาตลอดจนเพื่อนักศึกษาระดับปริญญาเอกทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยโดยตลอดมา

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยและผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่านที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการะบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม พร้อมเจ้ากรรมนายเวรในทุกภพทุกชาติด้วยเทอญ

พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อในดุษฎีนิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 ในการอ้างอิงโดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) 9/170/56 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 170 หน้า 56

1. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จูฬวรรค
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวารวรรค
วิ.มหา.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังคอรรถกถา
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท
ขุ.เถร. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา
ขุ.จูฬ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส
ขุ.มหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
ม.อุป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
องฺ.จตุกฺก. (ไทย)	=	สุตตันปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
องฺ.ฉกฺก. (ไทย)	=	สุตตันปิฎก	อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต
องฺ.สตฺตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนกาย สัตตกนิบาต
องฺ.อฏฺฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต
องฺ.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**	
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธัมปิฎก	วิภังค์

ข. คำย่อเกี่ยวกับอรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อักษรย่อที่ใช้อ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย กำหนดอักษรย่อโดย อนุวัตตามตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์/เล่ม/ภาค/หน้า ตัวอย่าง เช่น สำ.นิ.อ. 2/3/22 หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล สังยุตตนิกาย สารัตถปกาสินีนิทานวรรคอรรถกถา เล่มที่ 2 ภาคที่ 3 หน้า 22 เป็นต้น ในกรณีที่มีเลขอ้างอิงสองตัว จะระบุโดยชื่อย่อคัมภีร์/เล่ม/หน้า ตัวอย่าง เช่น ที.ม.อ. 2/105 หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา เล่มที่ 2 หน้า 105 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ช
กิตติกรรมประกาศ..... ฌ
สารบัญคำย่อ..... ญ
สารบัญ..... ฏ
สารบัญภาพ..... ฑ
บทที่ 1 บทนำ..... 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1
1.2 คำถามการวิจัย..... 6
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย..... 6
1.4 ขอบเขตการวิจัย..... 7
1.5 วิธีการดำเนินของวิจัย..... 8
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 12
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ..... 20
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ..... 20
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 21
บทที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ..... 22
2.1 ความรู้เรื่องอุโบสถในพระพุทธศาสนา..... 22
2.2 ความรู้เรื่องคติความเชื่อในการสร้างอุโบสถในพระพุทธศาสนา..... 54
2.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถ..... 64
2.4 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์..... 79
2.4 สรุป..... 102
บทที่ 3 หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ..... 103
3.1 หลักศรัทธา..... 103
3.2 หลักอัตถประโยชน์..... 122
3.3 หลักอนุสสติ..... 124
3.4 หลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์..... 126
3.5 สรุป..... 127

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์..... 128

4.1 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านอานิสงค์ของการทำทานด้วยหลักความศรัทธา. 128

4.2 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยอัตถะประโยชน์. 130

4.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านประดิษฐานพระพุทธเจ้าด้วยหลักอนุสสติ..... 130

4.4 ความเชื่อความศรัทธาจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์..... 132

4.5 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการทำสังฆกรรมด้วยหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์.. 133

4.6 สรุป..... 135

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ..... 137

5.1 สรุปผลการวิจัย..... 137

5.2 อภิปรายผลการวิจัย..... 139

5.3 องค์ความรู้ใหม่..... 143

5.4 ข้อเสนอแนะ..... 144

บรรณานุกรม..... 145

บุคลานุกรม..... 154

ภาคผนวก..... 156

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย..... 157

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ..... 159

ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์เชิงลึก..... 165

ภาคผนวก ง รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 170

ภาคผนวก จ หนังสือขออนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์..... 173

ภาคผนวก ฉ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน..... 184

ภาคผนวก ช ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์..... 186

ภาคผนวก ซ ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์..... 188

ประวัติผู้วิจัย..... 194

สารบัญภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 สรุปกรอบแนวคิดในงานวิจัย..... 21
2.1 พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง..... 81
2.2 อุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมาราม..... 83
2.3 อุโบสถวัดสว่างหัวนาคำ..... 84
4.1 จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง..... 133
5.1 องค์ความรู้ใหม่..... 144

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุโบสถกรรมมีความสำคัญถูกกล่าวถึงไว้ในพระธรรมวินัยไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมด้วยหมู่สงฆ์บวชให้ “ราธะ” ซึ่งถือว่าเป็นพระภิกษุรูปแรกที่ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรม สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมในการอุปสมบทกรรมนั้น เรียกว่า อุโบสถ ปฐมสังฆาราม ที่เวฬุวันมหาวิหาร พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงราชคฤห์ทรงสร้างถวายพระพุทธเจ้า และยังมีผู้เลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้า คือ ท่านอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีซื้อสวนพระเจ้าเชตสร้างวัดพระเชตวัน พร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ เป็นปฐมทัศน์ ที่นครสาวัตถีถวายพระพุทธเจ้า และต่อมา นางวิสาขามหาอุบาสิกาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าจึงสร้างวัดบุปผารามพร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ ที่สาเกตุนคร ถวายพระพุทธเจ้าและสงฆ์หมู่ใหญ่ และยังมีมหาเศรษฐีชื่อ โฆษิตะ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า สร้างวัดโฆษิตารามพร้อมด้วยเสนาสนะและอุโบสถ ที่นครโกสัมพีถวายแด่พระพุทธเจ้าและสงฆ์หมู่ใหญ่ มีพระเจ้าอุเทนเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์วังสะ ผู้เกรียงไกร[1]

พระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะ ในนครปาฏลีบุตรทรงเลื่อมใสศรัทธาและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาช่วงปี พ.ศ. 268 บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม เสนาสนะ อุโบสถและเจดีย์ สังเวชนียสถาน พร้อมด้วยบริวารแปดหมื่นสี่พันองค์ และทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนาพระไตรปิฎกแล้วส่งสมณะทูตสายที่ 8 มีพระโสณะและพระอุตระมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ สร้างวัด เสนาสนะ อุโบสถและเจดีย์นครปฐม อุปสมบทกุลบุตร ประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง[2]

สถานที่พระสงฆ์ประชุมกันเพื่อทำสังฆกรรมต่าง ๆ เรียกว่าพระอุโบสถเป็นสถานที่สำคัญที่สุดของวัดวัดทุกวัดจำเป็นต้องมีพระอุโบสถเพราะพระอุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชน นอกจากนั้น พระอุโบสถยังมีศิลปะการก่อสร้างประดับตกแต่ง และสถาปัตยกรรมที่สำคัญลักษณะการตกแต่งพระอุโบสถแสดงให้เห็นถึงความสวยงามทางด้านสุนทรียภาพ โครงสร้างวิจิตรศิลป์ และ

---

[1] ลานธรรมจักร, “พระราธเถระ เอตทัคคะในทางผู้มีปฏิภาณแจ่มแจ้ง” 5 มิถุนายน 2552, <http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php?f=70&t=57955> (20 July 2023)

[2] สุรพศ ทวีศักดิ์, *ความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนายุคต้น: กำเนิดและพัฒนาการรัฐพุทธศาสนายุคอโศกและยุคกลางในความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, 2560), หน้า 115 – 139.

เทคนิคของสถาปัตยกรรมแต่ละยุคสมัย ดังเช่นพระอุโบสถของไทยเป็นศิลปะที่วิจิตรสวยงามสมบูรณ์ตามลักษณะของศิลปะไทย และเป็นที่เชิดชูชื่อเสียงของประเทศไทย เป็นตัวแทนแห่งสุนทรียะในด้านศิลป์ของไทยเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่ดึงดูดใจชาวต่างประเทศ พระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ ประเภทของพระอุโบสถในพุทธศาสนาเถรวาท นิยมสร้างพระอุโบสถอยู่ 2 ประเภท คือ[3]

1) พระอุโบสถในน้ำ หรือเรียกอย่างภาษาคำพูดทั่วไปว่า “พระอุโบสถแพ” หรือ “พระอุโบสถน้ำ” หมายถึงพระอุโบสถที่สร้างขึ้นในน้ำ เพื่อใช้น้ำเป็นสิ่งกำหนดเขตแดนเพื่อทำสังฆกรรม แนวความคิดในการใช้สีมาลักษณะนี้ ในประเทศไทยมีอยู่บ้างบางพื้นที่แต่ไม่ค่อยมีมากนัก

2) พระอุโบสถบนบก หมายถึง พระอุโบสถที่สร้างขึ้นบนผืนดิน มีการกำหนดเขตสีมาด้วยใบเสมา เป็นแบบอย่างที่พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป ในประเทศไทย

ในประเทศไทยมีพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาที่มีรูปแบบทรวดทรงที่ต่างกันออกไป 4 ภาค ดังนี้ คือ

1) พระอุโบสถภาคกลาง เป็นภาคที่สำคัญของประเทศมีวัดที่สำคัญงดงามด้านศิลปะอยู่มาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ตั้งอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง สร้างขึ้นอย่างสวยงามที่สุดในประเทศไทย เป็นวัดที่รวมศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมอันเป็นวัฒนธรรมที่สูงของชาติไทย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปฐมกษัตริย์แห่งพระราชวงศ์จักรีทรงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 พร้อมกับการสร้างเมืองหลวง และพระบรมมหาราชวัง[4]

2) พระอุโบสถภาคตะออกเฉียงเหนือ (อีสาน) เป็นการพัฒนารูปแบบ ที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงทักษะการแสดงออกทางภูมิปัญญา เชิงช่างของกลุ่มช่างพื้นบ้าน ที่รวมใจสละแรงงานรับใช้พระพุทธศาสนา การทำงานเชิงช่างของกลุ่มชาวบ้านในอดีต มีส่วนสร้างศิลปะของชาติในขั้นพื้นฐาน และการปฏิบัติงานช่าง ให้กับพระพุทธศาสนา เช่น วัดบูรพาราม จังหวัดสุรินทร์ ที่เป็นอารามหลวง วัดบูรพาราม เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี มีอายุประมาณกว่า 200 ปี เท่าๆ กับอายุของเมืองสุรินทร์ สร้างโดยพระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ จางวาง (ปุม) เจ้าเมืองสุรินทร์คนแรก สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2300-2330โดยประชาชนร่วมกันสร้างขึ้น

3) พระอุโบสถภาคเหนือ วัดศรีสุพรรณ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2043 โดยพระเมืองแก้วหรือพระเจ้าพิลกปนัดดาธิราช ร่วมกับพระราชมารดาเจ้า โปรดเกล้า ให้ขุนหลวงจ่าคำ นำเอาพระพระพุทธรูปองค์หนึ่งมาประดิษฐานแล้วสร้างวัดแห่ง นี้ขึ้น เดิมเรียกชื่อว่า “ศรีสุพรรณอาราม” ต่อมาได้สร้างมหา

---

[3] ฝ่ายวิชาการภาษาไทย, *พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัยและสมบูรณ์,* พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่นจำกัด มหาชน, 2553), หน้า 1299.

[4] ทัศนีย์ พิกุล, *ทรวดทรงและการตกแต่งโบสถ์ไทย,* ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, (สาขาโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปกร, 2513), หน้า 69.

วิหาร พระบรมธาตุเจดีย์ พระอุโบสถหลังเดิม ผูกพัทธสีมาเมื่อ พ.ศ. 2052 พร้อมทั้งสร้างส่วนสถานอื่น ๆ ถือเป็นศูนย์กลางแห่งศิลปะวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมช่างหล่อ ถนนช่างหล่อ และหัตถกรรมเครื่องเงิน เครื่องเขิน ถนนวัวลายแห่งนี้มีวิสัยทัศน์ที่มุ่งมั่นจรรโลงพระพุทธศาสนาวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชาวพุทธ ควบคู่ไปกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และเศรษฐกิจชุมชน จากประวัติศาสตร์อันยาวนาน 508 ปีตามหลักศิลาจารึกบนหินทรายแดงกล่าวถึงประวัติวัดศรีสุพรรณไว้อย่างชัดเจน[5]

4) พระอุโบสถภาคใต้ วัดลานแซะ ตั้งอยู่ เลขที่ 3 บ้านศาลาต้นรัก หมู่ที่ 1 ตำบลขยาด อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2458 โครงสร้างเสาพระอุโบสถทำด้วยไม้ พื้นก่อซีเมนต์ปูด้วยกระเบื้องเคลือบขัดเซรามิค แต่เดิมเป็นพระอุโบสถโล่งไม่มีฝาผนังตามแบบสถาปัตยกรรม พื้นเมืองภาคใต้ ภายหลังทางวัดได้ทำการบูรณะพระอุโบสถ โดยติดตั้งฝาผนังพระอุโบสถด้วยกระจกใสทั้งสี่ด้าน ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันแต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปกรรมพื้นเมืองภาคใต้แบบดั้งเดิมเอาไว้และรักษาศิลปะดั้งเดิมเอาไว้[6]

ปัจจุบันปัญหาการสร้างพระอุโบสถมีขึ้นอยู่มากมาย วัดแต่ละแห่ง ล้วนแต่แข่งขันกันสร้างตกแต่งประดับประดาสวยงามวิจิตรตระการตากว้างใหญ่เกินความจำเป็น มีการโฆษณาเรี่ยไรหาปัจจัยมาสร้างให้ได้ตามความต้องการของสมภารแต่ละวัด บางวัดสร้างขึ้นมาเพื่อประดับบารมีในการก่อสร้างพระอุโบสถมีการใช้ปัจจัยที่สูง เกินความจริง เพื่อเป็นช่องทางหาปัจจัยไปใช้ในทางที่ผิด ไม่เป็นตามวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก เพื่อเป็นที่ประชุมสงฆ์ ทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันในวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ แห่งปักษ์”[7] เนื่องจากสมัยนี้ การสร้างวัด ต้องอาศัยกำลังทรัพย์และกำลังคนมหาศาล เพราะต้องสร้างวัดให้เพียบพร้อมด้วยสถานที่ร่มรื่น มีอาคารโรงเรือนมากมาย โดยเฉพาะมีโรงอุโบสถ หรือโบสถ์ สถานที่ที่จะต้องใช้ เพื่อการทำสังฆกรรมสำคัญๆ หลายอย่าง อาทิ การให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร การสวดทำอัพภานกรรม การสวดญัตติทุติยกรรมวาจา การสวดญัตติจตุตถกรรมวาจา ฯลฯ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เนื่องจากโบสถ์ ที่สร้างขึ้นทุกวันนี้ คณะสงฆ์สามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ได้หลายอย่างคือ เป็นอาคารอเนกประสงค์ รวมทั้งใช้เป็นที่ประชุมที่แสดงธรรม ที่ฝึกอบรมสมาธิภาวนา ที่สวดมนต์ ทำวัตรเช้าค่ำ และที่พักอาศัยชั่วคราว สำหรับต้อนรับพระอาคันตุกะ เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่สร้างโบสถ์ถวายพระสงฆ์ จึงได้บุญกุศลมากมาย ทั้งชาตินี้และชาติหน้า กล่าวคือชาตินี้ ผู้มีศีลเป็น

---

[5] วัดศรีสุพรรณ, “อุโบสถเงินหลังแรกของโลก” 12 กรกฎาคม 2561, <http://watsrisuphan.org> (20 July 2023)

[6] วัดศรีสุพรรณ, “อุโบสถเงินหลังแรกของโลก” 12 กรกฎาคม 2561, <http://watsrisuphan.org> (20 July 2023)

[7] วิ. ม. (ไทย) 4/132/208.

พื้นฐาน ที่ถวายโรงอุโบสถ ย่อมได้ความปลื้มปีติสุขอย่างสูง เมื่อได้ทราบว่า พระสงฆ์ได้ใช้โรงอุโบสถที่ตนสร้างถวายอย่างคุ้มค่า เกียรติคุณของผู้ถวายย่อมฟุ้งขจรไกล ผู้ถวายย่อมได้ สดับพระธรรมเทศนาเพิ่มพูน ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบสุขได้มากขึ้น แม้จะสิ้นชีพก็ไม่หลงทำกาลกิริยา(ตาย) ย่อมมีอารมณ์ยึดมั่นในกุศล เป็นอาสันนกรรมที่ดี ชาติหน้า ถ้าผู้ถวายโรงอุโบสถ ยังมีกิเลสอยู่ถึงแก่กรรมลง เขาย่อมได้ไปเกิดในกำเนิดที่ดี มีความสะดวกสบายที่เรียกว่า สุคติโลกสวรรค์อันเพียบพร้อมด้วยสิ่งที่ประเสริฐ ที่พึงพอใจ อันเป็นฝ่ายโลกิยสมบัติและจะได้บรรลุคุณธรรมต่างๆ อาทิ ฌาน อภิญญา อริยมรรค อริยผล และกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานเป็นที่สุด

พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ในสังคมไทยจนมาถึง 2,600 ปีนั้น แสดงถึงความดำรงมั่นในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยมาเป็นอย่างดี ปกติคนนิยมทำบุญตักบาตรในทุกเช้าของวันธรรมดา ในชนบทยังสามารถเห็นคนไปทำบุญฟังเทศน์ฟัง ธรรมในวันพระ ถึงแม้แต่ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนายังพบว่าคนไทยจำนวนมากเข้าวัด ปฏิบัติธรรมกันอย่างมากมายเครื่องมือในการปกครองสงฆ์ไม่ว่าจะเรียกว่า “ศีล” หรือ “สิกขาบท” หรือ“ปาติโมกข์” อยู่ในลักษณะเป็น “จาริตตะ” และ “วาริตตะ” วิเคราะห์ได้ว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงชี้ให้ทำหรือห้ามไม่ให้ทำอาจมีกรณีตัวอย่างเกิดขึ้นแล้วหรือยังไม่เกิดก็ได้ เห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะกรณีศีลที่มานอกพระปาติโมกข์ เช่น ในกรณีที่มียุงมาก ทรงอนุญาตให้ใช้มุ้ง หรือในกรณีซึ่งสถานที่จงกรมต่ำ ทรงอนุญาตให้ถมพื้นที่ให้สูงขึ้นเพื่อไม่ให้น้ำท่วม ในกรณีที่มีนำของหอม ดอกไม้มาถวายภิกษุ ทรงอนุญาตให้รับของหอมแล้วเจิมไว้ที่บานประตูหน้าต่าง รับดอกไม้แล้ววางไว้ที่ด้านหนึ่งในวิหาร เป็นต้น ปาติโมกขสังวรศีล หมายถึงศีลที่เป็นสิกขาบท ที่ชื่อว่า“ปาติโมกข์” เพราะทำบุคคลผู้รักษาศีลให้รอด ให้พ้นจากทุกข์ในอบายเป็นต้น ในที่นี้น่าจะหมายเอาสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุสงฆ์ พระปาติโมกข์มี 2 ประการ คือ (1) โอวาทปาติโมกข์ (2) อาณาปาติโมกข์

กาฬสินธุ์เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานเมืองหนึ่งในภาคอีสาน ดังปรากฏร่องรอยเมืองโบราณ อาทิ เมืองฟ้าแดดสูงยาง ที่ปรากฏอยู่ในตำนานอุรังคธาตุ ปรากฏหลักฐานโบราณคดีสิ่งก่อสร้างในรูปแบบเจดีย์ และใบเสมาหินในสมัยทวาราวดี เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านอารยธรรมมาเนิ่นนานประมาณ 1,600 ปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์กาฬสินธุ์เริ่มก่อตั้งเป็นเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2336 โดยท้าวโสมพะมิต ได้อพยพผู้คนหนีภัยการสู้รบมาจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงพร้อมไพร่พล มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ต่อมาได้อพยพผู้คนข้ามเขาภูพานมาอยู่บ้านกลางหมื่น ตำบลกลางหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในปัจจุบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2337 ได้อพยพผู้คนลงมาทางใต้ถึงบ้านแก่งส้มโฮง ริมแม่น้ำล้าปาว และเข้าถวายสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพื่อขอตั้งบ้านเมือง ซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมือง และพระราชทานนามว่า เมืองกาฬสินธุ์ หรือ เมืองน้ำดำ เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งมีพระบรมราชโองการโปรด

เกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตเป็นพระยาไชยสุนทร ครองเมืองกาฬสินธุ์เป็นคนแรก นอกจากนี้“เมืองกาฬสินธุ์ที่เป็นบริเวณแก่งสำโรงดงสงเปือยของเจ้าโสมพะมิต เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ประการแรก เป็นการปลอดภัยจากการคุกคามเร่งรัดเก็บส่วยจากเวียงจันทน์ เพราะมีเทือกเขาภูพานขวางกั้นอยู่ ประการที่สอง บริเวณแก่งสำโรง ดงสงเปือย มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ คือ ลำน้ำปาวที่สามารถหล่อเลี้ยงชีวิตไพร่พล ตลอดจนการเพาะปลูกซึ่งเป็นวิถีการดำรงชีวิตของครอบครัวราษฎร และประการที่สาม สามารถขยายเมืองได้ง่ายเพราะบริเวณที่ กำหนดเป็นเขตเมืองนั้นกว้างขวาง”

ในปัจจุบันชุมชนเมืองกาฬสินธุ์หรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เชื่อเรื่องของบุญ – บาป จากการปฏิบัติตนให้เกิดความสุข และความเจริญ จะเห็นได้จากประชาชนส่วนใหญ่ของจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ได้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จะเห็นได้จากอดีคมีการสร้างสิ่งเคารพและเพื่อสักการะบูชา เช่น พระธาตุยาคู เป็นต้น “พระธาตุยาคูหรือพระธาตุใหญ่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเจดีย์ที่ใหญ่ ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นหนึ่งในโบราณสถานที่พบในเขตเมืองฟ้าแดดสงยาง ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ มีการขุดค้นพบหลักฐานต่างๆ มากมาย เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมือง และเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวจังหวัด กาฬสินธุ์ ได้มีการสร้างขึ้นในสมัยทวารวดีได้สร้างขึ้นในราวปีพุทธศตวรรษที่ 14-15 และความเชื่อเกี่ยวกับวัด อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ ชาวชุมชนหรือประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ก็ยังเคารพนับถือ เพราะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ได้มีความเชื่อเกี่ยวกับอุโบสถหรือกิจกรรมที่เกี่ยวด้วยการช่วยเหลือในการอุปถัมภ์ต่าง ๆ ทั้งได้เสียสละปัจจัยและสิ่งของเพื่อที่จะหวังเอาบุญกุศลด้วยการเชื่อเรื่องของบุญตามหลักพระพุทธศาสนาที่ได้ปฏิบัติกันมา

ทั้งนี้ในลักษณะที่แสดงออกมาเกี่ยวกับการทำบุญหรือการเสียสละต่าง ๆ เกี่ยวกับสถานที่ใช้ในกิจสงฆ์ประชาชนก็ร่วมด้วยช่วยกัน แม้แต่อุโบสถต่าง ๆ ก็อาศัยแรงศรัทธาก่อสร้างร่วมกัน และจะเห็นได้ในอำเภอยางตลาด ประชาชน หรือชุมชนนั้นให้ความสำคัญในการสร้างอุโบสถ วัดสว่างหัวนาคำ ตำบลหัวนาคำ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้มีอุโบสถที่สวยงาม หนึ่งเดียวในภาคอีสาน หรือเรียกอีกอย่างว่า สิม (อุโบสถ์) ไม้พันธ์ชาติ” สิมหรือที่ภาคกลางเรียกอุโบสถ ถือเป็นงานสถาปัตยกรรมของอีสานและไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพระธาตุของวัดอีกประเภทหนึ่ง มักถูกสร้างขึ้นจากความศรัทธาของประชาชนเพื่อเป็นการถวายเป็นพุทธบูชาให้กับพระพุทธศาสนา” การสร้างอุโบสถไม้พันธ์ชาติ โดยใช้ไม้สร้างอุโบสถทั้งหลัง ทรงศิลปะผสมผสานระหว่างล้านนาและล้านช้าง ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทั้งในชุมชนและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป “อุโบสถที่วัดสว่างหัวนาคำนี้ ทำพิธียกช่อฟ้าปฐมฤกษ์เมื่อวันพุธที่ 5 ตุลาคม พุทธศักราช 2555 ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 11 เวลา 09.39 น. โดยมีหลวงพ่อพระเทพวงศาจารย์ (หลวงพ่อคูณ) วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มีคุณพ่อสาย ภูทองเงิน ตัวแทนคณะศิษย์หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ เป็นตัวแทนฝ่ายฆราวาส”

ประชาชนหรือชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์นั้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับสถานที่ทางพระพุทธศาสนา อาทิเช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ กฏิ เป็นต้น โดยมีคติความเชื่อเกี่ยวกับสร้างหรือความศรัทธาในพระพุทธศาสนา การเสียสละ สิ่งของต่าง ๆ การร่วมแรงร่วมใจทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส เพื่อต้องการที่จะสืบสาน หรืออนุรักษ์ไว้ให้บุคคลชนรุ่นหลังได้เห็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมอันจะเกิดคุณงามความดีในทางพระพุทธศาสนา เพราะความสำคัญของอุโบสถก็เกี่ยวเนื่องด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การอุปสมบท การสวดกฐิน การสวดปริวาสกรรม เป็นต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิต และวิถีชีวิตที่ดีงามตามวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เป็นอย่างไร และได้มีคติความเชื่อตามหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ เป็นอย่างไร การบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้อย่างไร และองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีประเด็นอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องต่อไปของพุทธศาสนิกชนของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถเป็นอย่างไร

1.2.2 หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถเป็นอย่างไร

1.2.3 บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1.3.3 เพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.4 เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยกำหนดขอบเขตไว้ 3 ด้าน คือ

1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเอกสารที่เป็นปฐมภูมิประกอบการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งชั้นทุติยภูมิออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

2.1 เอกสารชั้น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา

2.2 เอกสารชั้นปกรณ์วิเสส คือ วิสุทธิมรรค วิมุตติมรรค มิลินทปัญหา

2.3 เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นหนังสือและตำราวิชาการ

2.4 เอกสารที่เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเอกสารทางวิชาการอื่น ๆ

2.5 วารสารหรือเอกสารอื่น ๆ

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ และบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งประกอบด้วยความรู้เรื่องคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ แล้วนำมาศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ซึ่งได้วางขอบเขตในการศึกษาความหมาย ความสำคัญ แล้วนำมาบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ และได้องค์ความรู้ใหม่ เป็นต้น

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัย ได้แก่

1. วัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. วัดโพธิ์ชัยเสมาราม ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์
3. วัดสว่างหัวนาคำ ตำบลหัวนาคำ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

เนื่องจากวัดดังกล่าวได้มีการสร้างอุโบสถ โดยผู้มีจิตศรัทธาแลเชื่อตามโบราณที่ว่าสร้างอุโบสถเพื่อบวชลุกหลานผู้ร่วมก่อสร้างจะได้อานิสงส์จนเข้าสู่นิพพาน

1.4.4 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยสัมภาษณ์

เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัยและได้กำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาโดยการมุ่งเน้นเลือกสัมภาษณ์ ได้แก่

1. พระสังฆาธิการในจังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 5 รูป คือ 1) พระครูวรธรรมธัช, ดร. เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธ์ เจ้าอาวาสวัดกลาง พระอารามหลวง และ 2) พระครูสิริภัทรโสภณ รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าอาวาสวัดสว่างใต้ 3) พระมหาอนันต์ นิมฺมโล ป.ธ.8 รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์ เจ้าอาวาสวัดเกษมาคม 4) พระครูปริยัติพัฒนกิจ เจ้าคณะอำเภอดอนจาน และ 5) พระศุภราชัย สุรสกฺโก, ดร. เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา จำนวน 5 คน คือ 1) นายสยามพัชร์ ทิพสอน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์ 2) นายขัตติยา ชัยมณี วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ 3) นางสาวหนูละมัย ทัศนา นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ 4) นายเวนิช ชูศรีพัฒน์ นายอำเภอดอนจาน และ 5) นายบุญเลี้ยง การรัตน์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา

ผู้วิจัยมีเหตุผล (Reasoning) ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

1. พระสังฆาธิการทั้ง 5 รูป เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่มีพรรษาเกินกว่า 20 พรรษา และเป็นพระอุปัชฌาย์ มีอุโบสถภายในวัด มีประสบการณ์ในการอุปสมบทและร่วมในพิธีลงอุโบสถเป็นประจำ

2. ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนา/นักวิชาการศาสนา เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นนายอำเภอประจำท้องที่ และเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้มีความใกล้ชิดกับประชาชน ได้มีคติความเชื่อความศรัทธาในการทำพิธีกรรมในอุโบสถ

1.4.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่ วันที่ 1 มิถุนายน 2565–มิถุนายน 2566 รวมเป็นระยะเวลา 12 เดือน

1.5 วิธีการดำเนินวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ 8 วิธี คือ

1.5.1 รูปแบบการทำวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึง ต้องใช้เทคนิคในการตรวจสอบด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นเรื่องเดียวกัน โดยใช้วิธีการค้นคว้าแบบวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary

Research) ประกอบด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

1.5.2 สำรวจข้อมูล

1) สำรวจข้อมูลด้านแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะแนวคิดในการพัฒนาพุทธศาสนิกชนในยุคสมัยปัจจุบัน

2) สำรวจข้อมูลด้านจำนวนพุทธศาสนิกชนที่ใช้เป็นประชากรสำหรับการศึกษาวิจัยในจังหวัดกาฬสินธุ์

3) สำรวจข้อมูลพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

4) สำรวจข้อมูลพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

5) สำรวจเอกสารทั้งที่เป็นหนังสือและตำราที่กล่าวถึงพุทธศาสนิกชนในมุมมองหรือทัศนะต่าง ๆ ของนักวิชาการในสังคมไทยปัจจุบัน

6) สำรวจงานวิจัยทั้งระดับดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ งานวิจัยประยุกต์ และงานวิจัยเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

7) สำรวจหนังสือและตำราที่ว่าด้วยแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในสถาบันการศึกษาและหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

8) สำรวจนักวิชาการผู้แต่งหรือเขียนหนังสือเกี่ยวกับเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1.5.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วน ด้วยกันประกอบด้วย

1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยตำรา วิชาด้านพุทธศาสนาและตำราอื่น ๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In – Depth interview) การสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามที่กำหนดไว้ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group discussion)

4) การจดบันทึก

5) การใช้เทปบันทึกเสียง

6) การบันทึกภาพนิ่ง

1.5.4 เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็น

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe)

3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

โดยผู้วิจัยดำเนินการสังเกตจากการทำกิจวัตรประจาวันและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นต้น กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

1.5.5 วิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย

การจะสร้างเครื่องมือวิจัยให้เป็นเครื่องมือที่ดีนั้น จะต้องมีวิธีการที่เรียกว่าวิธีการสร้างที่ดี โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการสร้างเครื่องมือวิจัยไว้ 7 ขั้นตอน ได้แก่

1) ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นและเนื้อหาของงานวิจัยในบทที่ 1, 2, 3 จนครบถ้วนแล้ว เพื่อแสวงหาคำตอบในบทที่ 4 จึงได้กำหนดประเด็นสำคัญเพื่อสร้างคำถามวิจัย

2) ได้นำประเด็นสำคัญเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

3) อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำทั้งประเด็นสำคัญและวิธีการสร้างเครื่องมือ

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับแก้ไขเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา

5) นำแบบสัมภาษณ์ไปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

6) เสนอแบบสัมภาษณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย

7) นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดแล้ว

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิทยาการวิจัยหรือวิธีการวิจัยสำคัญที่เรียกว่า การวิเคราะห์ (Analysis) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วน คือ

1) การตีความ (Interpretation) หมายถึงความพยายามเข้าใจความหมายข้อคำพูดหรือถ้อยคำ (wording) และข้อความ (statement) ที่เป็นข้อมูลจากเอกสารและคำสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะตีความหมายได้ตรงกับความมุ่งหมาย หรือเจตนาของผู้เขียนหรือผู้ให้ข้อมูลก็ได้ หรือบางครั้งอาจจะเข้าใจความหมายตามวิธีของตนเอง โดยอาศัยพื้นความรู้เดิม ความสนใจ ประสบการณ์ สติปัญญาและวัย

2) การใช้เหตุผล โดยทั่วไปถือว่าเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เหตุผลคือหลักฐานหรือสิ่งที่ยืนยันความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นจริง เมื่อจะทำอะไรก็ตามต้องคิดก่อนว่าเราควรทำหรือไม่ เพราะเหตุใด นี่คือการถามหาเหตุผลมาสนับสนุนความคิดและการกระทำของตนเอง ส่วนการใช้เหตุผล(Reasoning) ในเชิงวิชาการ หมายถึงการอ้างหลักฐานที่เป็นปฐมภูมิในเรื่องนั้น ๆ เป็นตัวตั้งหรือเป็นฐานสำคัญของการคิด เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่ออธิบายอะไรบางสิ่งบางอย่าง

3) การให้เหตุผลหรือเรียกอีกนัยว่า การอ้างเหตุผล โดยทั่วไปถือว่าเป็นกระบวนการคิดของมนุษย์และสื่อความหมายกับผู้อื่นด้วยภาษา ซึ่งประกอบด้วยข้อความหรือประโยคหนึ่งที่ยกขึ้นมาเพื่อสนับสนุนให้ได้ข้อความหรือประโยคสนับสนุน แต่หากกล่าวเฉพาะในเชิงวิชาการคำว่า การให้เหตุผล (Arguing) หมายถึงการอธิบายอะไรบางสิ่งบางอย่างเพื่อสนับสนุนในเรื่องหรือประเด็นที่กล่าวแล้ว ให้มีความสมเหตุสมผลหรือมีเหตุผลมากขึ้น โดยการให้เหตุผลนี้จะเป็นการใช้เอกสารชั้นรองจากปฐมภูมิ ใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญช่วยสนับสนุนอีกชั้นหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) ในการนำเสนอ ข้อมูลการวิจัยจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้ แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุป เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในบางประเด็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

1.5.7 การสังเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยอย่างครบถ้วนแล้ว ในขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ (Synthesis) หมายถึง การถักทอ โดยการหลอมรวมเอาสารัตถะหรือแก่นสำคัญของเรื่อง หรือประเด็นที่กำลังศึกษาวิจัย ซึ่งเรียกว่าข้อมูล (Data) ทั้งหมด ทำเป็นองค์ความรู้ และสังเคราะห์เป็นวิธีการเขียนด้วยสำนวนภาษาของผู้วิจัย ขั้นสุดท้ายคือการเขียนรายงานการวิจัย เพื่อเสนอขออนุมัติจบการศึกษาของหลักสูตร

1.5.8 การนำเสนอข้อมูล

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการ วิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ

2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย

3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัยและข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาในประเด็นที่ว่าด้วยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเมื่อได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานชิ้นนี้ พบว่า ได้มีนักวิจัยบางท่านได้จัดและนำเสนอวิทยานิพนธ์หัวข้อที่ค่อนข้างที่มีความสัมพันธ์และคล้ายคลึงกันมาแล้ว และมีงานวิจัยบางชิ้นที่มีเนื้อหาสอดคล้องและสัมพันธ์กับเรื่องที่ผู้วิจัยจะนำเสนอในครั้งนี้ ดังนั้น ในที่นี้ผู้วิจัย จึงจะได้นำเอาเอกสารที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอในประเด็นต่าง ๆ โดยสังเขปดังนี้

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

คัมภีร์พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระอุโบสถไว้ในสมันตปาสาทิกา ตติยภาโค กล่าวไว้ว่า (จตุทฺทเส วา ปณฺณรเส วา) ได้แก่ ในวันจาตุททสี 2 ครั้ง ในปักษ์ที่ 3 และที่ 7 แห่งฤดูหนึ่ง ในวันปัณณรสี 6 ครั้งในปักษ์ที่เหลือ นี้เป็นความหมายอย่างหนึ่ง และความหมายนี้ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจจารีตตามปกติ แต่เมื่อยังมีปัจจัยเห็นปานนั้น การสวดปาติโมกข์ในวันจาตุททสีหรือวันปัณณรสีวันใดวันหนึ่งก็ควรในบาลีว่า “ปักษ์ละ 1 ครั้ง คือ ในวัน14 ค่ำหรือวัน 15 ค่ำ” ก็ทราบเนื้อความตามบาลีว่า “อุโบสถของพวกเจ้าถิ่นเป็นวันจาตุททสี อุโบสถของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็นวันปัณณรสี” ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงคล้อยตามภิกษุเจ้าถิ่น[8]

พระวินัยปิฎก ภาษาไทย เล่ม 4 ในอุโบสถมหาขันธกะ ได้บันทึกไว้ว่า สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดที่ พระอาคันตุกะทั้งหลายไม่รู้ว่า “วันนี้สงฆ์จะทำพระอุโบสถ ณ ที่ไหน” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดที่ รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฎ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติวิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น หรือถ้ำ ที่สงฆ์ต้องการให้เป็นโรงพระอุโบสถแล้วจึงทำพระอุโบสถ”[9]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์กล่าวสถานที่ทำไว้ว่า พระอุโบสถ เป็นสถานที่แสดงความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ พระอุโบสถเป็นสังฆกรรมที่ต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอและมีกำหนดเวลาที่แน่นอน มีชื่อเรียกออกไปหลายอย่าง การทำพระอุโบสถจะมีการสวดปาฏิโมกข์ได้ก็ต่อเมื่อมีภิกษุครบองค์สงฆ์จตุวรรค คือ 4 รูป ขึ้นไป[10]

---

[8] วิ. อ. (ไทย) 3/136/128.

[9] วิ. มหา. (ไทย) 4/141/217.

[10] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 562.

ธวัชชัย ดุลยสุจริต ได้กล่าวถึงความหมายของพระอุโบสถ ชื่อเรียกอาคารซึ่งใช้เป็นสถานที่เฉพาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม คำว่า “พระอุโบสถ” มีความหมายที่เกี่ยวเนื่องกับทางพระพุทธศาสนาใน 4 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 หมายถึง วันพระ ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาประชุมกันเพื่อแสดงธรรมและรับฟังธรรม

ลักษณะที่ 2 หมายถึง การแสดงพระปาติโมกข์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยทุก ๆ 15 วัน

ลักษณะที่ 3 หมายถึง การรักษาศีล 8 ของเหล่าฆราวาสในทุก ๆ วันธัมมัสสวนะ

ลักษณะที่ 4 หมายถึง สถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน

คำว่าอุโบสถจึงเป็นการรวมเอาความหมายของพิธีกรรมมาใช้เรียกสถานที่ซึ่ง ใช้ทำพิธีกรรมนั้น ๆ เดิมทีเรียกกันว่า “โรงพระอุโบสถ” แต่ต่อมาเรียกให้สั้น ๆ ว่า “พระอุโบสถ” ในบางพื้นที่ก็มีคำเรียกพระอุโบสถด้วยชื่ออื่น เช่น ภาคอีสาน เรียกว่า “สิม” ซึ่งที่จริงแล้วก็มีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะ “สิม” กลายเสียงมาจากคำว่า “สีมา” ที่หมายถึงพื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรม[11]

พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) โดยคณะศิษยานุศิษย์ กล่าวไว้ในหนังสือ อุปลมณี ว่า ในสมัยที่ยังไม่มีพระอุโบสถ การให้การอุปสมบท หรือ ทำพระอุโบสถสังฆกรรมลงปาฏิโมกข์ใช้ศาลาหลังเล็ก เป็นสถานที่ประกอบพิธี แต่เนื่องจากศาลานั้นคับแคบและเก่าทรุดโทรมมาก เพราะเป็นอาคารหลังแรกที่สร้างขึ้นมา และใช้งานมานานเกือบยี่สิบปี คณะศิษยานุศิษย์และกรรมการทุกฝ่ายปรึกษาหารือ มีความเห็นพ้องกันว่า วัดหนองป่าพงควรมีพระอุโบสถที่สะดวก กว้างขวาง เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบ สังฆกรรมสืบต่อไป ทางวัดจึงได้มอบหมายให้สถาปนิกและวิศวกรออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถ โดยตั้งใจอย่างเต็มที่ที่จะสร้างงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ให้เป็นรูปแบบใหม่ที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยและประหยัด และให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันมากที่สุด หลวงพ่อชาได้บอกความประสงค์ของท่าน[12]

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวไว้ว่า อุโบสถ แปลว่าการเข้าอยู่ เดิมที่เดียวถือเป็นหลักการ บำเพ็ญพรต อดอาหาร และประชุมถกเถียงสนทนา ในปัญหาต่าง ๆ กัน ถือเป็นหลักปฏิบัติกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลแล้ว โดยกำหนดเอาวันขึ้น 8 ค่ำและ 15 ค่ำของเดือน เมื่อพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น และได้เจริญแพร่หลายไปในเวลาอันรวดเร็ว ฝ่ายชาวบ้านมีความรู้สึกว่าพระสงฆ์น่าจะมีการประชุม แบบเดียวกันที่นักบวชนอกศาสนาประชุมกันบ้าง เพื่อพวกเขาจะได้ฟังการสนทนาธรรมของภิกษุทั้งหลาย จึงมีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ประชุมกัน ในวันดังกล่าว โดยมีการ

---

[11] ธวัชชัย ดุลยสุจริต, *สัญลักษณ์มงคลจีน สืบสานจิตวิญญาณบรรพชน,* (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2545), หน้า 254.

[12] พระโพธิญาณเถระ (หลวงพ่อชา สุภทฺโท), *คณะศิษยานุศิษย์ อุปลมณี*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ธรรมสภา, 2544), หน้า 89 – 90.

พัฒนามาตามลำดับ คือ ประชุมกันโดยไม่ได้พูดจาอะไร ประชุมกันทุกวัน ประชุมกันแล้วทรงแสดงพระปาฏิโมกข์ คือ คำสอนที่เป็นหลัก จนในที่สุดทรงกำหนดให้มีการประชุมกัน เพื่อสวดพระปาฏิโมกข์ คือ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติ เป็นการทบทวนพระบัญญัติ และนำตนให้บริสุทธิ์[13]

โชติ กัลยาณมิตร กล่าวไว้ใน สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม ว่า การสร้างพระอุโบสถต้องพิถีพิถันเลือกพื้นที่เป็นพิเศษ พื้นที่ต้องบริสุทธิ์ สะอาดปราศจากมลทิน เช่น ไม่เคยเป็นสุสานหรือเชิงตะกอนไม่เคยเป็นที่ประหาร หรือใช้งานที่เป็นอัปมงคลมาก่อน เมื่อสร้างพระอุโบสถขึ้นเป็นอาคารเรียบร้อยต้องทำพิธีผูกพัทธสีมา คือ ตั้งใบเสมา เป็นเครื่องหมายเขตบริสุทธิ์ล้อมรอบตัวอาคาร ที่เป็นตัวพระอุโบสถอีกชั้นหนึ่งเมื่อเสร็จพิธีผูกพัทธสีมา จึงถือว่าสามารถ ใช้พระอุโบสถนั้นทำสังฆกรรมได้ วัตถุที่ใช้กำหนดเขตสีมาเรียกนิมิต เป็นวัตถุที่นำมาวางเป็นเครื่องหมายให้เห็นเป็นหลักฐาน ในอดีตเมื่อพระสงฆ์ประกาศเขตพระอุโบสถแล้ว ไม่มีผู้ค้าน กรรมสิทธิ์จึงฝังลูกนิมิตเป็นที่หมายในพุทธบัญญัติเดิม ได้กล่าวไว้ว่า นิมิตใช้แสดงได้ด้วยวัตถุ 8 ชนิด คือ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ หรือแอ่งน้ำ[14]

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวไว้ใน ศิลปะไทยน่ารู้ ว่า ได้ศึกษาส่วนประกอบในสถาปัตยกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่มีความสำคัญ และเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละยุคสมัยในอดีตของไทยเราที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้ เห็นจะได้แก่ พระอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ และสถูป เจดีย์ต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งก่อสร้างเหล่านี้นับได้ว่าเป็นงานศิลปกรรมที่เกิดด้วยศรัทธาความรู้สำนึกคิดของบรรพชนไทย ที่มีความงดงามและมีคุณค่าทางศิลปะ เป็นเลิศ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบทั้งหมดของอาคารหรือส่วนละเอียดอันเป็นองค์ประกอบสถาปัตยกรรมนั้น ๆ เช่น หน้าต่าง ประตูเสา หน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา คันทวย เป็นต้น[15]

พระมหาปรีชา ปริญญาโณ ได้ทำการศึกษา ในการสร้างสิม พบว่า การทักนิมิต พระสงฆ์ที่นิมนต์ในการผูกสิมนี้ จะต้องมีไม่น้อยกว่า 50 รูป เมื่อได้เวลาพระสงฆ์และญาติโยมจะมายืนชุมนุมหน้าสิมทางด้านทิศตะวันออก คฤหัสถ์ผู้เป็นหัวหน้าอ่านคำประกาศเขตวิสุงคามสีมาการสวดทักนิมิตนี้ให้สวดทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกแล้วเวียนมาจบทิศตะวันออก เสร็จแล้วเข้าไปสวดภายในสิม พอสวดเสร็จพระนั่งลงเพื่อทำการผูกสิม เมื่อเสร็จพิธีก็ตัดลูกนิมิต และปิดหลุม[16]

---

[13] พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), *พระพุทธศาสนาปริทรรศน์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 309.

[14] โชติ กัลยาณมิตร, *สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 45 – 46.

[15] วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, *ศิลปะไทยน่ารู้,* (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2529), หน้า 75.

[16] พระมหาปรีชา ปริญญาโน, *ประเพณีไทยในโบราณอีสาน,* (อุบลราชธานี: โรงศิริธรรม, 2525), หน้า 12.

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวถึง พระอุโบสถไว้ว่า พระอุโบสถหรือโดยทั่วไปเรียกกันว่า อุโบสถ หมายถึง สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกระทำสังฆกรรม พระอุโบสถ ที่ทำสังฆกรรมได้นั้น จะต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา คือ เขตที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์เป็นสิทธิ์ขาด เพื่อใช้เป็นสถานที่สร้างพระอุโบสถ รอบนอกพระอุโบสถมีลูกนิมิตเป็นเครื่องกำหนดเขตแดนอุโบสถทั้ง 8 ทิศ ซึ่งตามปกติฝังลงในดินและเหนือที่ฝังลูกนิมิตมักจะสร้างที่ประดิษฐ์ใบเสมาไว้เป็นที่สังเกตเพื่อให้ทราบว่าตรงนั้นมีลูกนิมิตฝังอยู่ เรียกว่าซุ้มพัทธสีมา ส่วนรูปแบบของพระอุโบสถนั้น แตกต่างกันไปตามสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคสมัย พระอุโบสถส่วนใหญ่ผังพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า บางแห่งอาจจะมีระเบียงโดยรอบ หรือมีระเบียงเฉพาะด้านหน้าและด้านหลัง หรือ มีเฉพาะด้านหน้า ไม่มีด้านหลัง เพียงด้านเดียวขึ้นอยู่กับการออกแบบ[17]

สุวิทย์ จิระมณี กล่าวถึงคติความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสืบต่อกันมาของชาวอีสานที่เชื่อว่า “สิมเป็นสถานที่ที่สำคัญที่สุดของวัด ซึ่งภายในบริเวณวัดจะแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส สิมถือว่าเป็นพุทธาวาส หมายถึง สถานที่ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ สิมและพระธาตุที่สำคัญที่ควรบูชา เขตพุทธาวาสดังกล่าวจะวางตำแหน่งอยู่ด้านทิศเหนือ หรือด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบริเวณวัด” ส่วนเขตสังฆาวาส อาทิ กุฏิ หอระฆัง สาลาวัด จะอยู่เยื้องไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้ เมื่อพิจารณาถึงการวางตำแหน่งที่ตั้งวัด อาคารที่มีความสำคัญจะตั้งอยู่ทิศที่มีความหมายเป็นมงคล ได้แก่ทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ชาวอีสานมีข้อห้ามในการปลูกอาคารสำคัญ คือ ไม่วางอาคารอื่น ๆ ในแนวเดียวกันกับสิม การวางอาคารอื่นใดจะต้องเยื้องออกไปด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนมากจะวางเยื้องไปทางด้านทิศตะวันออกของตัวสิม ห้ามสร้างกุฏิอยู่หน้าสิมเนื่องจากอยู่ตรงหน้าพระประธานที่อยู่ภายในสิม ซึ่งอยู่ในรัศมีการมองเห็นการกระทำของสงฆ์ที่ไม่พึงกระทำ อาจมีผลต่อการวิบัติของวัดได้ และเงาของสิม จะต้องไม่พาดทับสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่อยู่ภายในบริเวณวัด เช่น ศาลาหอระฆัง เป็นต้น[18]

ประพัฒน์ ตรีณรงค์ ได้กล่าวไว้ว่า พระอุโบสถเป็นศาสนสถานที่สำคัญมาก สำหรับวัด เพราะตามพระราชบัญญัติเกี่ยวกับปกครองคณะสงฆ์ได้ระบุไว้ว่า วัดจะได้ชื่อว่าเป็นวัด ก็ต่อเมื่อรับพระราชทานวิสุงคามสีมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้มีเขตสร้างพระอุโบสถได้แล้วหากไม่ได้รับพระราชทานวัดนั้นเป็นเพียง สำนักสงฆ์นอกจากนี้พระอุโบสถยังถือเป็นหลักของวัดเพราะเป็น

---

[17] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน,* พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2542), หน้า 1385.

[18] สุวิทย์ จิระมณี, *การศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมประจำถิ่นของจังหวัดมหาสารคาม*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., 2524), หน้า 1 – 7.

สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมที่ภิกษุทั้งหมู่คณะจะพึงกระทำ[19]

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระวัชรากร ปณฺญาธโร (อุทัยแพน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ” พบว่า การอนุรักษ์อุโบสถพอสรุปความได้ว่า โบสถ์หรืออุโบสถหมายถึงเขตแดนที่กำหนดในการประชุมทำสังฆกรรม อันเป็นกิจของสงฆ์ มีแผ่นสีมาหินเป็นเครื่องหมายแสดงขอบเขตรอบบริเวณเรียกว่า สิม เป็นสถาปัตยกรรมของชาวอีสาน พบหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุปรากฏอยู่ทั่วไปในบริเวณวัดอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงคุณค่าในสถาปัตยกรรมสิมอีสาน[20]

พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล” พบว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พอสรุปความได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น ในช่วงระยะเวลา 45 ปี ที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมายุบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้น มีวิวัฒนาการตามลำดับกาลขององค์กรคณะสงฆ์ เริ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้และประกาศพระศาสนาทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เองเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมามีพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก งานการของพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเองเพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เองและทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของพระสงฆ์ คือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว โดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ดังปัจฉิมโอวาทที่ตรัสว่า เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมวินัยนั้นแหละจักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย[21]

พระมหาไพบูลย์ วิปุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” พบว่า เสนาสนะดังกล่าว คือกุฎี (กระท่อม) วิหาร (อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทางล้านนา) อุโบสถ์ (สถานที่สำหรับประดิษฐานพระประธานหรือพุทธเขตที่

---

[19] ประพัฒน์ ตรีณรงค์, *ประเพณีสร้างโบสถ์,* (วัฒนธรรมไทย: ม.ป.ท., 2529), หน้า 3.

[20] พระวัชรากร ปณฺญาธโร,“บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), 2548, หน้า 245.

[21] พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2547, หน้า 253.

พระสงฆ์ใช้ประชุมกันทำสังฆกรรมตามพระวินัย) เป็นต้น กิจกรรมสำคัญที่พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดควรกระทำเป็นอย่างยิ่งเพื่อตอบแทนบุคคลหรือชาวบ้านผู้มีอุปการะ คือการอบรมสั่งสอนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในศีลหรือคุณงามความดีและความฉลาดเพื่อพัฒนาชีวิตของเขาเหล่านั้นให้มีค่า มีความหมายขึ้น มีมาตรฐานที่มั่นคงในหลักปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เป็นการชี้ทางสวรรค์เป็นเบื้องต้นและมีพระนิพพานเป็นที่สุดซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน แบบครบวงจรชีวิตอย่างแท้จริง มีการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์เพื่อเป็นการพัฒนาตัวพระสงฆ์หรือวิธีการสอนของท่านเหล่านั้นในการปรับปรุงเทคนิคใหม่ ๆ ให้ทันสมัยยิ่งขึ้นและเป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านโดยทางอ้อมไปด้วย[22]

ชวลิต อธิปัตยกุล ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบอุโบสถรวมถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของอุโบสถ ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 มีกลุ่มช่างรับจ้างหลายกลุ่มแต่รูปแบบโดยรวมทุกกลุ่มช่างยึดถือแบบมาตรฐานจากกรมการศาสนา แตกต่างกันเฉพาะลวดลายประดับตกแต่ง (2) การสืบเนื่องทางงานช่าง มีพัฒนาการที่เหมือนกัน คือ การทำรูปแบบจากแบบดั้งเดิมในระยะแรก รูปแบบสิมญวนในระยะที่สอง ระยะที่สามรับแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง พ.ศ. 2483 และพัฒนากรจากกรมการศาสนาจนถึง พ.ศ. 2530 ซึ่งสะท้อนให้เห็นในงานอุโบสถจนถึงปัจจุบัน และ (3) ช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2511-2530 เศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีถือว่าอยู่ในขั้นดี สะท้อนให้เห็นจากการสร้างศาสนคาร รวมถึงคติความเชื่อตั้งแต่อดีตผู้คนในจังหวัดอุดรธานี ยังคงมีความเชื่อสืบทอดเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน[23]

สุภา อัศวอารีกุล ได้กล่าวไว้ใน การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูและหน้าต่างของโบสถ์และวิหารตามแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3 ว่ารูปแบบของลวดลายประดับสถาปัตยกรรมไทยมีพัฒนาการด้าน เอกลักษณ์และความงามของตนเองมาแต่โบราณโดยมีรากฐานมาจากการรับอิทธิพลศิลปะอินเดียตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพุทธในดินแดนสุวรรณภูมิ พุทธศตวรรษที่ 4- 5 ทำให้อาณาจักรต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้ เช่น ทวาราวดี ศรีวิชัย ต่างรับวิธีการสร้างสรรค์ศาสนสถาน ตามแบบอย่างอารยธรรมอินเดีย โดยได้ดัดแปลง

---

[22] พระมหาไพบูลย์ วิปุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล), “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2550, หน้า 53.

[23] ชวลิต อธิปัตยกุล, “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2552, บทคัดย่อ.

รูปแบบให้เข้ากับรสนิยมและเทคนิควิทยาการของตนเอง เช่น การสร้างพระอุโบสถ วิหาร กุฏิที่พักสงฆ์ เป็นต้น[24]

นรินทร์ พุดลา ได้ศึกษา ประวัติการประกอบอาชีพสร้างศาสนาคาร กลุ่มช่างบ้านคอกม้า ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ผู้ริเริ่มการสร้างงาน คือ นายคำเต็ม รัตนปรีดา ในปี พ.ศ. 2497 นายคำเต็มได้ไปรับจ้างสร้างบ้านเรือนที่เวียงจันทน์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในขณะเดียวกันก็รับจ้างแต้มผ้าผะเหวดได้ด้วยจนมีความชำนาญ และอาศัยความรู้ทางด้านช่างไม้ และช่างปูน ศึกษาทำงานรับจ้างกับช่างเวียดนามในการสร้างพระอุโบสถ ตามวัดวาอารามต่างๆ งานชิ้นแรก คือ รับสร้างซุ้มประตูโขง ที่วัดองค์ตื้อ จากนั้นได้ริเริ่ม ทำการรับเหมาก่อสร้างอาคารทางศาสนาประเภทต่างๆ พัฒนาความชำนาญเรื่อยมา จึงเดินทางกลับประเทศไทย[25]

เผด็จ สุขเกษม ได้ศึกษารูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย พบว่า สิมเป็นศาสนสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สิมเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนา อีกทั้งสิมยังเป็นตัวบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ทางด้านปรัชญาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้พบรูปแบบ คติความเชื่อเกี่ยวกับสิม ในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) รูปแบบการก่อสร้าง ส่วนมากขนาดเล็ก เตี้ย รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า

2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ในการก่อสร้างสิม สิมจะต้องหันไปทางทิศตะวันออกเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นทิศที่เป็นสิริมงคล

3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง กล่าว คือ ไม้ที่นำมาสร้างจะไม่นิยมนำไม้ที่มีชื่อไม่เป็นสิริมงคลมาทำการก่อสร้าง เช่นกะบก กะเบา พะยอม ตะเคียน เป็นต้น

4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ

4.1 เพื่อความสวยงาม

4.2 เพื่อป้องกันภัยอันตราย จากสิ่งที่มองไม่เห็น จึงมีการนำยักษ์และสัตว์ในป่าหิมพานต์มาประดับ[26]

---

[24] สุภา อัศวอารีกุล, “ การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูและหน้าต่างของโบสถ์และวิหารตามแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), 2547, หน้า 5-6.

[25] นรินทร์ พุดลา, “การประกอบอาชีพสร้างศาสนาคาร กลุ่มช่างบ้านคอกม้า ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), 2540, หน้า 8-9.

[26] เผด็จ สุขเกษม, “รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม), 2535, หน้า 11-12.

ศิวกูร ทองเชย ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนาผลการวิจัยพบว่า อุโบสถเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรม และมีเสมาเป็นเขตแดนอุโบสถจึงเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมร่วมกันมีอยู่ 2 ประเภท คือ พัทธสีมาและอพัทธสีมา อุโบสถมีคุณค่าและความสำคัญต่อการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนอันนำไปสู่การสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนา คุณค่าของอุโบสถสะท้อนผ่านงานด้านสถาปัตยกรรมที่มีความวิจิตรงดงาม และฝาผนังของอุโบสถยังมีภาพเขียนที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ซึ่งแฝงด้วยคติธรรมต่าง ๆ ให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถจำแนกออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านพระพุทธศาสนา 2) ด้านความเชื่อ 3) ด้านศิลปกรรม 4) ด้านสถาปัตยกรรม และ 5) ด้านปฏิมากรรม[27]

พระครูวชิรธรรมารม (วิเชียร ชินทตฺโต) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลของการวิจัยพบว่า รูปแบบอุโบสถที่ทำการศึกษา ประกอบด้วยรูปแบบการสร้างจากทั้งสี่ภาคของประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบเจาะจงจากการออกภาคสนาม และข้อมูลด้านปฐมภูมิทุติยภูมิ โดยสรุปมี 15 รูปแบบ ซึ่งรูปแบบของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตล้วนเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามสภาพของความเปลี่ยนแปลงและกาลเวลา ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์นั้นเป็นอย่างไร หรือขึ้นอยู่กับความคิดร่วมกับเจ้าอาวาสแต่ละวัดของชุมชนนั้น ๆ การวิเคราะห์คุณค่าของพระอุโบสถที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในด้านการทำสังฆกรรม ตามพระธรรมวินัย มี 4 อย่าง คือ 1) อปโลกนกรรม การปรึกษาหารือ 2) ญัตติ สวดเผดียงสงฆ์ (การประชุมที่มีการสวดตั้งเรื่องที่จะประชุม) 3) ญัตติทุติยกรรมวาจา สวดตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนา (ถามความเห็นที่ประชุม) และ 4) ญัตติจตุตถกรรมวาจา สวดตั้งญัตติและสวดกรรมวาจาถึงสามครั้ง ซึ่งผู้ที่จะสร้างพระอุโบสถให้สำเร็จต้องมีอธิษฐานธรรมอยู่ในใจ 4 ข้อ คือ ปัญญา สัจจะจาคะ และอุปสมะ ด้านความดี คุณความดีที่ทำไว้ที่ส่งผลให้ในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติที่ได้สร้างไว้ ด้วยการบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ สร้างพระอุโบสถเสนาสนะในอารามต่าง ๆ ผู้ที่บำเพ็ญกุศลย่อมได้รับบุญมาก คือ ผลแห่งบุญ 5 ประการ คือ 1) กิตติสทฺโท ชื่อเสียงย่อมฟุ้งขจรไป 2) วิขสารโท เป็นคนแกล้วกล้าอาจหาญในการเข้าในสมาคม 3) ปิโย เทวมนุสฺสานำ เป็นที่รักใคร่ของ

---

[27] ศิวกูร ทองเชย, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2561, บทคัดย่อ.

คน และมนุษย์ทั้งหลาย 4) อสัมมุฬโห กาลำ กโต เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (สิ้นชีวิต) และ 5) สุคติปรายโน เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า[28]

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.7.1 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1.7.2 ได้ทราบถึงหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1.7.3 ได้รูปแบบบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

1.7.4 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ หมายถึง กระบวนการผสมผสานเชื่อมโยงองค์ความรู้ตั้งแต่ 2 องค์ความรู้ขึ้นไปเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องเป็นระบบ เรื่องราวของชาวบ้านที่เป็นของเก่าเล่าต่อปากและประพฤติสืบ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน รูปแบบความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสต่อพระพุทธศาสนาในการก่อสร้างอุโบสถเพื่อใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมหรือพิธีของสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปต้องชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ก่อนเข้าโบสถ์

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมศรัทธา 3, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัฒน์

วัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ หมายถึง วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาและมีอุโบสถภายในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์ คือ วัดกลาง พระอารามหลวง, วัดโพธิ์ชัยเสมาราม และวัดสว่างหัวนาคำ

---

[28] พระครูวชิรธรรมารม (วิเชียร ชินทตฺโต), “ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2556, บทคัดย่อ.

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์” มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้างมาก ดังนั้น เพื่อความเข้าใจในกรอบของบทที่ 2 ว่าแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับคติความเชื่อ ความรอบรู้เรื่องอุโบสถ โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความทางวิชาการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ซึ่งมีเนื้อหารายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 ความรู้เรื่องอุโบสถในพระพุทธศาสนา

2.2 ความรู้เรื่องคติความเชื่อในการสร้างอุโบสถในพระพุทธศาสนา

2.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

2.4 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

2.5 สรุป

2.1 ความรู้เรื่องอุโบสถในพระพุทธศาสนา

คำว่า “อุโบสถ” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี “อุปะ” แปลว่า “การเข้าถึง” สนธิกับ “โอสถ” แปลว่า “ยาแก้โรค” ดังนั้น อุโบสถจึงมีนัยในความหมายถึงการเข้าถึงยาแก้โรค ซึ่งเปรียบได้ดังการมาอุโบสถเป็นการได้เข้าถึงธรรมะอันเป็นยาแก้โรคกิเลสนั่นเอง[1] เดิมเรียกว่า “โรงพระอุโบสถ” แต่ต่อมาเรียกให้สั้นเข้าว่า “พระอุโบสถ” “อุโบสถ” และในที่สุดก็เรียกว่า “โบสถ์” นอกจากนั้นในเอกสาร หรือบางพื้นที่ในภาคอีสาน เรียกว่า “สิม” ซึ่งกลายเสียงมาจาก “สีมา” ที่หมายถึง พื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรมนั่นเอง ซึ่งหากพิจารณาในพระไตรปิฎก พระวินัยของพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของสีมามากกว่าอุโบสถ เพราะเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตให้กับพื้นที่สำหรับใช้ทำสังฆกรรม สวนอุโบสถเป็นเพียงอาคารที่ สร้างขึ้นครอบลงบนพื้นที่สีมาเพื่อใช้คุ้มแดดคุ้มฝนเท่านั้น บางชุมชนที่ยังไม่เรียกอุโบสถว่า “สิม” แต่เรียกว่า “โบสถ์” หรือบางชุมชน เรียกอุทกุกเขปสีมาว่า “สิมน้ำ” แต่ไม่เรียกอุโบสถที่ตั้งบนพื้นดินว่า “สิม”

ในภาคอีสานเขตวัดจะมีอุโบสถซึ่งเป็นอาคารทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่น อีสานที่เรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์อันมีพื้นฐานอันเหนียวแน่นเกี่ยวกับ ความเชื่อและ

---

[1] วิกิพีเดีย, “อุโบสถ”, 22 กุมภาพันธ์ 2564, <https://th.wikipedia.org/wiki/อุโบสถ> (20 July 2023)

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อที่มีกันมาอย่างยาวนานว่าการร่วมทำบุญ สร้างอุโบสถนั้น ผู้ทำทานจะได้อานิสงส์สูงมาก เห็นได้จากงานพิธีฝังลูกนิมิต หรือผูกพัทธสีมา ตลอดจนยกช่อฟ้า เชื่อกันว่าอานิสงส์จากการทำบุญจะช่วยเสริมให้ผู้ทำประสบความสำเร็จในชีวิตมีฐานะความเป็นอยู่ดีและมั่นคง และทำให้เป็นที่เคารพนับถือแก่บุคคลทั่วไป ทำให้การสร้างอุโบสถจึงเป็นการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมโดยช่างพื้นถิ่นร่วมกับคนในชุมชนด้วยการทุ่มเท แรงกาย แรงใจ และสติปัญญาอย่างบรรจงตั้งใจให้สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมในชุมชนในช่วงเวลานั้นเพื่อใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนามีกิจกรรมที่ต้องประชุมพร้อม เพรียงกันหลายอย่างตามพระวินัย เช่น การสวดปาติโมกข์การกรานกฐิน การให้อุปสมบท และ กำหนดไว้ว่าต้องกระทำภายในเขตที่กำหนดรู้กัน ซึ่งเรียกว่า “สีมา” เขตดังกล่าวเป็นที่ชุมนุมของ สงฆ์โดยเฉพาะเป็นเอกเทศพ้นจากอำนาจปกครองของบ้านเมือง ดังนั้น เขตดังกล่าวจำเป็นต้อง ได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินก่อน เรียกเขตที่ได้รับพระราชทานแล้วว่า “วิสุงคามสีมา” อันเป็นเขตเพื่อสร้างอุโบสถไว้สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์ โดยประกาศเป็นพระบรมราชโองการ โดยมีเครื่องหมายบอกเขต เรียกว่า “นิมิต” สำหรับประเทศไทยนิยมใช้ก้อนหินเรียกว่า “ลูกนิมิต” ฝังไว้ในดิน และมีสิ่งบอกเขตวิสุงคามสีมาเหนือพื้นดิน เช่น แท่งหิน ใบสีมาหรือใบ 5 เสมา สำหรับวัดที่มีกำแพงรอบเขตวิสุงคามสีมา นิยมทำใบเสมาเป็นระยะโดยอาจทำแนบกำแพง หรือทำหลักหรือซุ้ม เมื่อสงฆ์มากขึ้นทำให้สีมาของวัดต่าง ๆ ซ้อนทับกัน หรือคาบเกี่ยวกัน ซึ่งถือ ว่าผิด พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้แก้ปัญหานี้โดยให้เว้นที่ว่าง เพื่อปูองกันปัญหานี้ทุกสีมาจึงต้อง กำหนดแนวชานถัดออกไปจากแนวสีมา เรียกว่า “สีมันตริก” เป็นเสมือนแนวกั้นไม่ให้สีมาคาบเกี่ยวหรือทับซ้อนกัน[2]

อุโบสถเป็นสถานที่สำคัญที่มากที่พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธานุญาตใช้ประกอบสังฆกรรมต่างๆ คณะสงฆ์สามารถปกครองด้วยคณะสงฆ์ได้ตามพระวินัย ก็อาศัยอุโบสถเป็นสถานที่ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่น การอุปสมบทพระภิกษุ ทบทวนพระปาฏิโมกข์ การประชุมลงความเห็นกันในเรื่องต่างๆ ฯลฯ อุโบสถจึงมีความสำคัญมาก

2.1.1 ความหมายของอุโบสถ

ความหมายของอุโบสถ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายไว้หลายประการด้วยกันและมีความเกี่ยวเนื่องกันกับสีมา ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับทำสังฆกรรม[3] โดยมีความเป็นมาจากพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนาซึ่งในการเสด็จจำ

---

[2] รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, (2559). *คติความเชื่อและหน้าที่อันหลากหลายของหลักหินทวารวดีอีสาน: สังเขปรูปแบบพัฒนาการงานช่างสถาปัตยกรรมในอีสาน,* พัฒนาการของศิลปะในภาคอีสาน, (อุดรธานี: โรงพิมพ์บ้านเหล่าการพิมพ์, 2559), หน้า 43.

[3] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2544*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2544), หน้า 1038.

พรรษาที่พระเวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ ของพระเจ้าพิมพิสารในครั้งนี้ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลว่าสำนักอื่น ๆ มีการลงสวดอุโบสถกรรมกัน ขอให้พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้ลงสวดเพื่อความเลื่อมใสศรัทธาแห่งพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่ามีประโยชน์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ลงอุโบสถกรรมสวดพระปาฏิโมกข์ หรือศีล 227 ข้อ ในวันอุโบสถ วันพระจันทร์เพ็ญและวันพระจันทร์ดับ คือวันพระข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะโดยพระองค์ตรัสไว้ว่าความพร้อมเพรียงนำความสุขมาให้[4] ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่งของอุโบสถกรรม และยังมีองค์ประกอบอีกมากมายเกี่ยวกับเรื่องอุโบสถกรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนเพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์และวินัยบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงห้ามและทรงอนุญาตไว้เป็นต้น

คำว่า **อุโบสถ** มีความหมายที่เกี่ยวเนื่องพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันมีลักษณะดังต่อไปนี้

อุโบสถ หมายถึง วันพระซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาประชุมกันเพื่อแสดงธรรมและรับฟังธรรม

อุโบสถ หมายถึง การแสดงพระปาติโมกข์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยทุก ๆ 15 วัน 1 ครั้ง

อุโบสถ หมายถึง การรักษาศีล 8 ของฆราวาสในทุก ๆ วันพระ 8 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ

อุโบสถ หมายถึง สถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน เช่น การอุปสมบท เป็นต้น

อุโบสถ หมายถึง สถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และฆราวาส เป็นต้น[5]

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า คำว่า **อุโบสถ** จึงเป็นการรวมเอาความหมายของพิธีกรรม หรือสังฆกรรมต่าง ๆ มาใช้เรียกสถานที่ซึ่งใช้ทำพิธีกรรมนั้น ๆ เดิมในสมัยพุทธกาลเรียกกันว่าโรงอุโบสถ[6] แต่ต่อมาเรียกให้สั้นเข้าว่า อุโบสถ และในที่สุดก็เรียกกันเป็นภาษาชาวบ้านว่าโบสถ์ในบางพื้นที่ก็มีคำเรียกอุโบสถด้วยชื่ออื่น เช่น ภาคอีสาน เรียกว่า สิม[7] ซึ่งที่จริงแล้วก็มีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะ สิม กลายเสียงมาจากคำว่า สีมา ที่หมายถึงพื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรมนั่นเอง ขนาดและรูปแบบของพระอุโบสถไม่มีกำหนดไว้ในพระวินัย เพราะพระวินัยกำหนดสีมาให้เป็นเครื่องกำหนดขอบเขตสำหรับทำสังฆกรรม ส่วนอุโบสถเป็นเพียงอาคารที่สร้างคร่อมพื้นที่สีมาเพื่อกันแดดกันฝน พระวินัยจึงให้ความสำคัญและมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสีมาเท่านั้น แต่ในปัจจุบันคำว่า อุโบสถ ที่ใช้เรียกกันนั้นเป็นการรวมเอาความหมายของสีมาและอุโบสถไว้ด้วยกัน การเรียกอุโบสถ หรือสิม หรือสีมาก็เข้าใจตรงกันว่าคืออาคารที่บอกเขตแดนว่าเป็นสถานที่ที่พระสงฆ์สำหรับทำสังฆกรรม บัญญัติทุติยกรรมโดยตั้งอยู่

---

[4] ขุ.ธ. 25/194/51.

[5] เปี่ยม บุญยโชติ, *การสร้างโบสถ์และอานิสงส์การสร้าง ในประมวลหลักโหราศาสตร์กับมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร,* (พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2513), หน้า 280.

[6] วิ.จู. 7/294/59.

[7] สมเด็จมหาวีรวงศ์, *พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง,* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2515), หน้า 417.

ภายในวัดเพื่อแสดงออกถึงความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ สำคัญ ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎกเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นและมีอาจาระอันงามเป็นระเบียบเรียบร้อย

2.1.2 ความสำคัญของอุโบสถ

อุโบสถมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นเขตแดนที่กำหนดในการทำสังฆกรรม[8] เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ มีความเกี่ยวเนื่องกันกับสีมาอย่างแยกกันไม่ได้ นอกจากที่กล่าวมาแล้วโดยทั่วไปยังใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม เช่น อุโบสถ อุโบสถและโบสถ์ คำทั้งสามนี้พระธรรมธีรราชมหามุนีได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า พระอุโบสถสำหรับใช้เรียกวัดหลวง อุโบสถหรือโบสถ์สำหรับใช้เรียกวัดราษฎร์ ส่วนมากจะเรียกตามภาษาชาวบ้านสั้น ๆ ว่า โบสถ์ เป็นที่รู้จักกันดี[9] พระวินัยปิฎกเล่มที่ 4 เรื่องอุโปสถขันธกะ[10] ว่าด้วยเรื่องอุโบสถ เป็นที่ประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้มีการทบทวนพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อยู่เสมอรวมทั้งให้พระสงฆ์สาวกได้มีการปรึกษาหารือกัน เพื่อแก้ปัญหาหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารมาทูลขอให้พระสงฆ์สาวกประชุมกันกล่าวธรรม ตามพวกปริพาชก[11] นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงอนุญาตและทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้นโดยกำหนด ให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากในสมัยต้นพุทธกาลพระภิกษุยังไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอนในพระวินัยของสงฆ์ท่านกำหนดไว้ว่า ให้สงฆ์พึงกำหนดเขตตามความเหมาะสมพอดีกับ การให้สงฆ์ คือพระภิกษุนั่งหัตถบาสได้ 21 รูปเป็นอย่างต่ำ และอย่าให้กำหนดสมมติสีมาใหญ่เกินกว่า 3 โยชน์เป็นอย่างยิ่ง[12] กล่าวคือที่แคบเกินไปกว้างเกินไปถือว่า เป็นสีมาวิบัติและเป็นการผิดพระวินัยการที่กำหนดไว้ว่าอย่าให้เล็กเกินไปจนพระภิกษุ 21 รูปร่วมทำสังฆกรรมไม่ได้ เพราะในพระวินัยท่านระบุว่า การสวดระงับอาบัติสังฆาทิเสสของพระภิกษุต้องมีจำนวนสงฆ์ 21 รูป ถ้าเนื้อที่แคบเกินไปไม่พอในการทำอัพภาน[13]

---

[8] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2544*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2544), หน้า 1038.

[9] พระธรรมธีรราชมหามุนี, *ความรู้เรื่องสีมาในวัดศรีประวัติ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2514), หน้า 14.

[10] วิ.ม. 4/132/207.

[11] วิ.ม. 4/132/207.

[12] วิ.ม. 4/140/2.

[13] การสวดประกาศรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะอาบัติสังฆาทิเสสเป็นความผิดขั้นสูง รองจากอาบัติปาราชิก, หน้า 157.

นิมิตกำหนดเขตสีมานั้นมีระบุไว้ในพระวินัยว่า ให้ใช้วัตถุ 8 ชนิดด้วยกัน คือ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ น้ำเป็นเครื่องหมาย[14] แห่งนิมิตเป็นต้น

1) การกำหนดนิมิต

การกำหนดนิมิตทั้ง 8 ชนิด มีการกำหนดภูเขาเป็นนิมิตนั้นมีวิธีการปฏิบัติดังนี้ พระวินัยธรพึงกล่าวว่า ในทิศบูรพา มีอะไรเป็นนิมิตเมื่อภิกษุตอบว่า ภูเขาครับพระวินัยธรพึงกล่าวว่าภูเขานั่นเป็นนิมิตแล้วจึงกำหนดนิมิตก่อนจะกำหนดว่า เราทั้งหลายจะทำภูเขานั่นเป็นนิมิต จักทำภูเขานั่นเป็นนิมิต ทำภูเขานั่นเป็นนิมิตแล้วภูเขานั้นจงเป็นนิมิต เป็นนิมิตแล้วจักเป็นนิมิต ใช้ไม่ได้ในนิมิตทั้งหลายมีศิลาเป็นต้นก็ต้องทำการกำหนดนิมิตอย่างนี้เหมือนกันพระวินัยธรทักนิมิตไปโดยลำดับว่า

ในทิศบูรพา ในทิศน้อยแห่งทิศบูรพา (ทิศอาคเนย์)

ในทิศทักษิณ ในทิศน้อยแห่งทิศทักษิณ (ทิศหรดี)

ในทิศปัจฉิม ในทิศน้อยแห่งทิศปัจฉิม (ทิศพายัพ)

ในทิศอุดร ในทิศน้อยแห่งทิศอุดร (ทิศอีสาน)

มีอะไรเป็นนิมิตเมื่อภิกษุตอบว่าน้ำครับพระวินัยธรจึงกล่าวว่า น้ำนั่นเป็นนิมิตแล้วอย่าหยุดในทิศนี้กล่าวซ้ำอีกว่า ในทิศบูรพามีอะไรเป็นนิมิต เมื่อภิกษุตอบว่า ภูเขาครับพึงระบุว่าภูเขานั่นเป็นนิมิตพึงกำหนดนิมิตที่ได้กำหนดไว้ทีแรกอย่างนี้แล้วจึงค่อยหยุด เมื่อกำหนดอย่างนี้แล้วนิมิตกับนิมิตจึงจัดว่าเชื่อมถึงกันเมื่อพระวินัยธรกำหนดนิมิตแล้ว พึงสมมติสีมาด้วยกรรมวาจาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นลำดับไป เมื่อจบกรรมวาจาพื้นที่ภายในนิมิตทั้งหลายเป็นสีมา ตัวนิมิตทั้งหลายอยู่ภายนอกสีมา นิมิตทั้งหลายในสีมานั้นกำหนดครั้งเดียวเป็นอันกำหนดดีแล้ว

ในอันธกอรรถกถา[15] พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมื่อจะผูกมณฑลสีมาต้องกำหนดนิมิต 3 ครั้ง บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ตอบอย่างนี้ว่า ภูเขาครับ ศิลาครับฯลฯ น้ำครับ ใช้ได้ทั้งนั้นในการกำหนดนิมิตทั้ง 8 ชนิด มีดังนี้

1. ภูเขา[16] หมายถึง ภูเขาที่มีลักษณะที่จะกำหนดเป็นนิมิตได้นั้น ต้องมีลักษณะแห่งภูเขา 3 ชนิดที่เข้าองค์ประกอบของนิมิต คือ

1) ภูเขาดินล้วน

2) ภูเขาศิลาล้วน

3) ภูเขาศิลาปนดิน[17]

---

[14] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 3*, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 13-15.

[15] วิ.ม.อ. 3/138/106.

[16] วิ.ม. 4/138/151.

[17] วิ.ม.อ. 3/138/107.

ภูเขานั้นใช้ได้ทั้ง 3 ชนิด แต่กองทรายใช้ไม่ได้ภูเขานอกจากภูเขาทั้ง 3 ชนิดซึ่งเล็กกว่า มีขนาดเท่าช้าง ใช้ไม่ได้แต่ขนาดเท่าช้างถึงเท่าภูเขาสิเนรุ ใช้ได้

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่าภูเขาที่มีขนาดต่ำและสูงได้ประมาณ 8 ศอก ครึ่งชื่อว่าขนาดเท่าช้าง[18]

ส่วนในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า เพราะบาลีว่าตั้งแต่ขนาดเท่าช้างมีอธิบายว่า ภูเขามีขนาดเท่าช้างที่จัดว่าเป็นนิมิตได้นั้นจะมีขนาด 7 ศอก หรือ 8 ศอกก็ตามชื่อว่าขนาดเท่าช้าง ถ้ามีภูเขา 4 เทือก ใน 4 ทิศ จะสมมติสีมาด้วยนิมิตคือภูเขาทั้ง 4 ก็ใช้ได้ถ้ามีภูเขา 3 เทือกใน 3 ทิศ จะสมมติสีมาด้วยนิมิตคือภูเขาทั้ง 3 ก็ใช้ได้แต่จะสมมติด้วยนิมิตเพียง 2 หรือเพียง 1 ใช้ไม่ได้[19] ในนิมิตคือศิลาเป็นต้นก็เหมือนกัน ส่วนภูเขาที่ตั้งโอบรอบวัดอยู่โดยสัณฐานดังกงจักรอย่างนั้นควรกำหนดในทิศเดียวในทิศอื่น ๆ พึงกันภูเขานั้นไว้ภายนอก กำหนดนิมิตอย่างอื่นภายในแต่ภูเขานั้นเข้ามา ถ้าต้องการจะทำภูเขาเสี้ยวหนึ่งหรือกึ่งเสี้ยวไว้ภายในสีมาอย่ากำหนดภูเขาเป็นนิมิตต้องการจะทำส่วนเท่าใดไว้ภายใน ควรกำหนดนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมีต้นไม้และจอมปลวก เป็นต้น ที่เกิด ณ ภูเขาข้างนอกแห่งส่วนนั้นเท่านั้น ถ้าต้องการจะทำภูเขาทั้งหมดมีประมาณ 1 โยชน์หรือ 2 โยชน์ไว้ภายในควรกำหนดต้นไม้หรือจอมปลวกเป็นต้นซึ่งเกิดมีบนแผ่นดินข้างนอกภูเขาเป็นนิมิต เป็นต้น ชื่อว่าการกำหนดภูเขาเป็นนิมิต

2. ศิลา หมายถึง ก้อนเหล็กนับว่าเป็นศิลาได้เหมือนกัน ฉะนั้นศิลาชนิดใดชนิดหนึ่งใช้ได้เมื่อว่าโดยขนาดมีขนาดเท่าช้างนับเป็นภูเขา ศิลาขนาดเท่าช้างนั้นจึงใช้ไม่ได้ส่วนศิลาที่ขนาดเท่าโคและกระบือเขื่อง ๆ ใช้ได้การกำหนดอย่างต่ำขนาดเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก 32 ปละ (หนักประมาณราว 5 ชั่ง) ใช้ได้ เล็กกว่านั้นหรือแม้อิฐขนาดใหญ่ใช้ไม่ได้กองศิลาที่ไม่นับเข้าในนิมิตใช้ไม่ได้ศิลาดาดซึ่งราบเสมอพื้นดินคล้ายวงลานหรือศิลาดาดขนาดใหญ่มากถือว่าเป็นศิลาได้ส่วนศิลาดาดที่ตั้งสูงพ้นพื้นดินคล้ายตอ ถ้าได้ขนาดใช้ได้ ถ้าต้องการจะกันส่วนหนึ่งของศิลาดาดขนาดใหญ่ไว้ภายในสีมาอย่ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิต ควรกำหนดศิลาอื่นที่อยู่บนศิลาดาดนั้น ถ้าสร้างวัดบนศิลาดาดนั้น ศิลาดาดเช่นนี้ใช้ไม่ได้เพราะถ้ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิตวัดย่อมอยู่บนนิมิต และธรรมดานิมิตต้องอยู่ภายนอกสีมา[20] วัดที่อยู่ต้องอยู่ภายนอกสีมาด้วย อีกอย่างศิลาดาดยื่นไปกลางวัด ศิลาดาดเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิตวัดย่อมอยู่บนนิมิตและธรรมดานิมิตต้องอยู่ภายนอกสีมาวัดก็ต้องอยู่ภายนอกสีมาศิลาดาดตั้งโอบรอบวัดอยู่ควรกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียวอย่ากำหนดในทิศอื่นเป็นต้น ชื่อว่าการกำหนดศิลาเป็นนิมิต

---

[18] วิ.ม.อ. 3/138/107.

[19] วิ.ม.อ. 3/138/107.

[20] วิ.ม.อ. 3/138/108.

3. ป่าไม้ หมายถึง ดงหญ้าหรือป่าไม้มีต้นตาลและต้นมะพร้าวเป็นต้นที่มีเปลือกแข็งใช้ไม่ได้ แต่แมกไม้มีแก่นข้างในเป็นต้นว่าไม้สากะและไม้สาละ หรือแมกไม้ปนไม้มีแก่นข้างในใช้ได้ ป่าไม้นั้นอย่างต่ำเพียง 4-5 ต้นจึงใช้ได้ หย่อนกว่านั้นใช้ไม่ได้ มากกว่านั้นตั้ง 100 โยชน์ก็ใช้ได้ ถ้าสร้างวัดไว้กลางป่าไม่ควรกำหนดป่าเป็นนิมิต ถ้าต้องการจะกันเอาป่าส่วนหนึ่งไว้ภายในสีมา อย่ากำหนดป่าเป็นนิมิตควรกำหนดต้นไม้หรือศิลาเป็นต้นในป่านั้นเป็นนิมิตป่าที่อยู่ล้อมวัดควรกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียวอย่ากำหนดในทิศอื่น ๆ

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า อย่ากำหนดป่าเป็นนิมิต เพราะว่าบริเวณภายในวัดนี้ก็เป็นป่าเหมือนกัน ชื่อว่าการกำหนดป่าไม้เป็นนิมิต

4. ต้นไม้ หมายถึง ต้นไม้มีเปลือกแข็งเช่น ต้นตาล ต้นมะพร้าวเป็นต้นใช้ไม่ได้ ต้นไม้มีแก่นข้างในยังไม่ตายสูงสุดเพียง 8 นิ้ววัดโดยรอบลำต้นเท่าเข็มใช้ได้[21] เล็กกว่านั้นใช้ไม่ได้ ต้นไม้ที่เขาเพาะพืชให้งอกงามในภาชนะมีกระบอกและกระถางเป็นต้นถึงได้ขนาดใช้ไม่ได้ แต่เอาออกจากกระบอกและกระถางเป็นต้นนั้นแล้วปลูกลงในดิน ในขณะนั้นทำซุ้มรดน้ำกำหนดเป็นนิมิตใช้ได้ การแตกรากและกิ่งใหม่ไม่ใช่เหตุแต่กำหนดต้นไม้ที่เนื่องแน่นเป็นอันเดียวกัน เช่น ต้นไทรที่ขึ้นงอกงามเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้วจะกำหนดในทิศอื่นไม่ได้ชื่อว่าการกำหนดต้นไม้เป็นนิมิต

5. หนทาง หมายถึง ทางทั้งหลายเช่นทางป่า ทางนา ทางแม่น้ำ ทางเหมืองเป็นต้นใช้ไม่ได้ ทางเดินเท้าหรือทางเกวียนผ่านไป 2–3 ละแวกบ้านใช้ได้ส่วนทางเดินเท้าแยกออกจากทางเกวียนแล้วกลับลงสู่ทางเกวียนก็ดี ทางเดินเท้าและทางเกวียนที่ใช้เดินทางไม่ได้ก็ดี ทางเหล่านั้นใช้ไม่ได้ไม่ควรกำหนดทางเหล่านั้นเป็นนิมิต ทางทั้งหลายที่พ่อค้าเดินเท้าและพ่อค้าเกวียนยังใช้เดินอยู่เสมอจึงใช้ได้ ถ้าเป็นทาง 2 สายแยกจากกันไปแล้วภายหลังมาบรรจบเป็นทางเดียวกันอย่างทูบเกวียนทางนั้นควรกำหนดตรงที่แยกกันเป็น 2 สายหรือที่บรรจบกันเป็นนิมิตครั้งเดียวแล้วห้ามกำหนดอีกเพราะนิมิตนั้นเป็นนิมิตที่เนื่องถึงกันถ้าเป็นทาง 4 สาย โอบล้อมวัดอยู่แล้วแยกไปในทิศทั้ง 4 จะกำหนดทางหนึ่งตรงกลางแล้วกำหนดอีกทางหนึ่งใช้ไม่ได้เพราะนิมิตนั้นเป็นนิมิตที่เนื่องถึงกัน

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่าท่ามกลาง ได้แก่ ภายในทิศใหญ่ทั้งหลายแห่งสีมาแต่จะกำหนดทางที่ผ่านทแยงมุมไปเป็นนิมิตในด้านอื่นใช้ได้[22] และอธิบายเพิ่มเติมว่า มุม ได้แก่ ทาง 2 สายมาบรรจบกันที่มุมทั้ง 4 แห่งสีมา จะกำหนดทาง 4 สายเป็นต้นในด้านอื่นเป็นนิมิตก็ใช้ได้ ส่วนทางที่ตัดผ่านกลางวัดไปไม่ควรกำหนดเป็นนิมิต เมื่อกำหนดแล้ววัดย่อมอยู่บนนิมิตถ้าจะทำทางล้อด้านในทางเกวียนเป็นนิมิตทางจะอยู่ภายนอกสีมาที่เหลือย่อมนับเข้าภายในสีมาถ้าจะทำทางล้อด้านนอกเป็นนิมิตทางล้อด้านนอกเท่านั้นอยู่ภายนอกสีมา ที่เหลือย่อมนับเข้าภายในสีมา พระวินัยธร

---

[21] กงฺขา.อ. 111.

[22] สารตฺถ.ฏีกา. 3/138/327.

ผู้จะกำหนดทางเป็นนิมิตควรกำหนดโดยชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้น ทางที่ไปได้โอบล้อมรอบวัดโดยสัณฐานดังคูกำหนดเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นใช้ไม่ได้ชื่อว่าการกำหนดหนทางเป็นนิมิต

6. จอมปลวก หมายถึง จอมปลวกโดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดที่เกิดในวันนั้น สูงประมาณ 8 นิ้ว ขนาดเท่าเขาโคใช้ได้ เล็กกว่านั้นใช้ไม่ได้ ใหญ่กว่านั้นขึ้นไปเท่ากับภูเขาหิมพานต์ใช้ได้เมื่อกำหนดจอมปลวกที่ติดกันเป็นพืดเดียวตั้งล้อมรอบวัดเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นอีกไม่ได้ชื่อว่าการกำหนดจอมปลอกเป็นนิมิต

7. แม่น้ำ หมายถึงแม่น้ำตามธรรมดาเมื่อฝนตกติด ๆ กันทุกกึ่งเดือน ทุก 10 วัน ทุก 5 วัน พอฝนหายแล้วกระแสแม่น้ำใดขาดแห้ง แม่น้ำนี้ไม่นับเป็นแม่น้ำ[23] เมื่อคราวฝนเช่นนี้กระแสแม่น้ำใดไหลไม่ขาดตลอดฤดูฝน 4 เดือนลึกพอจะเปียกผ้าอันตรวาสกของนางภิกษุณีนุ่งห่มได้ปริมณฑล 3 ลุยข้ามสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งแม่น้ำนี้จึงนับว่าเป็นแม่น้ำเมื่อผูกนทีสีมาเป็นนิมิตได้ในการข้ามฝั่งแม่น้ำของนางภิกษุณีก็ดีการทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นก็ดีการสมมติทีปารสีมาก็ดีท่านต้องการแม่น้ำชนิดนี้ แม่น้ำใดล้อมรอบวัดที่อยู่โดยสัณฐานดังทูบเกวียนหรือโดยสัณฐานดังคูคล้ายทาง จะกำหนดแม่น้ำนั้นเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้วกำหนดในทิศอื่นไม่ได้ ในแม่น้ำทั้ง 4 สายซึ่งไหลตัดผ่านกันไปในทิศทั้ง 4 แห่งวัดที่อยู่ก็เหมือนกัน

ส่วนพระวินัยธรจะกำหนดแม่น้ำทั้ง 4 สายซึ่งไม่เชื่อมต่อกันเป็นนิมิตใช้ได้ถ้าคนทั้งหลายปักหลักเรียงกันเหมือนทำรั้วกั้นกระแสน้ำด้วยเถาวัลย์และใบไม้เป็นต้น และน้ำล้นท่วมทำนบไหลไปได้ พระวินัยธรจะทำให้เป็นนิมิตใช้ได้เมื่อเขาทำทำนบไม่ให้น้ำไหลแม่น้ำที่ไม่ไหล[24] ไม่ควรทำให้เป็นนิมิตในที่ซึ่งน้ำไหลควรทำให้เป็นนทีนิมิต ในที่ซึ่งน้ำไม่ไหลควรทำให้เป็นอุทกนิมิตแม่น้ำที่ไม่ไหลเพราะขาดน้ำในคราวฝนแล้งหรือในฤดูร้อน พระวินัยธรจะทำให้เป็นนิมิตก็ใช้ได้ประชาชนทั้งหลายชักลำรางไขน้ำมาแต่แม่น้ำใหญ่ ลำรางนั้นเช่นกับแม่น้ำเขินไหลอยู่เป็นนิตย์ให้การเพาะปลูกข้าวกล้า 3 คราวสำเร็จได้ถึงน้ำไหลไปได้ก็จริง แต่ทำเป็นนิมิตไม่ได้ ลำรางใดในชั้นเดิม แม้เขาขุดชักมาจากแม่น้ำใหญ่โดยกาลอื่นต่อมาเซาะพังกลายเป็นแม่น้ำ และไหลไปได้เอง[25] ตามทางที่เขาขุดชักมา ต่อมาเกลื่อนกลาดไปด้วยสัตว์น้ำมีจระเข้เป็นต้น กลายเป็นแม่น้ำที่จะพึงสัญจรไปได้ด้วยเรือทั้งหลายจะทำลำรางนั้นที่กลายเป็นแม่น้ำแล้วให้เป็นนิมิตใช้ได้ ชื่อว่าการกำหนดแม่น้ำเป็นนิมิต

8. น้ำ[26] หมายถึง น้ำในที่ซึ่งไม่มีน้ำจะตักน้ำใส่ให้เต็มในเรือก็ดี ในหม้อก็ดีในภาชนะมีอ่างเป็นต้นก็ดีแล้วกำหนดให้เป็นอุทกนิมิตไม่ได้ น้ำที่อยู่ในแผ่นดินเท่านั้นใช้ได้น้ำที่อยู่ในแผ่นดินเป็นน้ำไม่ไหลขังอยู่ในที่ทั้งหลายมีบ่อ สระโบกขรณี บึง สระเกิดเองและทะเลสาบเป็นต้น ส่วนน้ำในแม่น้ำ

---

[23] วิ.ม.อ. 3/138/110.

[24] ฏีกา. 3/138/328.

[25] สารตฺถ.ฏีกา. 3/138/328.

[26] วิ.ม. 4/138/151.

ลึกและคลองไขน้ำเป็นต้นซึ่งไม่ขังใช้ไม่ได้ น้ำที่ขังอยู่แม้ในแอ่งที่สุกรขุดไว้ก็ดีในแอ่งเล่นของเด็กชาวบ้านก็ดี น้ำที่เขาขุดหลุมในแผ่นดินแล้วเอาหม้อตักมาใส่ให้เต็มในขณะนั้นก็ดีถ้าขังอยู่จนถึงสวดกรรมวาจาจบได้จะน้อยหรือมากก็ตามย่อมใช้ได้

ส่วนพระวินัยธรต้องการทำกองศิลาและกองทรายเป็นต้นหรือเสาศิลาหรือเสาไม้ไว้ในที่นั้นเพื่อทำนิมิตหมาย ภิกษุจะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำกองศิลาเป็นต้นก็ได้แต่ในลาภสีมาไม่ควรทำส่วนสมานสังวาสกสีมาไม่ทำความเบียดเบียนใคร ๆ ย่อมให้สำเร็จเฉพาะวินัยกรรมของภิกษุทั้งหลายอย่างเดียว ฉะนั้นในสมานสังวาสกสีมานี้จะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำกองศิลาเป็นต้นก็ใช้ได้ เหมือนกันชื่อว่าการกำหนดน้ำเป็นนิมิต

2.1.3 ประวัติและพัฒนาการของอุโบสถ

ความเป็นมาของอุโบสถพระพุทธองค์ตรัสไว้แล้วในอุโบสถขันธกะ[27] หมวดว่าด้วยอุโบสถพระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกันแต่นั่งนิ่ง ๆ ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟังจึงติเตียนพระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม และทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายควรอนุญาตให้สวดเป็นปาติโมกข์ และจักเป็นอุโบสถกรรม คือการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้นจึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎ[28] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถภิกษุทั้งหลายสวดปาฏิโมกข์ 3 ครั้ง ต่อ 1 ปักษ์ (กึ่งเดือน) คือในวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฎ[29] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดปาติโมกข์เพียงครั้งเดียวต่อ 1 ปักษ์ คือในวัน 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ภิกษุฉัพพัคคีย์สวดปาฏิโมกข์เฉพาะในพวกของตนพระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฎ[30] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถโดยพร้อมเพรียงกัน ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า จะกำหนดเขตพร้อมเพรียงกันในอาวาสหนึ่งหรือถือเขตแผ่นดินทั้งผืน พระพุทธองค์ตรัสให้ใช้อาวาสเดียวกันเป็นเขตสามัคคี[31] ฝ่ายพระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ คิดว่าท่านบริสุทธิ์อยู่แล้ว จะควรได้ทำอุโบสถสังฆกรรมหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสตอบว่าถ้าเธอไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาอุโบสถแล้วใครเล่าจะทำเช่นนั้นและตรัสสั่งให้ไปทำอุโบสถสังฆกรรม[32]

---

[27] วิ.ม. 4/132/207.

[28] วิ.ม. 4/136/212.

[29] วิ.ม. 4/136/213.

[30] วิ.ม. 4/136/213.

[31] วิ.ม. 4/136/213.

[32] วิ.ม. 4/137/214.

ต่อมาภิกษุทั้งหลายสงสัยว่าอาวาสเดียวกันนั้นกำหนดอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้สมมติคือประกาศสีมา (เขตแดน) โดยกำหนดภูเขาก้อนหิน ป่าไม้ต้นไม้หนทาง จอมปลวก แม่น้ำหรือแอ่งน้ำเป็นเครื่องหมาย[33] (นิมิต) แล้วทรงแสดงวิธีสวดสมมติสีมาด้วยเครื่องหมายเหล่านั้น[34] เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการกำหนดนิมิตและการสมมติสีมาที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเพื่อความพร้อมเพรียงของสงฆ์

ในประวัติและความเป็นมาของสีมาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 เรื่องอุโปสถขันธกะ[35]30 ว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วยจริงอยู่ในนิกายเถรวาทอาจจะถูกแทรกแซงด้วยความเชื่อจากคติธรรมของมหายานบ้าง แต่คติธรรมดังกล่าวก็มิได้ถูกนำมาบรรจุไว้ในพระไตรปิฎกแต่ถูกแยกไปอยู่ในอรรถกถาตามอิทธิพลของมหายานในขณะนั้นเป็นต้น[36]

ส่วนในปัจจุบันนี้ พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้าไปภายในวัด จะเห็นจนชินตากับแท่นหินในซุ้มที่ตั้งอยู่รอบ ๆ อุโบสถที่เราเรียกกันว่าใบเสมา อาจจะไม่ทราบว่าใบเสมานี้มีไว้เพื่ออะไร และใต้ใบเสมานี้เองมีลูกนิมิตฝังอยู่ข้างใต้สีมา เพื่อเป็นเขตบอกความพร้อมเพียงของพระสงฆ์ ลูกนิมิต คือลูกหินกลม ๆ ที่ใช้ฝังเพื่อเป็นเครื่องหมายบอกให้ทราบว่าเป็นเขตอุโบสถ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ เพราะคำว่า นิมิต แปลว่า เครื่องหมาย เหตุที่ต้องมีนิมิตเพื่อเป็นเครื่องหมายบอกว่าตรงไหนเป็นเขตอุโบสถ หรือสีมา สืบเนื่องมาจากในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนา[37] ไปยังแว่นแคว้นต่าง ๆ แล้วภายหลังมีผู้เข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์สาวกมากขึ้น พระองค์จึงได้ส่งพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นออกไปประกาศพระศาสนาตามสถานที่ต่าง ๆ การที่พระสงฆ์สาวกออกไปอยู่ห่างไกลจากพระพุทธองค์นั้น เท่ากับห่างจากการฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ อีกทั้งพระสงฆ์สาวกที่บวชแล้วมิใช่ว่าจะบรรลุพระอรหันต์กันทุกองค์ พระเจ้าพิมพิสารมาทูลขอให้พระสงฆ์สาวกประชุมกันกล่าวธรรม ตามพวกปริพาชก[38] นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงอนุญาตและทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาฏิโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการ

---

[33] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 3,* พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 13-15.

[34] วิ.ม. 4/138/215.

[35] วิ.ม. 4/132/207.

[36] นายพิทยา บุนนาค, *เสมา สีมา,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 1.

[37] วิ.ม. 4/32/40.

[38] วิ.ม. 4/132/207.

ปวารณากรรมเป็นต้นโดยกำหนด ให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากในสมัยต้นพุทธกาลพระภิกษุยังไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน

2.1.4 รูปแบบของอุโบสถ

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับสถานที่ที่พระสงฆ จะพึงกระทำสังฆกรรมนั้นจะตองกำหนดด้วยเขตที่เรียกกันวา “สีมา” แปลว่า “เขต” หรือ “แดน” ซึ่งมี 2 เขตที่พระสงฆ์กำหนดเอาเอง หนึ่งเรียกวา “พัทธสีมา” แปลวา แดนที่ผูก สอง คือ “อพัทธสีมา” แปลวา แดนที่ไมผูก พระพุทธองค์มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ภายใน “สีมา” เดียวกันร่วมกันชุมนุมทำสังฆกรรม ภายในสีมาต้องมีโรงอุโบสถเดียว สงฆ์ต้องทำสังฆกรรมในอุโบสถ แบ่งเป็น 2 ประเภทตามวิธีกำหนด ได้แก่

1. อพัทธสีมา เป็นแดนที่สงฆ์ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว กำหนดเอาตามทางบ้านเมืองกำหนดไว้สงฆ์มีอำนาจเพียงถือเอาเป็นเขตประชุมสงฆ์ เพื่อทำสังฆกรรมเท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ที่จะยึดถือเป็นเจ้าของ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 คามสีมา หรือนิคมสีมา เขตหมู่บ้านหรือตำบลหนึ่ง ซึ่งบ้านเมืองกำหนดด้วยท้องที่ทรงอนุญาตให้กำหนดเอาเขตบ้าน เขตนิคมที่ตนเข้าอาศัยอยู่ ซึ่งฝ่ายอาณาจักรจัดไว้เป็นเขตสามัคคีมีสังวาสเสมอกัน มีอุโบสถเดียวกัน

1.2 สัตตัพภันตรสีมา หมายถึง เขตที่สงฆ์กำหนดขึ้นในป่า ซึ่งหาคนตั้งบ้านเรือนอาศัยไม่ได้โดยวัดจากที่สุดแนวแห่งสงฆ์ออกไปด้านละ 7 อัพภันดร โดยรอบ ซึ่ง 1 อัพภันดรเท่ากับ 7 วา ดังนั้น 7 อัพภันตร จึงเท่ากับ 45 วา สัตตัพภันตรสีมานี้เป็นแดนกำหนดเขตแห่งสามัคคีในป่า

1.3 อุทกุกเขปสีมา หมายถึง เขตที่กำหนดลงในน่านน้ำ ได้แก่ แม่น้ำ ทะเล แหล่งน้ำตามธรรมชาติ โดยให้ถือระยะชั่ววักน้ำสาดของบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง คือ ประมาณ 3 วา น้ำตกลงตรงตำแหน่งใดถือว่าตรงนั้นเป็นแนวเขต โดยให้ทำสังฆกรรมบนเรือ บนแพ หรือบนร้านที่ปลูกขึ้นกลางน้ำ อุทกุกเขปสีมา มีน้อยมาก ในระยะแรกนี้มักใช้เรือหรือแพผูกมัดเข้าหากันแล้วปูพื้นกระดานทำเป็นเรือนโรงแบบง่าย ๆ มิได้คำนึงถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อความสวยงามแต่ประการ

2. พัทธสีมา เป็นสีมาที่สงฆ์ต้องทำพิธีกำหนดเขต โดยแนวเขตนั้น ๆ ให้หมายด้วยวัตถุเป็นเครื่องหมายความกว้างยาวของบริเวณเรียกวา “นิมิต” เป็นสัญลักษณ์ มีพระพุทธานุญาตให้ใช้ได้ 8 ชนิด ได้แก่ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ตนไม้จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ และน้ำ ซึ่งพัทธสีมา ตามที่ปรากฏในวินัยมุขทั้งหมด มีอยู่ 4 ประเภท คือ

2.1 ขัณฑสีมา เป็นสีมาผูกเฉพาะโรงอุโบสถ

2.2 มหาสีมา เป็นสีมาที่ผูกรอบบริเวณ

2.3 สีมาสองชั้น เป็นสีมาที่มีขัณฑสีมาอยู่ภายในมหาสีมา

2.4 นทีปารสีมา เป็นสีมาที่สมมติคร่อมฝั่งน้ำ

สีมาในยุคพุทธกาลหรือหลังพุทธกาลเล็กน้อยนิยมกำหนดล้อมรอบเมืองหรือล้อมรอบวัด นานวันเข้าเมื่อพระสงฆ์มีจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมสงฆ์โดยพร้อมเพรียง อรรถกถาพระวินัยปิฎกจึงมีคำแนะนำว่าหากเป็นวัดใหญ่อาจกำหนดสีมาขนาดเล็กไว้ภายในก็ได้ แต่ต้องกำหนดสีมันตริกกั้นกลางด้วย เพราะหากไม่มีแนวกั้นกลางนี้จะทำให้สีมาเกยซ้อนกันได้ สีมาขนาดเล็กเรียกว่า “ขัณฑสีมา” สีมาขนาดใหญ่เรียกว่า “มหาสีมา” แต่ละเขตมีอุโบสถของตนเอง ส่วนวิสุงคามสีมา คือคามสีมาที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยกที่ดินที่จะสร้างอุโบสถให้ สีมาจะเป็นชนิดใดก็ตามหากยังมิได้ผูกก็ยังไม่มั่นคงถาวรเพราะผู้ให้อาจจะเพิกถอนเมื่อใดก็ได้ท่านว่าถ้าได้ผูกแล้วรากสีมาจะหยั่งลงไปถึงน้ำหนุนแผ่นดิน ดังนั้น เมื่อมีการสร้างอุโบสถแล้วจึงนิยมผูกสีมาทุกคราวไป[39]

ทั้งนี้ พระพุทธองค์ศาสดาได้ในการกำหนดขนาดของสีมาไว้ในพระไตรปิฎก มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับขนาดพื้นที่เล็กที่สุด คือให้สามารถจุภิกษุได้ 21 รูป และขนาดใหญ่ที่สุดที่ยอมให้ คือไม่เกิน 3 โยชน์ (ระยะทาง 48 กิโลเมตร)[40] สาเหตุที่ห้ามมิให้สีมาเล็กเกินไปจนไม่สามารถบรรจุภิกษุได้ 21 รูป เพราะการกระทำสังฆกรรมที่ต้องการสงฆ์จำนวนมากกว่า 20 รูป คืออัพภาน ซึ่งเป็นการสวดการระงับอาบัติ สังฆาทิเสสของภิกษุ ต้องการสงฆ์จำนวน 21 รูป จึงกล่าวได้ว่าเดิมทีนั้น

อุโบสถถูกกำหนดด้วยสีมา ปัจจุบันการทำเครื่องหมายเขตที่ เรียกว่า “นิมิต” ได้มีการฝังลูกทรงกลมอยู่ใต้ดินเรียกว่า “ฝังลูกนิมิต” มีตั้งแต่ 5 ลูกถึง 8 ลูก ฝังห่างจากตัวอุโบสถประมาณ 1 วา ยังมีลูกนิมิตที่แยกจากลูกอื่นอีก 1 ลูกโดยฝังไว้ตรงกลางของอุโบสถโดยขุดหลุมรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ลึก 1 เมตร มีผู้ศรัทธานำเครื่องค้ำของคูณ ทั้งแก้วแหวนเงินทอง เพชรนิลจินดาใส่ไว้ในหลุมนั้น เมื่อผูกอุโบสถแล้วสร้างใบสีมา ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นแผ่นหินรูปปลายแหลมคล้ายปีกกา แกะสลักลวดลายสวยงามไวประดับตามกำแพงรอบอุโบสถ หรือตามผนังของอุโบสถโดยรอบ สวนการสร้างอุโบสถให้มีลักษณะเป็นโรงหรืออาคารขึ้นมานั้น อาจเป็นเพราะภูมิประเทศและภูมิอากาศอันเป็นที่ตั้งของวัดทำให้การประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมเกิดขัดข้อง จึงมีการสร้างอุโบสถให้เป็นโรงหรืออาคารให้มีหลังคา มีผนังขึ้นมา จึงมีพื้นที่สามารถใช้ทำสังฆกรรมให้สำเร็จลงได้ด้วยดีและพุทธศาสนิกชนเห็นว่าอุโบสถเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ ทำให้อุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักสำคัญของวัดและจัดสร้างให้สวยงามตามกำลังศรัทธาเท่าที่จะกระทำได้

หากพิจารณาด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม อุโบสถพื้นถิ่นเหล่านี้แฝงภูมิปัญญาด้านการออกแบบเพื่อให้เกิดสภาวะน่าสบาย ทั้งการวางผัง รูปทรงของหลังคา รูปทรงของอาคาร และการ

---

[39] วิโรฒ ศรีสุโร, *สิมอีสาน*, (กรุงเทพมหานคร: เมฆาเพรส, 2536), หน้า 69-71.

[40] สมบัติ ประจญศานต์, “การกำหนดขนาดพื้นที่สังฆกรรม ตามพุทธบัญญัติ”. เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ โฮมภูมิ ครั้งที่ 3 ภูมิปัญญาสู่อนาคต: Wisdom for the Future เครือข่ายสถาบันการศึกษาด้านสถาปัตยกรรม และการออกแบบ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 สถาบัน, 2560, หน้า 111.

ออกแบบช่องเปิด ที่มีการวางผังให้ด้านแคบของอาคารตั้งรับทิศตะวันออก-ตะวันตก ผังพื้นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในอาคารเป็นโถงโล่ง มีรูปทรงอาคารสูง หลังคาทรงสูง มีการออกแบบช่องเปิดแบบด้านตรงข้ามทำให้เกิดการระบายอากาศที่ดี[41]

อุโบสถสามารถจำแนกรูปแบบตามลักษณะได้ดังนี้

1. แบบทรงโรง มีลักษณะผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีผนังล้อมรอบทั้งสี่ด้านโดยไม่มีมุขหน้า มุขหลังหรือระเบียง อาจมีประตูเข้าออกที่ด้านหน้า หรือมีประตูเข้าออกที่ด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง ภายในมีลักษณะเป็นโถงโล่ง

2. แบบทรงโรงมีเสาร่วมใน มีลักษณะผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีเสาร่วมในเพื่อรับโครงสร้างหลังคา มีผนังล้อมรอบทั้งสี่ด้านโดยไม่มีมุขหน้า มุขหลังหรือระเบียง ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง

3. แบบมีชานด้านหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และด้านหน้ามีพื้นที่เป็นชานไม่มีหลังคาคลุม ด้านหน้ามีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง มีเสาเก็จหรือเสาหลอก

4. แบบมีมุขหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และด้านหน้ามีพื้นที่มีหลังคาคลุม ด้านหน้ามีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง

5. แบบมีมุขหน้าและมุขหลัง มีลักษณะผังพื้นวิวัฒนาการจากแบบมีมุขหน้า ผังพื้นจะมีมุขหน้าและมุขหลัง มีเสาหานรองรับหลังคามุข ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุกห้องด้วย

6. แบบทรงโรงและลานประทักษิณ มีผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และมีซุ้มเสมาตั้งอยู่กับพื้นลานโดยรอบทั้งแปดทิศ และมีกำแพงแก้วตั้งประชิดกับซุ้มเสมาหรือจะเรียกว่าซุ้มเสมาตั้งอยู่บนกำแพงแก้วก็ได้ กำแพงแก้วจะเจาะช่องเป็นทางเข้าอย่างน้อยสี่ช่องแต่ละช่องจะตรงกับบันไดทางขึ้นตรงระเบียงของอุโบสถ ลานประทักษิณจะใช้ประกอบพิธี เช่น การเวียนเทียน แห่นาค

7. แบบมีระเบียงรอบ มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และมีระเบียง คือ พื้นที่ว่างรอบผนังอาคาร ที่มีหลังคากันสาดคลุม เพื่อทำหน้าที่ป้องกันฝนสาดแดดส่องถึงประตูหน้าต่าง พื้นที่ของระเบียงมีความกว้างพอสมควรอยู่รอบอาคาร และจะต้องมีเสาระเบียงตั้งเรียงรายโดยรอบเพื่อรับหลังคากันสาด

8. แบบมีระเบียงรอบและมีโถงด้านหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรงและมีระเบียง คือพื้นที่ว่างรอบอาคารที่มีหลังคากันสาดคลุมรอบผนังอาคาร เพื่อทำหน้าที่ป้องกันฝนสาดแดดส่องถึงประตูหน้าต่าง พื้นที่ของระเบียงมีความกว้างพอสมควรอยู่รอบอาคาร และจะต้องมีเสา

---

[41] สมบัติ ประจญศานต์, วิสาข์ แฝงเวียง และพิพัฒน์ ประจญศานต์, *โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการวางทิศทางสิมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์,* (บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2558), หน้า 43.

ระเบียงตั้งเรียงรายโดยรอบเพื่อรับหลังคากันสาด นอกจากนี้ยังเพิ่มมีโถงที่มีหลังคาคลุมอยู่ด้านหน้าบันได้ทางขึ้นอาคาร

9. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ระเบียงรอบและลานประทักษิณ มีผังพื้นเหมือนแบบมีระเบียงรอบและมุขหน้า มุขหลังแต่จะมีซุ้มเสมาตั้งอยู่กับพื้นลานโดยรอบทั้งแปดทิศ และมีกำแพงแก้วตั้งประชิดกับซุ้มเสมาหรือจะเรียกว่าซุ้มเสมาตั้งอยู่บนกำแพงแก้วก็ได้ กำแพงแก้วจะเจาะช่องเป็นทางเข้าอย่างน้อยสี่ช่องแต่ละช่องจะตรงกับบันได้ทางขึ้นตรงระเบียงของอุโบสถลานประทักษิณจะใช้ประกอบพิธีเช่น การเวียนเทียน

โครงสร้างและวัสดุของอุโบสถ

1. หลังคา โครงสร้างหลังคาของอุโบสถส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า ไม้เต็ง ไม้พันชาด ไม้ประดู่ เป็นต้น โดยใช้วัสดุมุงหลังคาเป็นกระเบื้องแผ่นไม้ นอกจากนี้ยังมีการประดับตกแต่งเครื่องบนด้วยไม้แกะสลักอย่างงดงาม ต่อมาอุโบสถบางหลังมีการซ่อมแซมหลังคาเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นแผ่นสังกะสีลูกฟูก หรือแผ่นกระเบื้องซีเมนต์ใยหินชนิดลอน ในปัจจุบันมีความก้าวหน้าด้านวัสดุก่อสร้าง อุโบสถบางหลังทำให้เกิดการเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นแผ่นกระเบื้องไฟเบอร์ซีเมนต์ แผ่นหลังคาเหล็กรีดลอน หลังคาทรงจั่วมีกันสาด และมีมุขประเจิด มุงด้วยกระเบื้องแผ่นไม้ หลังคาทรงจั่วซ้อน มุงด้วยกระเบื้องว่าวมุขประเจิด หลังคาทรงจั่ว 2 ซ้อน ๆ ละ 2 ตับ มุงด้วยแผ่นกระเบื้องว่าว

2. ผนัง จำแนกเป็นอุโบสถที่ใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นวัสดุผนัง ช่อฟ้า เทิบ โหง่ซ้อน เทิบซ้อน นอกจากนี้ยังมีอุโบสถที่ใช้การก่ออิฐถือปูน ซึ่งส่วนใหญ่คนในชุมชนจะร่วมกันขนดินมานวดด้วยการย่ำปั้นขึ้นรูปเป็นก้อนอิฐแล้วนำไปเผาให้สุกจึงนำมาก่อเป็นผนังแล้วฉาบด้วยปูน ผนังด้านนอกบางครั้งทำเสาเก็จ หรือเสาหลอก นอกจากนั้นบางหลังยังมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างศิลปะแบบชาวบ้าน หรือตกแต่งด้วยศิลปะปูนปั้น รูปตัดแสดงโครงสร้างที่ใช้ไม้เป็นโครงสร้าง

3. ประตูและหน้าต่าง อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่ใช้วัสดุไม้เนื้อแข็งในการทำวงกบ กรอบบาน และลูกฟักของประตูหน้าต่าง บางหลังมีการแกะสลักเป็นลวดลายสวยงาม หรือบางหลังแสดงฝีมือเชิงช่างมีการทำกรอบเช็ดหน้า อกเลาอย่างประตูหน้าต่างอย่างช่างภาคกลาง บานประตูไม้แกะสลักเป็นลวดลาย

4. พื้น ผิวพื้นภายในอุโบสถส่วนใหญ่เป็นการถมดินอัดแน่น บางหลังเป็นวัสดุผิวพื้นเช่นนี้และมีการใช้สอยมาระยะหนึ่งจึงมีการเทพื้นซีเมนต์ทับ บางอาคารเมื่อมีการบูรณะได้ทำการปูผิวพื้นด้วยกระเบื้องดินเผา

5. ฝ้าเพดาน จำแนกได้เป็น 2 แบบ คือแบบที่มีการทำฝ้าเพดานภายในอาคารด้วยไม้เนื้อแข็ง และแบบไม่มีฝ้าเพดานภายในอาคาร และฝ้าชายคา ที่สามารถมองเห็นภายใต้หลังคาที่มีการซ้อน

ชั้น โดยมีคอสอง ซึ่งเป็นระนาบช่วงต่อของผนังอาคารบริเวณใต้แปหัวเสากับตับหลังคาของชั้นลดที่อยู่ถัดลงมา[42]

จากการศึกษาสามารถจำแนกสภาพอาคารอุโบสถพื้นถิ่นในปัจจุบันเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) สภาพทรุดโทรมมาก รอวันเสื่อมสภาพ ขาดการดูแลรักษา 2) สภาพใช้งานได้ มีการช ารุดบางส่วน และ 3) สภาพใช้งานได้ดี ได้รับการบูรณะโดยการซ่อมแซมหรือบูรณะมักมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของหลังคามักเป็นความต้องการของผู้ดูแลรักษาอาคาร หรือเป็นความเห็นของหัวหน้าช่างหรือช่างด้วยประสงค์ให้อาคารดูสูงโปร่งขึ้นในการบูรณะมักมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุผิวพื้น ผิวผนัง ซึ่งต่างจากวัสดุของอาคารก่อนการบูรณะซึ่งการพิจารณาเลือกใช้วัสดุใดนั้นจะเป็นความเห็นของหัวหน้าช่างผู้รับเหมา หรือความต้องการของผู้ดูแลรักษาอาคาร โดยมีหลักการที่ต้องการความสวยงามและลดปัญหาการดูแลรักษา มีเพียงอาคารไม่กี่หลังที่ได้รับการบูรณะตามหลักวิชาการอนุรักษ์[43]

2.1.5 ประเภทของอุโบสถ

พระพุทธองค์ตรัสไว้ในอุโบสถขันธกะ[44] หมวดว่าด้วยอุโบสถพระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกัน แต่นั่งนิ่ง ๆ ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟังจึงติเตียนพระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม และทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายควรอนุญาตให้สวดเป็นปาฏิโมกข์ และจักเป็นอุโบสถกรรม คือการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้นจึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎ[45] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถภิกษุทั้งหลายสวดปาฏิโมกข์ 3 ครั้ง ต่อ 1 ปักษ์ (กึ่งเดือน) คือในวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำ พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฎ[46] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดปาฏิโมกข์เพียงครั้งเดียวต่อ 1 ปักษ์ คือในวัน 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ภิกษุฉัพพัคคีย์สวดปาฏิโมกข์เฉพาะในพวกของตนพระพุทธองค์ตรัสห้ามและ

---

[42] สมคิด จิระทัศนกุล. (2559). *อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 3 องค์ประกอบส่วนเรือน.* (กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), หน้า 150.

[43] สมบัติ ประจญศานต์, *สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์.* รายงานสืบเนื่องการประชุมทางวิชาการ ประจำปี พ.ศ.2555 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2555), หน้า 173.

[44] วิ.ม. 4/132/146.

[45] วิ.ม. 4/136/212.

[46] วิ.ม. 4/136/213.

ปรับอาบัติทุกกฎ[47] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถโดยพร้อมเพรียงกันภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า จะกำหนดเขตพร้อมเพรียงกันในอาวาสหนึ่งหรือถือเขตแผ่นดินทั้งผืน พระพุทธองค์ตรัสให้ใช้อาวาสเดียวกันเป็นเขตสามัคคี[48] ฝ่ายพระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ คิดว่าท่านบริสุทธิ์อยู่แล้วจะควรได้ทำอุโบสถสังฆกรรมหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสตอบว่าถ้าเธอไม่สักการะเคารพ นับถือ บูชาอุโบสถแล้วใครเล่าจะทำเช่นนั้นและตรัสสั่งให้ไปทำอุโบสถสังฆกรรม[49] ต่อมาภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า อาวาสเดียวกันนั้น กำหนดอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้สมมติคือประกาศสีมา (เขตแดน) โดยกำหนดภูเขาก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวกแม่น้ำหรือแอ่งน้ำเป็นเครื่องหมาย[50] (นิมิต) แล้วทรงแสดงวิธีสวดสมมติสีมาด้วยเครื่องหมายเหล่านั้น[51] เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการกำหนดนิมิตและการสมมติสีมาที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเพื่อความพร้อมเพรียงของสงฆ์

การทำอุโบสถ คือ การสวดพระปาฏิโมกข์ หรือ การฟังพระ สตฺตพฺภนฺตรสีมำ สนฺธาย วทติ; สารตฺถ.ฏีกา[52] ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำในครั้งแรกนั้นเรียกว่า สังฆอุโบสถ ซึ่งเป็นการอนุญาตสำหรับภิกษุ ผู้พร้อมเพรียงกันตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ต่อมาเมื่อการประกาศพระศาสนาได้แพร่หลายออกไปภิกษุ มีจำนวนมากขึ้น วัดก็มีเพิ่มขึ้นมากด้วย ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการทำอุโบสถก็เริ่มมีตามมา เช่นบางวัดเมื่อถึงวันอุโบสถ 14 หรือ 15 ค่ำ มีภิกษุอยู่ไม่ครบ 4 รูป คือ มีภิกษุอยู่ 3 รูป บ้าง 2 รูปบ้าง รูปเดียวบ้างจึงเกิดปัญหาขึ้นว่าเมื่อเป็นเช่นนี้จะทำอุโบสถกันอย่างไร จึงได้เข้าเฝ้ากราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติพระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตการทำอุโบสถสำหรับภิกษุ 3 รูป 2 รูป และรูปเดียวแต่มิได้อนุญาต ในคราวเดียวกัน ดังนั้นจึงได้เกิดมีประเภทแห่งการทำอุโบสถเพิ่มมากขึ้นซึ่งรวบรวมแล้วได้ 5 ประเภทด้วยกัน คือ

1. สังฆอุโบสถ[53] หมายถึง ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป จะต้องตั้งญัตติแล้วสวดพระปาติโมกข์โดยชอบธรรม ส่วนวิธีการทำสังฆอุโบสถนั้น พระพุทธองค์ตรัสแนะนำไว้ในพระวินัยปิฎกมหาวรรคอุโบสถขันธกะว่า ภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงสดับคำของข้าพเจ้า เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

---

[47] วิ.ม. 4/136/213.

[48] วิ.ม. 4/136/213.

[49] วิ.ม. 4/137/150.

[50] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 3*, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 13-15.

[51] วิ.ม. 4/138/150.

[52] พระวิจิตตาลังการเถระ, *ปาติโมกขปทัตถอนุวัณณนา,* (ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์บี่จีมัณไฑย์ ประเทศสหภาพพม่า, 2472), หน้า 41.

[53] วิ.ม. 4/168/253.

1) ถ้าความพร้อมพึงมีแก่สงฆ์ สงฆ์พึงกระทำอุโบสถ พึงสวด สตฺตพฺภนฺตรสีมำ สนฺธาย วทติ; สารตฺถ.ฏีกา

2) บุพพกิจของสงฆ์ทำเสร็จแล้ว

3) ท่านทั้งหลายจงบอกความบริสุทธิ์ของตน ข้าพเจ้าจักสวดปาฏิโมกข์ พวกเราที่มีอยู่ทั้งหมดจงตั้งใจฟังปาติโมกข์นั้นให้ดีให้สำเร็จประโยชน์ ท่านรูปใดมีอาบัติอยู่พึงเปิดเผยเสีย

4) เมื่ออาบัติไม่มีพึงนั่งนิ่ง ข้าพเจ้าจักทราบว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะความเป็นผู้นิ่งนั้น

5) การตอบย่อมมีแก่บุคคลผู้ถูกถามแล้วโดยเจาะจงตัวฉันใด คำสอบถามย่อมถูกประกาศ 3 ครั้ง ในบริษัทนี้ฉันนั้นภิกษุรูปใดระลึกได้แต่ไม่ยอมเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่จนสวดจบครั้งที่ 3

6) สัมปชานมุสาวาทมีแก่ภิกษุรูปนั้น ท่านทั้งหลายสัมปชานมุสาวาทที่พระองค์ตรัสไว้

7) เป็นธรรม อาบัติที่สามารถกระทำอันตรายฉะนั้นภิกษุต้องอาบัติแล้วระลึกได้อยู่ต้องการความบริสุทธิ์พึงเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่เพราะเปิดเผยแล้วความผาสุกมีแก่เธอนี้เป็นวิธีการทำสังฆอุโบสถโดยสังเขป

2. ปาริสุทธิอุโบสถ[54] หมายถึง ชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ 3 รูปจะต้องตั้งญัตติก่อนเช่นกันแล้วจึงบอกปาริสุทธิ คือบอกความบริสุทธิ์ตามความเป็นจริงต่อกัน วิธีทำปาริสุทธิอุโบสถนั้นเป็นกรณีที่มีภิกษุอยู่ 3 รูป เมื่อกระทำบุพพกรณ์ 4 อย่าง มีการกวาดโรงอุโบสถเป็นต้น เสร็จแล้วให้สวดญัตติแล้วจึงทำปาริสุทธิอุโบสถ ตั้งญัตติว่าขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้าวันนี้เป็นวันอุโบสถ 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ถ้าความพรั่งพร้อมของท่านทั้งหลายถึงแล้วพวกเราพึงกระทำปาริสุทธิอุโบสถ และวิธีบอกปาริสุทธิมีดังต่อไปนี้

พระเถระกล่าวว่าข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ว่า 3 ครั้ง พระนวกะกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ พระนวกะกล่าวอีกว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ ว่า 3 ครั้ง พระเถระกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ ถ้ามีสภาคาบัติให้สวดญัตติสภาคาบัติ สำหรับภิกษุ 3 รูปว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหมดนี้ต้องสภาคาบัติ เมื่อใดได้พบภิกษุรูปอื่นผู้บริสุทธิ์ไม่มีอาบัติ เมื่อนั้นจักทำคืนอาบัตินั้นในสำนักของภิกษุนั้นแล้วตั้งญัตติทำปาริสุทธิอุโบสถต่อไป

3. คณะอุโบสถ[55] หมายถึง อุโบสถชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ 2 รูป ให้บอกปาริสุทธิต่อกันได้เลย โดยไม่ต้องตั้งญัตติวิธีทำคณะอุโบสถนั้น เป็นกรณีที่มีภิกษุอยู่ 2 รูป เมื่อกระทำ

---

[54] วิ.ม. 4/168/175.

[55] วิ.ม. 4/168/176.

บุพพกรณ์ 4 อย่าง มีการกวาดโรงอุโบสถเป็นต้นเสร็จแล้วให้ทำปาริสุทธิอุโบสถได้โดยไม่ต้องตั้งญัตติ วิธีบอกปาริสุทธิมีดังนี้

พระเถระกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ว่า 3 ครั้ง พระนวกะกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ พระนวกะกล่าวอีกว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ ว่า 3 ครั้ง พระเถระกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ ถ้ามีสภาคาบัติอยู่ให้บอกกันและกันไว้ว่า เราพบผู้บริสุทธิ์แล้วจักทำคืนอาบัติแล้วจึงทำอุโบสถ การทำปาริสุทธิอุโบสถทั้งสองอย่างนี้ภิกษุผู้ทำต้องเป็นผู้บริสุทธิ์จริง ๆ คือไม่ต้องอาบัติหรือว่าต้องแต่ออกจากอาบัติสังฆาทิเสสแล้วแสดงอาบัติเบาแล้ว หรือบอกอาบัติสังฆาทิเสสที่ตนต้องไว้แล้วจึงบอกปาริสุทธิได้

4. อธิษฐานอุโบสถ[56] หมายถึง อุโบสถที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุรูปเดียวให้อธิษฐานอุโบสถวิธีทำอธิฏฐานอุโบสถนั้น เป็นกรณีที่มีภิกษุรูปเดียว เมื่อทำบุพพกรณ์ 4 อย่าง มีการกวาด โรงอุโบสถเป็นต้นแล้วระลึกถึงบุพพกิจมีฤดูเป็นต้นแล้วให้คอยอยู่ เมื่อมีภิกษุผู้เป็นสภาคะกันมาพร้อมแล้วให้ทำอุโบสถ ถ้าไม่มาให้อธิษฐานอุโบสถรูปเดียวในสีมา

มีคำอธิษฐานว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถของเรา เราจะอธิษฐานอุโบสถ 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ ถ้ายังมีอาบัติท่านกล่าวว่า แม้อยู่ไกลควรจะไปทำคืนอาบัติ ถ้าไม่สามารถไปถึงได้ให้ผูกใจไว้ว่า เราพบภิกษุแล้วจักทำคืนอาบัติแล้วจึงอธิษฐานอุโบสถได้ เมื่อทำคืนอาบัติแล้วพึงอธิษฐานอุโบสถใหม่ถ้ายังอยู่ในวันนั้น[57]

5. สามัคคีอุโบสถ[58] หมายถึง อุโบสถที่ทรงอนุญาตในกรณีพิเศษสำหรับสงฆ์ที่เกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะวิวาทแตกแยกกันขึ้น ถ้าสงฆ์สามารถประสานความสามัคคีกันได้ ในวันใดก็ให้ทำสามัคคีอุโบสถในวันนั้นได้ โดยมีการสวดพระสตฺตพฺภนฺตรสีมำ สนฺธาย วทติ ; สารตฺถ.ฏีกา เหมือนกับสังฆอุโบสถ

วิธีทำสามัคคีอุโบสถ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเป็นกรณีพิเศษสำหรับภิกษุที่เกิดความทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรงถึงขั้นเกิดการแตกแยกกันไม่ลงทำอุโบสถร่วมกันภายหลังสามารถสมานความสามัคคีกันได้อย่างในกรณีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี[59] ในวันที่สงฆ์ผู้แตกแยกกันสามารถประสานความสามัคคีกันได้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถเพื่อระงับเรื่องที่ทะเลาะกันนั้นโดยภิกษุทั้งหมดทั้งที่เป็นไข้และไม่เป็นไข้ต้องลงประชุมกันทุกรูป รูปไหนจะให้ฉันทะไม่ได้ ส่วนอาการที่ทำนั้นให้แสดงปาฏิโมกข์เหมือนกันกับสังฆอุโบสถต่างกันแต่การตั้งญัตติเท่านั้น การตั้งญัตติสามัคคี

---

[56] วิ.ม. 4/168/255.

[57] วิมติ.ฏีกา. 2/169/226.

[58] วิ.ม. 5/475/258.

[59] วิ.ม. 5/451/231.

อุโบสถนั้นมีวิธีการดังนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันสามัคคีอุโบสถถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์พึงทำอุโบสถ พึงสวดพระปาติโมกข์เป็นต้น

ดังนั้น การทำอุโบสถที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้นั้น จึงเป็นจุดสำคัญที่จะต้องเริ่มต้นทำกันอย่างจริงจัง โดยผู้ที่จะเริ่มทำเป็นแบบอย่างดีที่สุด จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องอุโบสถและสีมา เพื่อเป็นการทำอุโบสถสวดพระปาฏิโมกข์ตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้จริง ๆ ซึ่งมีความต่างกันกับอุโบสถศีลที่จะได้นำเสนอต่อไป

2.1.6 ตำแหน่งที่ตั้งอุโบสถ

ตั้งแต่อดีตกาลในแต่ละถิ่นฐานมนุษย์สรรค์สร้างงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อสนองต่อความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยทางกาย ทางสังคม และสนองต่อความเชื่อ ความศรัทธาหรือความพึงพอใจ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวสะท้อนประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเช่นเดียวกับคนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสานของประเทศไทย ได้ร่วมกันสร้างวัดไว้ประจำชุมชนด้วยจิตศรัทธา จากคติความเชื่อของไทยในการวางทิศทางของอุโบสถให้ด้านหน้าไปทางทิศตะวันออกว่าเป็นทิศมงคล เมื่อพิจารณาด้วยคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์พบว่าการวางด้านแคบของอาคารตั้งรับแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสภาวะน่าสบายเชิงอุณหภาพให้กับผู้ใช้อาคารเนื่องจากลดพื้นที่เปลือกอาคารที่สะสมความร้อน ลดปริมาณความร้อนจากแสงแดดที่ส่องผ่านเข้าภายในอาคารกว่าการวางด้านหน้าอาคารอุโบสถไปทางแนวทิศเหนือ-ใต้ย่อมทำให้เกิดสภาวะน่าสบายแก่ผู้ใช้อาคาร มีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้

คติความเชื่อการวางทิศทางของอุโบสถวัดเป็นที่อยู่ของพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นความเชื่อถือกันมาแต่ก่อนเก่าของคนไทย ดังนั้น การสร้างวัดจึงให้ความสำคัญและนิยมสร้างถาวรวัตถุสำหรับเป็นที่อยู่ของพระรัตนตรัยไว้ครบถ้วนทั้งอุโบสถ ศาลา กุฏิเพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนาอบรมบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมเป็นอู่วัฒนธรรมด้านจิตใจทางคติธรรม และยังเป็นอู่แห่งศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นอันแสดงฝีมือในเชิงช่างทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม วัดจึงมีบทบาทเป็นศูนย์รวมกิจกรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชนตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน แต่สถานการณ์ในปัจจุบันพบว่าหลายชุมชนรื้อถอนอุโบสถ หรืออุโบสถพื้นถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น จนกลายเป็นวิกฤติของอุโบสถอีสาน[60]

การศึกษานี้จึงมุ่งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบสถาปัตยกรรมอุโบสถอีสานด้านการวางทิศทางของอาคารเพื่ออธิบายความตามหลักทางวิทยาศาสตร์โดยได้ยกประเด็นความเชื่อของไทยที่ว่า “การวางทิศของวัดนั้น จะหันหน้าไปทางทิศใดก็ได้ แต่สำหรับอุโบสถและวิหารนั้นต้องหัน

---

[60] วิโรฒ ศรีสุโร, “วิกฤตสถาปัตย์พื้นถิ่นในดินแดนอีสาน”, *วารสารอีสานศึกษา*, ปีที่ 2 (ตุลาคม-ธันวาคม 2547), :9.

หน้าเข้าหาน้ำเสมอ โดยจะคำนึงถึงทิศเป็นเรื่องรองเนื่องจากในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้นั้น พระองค์ประทับนั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ และหันพระพักตร์ออกไปทางแม่น้ำ แต่ถ้าไม่สามารถที่จะให้อุโบสถหันหน้าเข้าหาน้ำได้ เนื่องจากในบางพื้นที่เป็นที่แห้งแล้งกันดาร ก็จะให้อุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเท่านั้น”[61]

เมื่อมีการติดต่อกับส่วนกลางมากขึ้นทั้งทางการปกครองและการพระศาสนา อุโบสถอีสานก็ได้รับอิทธิพลคติความเชื่อเรื่องหันหน้าอุโบสถไปสู่ทิศตะวันออกจนกระทั่งเกิดการแพร่หลายไปจนกลายเป็นกฎเกณฑ์บัญญัติที่ทุกวัดต้องปฏิบัติตาม อันอ้างอิงถึงองค์พระประธานอันหมายถึงพระพุทธประวัติ ในเหตุการณ์ที่พระองค์ได้ออกแสวงหาวิโมก์ธรรมก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ พระองค์ได้ผินพระพักตร์ไปสู่บูรพทิศ (ทิศตะวันออก) แม้จะมีหมู่มารมาเบียน พระองค์ทรงชนะได้ด้วยอิทธิบาทอันฉกาจกล้า[62]

2.1.7 การกำหนดเขตในอาวาส

โดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ[63]

1. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า (พุทธาวาส = พุทธะ+อาวาส) เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ

1) พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรางค์ : อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด

2) อุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม

3) วิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส

4) เจดีย์ มณฑป ปรางค์ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์

5). หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์

6) ศาลาต่าง ๆ เช่น ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์

7) พระระเบียง : อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส

8) พลับพลาเปลื้องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนฉลองพระองค์ในวาระที่เสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

---

[61] สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, *น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: เอ็น เอส พีพริ้นติ้งกรุ๊ป, 2529), หน้า 130-127.

[62] วิโรฒ ศรีสุโร, *สิมอีสาน,* (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโตโยต้า, 2530), หน้า 81 – 87.

[63] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *คำวัด : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ช่อระกา, 2548), หน้า 1059.

พระเจดีย์ พระปรางค์ และพระมณฑปถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลักประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลางหรือศูนย์กลางหรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมากลุ่มแรกคือ พระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งอาคารทั้ง 2 ประเภทนี้มักใช้ประกอบคู่กันกับพระเจดีย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบร่วมกันทั้ง 3 ประเภท คือ พระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง 2 ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระอุโบสถหรือพระวิหารจึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดีย์เสมอในลักษณะของแนวแกนดิ่ง เพื่อว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุกนาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์ และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้ประกอบร่วมกันทั้ง 3 อย่างก็ตาม อาทิเช่น พระวิหารวางด้านหน้าสุด มีพระเจดีย์อยู่กลาง และพระอุโบสถอยู่ด้านหลัง ตัวพระอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามตำแหน่งของอาคารก็ไม่มีข้อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป (ยกเว้นพระเจดีย์ ที่ยังคงตั้งอยู่ในตำแหน่งหลัก) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและคตินิยมของแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญ

สำหรับอาคารประเภทอื่น ๆ เช่น พระระเบียง ศาลาราย จะปรากฏร่วมในผังในลักษณะอาคารรองกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สร้างให้ผังมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะในแง่ของประโยชน์ใช้สอย หรือในเชิงความหมายของสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อก็ตาม โดยมักปรากฏในลักษณะที่โอบล้อมกลุ่มอาคารหลักประธานสำคัญเหล่านั้น

2) เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถาน ที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

1) กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
2) กัปปิยกุฏี : โรงเก็บอาหาร
3) หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
4) วัจจกุฏี : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย
5) ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
6) หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
7) ชันตาฆร : โรงรักษาไฟและต้มน้ำ
8) ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม

9) ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย

10) ศาลาท่าน้ำ : อาคารท่าน้ำและทางเข้าวัดทางน้ำ

กุฏิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวเนื่องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังมากนัก นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัด ที่ตั้ง รวมทั้งขนาดยังมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้ กล่าวคือหากเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็กอยู่ในแถบถิ่นชนบท นิยมวางตัวกุฏิกระจายตัวเป็นหลังๆ อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่นๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุ ส่วนใหญ่จะจัดกุฏิให้อยู่เป็นกลุ่ม โดยอาจแยกเป็นหลังๆ หรือต่อเชื่อมด้วยชานเป็นหมู่หรือคณะฯ มีหอฉันอยู่ตรงกลางชาน ถัดเลยออกมาก็จะเป็นเรือนเว็จกุฏี ซึ่งปัจจุบันอาจรวมเข้ากับห้องสรงน้ำและมักสร้างต่อเรียงเป็นแถว ๆ กับปิยกุฏีหรือโรงเก็บอาหารก็มักรวมเข้ากับเรือนชันตาฆรเป็นอาคารหลังเดียวกัน โดยอาจมีเพียงจุดเดียวรวมกันสำหรับวัดขนาดเล็กหรือแยกเฉพาะตามหมู่หรือคณะสำหรับวัดขนาดใหญ่

หอไตรก็จะแยกออกไปตั้งเดี่ยวอยู่กลางสระน้ำใหญ่ เช่นเดียวกับศาลาการเปรียญที่มักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่พระสงฆ์ทั้งปวงสามารถเข้ามาใช้สอยได้อย่างสะดวกทั่วถึง ขณะเดียว กันก็สามารถเอื้อต่อประชาชนที่เข้ามาใช้ประโยชน์ด้วย มักวางอยู่ด้านหน้าเขตสังฆาวาส หรือบริเวณส่วนที่ต่อกับเขตพุทธาวาส หรืออาจอยู่ทางด้านข้างของเขตธรณีสงฆ์ ที่ประชาชนสามารถเข้ามาได้ง่าย ส่วนธรรมศาลา จะมีขึ้นหากวัดนั้นไม่มีศาลาการเปรียญ

3. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่างๆของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด ใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิการสร้างตึกแถว หรือทำเป็นตลาด เป็นต้น

2.1.8 องค์ประกอบของอุโบสถ

1) วิสุงคามสีมา

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้น เป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งอุโบสถเท่านั้น

วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรหรือประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ทั้งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัดโดยถูกต้องตามกฎหมายจากราชการแล้ว เพื่อช่วยทำนุบำรุงวัดสืบต่อกันมา ตามลำดับ

การทำ “สังฆกรรม” หรือการประชุมร่วมกันของสงฆ์นั้นนอกจากมีพุทธบัญญัติเรื่องรูปแบบและลักษณะการประชุมแล้ว เรื่องที่มีความสำคัญคือการกำหนดสถานที่ประชุมหรือเขตแดนที่ใช้กำหนดที่ประชุม เรียกว่า “สีมา” โดยการกำหนดเขตแดนหรือพื้นที่การประชุมนั้นมีสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คือในส่วนที่เป็นพุทธบัญญัติที่ปรากฏในธรรมวินัย และในส่วนที่เป็นด้านวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดเพิ่มขึ้นมาในภายหลัง และโดยเฉพาะที่สำคัญคือสิ่งที่เป็นบทบัญญัติของกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองที่เพิ่มเติมเข้ามาในชั้นหลังสุด

ในส่วนของการกำหนดเขตแดนหรือการผูกสีมาตามพุทธบัญญัตินั้น มีอยู่ 2 ประเภท คือ พัทธสีมา สีมาที่สงฆ์เป็นผู้กำหนดเขตเอง และอภัทธสีมา สีมาที่สงฆ์ไม่ได้กำหนดเอง แต่ถือเขตที่กำหนดไว้ตามปกติของบ้านเมืองหรือถือเขตตามธรรมชาติ ประกอบด้วย “คามสีมา” การถือเอาเขตตำบลที่บ้านเมืองจัดไว้ อาจเป็นบ้านหรือแขวง ซึ่งถ้าหากตามเขตปกครองปัจจุบันก็คือ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือจังหวัด นั่นเอง “สัตตัพภันดรสีมา” การกำหนดพื้นที่ในป่าที่เป็นธรรมชาติ และ “อุทกุกเขปสีมา” การกำหนดพื้นที่ที่เป็นทะเล สระ บึงหรือหนองน้ำ

สิ่งที่เพิ่มเติมมาจากพุทธบัญญัติอันเป็นส่วนของจารีตประเพณีที่มีมาในภายหลังก็คือในส่วนของ “วิสุงคามสีมา” โดยมีความเป็นมา ดังนี้

คำว่า“วิสุง” แปลว่า “ส่วน แยกส่วน หรือแยกข้อ หรือต่างหาก

คำว่า “คาม” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า น. บ้าน, หมู่บ้าน

คำว่า “สีมา” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า น. เขต แดน ; เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์สำหรับทำสังฆกรรม[64]

ความหมายของคำว่า “คามสีมา” นั้น หมายถึง อพัทธสีมาประเภทที่ถือเอาเขตปกครองหมู่บ้าน ตำบลเป็นเขตสีมา หรือได้แก่ เขตหมู่บ้าน

สำหรับความหมายของคำว่า "วิสุงคามสีมา" นั้น หมายถึง เขตที่พระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่สร้างพระอุโบสถ[65]

---

[64] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2545), หน้า 811.

[65].ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2545), หน้า 748.

พจนานุกรมฉบับ นายเปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายว่า (มค. วิสุง = แยก + คาม = บ้าน + สีมา = เขต) น. บริเวณอันเป็นเขตของวัดที่พระราชทานเพื่อสร้างอุโบสถ

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. 9 ราชบัณฑิต) เจ้าอาวาสวัดราชโอสาราม ได้อธิบายความหมายไว้ว่า วิสุงคามสีมา แปลว่า เขตแดนส่วนหนึ่งจากแดนบ้าน คือที่ดินที่แยกต่างหากจากที่ดินของบ้านเมือง เป็นเขตที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่พระสงฆ์เป็นการเฉพาะโดยประกาศเป็นพระบรมราชโองการ ที่ที่พระราชทานแล้วจะมีเครื่องหมายเป็นเครื่องบอกเขต เครื่องหมายนี้เรียกว่า นิมิต

ภายในวิสุงคามสีมานิยมสร้างโรงอุโบสถไว้เพื่อทำสังฆกรรม การที่จะเป็นอุโบสถถูกต้องตามพระวินัยนั้นจะต้องได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาก่อน แล้วพระสงฆ์ประชุมพร้อมกันสวดถอนพื้นที่ทั้งหมดในเขตสีมานั้นเพื่อให้แน่ใจ ว่าจะไม่เป็นสีมาเก่า เรียกว่าถอนสีมา หลังจากนั้นจึงสวดประกาศให้เป็นพื้นที่นั้นเป็นสีมา เรียกว่า ผูกสีมา ทำดังนี้จึงจะเป็นสีมาหรือเป็นอุโบสถถูกต้องตามพระวินัย[66]

อนึ่ง มีประเด็นพิจารณาว่าประเพณีการพระราชทานวิสุงคามสีมานี้มีความเป็นมาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือไม่นั้น หากพิจารณาถึงช่วงระยะเวลาสมัย "พุทธกาล" หมายถึงช่วงระยะเวลาที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ เรียกเต็ม ๆ ว่า สมัยพุทธกาล ครั้งพุทธกาล หรือพุทธสมัยก็เรียก[67] และสมัยหลังพุทธกาลคือช่วงระยะเวลาหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงสิ้นพระชนม์แล้วนั้น อาจพิจารณาแบ่งแนวคิดดังกล่าวออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายที่เห็นสอดคล้องว่าวิสุงคามสีมามีความเป็นมาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล และฝ่ายที่เห็นแย้งว่าวิสุงคามสีมาเกิดขึ้นภายหลังสมัยพุทธกาล

โดยที่สมัยพุทธกาลดังกล่าว เป็นช่วงการเริ่มต้นของพุทธศาสนา และแม้ว่าพระพุทธองค์จะได้ทรงอนุญาตให้มีอารามหรือมีการจัดตั้งวัดแล้วก็ตาม แต่สงฆ์ส่วนใหญ่ก็ยังอาศัยป่าหรือถ้ำคูหาต่าง ๆ เป็นที่พักอาศัย เวลามีการทำสังฆกรรมก็จะมีการกำหนดเขตแดนในการประชุมที่เรียกว่า “สีมา” ซึ่งอาจเป็นการกำหนดเขตแดนในลักษณะ “พัทธสีมา” หรือเขตแดนที่สงฆ์กำหนดเอาเอง โดยอาจกำหนดเขตสีมามีเครื่องหมายหรือนิมิต 9 ประการ ประกอบด้วย ภูเขา ศิลา ป่าไม้ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ คูน้ำ สระน้ำหรือหนองน้ำ เป็นต้น หรือการกำหนดเขตแดนที่เรียกว่า “อพัทธสีมา” คือเขตที่กำหนดไว้ตามปกติของบ้านเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือการกำหนดถือเอาเขตตำบลที่บ้านเมืองจัดไว้เป็นบ้านหรือแขวงตามแต่สะดวก เรียกว่า “คามสีมา” การกำหนดเขตพื้นที่ในป่า ให้วัดจากศูนย์กลางออกไปโดยรอบด้าน ด้านละ 7 อัพภันดร เรียกว่า “สัตตัพภันดรสีมา” และการกำหนด

---

[66] พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *คำวัด : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ช่อระกา, 2548), หน้า 931

[67] เรื่องเดียวกัน, หน้า 674.

พื้นที่กรณีอยู่ในทะเล ในสระ ในบึง หรือหนองน้ำที่นิ่งให้กำหนดสีมาโดยสาดน้ำออกไปถึงเพียงไรก็กำหนดสีมาเพียงนั้นเรียกว่า “อุทกุกเขปสีมา” สำหรับ “วิสุงคามสีมา” นั้น ถือเป็นอพัทธสีมาประเภทหนึ่ง แต่เมื่อทำพิธีผูกสีมาแล้วถือเป็นพัทธสีมา[68]

อรรถกถาจะมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่กล่าวสำหรับคัมภีร์ออรถกถาที่อธิบายความในพระไตรปิฎก 45 เล่ม มีทั้งหมด 23 คัมภีร์ โดยคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎกที่เกี่ยวข้องกับวิสุงคามสีมา คือมหาวรรคภาค 1 มีคัมภีร์อรรถกถาชื่อสมันตปาสาทิกาหรือสมันตัปปาสาทิกา คือคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายขยายความพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆษาจารย์หรือพระพุทธโฆสะ เป็นผู้แต่งคัมภีร์สมันตปาสาทิกานี้ขึ้น ในช่วงปีก่อน พ.ศ. 1000 โดยรจนาเป็นภาษาบาลี อาศัยอรรถกถาพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในภาษาสิงหฬชื่อมหาอัฏฐกถาเป็นหลัก พร้อมทั้งอ้างอิงจากคัมภีร์มหาปัจจริยะและคัมภีร์กุรุนที[69] ซึ่งนอกจากจะเป็นคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายความของพระวินัยปิฎกแล้ว ท่านผู้รจนายังได้สอดแทรกและบันทึกข้อมูลอันทรงคุณค่าด้านสังคม การเมือง จริยธรรม ศาสนาและประวัติศาสตร์ปรัชญาในยุคโบราณของอินเดียไว้อย่างมากมาย โดยสังเขปแล้ว สมันตปาสาทิกามีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือเนื้อหาที่เกี่ยวกับพระธรรมวินัย อาทิ มูลเหตุทำสังคายนาครั้งแรก การสังคายนาครั้งต่อ ๆ มา คือครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 และครั้งที่ 4 มีการอธิบายเรื่องพระพุทธคุณ 9 มีการอธิบายเรื่องสติ สมาธิ ปฏิสัมภิทา จิต วิญญาณ อินทรีย์ และมีการอธิบายเรื่องอาบัติ ปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น ทั้งของภิกษุและภิกษุณี นอกจากนี้ยังมีการบันทึกและระบุถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เช่นประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช ประวัติพระเจ้าอชาติศัตรู ประวัติการเกิดเหตุข้าวยากหมากแพงในเมืองเวรัญชา เป็นต้น ในส่วนที่ให้ข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ เช่น ชัยภูมิที่ตั้งเมืองต่าง ๆ เช่น กุสินารา จัมปา สาวัตถีและดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เชื่อได้ว่า วิสุงคามสีมาเป็นเรื่องที่พระอรรถกถาจารย์ได้หยิบยกการพระราชทานวิสุงคามสีมาอันเป็นจารีตประเพณีที่เกิดขึ้นในระบบการปกครองขององค์พระมหากษัตริย์ในชั้นหลังจากสมัยพุทธกาลมาเพื่ออธิบายขยายความการสมมติสีมาและนิมิตแห่งสีมาให้มีความชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อศาสนาพุทธและประเพณีพระราชทานวิสุงคามสีมาได้เผยแผ่เข้ามาในประเทศไทย หากพิจารณาการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่โบราณ องค์พระมหากษัตริย์หรือพระเจ้าแผ่นดินนั้นถือว่าเป็นเจ้าของแผ่นดินหรือที่ดินทั่วราชอาณาจักร เช่น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในบทพระอัยการเบ็ดเสร็จ บทที่ 52 ว่า “ที่ในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรัมย์เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งหลายผู้

---

[68] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 3*, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2524), หน้า 43.

[69] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2550), หน้า 400-401.

เป็นข้าแผ่นดินอยู่จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้” บทกฎหมายข้างต้น แสดงว่า ที่ดินทั่วราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์ การที่ราษฎรทั้งหลายอยู่ได้ก็เป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อยู่อาศัย “จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้” ฉะนั้นถ้าพระมหากษัตริย์ต้องพระประสงค์ที่ดินแห่งใด เมื่อใด ก็มีพระราชอำนาจที่จะสั่งให้ราษฎรออกไปเสียจากที่นั้นโดยไม่ต้องเสียค่าอะไรเลยคำว่า “แว่นแคว้นกรุงเทพฯ พระมหานครศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว”กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้เคยอธิบายไว้ว่ากินความถึงที่ดินในพระราชอาณาจักรไม่เฉพาะแต่เขตที่ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาโดยตรง แต่ไม่กินความถึงอาณาเขตของประเทศราช ซึ่งเมื่อพิจารณาจากหลักกฎหมายดังกล่าวประกอบกับความเห็นของพระบิดาแห่งนักกฎหมายของไทยแล้ว เห็นว่าที่ดินในสมัยนั้นเป็นกรรมสิทธิ์เด็ดขาดของพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว ส่วนราษฎรมีเพียงสิทธิครอบครองเท่านั้น[70]

1. ขั้นตอนการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา

วิสุงคามสีมา คือ เขตที่พระราชทานแก่สงฆ์ เพื่อใช้เป็นที่สร้างพระอุโบสถ หรือเขตที่พระสงฆ์ใช้ประกอบสังฆกรรมคือ กรรมอันสงฆ์พึงทำหมายถึงกิจกรรมทางพระวินัยที่ภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นสงฆ์จะพึงกระทำร่วมกันทำเป็นสังฆสามัคคีในการทำสังฆกรรม สงฆ์จะต้องพร้อมเพรียงกันทำ ต้องทำในเขตสีมาที่เรียกว่าอุโบสถหรือโบสถ์ ต้องนั่งให้ได้หัตถบาทอยู่ในที่ประชุมตลอดเวลาที่ทำ เวลามีมติต้องเป็นเอกฉันท์โดยใช้วิธีเงียบหรือรับว่าสาธุและเป็นไปโดยถูกต้องเป็นธรรม ไม่มีอคติ เช่นนี้จึงจะเป็นสังฆกรรมแท้ทั้งนี้ พระมหากษัตริย์ผู้เป็นองค์ศาสนูปถัมภก มีพระราชประสงค์อำนวยความสะดวกแก่สงฆ์ จึงทรงออกประกาศพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นการยกที่ดินให้แก่วัดเขตวิสุงคามสีมา คือที่ดินที่แยกต่างหากที่ดินของบ้านเมือง เป็นเขตพื้นที่ที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่สงฆ์เพื่อกระทำสังฆกรรมได้ตามพระธรรมวินัย ซึ่งภายในวิสุงคามสีมานิยมสร้างอุโบสถไว้สำหรับการทำสังฆกรรมของสงฆ์ดังกล่าว วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจึงเป็นวัดที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นการดำเนินการตามหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติของกฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559

หลักเกณฑ์การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

1. เป็นวัดที่สร้างขึ้นก่อนปีที่พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 จะมีผลบังคับใช้ (พ.ศ.2454) หรือเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้น ตามมาตรา

---

[70] เกศรา ระจะนิตย์, “ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินของรัฐในรูปแบบโฉนดชุมชน”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี), 2556, หน้า 14.

9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 หรือเป็นวัดที่ได้รับอนุญาตให้สร้างขึ้นตามกฎกระทรวง

2. มีชื่อปรากฏอยู่ในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

3. มีอาคารเสนาสนะเป็นหลักฐานถาวร มีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่า 5 รูป ติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี แต่ระยะเวลา 5 ปี นี้มิให้ใช้บังคับแก่วัดที่สร้างอุโบสถเรียบร้อยแล้ว และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเห็นสมควรขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

4. ที่ดินที่ตั้งวัดเป็นกรรมสิทธิ์ของวัด โดยมีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิการครอบครองที่ดินเป็นชื่อวัดอย่างถูกต้อง กรณีที่ดินที่ตั้งวัดเป็นที่ดินของทางราชการ ต้องมีหนังสืออนุญาตให้ใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อสร้างวัด ซึ่งหน่วยงานที่ดูแลรักษาที่ดินนั้นเป็นผู้ออกให้

5. เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์จนถึงเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค นายอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาสมควรขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

2. เอกสารและหลักฐานประกอบ

1. สำเนาหนังสือตั้งวัด ในกรณีสร้างหลัง พ.ศ. 2486 หรือใบรับรองสภาพวัดในกรณีที่สร้างก่อน พ.ศ. 2484 ที่กรมการศาสนาออกให้

2. แผนที่บอกให้รู้ว่าวัดตั้งอยู่ที่ใด

3. แผนผัง ที่ตั้งวัดและอาคารเสนาสนะในวัดให้ได้มาตราส่วนและรูปที่ดินจะต้องเหมือกันทุกรูป ที่ดินในเอกสารสิทธิ์ (พิมพ์เขียว)

4. ภาพถ่ายอุโบสถ (ที่สร้างเสร็จแล้ว หรือกำลังก่อสร้าง) จำนวน 4 ภาพ ด้านหน้า, ด้านหลัง ด้านซ้าย และ ด้านขวา

5. ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองท้องที่ จากตำบลและอำเภอใหม่ ขอให้แนบสำเนาเอกสารการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ประกอบด้วย

6. สำเนาหนังสือสุทธิเจ้าอาวาสพร้อมเซ็นชื่อสำเนาถูกต้อง

7. สำเนาคำสั่งแต่งตั้งเจ้าอาวาสพร้อมเซ็นชื่อสำเนาถูกต้อง

3. ข้อกำหนดหรือเงื่อนไขในการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา

การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาวัด มีขั้นตอนและวิธีดำเนินการตามที่ได้กำหนดไว้ ตามข้อ 17 ข้อ 18 และข้อ 19 แห่งกฎกระทรวงว่าด้วย การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 134 ตอนที่ 12 ก วันที่ 27 มกราคม 2560 ออกตามความมในมาตรา 6 วรรคหนึ่ง และมาตรา 32 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และมาตรา 32 ทวิ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 นายกรัฐมนตรีออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้ดังนี้

ข้อ 20 วัดใดได้สร้างขึ้นหรือได้ปฏิสังขรณ์จนเป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุพำนักอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี หากประสงค์ จะขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นรายงานการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาไปยังผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

เมื่อผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดได้รับรายงานการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาตามวรรคหนึ่ง ให้ ขอความเห็นจากเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัดที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอรายงานพร้อมความเห็นต่อผู้ว่าราชการจังหวัด

ในกรณีที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรให้วัดใดขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เสนอรายงานการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาพร้อมความเห็นไปยังเจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ที่เกี่ยวข้อง และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อพิจารณาตามลำดับ

เมื่อเจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเห็นสมควรให้วัดใดขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอรายงานการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาพร้อมความเห็นเพื่อกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อทรงอนุมัติ แล้วเสนอนายกรัฐมนตรีเพื่อนำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ระยะเวลาที่กำหนดตามวรรคหนึ่ง มิให้ใช้บังคับแก่วัดที่สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ข้อ 21 เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติรายงานให้มหาเถรสมาคมทราบ แล้วแจ้งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด เจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่ทราบและให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแจ้งการประกาศการได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้ผู้ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและเจ้าคณะจังหวัดทราบ และให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ดำเนินการปักหมายเขตที่ ดินตามที่ได้พระราชทาน[71]

2) ขั้นตอนการผูกพัทธสีมา

การผูกสีมา ตามพระวินัย ผูกสีมา ให้เป็นพัทธสีมา ที่เราเรียกกันว่า “งานฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมา” นั้น เป็นการเรียกตาม ๆ กันไปเท่านั้น ที่จริง “พัทธสีมา” แปลว่า สีมาที่ผูกแล้ว (พัทธ แปลว่า ผูกแล้ว) เมื่อสีมายังไม่ได้ผูก เราจึงมาจัดการผูกสีมาให้เป็นพัทธสีมา เพราะฉะนั้นจึงควรพูดให้ถูกว่า “งานฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา”

---

[71] ราชกิจจานุเบกษา, *กฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559*,

ทีนี้พูดตามวินัยก่อน เรื่องวินัยก็คือ เมื่อเราสร้างวัดขึ้นมา หรือพระอยู่ในบริเวณที่เรียกว่าวัด ก็จะต้องมีเขตที่จะกำหนดว่าพระอยู่ในเขตแค่ไหนจะต้องมาประชุมกันเวลามีงานส่วนรวมที่เรียกว่า สังฆกรรม หมายความว่า เรื่องสีมาเกิดขึ้นเพราะว่าชีวิตของพระตามพุทธบัญญัตินั้นอยู่กันเป็นสังฆะ หรือสงฆ์ คือเป็นหมู่หรือชุมชน และพระที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ที่เราเรียกว่าวัดนั้น เมื่อมีเรื่องส่วนรวมที่จะต้องทำ ก็มาประชุมตกลงกัน เรียกว่าทำสังฆกรรม

ปัญหาเกิดขึ้นว่า พระรูปใดบ้างอยู่ในหมู่นั้น หรือหมู่นั้นกำหนดแค่ไหน ที่จะต้องมาร่วมประชุม นี่แหละก็เลยต้องกำหนดเขตกันขึ้น เขตนั้นภาษาบาลีเรียกว่า “สีมา”

การตกลงกันกำหนดเขตนั้นไว้นั่นแหละเรียกว่า “ผูกสีมา”[72]

วิธีผูกพัทธสีมา ที่ปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ ทำดังนี้ คือ พื้นที่สีมาต้องรับอนุญาตก่อน เป็นพื้นที่ซึ่งจะสมมติให้เป็นสีมานั้น ต้องได้รับอนุญาตจากบ้านเมืองก่อน นั้นหมายความว่า ต้องขอพระราชทานวิสุงคามสีมาให้ได้ก่อน

การกำหนดเขตพื้นที่ผูกนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์กำหนดเขตเอาเอง แต่กำหนดให้สมมติสีมาไม่เล็กกว่าการจุภิกษุ 21 รูป ให้นั่งหัตถบาสกันได้ เพราะสังฆกรรมที่ต้องการสงฆ์มีจำนวนมากที่สุด 20 รูป (อัพภานกรรม) และห้ามมิให้สมมติสีมาใหญ่เกินกว่าสามโยชน์

พัทธสีมามีอยู่ 3 ชนิด (คัมภีร์มหาวรรคระบุว่ามี 4 ชนิด) คือ 1) ขัณฑสีมา คือ สีมาผูกเฉพาะโรงอุโบสถ 2) มหาสีมา คือ สีมาผูกรอบวัด 3) สีมาสองชั้น คือ สีมาที่มีขัณฑสีมาอยู่ภายในมหาสีมา และ 4) นทีปารสีมา คือ สีมาที่สมมติคร่อมฝั่งน้ำ[73]

1. ขั้นตอนเกี่ยวกับสงฆ์

1.1 ต้องประชุมภิกษุในเขตสีมาหรือนำฉันทะมา ตามข้อที่ว่า ต้องประชุมภิกษุผู้อยู่ในเขตสีมา หรือนำฉันทะของเธอมานั้น หมายความว่า ต้องประชุมภิกษุที่อยู่ในเขตสีมาทั้งหมดหรือนำฉันทะของเธอมา ให้ถูกต้องตามระเบียบของสังฆกรรม

1.2 ต้องสวดถอน ต้องประชุมสวดถอนเป็นแห่ง ๆ ไป จนกว่าจะเห็นพอดีกับสถานที่การสวดถอนนี้ ต้องสวดถอนติจีวราวิปวาสก่อน แล้วจึงสวดถอนสมานสังวาสสีมาภายหลังการสวดถอนนี้ กระทำล่วงหน้าไว้ก่อนก็ได้ หรือจะสวดถอนในวันผูกพัทธสีมานั้นก็ได้

1.3 จัดเตรียมนิมิตไว้ตามทิศ นั้น หมายถึง ต้องจัดเตรียมลูกนิมิตวางไว้ 8 ทิศ หรือ 4 ทิศ ตามต้องการในที่เท่านั้น แล้วจัดคนไว้สำหรับคอยห้ามภิกษุอื่น ไม่ให้ผ่านเข้าไปในเวลานั้น ตรวจดูหลุมนิมิตโดยรอบ ไม่ให้ลึกมากไป กะว่าเวลาทักนิมิตสามารถมองเห็นลูกนิมิตได้

---

[72] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา: ปุจฉา-วิสัชนา*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (นครปฐม: ม.ป.พ., 2566), หน้า 3.

[73] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา: ปุจฉา-วิสัชนา*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (นครปฐม: ม.ป.พ., 2566),หน้า 4 – 7.

1.4 เมื่อสมมติต้องประชุมภิกษุที่อยู่ภายในนิมิต เมื่อจะสมมติสีมา ต้องประชุมภิกษุอยู่ในภายในนิมิตทั้งหมด เพื่อให้ถูกต้องตามระเบียบของการทำสังฆกรรม

1.5 การทักนิมิต กระทำต่อจากการสวดถอนเสร็จแล้ว ภิกษุผู้ทักนิมิตนั้นใช้ 4 รูป ก็พอนอกจากนั้นอยู่ในโรงอุโบสถ หรือจะออกไปทักทั้งหมดก็ได้สำหรับภิกษุรูปที่จะทักนิมิตนั้น ต้องยืนอยู่ภายในนิมิต จะทักนิมิตทิศใดต้องยืนหันหน้าไปทางทิศนั้น

วิธีทักนิมิตนั้น ต้องเริ่มต้นตั้งแต่ทิศบูรพาเป็นต้นไป โดยเวียนขวา ไปจนถึงทิศอีสานแล้วจึงกลับมาทักทิศบูรพาอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้ สีมาจึงจะเชื่อมกัน ชื่อว่า นิมิตไม่ขาดในเวลาทักนิมิตนั้น ต้องมีคนคอยตอบอยู่ภายนอก เพื่อให้แน่ว่าในทิศนั้น มีอะไรเป็นนิมิต เช่น ทักถามในทิศ บูรพาว่า

“ปุรตฺถิมาย ทิสาย กึ นิมิตฺตํ” แปลว่า “ในทิศตะวันออก อะไรเป็นนิมิต”

ผู้ตอบ ตอบว่า “ปาสาโณ ภนฺเต” แปลว่า “หิน เจ้าข้า”

ผู้ทัก ต้องทักซ้ำอีครั้งหนึ่งว่า.-

“เอโส ปาสาโณ นิมิตฺตํ” แปลว่า “ศิลานั้น เป็นนิมิต”

ผู้ทักนิมิต ต้องทักในลักษณะเช่นนี้ ไปจนกว่าจะครบทั้ง 8 หรือ 4 ทิศ แล้วกลับมาทักทิศบูรพาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ถ้าไม่กลับมาทักทิศบูรพาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ท่านปรับว่า “แนวนิมิตขาด”

1.6 การสวดสมมติสีมา การสวดกรรมวาจาสมมติสีมา นั้น กระทำหลังจากที่ทักนิมิตจนครบหมดทุกทิศแล้วการสวดนั้นต้องเข้าไปในโรงอุโบสถ แล้วภิกษุผู้ฉลาดสามารถรูปหนึ่ง เป็นผู้สวดกรรมวาจาสมมติสีมา คุณสมบัติของภิกษุผู้สวดกรรมวาจาสมมติสีมา ภิกษุผู้สวดกรรมวาจาสมมติสีมา นั้น ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้ คือ

1. ฉลาดเข้าใจในอักขรวิธีที่จะสวด
2. สามารถสวดได้ชัดเจนถูกอักรวิธี
3. ไม่อาพาธเป็นโรคเสียงแหบเครือ

ขั้นตอนการสวด การสวดกรรมวาจาสมมติสีมา นั้น พึงสวดกรรมวาจาสมมติเขตภายในนิมิต เป็นสมานสังวาสสีมาด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา แล้วดสวดสมมติติจีวราวิปปวาส เป็นอันเสร็จพิธีบุรพกิจแห่การผูกพัทธสีมาบุรพกิจ คือ กิจที่ต้องกระทำก่อนการสวดสมมติสีมานั้น มี 3 ประการ คือ

1. สวดถอนติจีวราวิปปวาสสีมา
2. สวดถอนสมานสังวาสสีมา
3. การทักนิมิต

มัชฌิมกิจแห่งการผูกพัทธสีมา คือ กิจที่จะต้องทำในระหว่างการสวดสมมติสีมา มี 2 ประการ คือ

1. สวดสมมติสมานสังวาสสีมา

2. สวดสมมติติจีวราวิปปวาสสีมา

ส่วน ปัจฉิมกิจแห่งการผูกพัทธสีมา นั้น ไม่มี

การทักนิมิตสีมาสองชั้น มี 2 วิธี คือ.-

1. ทักสลับกัน

2. ทักข้ามลูก

ประโยชน์ของการสมมติสีมาสองชั้น มี 3 คือ.-

1. เขตนิสัย เขตลาภ แผ่ไปทั่วถึง

2. ของสงฆ์อาจรวมเป็นเจ้าของคนเดียวกัน

3. สังฆกรรมทำได้สะดวก

2. ขั้นตอนเกี่ยวกับประชาชน

พระพุทธศาสนาเราถือว่าเป็นเรื่องของพุทธบริษัท 4 ไม่ว่าอะไร แม้จะเป็นเรื่องของพระสงฆ์ เราก็จะให้ญาติโยมคฤหัสถ์ได้มีส่วนร่วมซึ่งโดยมากก็จะเป็นการร่วมในแง่ที่มาสนับสนุนส่งเสริมอุปถัมภ์เริ่มตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยการถวายวิสุงคามสีมาอย่างนี้ ญาติโยมก็มาร่วมแล้วแต่ว่ามีส่วนไหนที่จะเปิดโอกาสให้ญาติโยมได้ร่วมก็เปิดโอกาสให้เข้ามา โดยวิธีนี้จึงเกิดประเพณีงอกขึ้นมา

ในงานผูกสีมา แทนที่จะเป็นเพียงสังฆกรรม ก็กลายเป็นงานพิธี มีอะไรใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาการร่วมของชาวบ้านในเมืองไทยก็คือเรื่องที่เราเรียกว่า การทำบุญ ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ ดังนั้นประเพณีการทำบุญที่เนื่องด้วยการผูกสีมาก็เข้ามา นอกจากเลี้ยงพระเป็นต้นแล้ว ตามปรกติชาวบ้านจะเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือทุกอย่างที่จะให้พระทำกิจของท่านได้สะดวก นี่เป็นแกนสำคัญ แต่ไม่ใช่แค่นั้น ประชาชนยังเห็นว่าการได้มามีส่วนร่วมทำอะไรในเรื่องนี้เป็นบุญเป็นกุศลทั้งนั้น และสิ่งที่ทำในงานนี้ ก็เป็นของศักดิ์สิทธิ์ไปหมด[74]

3. ความเชื่อและอานิสงส์การผูกพัทธสีมา

ก. อานิสงส์การปฏิบัติตามพระวินัยพุทธบัญญัติ

1. ทำให้พระสงฆ์มีเขตดำเนินกิจการส่วนรวมที่เรียกว่า สังฆกรรม

2.ทำให้สามารถสร้างโบสถ์ หรือทำให้โบสถ์สำเร็จผลในการใช้ทำสังฆกรรม

3.ทำให้การสร้างวัดสำเร็จแท้จริง และวัดนั้นมีฐานะสมบูรณ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

4.ทำให้ศาสนกิจทั้งหลายดำเนินไปได้ด้วยดีโดยสะดวกปลอดโปร่ง

---

[74] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา: ปุจฉา-วิสัชนา,* พิมพ์ครั้งที่ 8, (นครปฐม: ม.ป.พ., 2566), หน้า 18 – 19.

ข. อานิสงส์การปฏิบัติตามประเพณีงานบุญ

1.ชาวพุทธได้มีส่วนร่วมในกิจการพระพุทธศาสนาและได้เรียนรู้เรื่องราวในพระศาสนาของตน

2.ชาวพุทธได้ มีส่วนร่วมสร้างโบสถ์ และทำให้วัดมีฐานะสมบูรณ์

3.ชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ได้มาสนับสนุนศาสนกิจของพระสงฆ์ เป็นการแสดงความสามัคคีของพุทธบริษัททั้ง 4

4.ชาวพุทธได้มีโอกาสทำบุญ บำเพ็ญกุศลกรรม ฝึกอบรมกาย วาจา ใจ ให้เจริญใน ทาน ศีล ภาวนา

5.ชาวพุทธได้ร่วมสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา โดยช่วยให้กิจการงานพระศาสนาทั้งหลาย เช่น การอุปสมบท และสังฆกรรมทุกอย่าง ที่จะมีมาตลอดกาลยาวนานข้างหน้า ดำเนินไปได้ เพื่อให้พระพุทธศาสนารุ่งเรือง มั่นคง นำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่มหาชนอย่างยั่งยืนนาน

6. ชาวพุทธได้อารมณ์บุญอันเด่น ที่จะแต่งจิตให้เอิบอิ่มด้วยปี ติสุข และฝังไว้ในใจให้เป็นกรรมนิมิต เพื่อคติที่ดีสืบต่อไป[75]

ด้วยเหตุที่ในสมัยก่อน การที่จะสร้างอุโบสถได้หลังหนึ่ง ๆ หรือแม้จะซ่อมแซมอุโบสถเก่าให้สวยงามขึ้นมิใช่เรื่องง่าย ๆ และต้องใช้ระยะเวลานานมาก ดังนั้น จึงเชื่อกันว่า หากใครได้มีโอกาสทำบุญ “ฝังลูกนิมิต” หรือว่าได้ร่วมสร้างอุโบสถไว้ในพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา คือ การบูชาคุณของพระพุทธเจ้า และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้พระได้ใช้ทำสังฆกรรมนั้น จะมีอานิสงส์ถึง 6 ประการด้วยกัน คือ

1. ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บทุกชาติ ปราศจากอุปัททวะ ทั้งหลาย
2. ไม่เกิดในตระกูลต่ำ
3. หากเกิดในมนุษย์โลก ก็จะเกิดเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์
4. หากเกิดในเทวโลก ก็จะเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช
5. จะสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง มีผิวพรรณผ่องใส และ
6. มีอายุยืนนาน

[75] เรื่องเดียวกัน, หน้า ก – ข.

2.2 ความรู้เรื่องคติความเชื่อในการสร้างอุโบสถในพระพุทธศาสนา

2.2.1 ความรู้พื้นฐานของคติความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่าไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติเมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินของมนุษย์และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใด สิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไปและสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผีปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้เป็นต้น[76] ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ หมายถึง เชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาลความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ใช้เหตุผลไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา[77] คนพื้นเมืองในสังคมไทยโบราณยังไม่รู้จักศาสนาพุทธและพราหมณ์(ฮินดู)แต่ก็มีศาสนาผีเพราะนับถือผีพื้นเมืองของแต่ละเผ่าและอำนาจเหนือธรรมชาติผีพื้นเมืองมีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบ้าน ผีฟ้า พญาแถน ผีเหล่านี้ติดต่อกับคนได้โดยผ่านหมอผีที่เป็นผู้หญิงเรียกกันว่าคนทรงหรือร่างทรง ทุกคนในเผ่าหรือในท้องถิ่นเดียวกันย่อมอยู่ภายใต้อำนาจทางพิธีกรรมของหมอผี (คนทรง) ที่เป็นผู้หญิงระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาผีคือความเชื่อเรื่องขวัญคือมีความเชื่อว่าคนเรามีส่วนประกอบสำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตน ได้แก่ ร่างกาย กับส่วนที่ไม่เป็นตัวตน ได้แก่ขวัญ เป็นต้น

1) ความหมายของคติความเชื่อ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า

คติ (คะติ) หมายถึง การไป ความเป็นไป

คติ 2 (คะติ) หมายถึง แบบอย่าง, วิธี, แนวทาง

คติชาวบ้าน หมายถึง เรื่องราวของชาวบ้านที่เป็นของเก่าเล่าปากต่อปาก และประพฤติสืบ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคนในรูปของคติความเชื่อ ประเพณี นิทาน เพลง ภาษิต ปริศนาคำทาย ศิลปะ สถาปัตยกรรม การละเล่นของเด็กเป็นต้น วิชาที่ว่าด้วยเรื่องเหล่านั้น[78]

ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการ

---

[76] ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2538), หน้า 68 – 69.

[77] เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

[78] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2545,* (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546), หน้า 216 – 217.

เกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็น การบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น ฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัยต่าง ๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนวยประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดีและเกิดความสุขให้กับตนเองเพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรมหรือศาสนาเกิดขึ้น

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมายนักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุม ต่าง ๆ ดังนี้ ความเชื่อคือการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้ใจความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวัน เวลาการโคจรของดวงดาว จะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีความยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณ ให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อได้แก่ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลางของขลัง ผีสางนางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหล่านี้ เป็นต้น[79]

ทัศนีย์ ทานตวณิช กล่าวว่า ความเชื่อ คือการยอมรับนับถือว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้หรืออาจไม่มี หลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงได้[80]

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ว่า “เชื่อ” หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ และไว้ใจ[81]

ชลอ บุญช่วย กล่าวว่า ความเชื่อหมายถึงการยอมรับที่แสดงถึงความจงรักภักดีความศรัทธา และการยอมรับในอำนาจเร้นลับอื่น ๆ[82]

---

[79] กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้, *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม,* (กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, 2526), หน้า 54

[80] ทัศนีย์ ทานตวณิช, *คติชาวบ้าน*, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, 2523), หน้า 4.

[81] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,* (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2525), หน้า 274.

[82] ชลอ บุญช่วย, “ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา), 2530, หน้า 17.

ธวัช ปุณโณทก ให้ความหมายไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่า พลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพยำเกรง[83]

นันทนา ขุนภักดี ได้ศึกษาความเชื่อของคนไทยในอดีตและกล่าวสรุปไว้ว่า ความเชื่อหมายถึงสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วยโดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้น ๆ จะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตามและ ชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว เมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ[84]

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ กล่าวว่า ความเชื่อ คือระดับสภาพจิตใจของบุคคลที่มอบความไว้วางใจความเชื่อใจ หรือความเชื่อมั่นต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง[85]

สถาพร ศรีสัจจัง ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ หมายถึงการยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธาโดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ รองรับก็ได้[86]

จรัส พยัฆราชศักดิ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อไว้พอสรุปได้ว่า มนุษย์จำเป็นต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อโดยมิอาจขาดความเชื่อได้ชีวิตมนุษย์มีทั้งสิ่งที่มองเห็นได้ เข้าใจได้ และพิสูจน์ได้ ความเชื่อทำให้มนุษย์เกิดความมั่นใจทำให้เกิดความสบายใจ และความเชื่อทำให้มนุษย์บรรลุถึงความสำเร็จได้[87]

---

[83] ธวัช ปุณโณทก, *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 64.

[84] นันทนา ขุนภักดี, *การวิเคราะห์ความเชื่อของชายไทยในสวัสดิรักษา*, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530), หน้า 5.

[85] สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย*. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2536), หน้า 7.

[86] สถาพร ศรีสัจจัง, “การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นหล้อแหง้งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา), 2533, หน้า 16.

[87] จรัส พยัฆราชศักดิ์, *เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท้องถิ่น,* (มหาสารคาม: ปรีดาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 34.

วิทย์ พิณคันเงิน ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม มนุษย์โดยทั่วไปต้องการความปลอดภัยทั้งทางร่างกาย และจิตใจ มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ ความเชื่อต่าง ๆ นั้นมักได้รับคำบอกเล่าจากคนรุ่นก่อนว่ามีอำนาจลึกลับที่ จะช่วยคุ้มครอง[88]

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า เมื่อคนเรามีความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำที่ตอบสนองความเชื่อมั่น ถ้าเปลี่ยนความเชื่อพฤติกรรมก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเหล่านั้นจะสะท้อนให้เห็นได้ในรูปของข้อห้ามข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม[89]

จึงสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ เชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้ หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ ศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใด ๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในทางตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ ละเว้นนการปฏิบัติสิ่งใด ๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคลและมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์

ดังนั้น เมื่อนำคำว่า คติ+ความเชื่อ = “คติความเชื่อ” จึงหมายถึง เรื่องราวชาวบ้านที่เล่าหรือประพฤติสืบทอดกันหมาหลายชั่วอายุคนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ประเพณี นิยาย นิทาน เพลง ศิลปะ สถาปัตยกรรม การเล่นของเด็ก เป็นต้น เรื่องราวและพฤติกรรมเหล่านี้ ที่ชาวบ้านยอมรับและได้ร่วมปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างหรือแนวทางในการดำเนินชีวิต

2) ที่มาของคติความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อในธรรมชาติความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์คือความเชื่อในธรรมชาติเพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลืมตาในโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ ฟ้าร้องฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

2. ความเชื่อในการถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวง

---

[88] วิทย์ พิณคันเงิน, *ความเป็นมาของมนุษยชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2515), หน้า 397-403.

[89] จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร, *สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 75.

อาทิตย์ ดวงจันทร์ ฟากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่าง ๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระภูมิเจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้คงมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิงสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น 3 ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

2.1 เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

2.2 เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดีความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

2.3 เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

3. ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดาบิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกปักรักษาดูแลบุตรหลานของพวกตน ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ที่การบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

4. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกชื่อว่าฟากฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน[90]

3) หลักคติความเชื่อ

หลักคติความเชื่อในพระพุทธศาสนามี 3 คติที่สำคัญ คือ

1) คติความเชื่อเรื่องการบูชา คือ เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าโดยตรง ความเชื่อเรื่องการบูชาสิ่งที่ควรบูชาในพระพุทธศาสนา โดยการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนานั่น ถือว่า เป็นกิจที่ดี

---

[90] เสฐียร พันธรังสี, *ศาสนาเปรียบเทียบ*, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, 2513), หน้า 30 – 31.

และชอบ เพราะสามารถให้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ รวมไปถึงนิพพานสมบัติ สามารถให้สำเร็จประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่ทำการบูชาได้ การบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น ที่เรียกกันว่า สักการะ

2) คติความเชื่อเรื่องโลกนี้และโลกหน้า ถือเป็นคติความเชื่อที่พุทธศาสนิกชนไทยได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในการทำบุญ ด้วยความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้เกิดการกระทำที่เรียกว่ากุศลหรือการทำบุญขึ้น เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจว่า หากได้สร้างกุศลหรือการทำบุญไว้ในปัจจุบันชาติก็จะส่งผลให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้า

3) คติความเชื่อเรื่องการมีส่วนร่วม ถือเป็นคติความเชื่อที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนจากหลายภาคส่วน

4) ประเภทคติความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมายแต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้างอย่างไรก็ตามเราสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไปหรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ ดังนี้

1.1 ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรก ๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่เมื่อฝนตก ฟ้าร้อง ก็กลัวบางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษเพราะพระเจ้าท่านพิโรธเมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษจึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วยไม่สามารถประกอบอาชีพก็หาหยูกยาอันเป็นสมุนไพรมารักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามนิมิตฝันการประกอบพิธีต่าง ๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยามจะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยามออกเดินทางทิศใดจึงจะดีส่วนความฝันหรือนิมิตนั้นเชื่อกันว่ามีส่วนของความจริงท้าให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระท้าต่าง ๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุขหากฝันร้ายก็จะหาวิธีปัดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้างทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานานย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณาแล้วสรุปเอาว่าน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้นแล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อคอสั้นห้ามคบหรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชายเป็นสตรีโทษห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขวัญว่าที่ตัวมีกี่ขวัญถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

1.5 ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนาแต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่าง ๆ กันแต่จุดหมายปลายทาง คือ ความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ผู้กระทำผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพมนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่าง ๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยิ้มเวลาปลูกข้าวโพดจะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่าง ๆ เวลาต้นไม้มีดอกช่อห้ามชี้จะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมายเพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วยเช่นประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ประเพณีท้าบุญคูณลานในอีสานประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

1.8 ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ดมนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมามีอายุเท่านั้นเท่านี้จะถึงฆาตก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุหรือตัดกรรมจะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้นาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อก็จะนอนคลุมโปงทำเป็นทีว่าเมาจะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

1.9 ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ชาติภพเป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรกถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อ ๆ ไปเป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนา เช่น กันเป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดีมีความหวังในชีวิต

1.10 ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดีเลขร้ายวันดีวันร้ายตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตกเชื่อว่าเลข 13 เป็นตัวเลขอับโชคก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข 9 ดีทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจมวันฟูตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัวหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition) ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้[91]

5) ความสำคัญของคติความเชื่อ

มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความเชื่อไว้ดังนี้

1. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ เช่น คนไทยเชื่อในเรื่องของดวงสมพงศ์กัน ในกรณีที่คู่บ่าวสาวรักใคร่ชอบพอกัน มีความประสงค์จะแต่งงานก็จะพากันไปหาหมอดู ทำนายให้ว่าดวงสมพงศ์

---

[91] สมศักดิ์ ชัยสงคราม, *มังกรห้าเล็บ*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2526), หน้า 55.

กันหรือไม่ ถ้าดวงสมพงศ์กันจะมีผลให้อยู่ร่วมกันเป็นสุขตลอดไป เป็นการกระชับความแน่นแฟ้นเกี่ยวกับชีวิตการครองเรือนได้มั่นคงทางหนึ่ง

2. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง เช่น คนไทยเชื่อว่าการรดน้ำมนต์จะสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปัดเป่าภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ เมื่อคนเชื่อเช่นนี้ย่อมจะไปหาพระหมอให้ทำน้ำมนต์รดให้ในเวลาที่จะเดินทางหรือกลับจากเดินทาง จะแคล้วคลาดศัตรูได้ด้วยกรณีที่ทหารจะไปราชการสงครามมักจะเห็นพระได้รับนิมนต์ไปประพรมน้ำมนต์อยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวช่วยเสริมให้พลังใจฮึกเหิมกล้าที่จะต่อสู้กับอริราชศัตรูได้

3. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ งานบางอย่างจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการดลใจช่วยคิด ช่วยชี้ทางให้งานสำเร็จได้ บางพวกก็เชื่อว่าผีตาแฮก (ผีนา) ถ้าทำการเลี้ยงดีจะช่วยให้ข้าวกล้าในนาเจริญงอกงามดี ให้ผลผลิตเป็นทวีคูณ ดังนั้น ชาวอีสานจึงให้ทำการเลี้ยงตาแฮกกันทุกปี

4. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีผีด้ำ ซึ่งนับถือกันอยู่ในภาคเหนือและภาคอีสาน นั้นถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ถ้าหากคนในบ้านทะเลาะเบาะแว้งกัน ผีด้ำจะมาทำให้สมาชิกในครอบครัวนั้นมีอาการปวดหัวตัวร้อนเป็นไข้ ต้องเซ่นสรวงจึงจะหาย เหตุการณ์เช่นนี้กลุ่มที่เชื่อก็จะพยายามที่จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน อันเป็นส่วนที่ทำให้ครอบครัวมีสามัคคีกลมเกลียวกัน

5. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม เช่น กรณีที่เชื่อว่ายักษ์มีจริงโดยอาศัยอยู่ในป่าและจะออกมาจับคนไปกิน พวกที่เชื่อก็จะวาดภาพหรือปั้นรูปยักษ์ให้น่าเกลียดน่ากลัว ถือตะบองยืนแยกเขี้ยวเช่นที่เห็นตามวัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

6. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา เช่น กรณีที่เชื่อว่าการทำพิธีไหว้ครูนอกจากจะเป็นการบูชาพระคุณบูรพาจารย์แล้ว ยังเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนหนังสือมีสติปัญญาเฉียบแหลม รู้ได้ไวและมีปัญญาความรู้มาก อุปกรณ์ที่นำมาไหว้ครูจึงมีดอกเข็ม หญ้าแพรกและดอกมะเขือเป็นสัญลักษณ์เพื่อบูชาครูในพิธีไหว้ครูด้วย

7. ความเชื่อทำให้นับถือศาสนาได้อย่างมั่น ศาสนาบางศาสนาสอนให้ทุกคนมีความเชื่อในศาสนานั้น ๆ ดังนั้น หลักการของศาสนาจึงต้องมีพิธีกรรมไว้สำหรับให้ศาสนิกได้ประกอบเช่น การกราบไหว้ การสวดอ้อนวอน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความมั่นใจไม่คลอนแคลนในศาสนาที่ตนนับถือ

8. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ เช่น กรณีการเจ็บป่วยบางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุไม่ได้ เพราะจิตใต้สำนึกยังอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ตลอดเวลา หากได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่างๆ ได้โดยไม่ต้องกินยา ก็ปรากฏให้เห็นและปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ หรือกรณีที่คนไข้เชื่อว่าตัวเองต้องหายจากโรคแน่ ๆ ทั้ง ๆ ที่หมอบอกว่าไม่มีทางรักษาได้อยู่มาไม่นานพลังใจที่เข้มแข็งย่อมทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้จริง

ความเชื่อจึงมีประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่า เมื่อบุคคลมีความเชื่อ

อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้น ๆ และถ้าเปลี่ยนความเชื่อไปจากเดิม พฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม[92]

6) เป้าหมายคติความเชื่อ

เป้าหมายคติความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

1. ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นการใช้แนวทางวิถีชาวบ้านหรือวิถีประชาที่ปฏิบัติกันมาจนเป็นเรื่องปกติ เกิดความเคยชินไม่ได้เกิดจากจากถูกบีบบังคับด้วยกฎหมาย การปฏิบัติตามวิถีประชาทาให้ชีวิตอยู่ดีมีสุข

2. ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิด คนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธมีคติความ เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดคำสอนในพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ ผี ขวัญ ข้อปฏิบัติข้อห้าม และมดมนต์ (คาถา) ความเชื่อที่นาไปสู่การปฏิบัติ

3. ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรมของชาติคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกัน และกัน รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของ

4. ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทาดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มี งานมาตุ้มโฮม ย้อนอดีตบุญประเพณีต่างๆ อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อ การศึกษาคือจิตใจมีความสำคัญในการพูดและกระทำ หากรู้สึกว่าตนเองได้ทำผิดพลาดก็จะ เกิดความกังวลใจ กลัวจะได้รับโทษตามคำสอนศาสนา แต่หากได้ทำคุณงามความดีก็จะมี ความสบายใจ

5. ความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง การไหว้สักการบูชาฟ้า การนับถือผีเรือน และวัตถุมงคลตามแบบพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพ และอำนาจของผีบรรพบุรุษเป็นพลังผลักดันให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมได้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ประเพณี อย่าง เคร่งครัดตามความต้องการ

6. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษเป็นระบบและกลไกสำคัญในการแสดง ความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ หน้าที่ความรับผิดชอบในความ ต้องการด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัย ความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพ และอา นาจของผีบรรพบุรุษเป็นพลังผลักดันให้เกิดการ ขัดเกลาทางสังคม ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมได้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ประเพณี อย่างเคร่งครัดตามความต้องการ

---

[92] มณี พะยอมยงค์, *ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรม : คติความเชื่อ,* (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 71.

7.ความเชื่อเรื่องผีสาง ก่อให้เกิดการหลอมรวมทางเผ่าพันธุ์ของผู้คนให้เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยการมีความคิดในการยกย่อง ให้เกียรติ และเห็นคุณค่าต่อผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในตระกูลหรือวงศ์ของตน มีผีอยู่ หลากหลายระดับ การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับผีไม่เหมือนกัน สำหรับผีที่เกี่ยวของกับวิถี ชีวิตของชาวไทย-ลาวมี 5 ประเภท คือ ผีบ้าน หรือผีปู่ตา ทำหน้าที่คอยให้ความคุ้มครอง รักษา ผีตาแฮก เป็นผีที่ประจำไร่นามีความสำคัญต่อการเกษตร ผีเชื้อ เป็นผีประจำตระกูล มีหน้าที่ดูแลและตักเตือนลูกหลานมากกว่าคุ้มครอง ผีแถน เป็นผีระดับเจ้านายอยู่บนฟ้าทำหน้าที่สร้างสรรค์สรรพสิ่ง ผีมเหศักดิ์เป็นผีเมือง อยู่ในระดับชั้นปกครอง

8. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดจากปัญหาใน การดำรงชีวิตประจาวัน เช่น เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บ หรือภัยธรรมชาติต่างๆปัญหาเหล่านั้นเกินความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้จึงสร้างความเชื่อว่าน่าจะมือ านาจลึกลับ

9. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดทางไสย คนไทยมีความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่าทั้งคน สัตว์ และสิ่งต่าง ๆ มี “ขวัญ” ประจาอยู่ ขวัญจะหนีไปเมื่อมีเหตุให้ตกใจ การบนบาน บวงสรวง: แนวคิด หลักการและอิทธิพลต่อสังคมไทย สังคมไทยปัจจุบันนี้นิยมเสริมชะตาชีวิตและอนาคตด้วยพิธีกรรมมีการบนบาน บวงสรวงฯ ด้วยความเชื่อว่า สรรพสิ่งมีเทพเจ้าครอบครองอยู่และ คุ้มครองรักษา รับรู้การกระทาของมนุษย์ เช่น แม่น้า ต้นไม้ ป่า สิงขร อาคารบ้านเรือน เป็นต้น[93]

7) ประโยชน์ที่จะได้รับจากความเชื่อ

1. ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น เพราะมีสิ่งที่เชื่อถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว

2. ทำให้เกิดกำลังใจและพลังที่จะต้องสู้กับอุปสรรค หากรู้สึกว่าตนเองมีสิ่งที่เชื่อถือคุ้มครอง

3. ทำให้เกิดความสุขใจหากได้ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีอยู่

8) โทษที่จะได้รับจากความเชื่อ

1. อาจทำให้หลงผิดและปฏิบัติตนไปในทางที่ผิดได้

2. อาจทำให้เสียโอกาสในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เพราะมัวแต่รอฤกษ์ยาม

3. อาจทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากเกินไปจนกลายเป็นความประมาทและทำให้เกิดความสูญเสียได้

4. อาจทำให้ขาดการไตร่ตรองที่ดีหรือขาดการใช้เหตุใช้ผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ

5. อาจทำให้การแสดงออกต่าง ๆ ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม

---

[93] พระครูอุทัยกิจจารักษ์, “ความเชื่อพื้นฐานของประชาชนต่อการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองดีของคนไทย”, *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2562) :279-282.

2.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

อุโบสถ เป็นศาสนสถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ที่ใช้ประกอบสังฆกรรม หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสงฆ์เป็นการเฉพาะ เช่น การอุปสมบท การสวดปาติโมกข์ การสวดปริวาสกรรม และสวดกฐิน คำว่า อุโบสถ ถ้าวัดใดได้รับการยกสถานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง จะเพิ่มคำว่า “พระ” นำหน้าก็จะเป็น “พระอุโบสถ” ส่วนภาษาพูดทั่วไปมักใช้คำว่า “โบสถ์” แต่ในบทนี้ จะใช้คำว่า “อุโบสถ” โดยจะไม่จำแนกแยก อุโบสถนั้น ๆ ว่าอยู่ในวัดหลวง วัดราษฎร์ หรือไม่ การสร้างศาสนสถานประเภทอาคารถาวร ในพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยเริ่มต้นจากการใช้ไม้เป็นหลัก ต่อมาเห็นว่าการสร้างอาคารด้วยไม้ทำให้ผุพังได้ง่าย ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศไม่ได้ จึงเริ่มที่จะแสวงหาสถานที่ที่เหมาะสมเพื่อทำให้อาคารมั่นคงถาวรใช้ได้นานโดยที่ไม่ต้องสร้างใหม่อยู่เรื่อย ๆ นั้น ก็คือการเจาะถ้ำเป็นอุโมงค์ใช้เป็นที่พัก อาคารที่สวดมนต์หรือประกอบสังฆกรรมต่อมาสมัยพระเจ้าพระเจ้าเมนันเดอร์กษัตริย์เชื้อสายกรีกได้เข้ามาปกครองดินแดนที่เรียกว่า อินเดียปัจจุบัน พระองค์ได้ทำวิทยาการการก่อสร้างอาคารแบบกรีกโรมันมาใช้ในดินแดนที่พระองค์ปกครองด้วย ทำให้เป็นมรดกตกทอดจนถึงยุคต่อ ๆ มาในปัจจุบัน

2.3.1 ยุคอาณาจักรทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-18)

ประเทศไทย ดินแดนก่อนก่อตั้งประเทศ นักประวัติศาสตร์เรียกดินแดนแถบนี้ว่าอาณาจักร “ทวาราวดี” ซึ่งมีขอบเขตอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เฉพาะที่จังหวัดนครปฐมมีเมืองโบราณอยู่ 2 แห่ง คือ เมืองที่มีเจดีย์พระประโทน เป็นศูนย์กลางของเมือง และเมืองกำแพงแสนอาณาเขตของอาจักรทวาราวดี ทางเหนือสุดจรดจังหวัดพิจิตร ทางใต้สุดจรดจังหวัดเพชรบุรี ส่วนที่ขยายอิทธิพลออกไป มีเมืองหริภุญชัย ในภาคเหนือ และเมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สันนิษฐานว่า ประชาชนของอาณาจักรทวาราวดี คงเป็นคนเชื้อชาติมอญ-เขมร ได้รับอิทธิพลและอารยธรรมจากอินเดีย ก่อนที่พวกขอมจะเข้ามาครอบครองดินแดนแถบนี้ ในราวพุทธศตวรรษที่ 16[94] ซึ่งได้กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า“พระพุทธศาสนา เริ่มเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบนี้สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในศตวรรษที่ 3 และเมืองนครปฐมน่าจะเป็นเมืองหลวงของทวารวดี”[95] “พระปฐมเจดีย์” เชื่อว่าเป็นเจดีย์แห่งแรกในสยามประเทศ และเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ[96]ส่วนรูปแบบการสร้างวัดในประเทศไทย คงจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาแบบหินยานลังกาวงศ์หลักการของวัดที่นิยมสร้างในสุวรรณภูมิ คือ เมื่อมีวัดในที่ใด ต้องสร้างเจดีย์เป็นหลัก

---

[94] เสนอ นิลเดช, “ศิลปะสมัยทวารวดี”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540): 41.

[95] สุภัทรดิส หม่อมเจ้า*, ศิลปะในประเทศไทย,* (พระนคร: กรุงสยามการพิมพ์, 2512), หน้า 212.

[96] พีระพัฒน์ สำราญ, “คติและสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของพระปฐมเจดีย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2547, หน้า 175.

เช่น ที่วัดพระปฐมเจดีย์ ด้านส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น อุโบสถ วิหาร เสนาสนะ ตามมาทีหลังเจดีย์ในยุคต้นนั้น สร้างเป็นอุเทสะเจดีย์ ภายหลังได้พระบรมสารีริกธาตุมาก็มักบรรจุไว้กลายเป็นธาตุเจดีย์[97]

จากการสันนิษฐาน ว่า “พระปฐมเจดีย์”เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทยจึงอาจสรุปได้ว่าวัดแห่งแรกในประเทศก็น่าจะอยู่ในเขตเมืองนครปฐมด้วย แม้ไม่อาจจะสามารถระบุได้ว่าเป็นวัดใด ทั้งนี้เพราะร่องรอยของศาสนสถานประเภทอื่น เช่นกุฏิ วิหารและอุโบสถที่จะแสดงให้เห็นว่าเป็นวัดเป็นที่พักสงฆ์ไม่มีให้ปรากฏ โดยเฉพาะอุโบสถซึ่งเป็นศาสนสถานที่สำคัญเพราะใช้อุปสมบทกุลบุตรที่เลื่อมใสศรัทธาในยุคนั้นๆ และที่น่าสังเกตอีกประการ คือการส่งพระสมณทูตชุดแรกของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ส่งมายังสุวรรณภูมิ ระบุเฉพาะชื่อ 2 รูปคือพระโสณะกับพระอุตตระเท่านั้น ไม่ปรากฏจำนวนสงฆ์ว่ามีเท่าใด แต่สันนิษฐานได้ว่าจะต้องครบองค์สงฆ์ อย่างน้อย 5 รูป เพราะถ้าไม่แล้วก็จะทำการอุปสมบทไม่ได้ ทั้งนี้เทียบเคียงกับจำนวนพระสมณทูตที่ส่งไปยังลังกา กรณีดังกล่าวมีการระบุชัดว่า “ส่งพระมหินทเถระพร้อมด้วยคณะ (พระภิกษุ 4 รูป สามเณร 1 รูป อุบาสก 1 คน) มาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลังกา”[98] ส่วนที่ว่าจะใช้สถานที่ใดในประกอบสังฆกรรมไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะโดยพระวินัยแล้วสามารถจะสมมุติสีมาโดยอาศัยบ้านที่เรียกว่า คามสีมา แพที่เรียกว่า อุทกเขปสีมา ส่วนนิมิต[99] ที่ใช้บอกเขตก็ใช้ต้นไม้ จอมปลวก แม่น้ำ หนทางก็ย่อมได้กระทั่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ขยายไปยังพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ราวพุทธศตวรรษที่ 12[100] จึงได้พบ เขตเสมา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การบอกเขตแดนของอุโบสถ ซึ่งสีมานี้ มีบัญญัติในพระวินัยอยู่แล้ว สีมา ที่พบจำนวนมากในพื้นที่เหล่านั้นมีแท่งหินหรือแผ่นหินรูปทรงคล้ายใบเสมาปักล้อมรอบอยู่พื้นที่ตรงกลาง มักไม่พบร่องรอยของอาคาร ที่ควรเป็นอุโบสถ เข้าใจว่าอาคารที่เป็นตัวอุโบสถ คงทำจากเครื่องไม้ ที่เสื่อมสภาพได้ง่ายจึงผุพังหายไปจนหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม กลุ่มใบเสมาบางแห่ง พบรวมกับซากฐานอาคารก่ออิฐ เครื่องบนไม่เหลือให้เห็น เพราะคงทำด้วยไม้ เช่น ซากอาคารภายในเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา น่าจะเป็นร่องรอยของอุโบสถที่เก่าแก่ที่สุดในไทยเท่าที่ค้นพบในปัจจุบัน...แรกเริ่มรูปทรงของอุโบสถไม่อาจระบุได้แน่ชัด แต่อาจสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าน่าจะคล้ายคลึงกับอาคารที่สลักอยู่บนใบเสมา โดยรูปอาคารดังกล่าว มักทำด้วยทรงจั่วแลดูคล้าย

---

[97] ศิริกุล เอกศาสตร์, “ประเพณีการสร้างวัดพุทธศาสนาในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต*, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2514), หน้า 15.

[98] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต*), พระพุทธศาสนาในอาเซีย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548), หน้า 321.

[99] วิ.มหา.(ไทย) 4/ 138/ 215.

[100] นางสาวเขมิกา หวังสุข , “พัฒนาการทางวัฒนธรรมในลุ่มน้ำมูล:กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองเสมาอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา”, *ดำรงวิชาการ*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (2545): 114.

หลังคาบ้านเรือนไทยโดยทั่วไป[101]สอดคล้องกับภาพหินสลักนูนต่ำ ที่บุโรพุทโธ ในประเทศอินโดนีเซีย และที่ปราสาทบายน ในนครธม ประเทศกัมพูชา แสดงภาพบ้านไม้หลังคาหน้าจั่ว ยกพื้นสูงบนเสา[102] เป็นต้น และใบเสมา ที่พบมากและสมบูรณ์ที่สุดอยู่เขตจังหวัดกาฬสินธุ์โดยเฉพาะที่พบในเขตอำเภอกมลาไสย นอกจากจะเล่าเรื่อง ทศชาติชาดก ยังพบใบเสมาที่เล่าเรื่องที่ไม่ใช่ทศชาติ เช่น มหาหงส์ มหากปิชาดก ฉันทชาดก และสรภังชาดก[103]

สรุปความได้ว่า อุโบสถ ได้เกิดขึ้นแล้วในสมัยอาณาจักทวารวดี แต่ตัวอาคารคงสร้างด้วยไม้ ทำให้ทนต่อสภาพการใช้งาน สภาพอากาศ หรือการถูกทิ้งร้าง ทำให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา คงพบแต่เขตหรือแดนที่มีใบเสมา ที่ระบุว่าเป็นเขตสีมา ซึ่งใช้ในการประกอบสังฆกรรมของสงฆ์ที่สำคัญๆ โดยเฉพาะในเขตแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เช่น ในจังหวัดนครราชสีมา จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งพบใบสีมาในลักษณะและขนาดต่าง ๆ มากมาย

2.3.2 ยุคอาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 11-18)

ราวพุทธศตวรรษที่ 11 ภาคใต้ของไทยได้ก่อเกิดอาณาจักรที่เรียกว่า “ศรีวิชัย” มีดินแดนตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงสงขลา มีศิลปกรรมลักษณะเหมือนศิลปคุปตะ หลังคุปตะและปาละ-เสนะในอินเดีย...และศิลปะทางใต้นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะซึ่งพบในเกาะชวาและสุมาตรามากที่สุด จนยากจะบ่งชี้ชัดลงไปได้ว่าทำ ณ ที่ใด อาณาจักรศรีวิชัยคงมีมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 และนครศรีธรรมราชคงเป็นเมืองหลวง ดังปรากฏในตำนานได้กล่าวถึงเมืองขึ้นของนครศรีธรรมราช 12 เมืองเรียกว่าสิบสองนักษัตร[104] โดยหัวเมืองต่าง ๆ ดังกล่าว ใช้ตรานักษัตรเป็นตราประจำเมืองและพระเจ้าจันทรภานุ เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงพระองค์หนึ่งของนครศรีธรรมราช...ทรงยกทัพไปตีลังกาถึง 2 ครั้ง...เป็นผู้ครองนครศรีธรรมราชต่อจากพระเจ้าศรีธรรมาโศกราช[105] นครศรีธรรมราชนั้นมีอายุประมาณ 1,500 ปี ก่อนสุโขทัย...จึงได้สั่งสมอารยธรรมที่สามารถเผยแพร่ไปสู่อาณาจักรน้อยใหญ่และหัวเมืองข้างเคียงมากมาย[106]

---

[101] รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, *มรดก 1,000 ปี*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซี่ยมเพรส, 2555), หน้า53-54.

[102] หนังสืออิเล็กทรอนิค, “ภูมิหลัง”, 8 มิถุนายน 2555, <www.laksanathai.com/book2/p214aspx> (20 June 2023).

[103] *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาฬสินธุ์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2544), หน้า 42.

[104] *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตรเอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2542), หน้า 53.

[105] วัฒนธรรม *พัฒนาการทางประวัติศาสตรเอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2542), หน้า 221.

[106] เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

ใน“ยุคก่อนอาณาจักรศรีวิชัยผู้คนในแถบนั้นคงนับถือพระพุทธศาสนามหายานเพราะของที่สร้างเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนากับมหายาน”[107] เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ที่วัดมหาธาตุไชยา ต่อมาภายหลังคนในอาณาจักรศรีวิชัย หันมานับถือพระพุทธศาสนา แบบหินยานหลักฐานที่ปรากฏ เช่น องค์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ที่เป็นแบบลังกา (ภาพ 10) การสร้างวัดในยุคต้นๆ ของอาณาจักรศรีวิชัยนี้ ก็ยังเป็นไปในลักษณะของวัดอนุสาวรีย์ คือ ไม่มีพระจำพรรษาอยู่ภายในวัด เช่น วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ก็มิได้เป็นวัดที่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษาเป็นวัดส่วนกลาง มีพระครูลังกาแก้ว ลังกาเดิม ลังการามเป็นผู้รักษาปฏิบัติ[108] นอกจากเจดีย์ วิหารแล้ว ศาสนสถานประเภทอุโบสถ ไม่ปรากฏให้พบร่องรอย แม้ว่าในช่วงปลายของอาณาจักร จะหันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบหินยานหรือเถรวาทแล้วก็ตาม

สรุปความได้ว่า ยุคอาณาจักรศรีวิชัย มีดินแดนตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงสงขลา มีศิลปกรรมลักษณะเหมือนศิลปคุปตะ หลังคุปตะและปาละ-เสนะในอินเดีย...และศิลปะทางใต้นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับศิลปะซึ่งพบในเกาะชวาและสุมาตรามากที่สุด จนยากจะบ่งชี้ชัดลงไปได้ว่าทำ ณ ที่ใด อาณาจักรศรีวิชัยคงมีมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 11 และนครศรีธรรมราชคงเป็นเมืองหลวง ดังปรากฏในตำนานได้กล่าวถึงเมืองขึ้นของนครศรีธรรมราช 12 เมืองเรียกว่าสิบสองนักษัตร โดยหัวเมืองต่าง ๆ ดังกล่าว ใช้ตรานักษัตรเป็นตราประจำเมืองและพระเจ้าจันทรภานุ เป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียงพระองค์หนึ่งของนครศรีธรรมราชและทรงยกทัพไปตีลังกาถึง 2 ครั้ง และเป็นผู้ครองนครศรีธรรมราชต่อจากพระเจ้าศรีธรรมาโศกราช

2.3.3 ยุคอาณาจักรละโว้หรือลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ 16-18)

ในพุทธศตวรรษที่ 16 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 แห่งอาณาจักรขอมเรืองอำนาจได้เข้ามามีชัยเหนืออาณาจักรทวาราวดี โดยมีลพบุรีเป็นศูนย์กลางการเข้ามาครอบครองในดินแดนแถบนี้ของขอม ได้นำความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบมหายาน และศาสนาพราหมณ์ พร้อมกับนำศิลปะการก่อสร้างเข้ามาด้วย ลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคาร จะเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้ามียอดเป็นชั้น ๆ ซ้อนกันขึ้นไปจนแหลมมนที่มุมของอาคาร จะมีย่อมุขทำเป็นลดมุมแบบย่อเหลี่ยมลักษณะเช่นนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า“ปรางค์”ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมอินเดียแบบ “ศิขร”

อาณาจักรลพบุรีมิได้สิ้นสุดลงไปโดยทันทีทันใด เมื่ออาณาจักรสุโขทัยตั้งขึ้นโดยคนไทยราวพุทธศตวรรษที่ 18 เพราะเป็นระยะแรกของการมีอิทธิพลของไทย ในแถบภาคกลางและแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ศิลปะต่าง ๆ ก็พยายามแสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทยโดยขับไล่ อิทธิพลขอมให้หมดสิ้น[109]

---

[107] เสนอ นิลเดช, “ศิลปะสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ 13-18”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540): 45.

[108] เรื่องเดียวกัน, : 49.

[109] เสนอ นิลเดช, “ศิลปะสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ 13-18”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540): 55.

อิทธิพลของ สถาปัตยกรรมและ ศิลปะแบ ขอม ที่พบมากสุด จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เช่น จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีเป็นต้นและสืบเนืองที่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของขอมที่นับถือพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานผสมกับศาสนาพราหมณ์ พุทธศาสนาแบบหินยาน (ปัจจุบันเรียกเถรวาท) ซึ่งเคยมีอิทธิพลในอาณาจักรทวาราวดีได้เริ่มเสื่อมถอยลง การปฏิบัติตนของชาวพุทธในยุคนี้เริ่มมีการผสมกันระหว่างพุทธแบบหินยานกับมหายานและศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาจนถึงยุคปัจจุบัน“ศิลาจารึกพ.ศ. 1565 ซึ่งในรัชกาลนี้ (พระเจ้ายโศวรมันที่ 1) พบที่เมืองลพบุรี บอกความว่ามีภิกษุสงฆ์ทั้งฝ่ายมหายานและฝ่ายเถรวาทอยู่ร่วมกัน”[110]

สรุปความได้ว่า ยุคอาณาจักรละโว้หรือลพบุรี ในพุทธศตวรรษที่ 16 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 แห่งอาณาจักรขอมเรืองอำนาจได้เข้ามามีชัยเหนืออาณาจักรทวาราวดี โดยมีลพบุรีเป็นศูนย์กลางการเข้ามาครอบครองในดินแดนแถบนี้ของขอม ได้นำความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบมหายานและศาสนาพราหมณ์ พร้อมกับนำศิลปะการก่อสร้างเข้ามาด้วย ลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคาร จะเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้ามียอดเป็นชั้น ๆ ซ้อนกันขึ้นไปจนแหลมมนที่มุมของอาคาร จะมีย่อมุขทำเป็นลดมุมแบบย่อเหลี่ยมลักษณะเช่นนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า“ปรางค์”ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมอินเดียแบบ “ศิขร”

2.3.4 ยุคอาณาจักรสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 18-20)

ในปี พ.ศ. 1792 อาณาจักรสุโขทัยถูกสถาปนาขึ้นโดย พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัยเสวยราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. 1792[111] การนับถือพระพุทธศาสนาในสมัยที่เริ่มอาณาจักรสุโขทัยก่อนสมัยลัทธิลังกาวงศ์เป็นเช่นไร ไม่ปรากฏชัด แต่ในยุคนี้พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เริ่มเฟื่องฟูในอาณาจักรศรีวิชัย การปฏิบัติตนของพระภิกษุลังกาวงศ์ได้สร้างความเลื่อมใสให้กับชาวสุโขทัยอย่างมากจนถึงยุคของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 3 แห่งเมืองสุโขทัย ได้อาราธนาพระมหาสวามีเถระในลัทธิลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชให้ขึ้นมาเป็นพระสังฆราชฝ่ายวนวาสีในสุโขทัยและพุทธศาสนาอย่างลัทธิลังกาวงศ์ก็ได้มีฐานที่มั่นในประเทศไทยสืบแต่นั้นมา[112]

ในยุคสุโขทัยนี้ เริ่มมีการสร้างศาสนสถาน ที่เป็นรูปแบบหรือลักษณะที่เป็นแบบไทยแท้ ๆ แต่ก็มักจะเป็นแบบลักษณะของวัดอนุสาวรีย์ คือ จะมีโบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ บรรจุพระบรมธาตุ จะไม่

---

[110] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนาในอาเซีย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2548), หน้า 15.

[111] โชติ กัลยาณมิตร, “แบบอย่างลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 3 (2555): 259.

[112] กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *พระอารามหลวง เล่ม 1,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551), หน้า 5.

มีบริเวณที่ให้พระสงฆ์พำนัก วัดอนุสาวรีย์นี้ นิยมสร้างในระบรมมหาราชวัง การก่อสร้างวัดประเภทนี้จึงมักสร้างด้วยฝีมือประณีตบรรจงเพราะได้รับความอุปถัมภ์จากกษัตริย์ส่วนวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาจะเป็นวัดประจำถิ่นหรือวัดอรัญวาสี สร้างขึ้นไม่ใหญ่โต ไม่สวยงามเท่าวัดอนุสาวรีย์ มีแต่เพียงบริเวณสำหรับเป็นที่พำนักของพระสงฆ์ การสร้างวัดสมัยสุโขทัยเมืองหนึ่งมักจะมีวัดเดียว คือเป็นแบบคามวาสี ส่วนมากพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้างขึ้น จึงเชื่อได้ว่าวัดหลวง[113] วัดที่สำคัญในสมัยนี้ เช่น ฝ่ายอรัญวาสี คือ วัดสวนมะม่วง ฝ่ายคามวาสี คือ วัดมหาธาตุ เป็นวัดใหญ่โตเป็นเจดียสถานสำคัญของบ้านเมือง[114]

สำหรับการสร้างอุโบสถเริ่มมีอาคารแบบถาวร แต่ไม่ใหญ่โตและไม่ได้เป็นแกนหรือศาสนสถานหลักของวัด (ภาพ 12, 13) ในรัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย คือ พระยาลือไทยหรือลิไท เป็นหลานปู่พระยาลือไทย ทรงศึกษาศาสนาพุทธอย่างละเอียดลุ่มลึกและทรงพระปรีชาสามารถในศิลปศาสตร์ 18 ประการ เช่นทรงรู้จักชื่อดาวกว่าพันดวงทรงเชี่ยวชาญทางโหราศาสตร์และพฤฒิบาศเป็นต้นพ.ศ. 1904 ทรงอัญเชิญพระมหาสามีสังฆราช จากนครพัน (เมืองเมาะตะมะเก่า) มาจำพรรษาในป่ามะม่วงและพระองค์ทรงพระผนวชในปีนั้น[115] ทรงพระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง ใน พ.ศ. 1888 ในยุคนี้ถือเป็นยุคแรกเริ่มที่มีการก่อสร้างอาคารประเภทวิหารและอุโบสถ อาคารที่สร้างจะเป็นอาคารโถงวิหารจะมีลักษณะใหญ่กว่าโบสถ์ ใช้เป็นที่ประชุมฟังธรรม เสาเป็นเสากลหลังคาซ้อนหลายชั้น กระเบื้องที่ใช้มุงเป็นกระเบื้องเคลือบแบบสังคโลก ไม่มีการใช้ช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์เช่นสมัยปัจจุบัน[116]

นอกจากจะมีการริเริ่มสร้าง อุโบสถ เป็นอาคารเฉพาะแล้ว การสร้างอุโบสถดังกล่าวไม่จำเพาะเจาะว่าจะสร้างเฉพาะบนบกเท่านั้น ในยุคนี้ยังปรากฏอุโบสถน้ำ อาคารที่แสดงถึงการสร้างในน้ำดังปรากฏในจารึกวัดป่าแดงแผ่นที่ 3 กล่าวถึง สังฆกรรม เพื่อแก้อธิกรณ์ว่า “...ภิกษุบริษัททั้งหลายชุมชนกันในกะลาอุโบสถอันอยู่ในชล...” (บรรทัดที่22) และในสังคีติวงศ์มีกล่าวถึงการอุปสมบทพระภิกษุลังกาวงศ์ ในร่วมสมัยสุโขทัยดังมีข้อความว่า“...พระเถรทั้งหลายอุปสมบทในท่าสมานที...” และ...“สมมติขัณฑสีมา ในเกาะบัลลังคทีปก...”[117]

---

[113] เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

[114] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา,* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระเทพคุณาธาร, (พระนคร: รุ่งเรืองธรรม, 2514), หน้า 70.

[115] ประเสริฐ ณ นคร, *นามนุกรมพระมหากษัตริย์ไทย,* (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2554), หน้า 34.

[116] เสนอ นิลเดช, ศิลปะสมัยสุโขทัยพุทธศตวรรษที่ 18-20, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540) : 53

[117] ศ.โชติ กัลยาณมิตร, “แบบอย่างลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 3 (2555) : 272

รูปแบบที่ชัดเจนที่สุดของอุโบสถ ที่มีน้ำล้อมรอบอาจดูได้ที่วัดตระพังเงินและวัดสระศรี อุโบสถ ทั้งสองแห่งนี้ สร้างอยู่บนเกาะเล็กนิดเดียว ขนาดพอที่จะรองรับฐานโบสถ์ไว้ได้เท่านั้นและตั้งอยู่กลางสระน้ำขนาดใหญ่ในฤดูฝนเมื่อน้ำปริ่มขอบสระ จะแลแต่ไกลเห็นเหมือนกับว่า โบสถ์ลอยอยู่ในน้ำ สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับวัดสระศรีอีกแง่หนึ่งก็คือบริเวณวัด ซึ่งประกอบด้วยเจดีย์ประธานเจดีย์รายและวิหาร ซึ่งรวมเป็นกลุ่มอยู่ด้วยกันบนเกาะอีกเกาะหนึ่งใกล้ๆกัน มีสะพานไปเชื่อมกับตัวโบสถ์ ดูแล้วเหมือนกับแพซึ่งกำลังลากจูงกันอยู่กลางสระน้ำทีเดียว...ดังนั้นอาจเรียกว่า โบสถ์น้ำก็ได้[118] อิทธิพลการก่อสร้างอุโบสถในยุคอาณาจักรสุโขทัย ได้ส่งต่อรูปแบบเอกลักษณ์ สถาปัตยกรรมของการสร้างอาคารแบบถาวร หรืออรูปแบบเฉพาะ ไปสู่ในทุกๆภูมิภาคของไทยจนถึงยุคปัจจุบัน

สรุปความได้ว่า ยุคอาณาจักรสุโขทัย อุโบสถ ที่เป็นแบบอาคารเฉพาะ ซึ่งหมายถึง ศาสนสถานที่ใช้ประกอบสังฆกรรมของสงฆ์ เริ่มมีปรากฏชัดในสมัยพระยาลิไท พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์พระร่วงอาคารมักจะสร้างแบบโถง คือ ไม่มีกำแพง หรือผนัง มีลักษณะคล้ายพระวิหารแต่เล็กกว่าการสร้างคงคำนึงถึงประโยชน์การใช้สอยและจำนวนพระสงฆ์ที่ยังมีไม่มากนัก

2.3.5 ยุคอาณาจักรโยนกเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ 17-24)

ในขณะที่อาณาจักรสุโขทัยกำลังรุ่งเรืองในตอนกลางของไทย ทางเหนือสุดได้ก่อเกิดอาณาจักรที่เรียกว่า“โยนกเชียงแสน” ในยุคของพระเจ้ามังรายมหาราช ขึ้นครองราชย์ที่เมืองเงินยางราวปี พ.ศ. 1804 เชียงแสน ได้รับเอาศิลปกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาผ่านทางประเทศพม่า ซึ่งตรงกับยุคพระเจ้าอนุรุทธมหาราช ผู้ครองเมืองพุกาม ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบเชียงแสน ที่เก่าถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 ไม่พบ ที่พบสร้างสมัยหลังพญามังรายลงมา สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวศาสนาพุทธ คือ การสร้างโบสถ์ วิหารและเจดีย์ โบสถ์และวิหารสร้างด้วยไม้ เสาใช้เสาไม้เป็นส่วนมาก ผนังกั้นเป็นฝาไม้บริเวณช่วงที่ประดิษฐานพระพุทธรูป...หลังคาเป็นหลังคาซ้อนกันหลายชั้น มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา หรือกระเบื้องไม้ ไม่นิยมตีฝ่าเพดาน มีทางขึ้นด้านหน้าและลงด้านข้าง[119] ต่อมาพญามังรายมหาราช ได้ย้ายเมืองจากหิรัญนครเงินยาง มาเป็นเมืองเชียงราย สร้างเมืองฝางและรวบรวมหัวเมืองในลุ่ม แม่น้ำปิง เช่น หริภุญชัย แล้วสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นโดยใช้ชื่อว่า นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ พ.ศ. 1839 คือ จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ในอาณาจักรล้านนา มีความเคลื่อนไหวด้านพระพุทธศาสนาปรากฏคณะสงฆ์ที่สำคัญ 2นิกาย คือ นิกายรามัญวงศ์หรือลังกาวงศ์เก่าซึ่งพระเจ้ากือนา พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 6 แห่ง

---

[118] ลักษณะไทย, *ภูมิหลัง,* 11 สิงหาคม 2564, <http://www.laksanathai.com/book2/p242 aspx> (20 June 2023).

[119] เสนอ นิลเดช, ศิลปะสมัยสุโขทัยพุทธศตวรรษที่ 18-20, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540), หน้า 58 – 50.

ล้านนาได้ทรงอาราธนามาจากสุโขทัย ในปี พ.ศ. 1899[120] (ตรงกับสมัยพระยาลิไทยแห่งสุโขทัย) โดยมีพระสุมนเถระ เป็นแกน และในเวลาต่อมาพระองค์ทรงสร้างวัดสวนดอกถวาย ในปี พ.ศ. 1914[121] และสร้างพระธาตุดอยสุเทพในปี พ.ศ. 1927 ส่วนอีกนิกายหนึ่ง เกิดขึ้นสมัยพญาสามฝั่งแกน กษัตริย์รัชกาลที่ 8 แห่งล้านนา โดยหลังจากที่พระองค์ทรงส่งพระภิกษุกลุ่มหนึ่งไปศึกษาพระพุทธศาสนายังลังกา หลังจากกลับมาถึงเชียงใหม่ คณะสงฆ์ดังกล่าวได้ตั้งนิกายใหม่ ชื่อนิกายสิงห์หล หรือลังกาวงศ์ใหม่ โดยมีพระญาณคัมภีระ เป็นแกน มีวัดป่าแดงเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึงยุคสมัยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งล้านนา (ตรงกับสมัยพระบรมไตรโลกนาถ แห่งอยุธยา) พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงสนับสนุนคณะสงฆ์วัดป่าแดง กาลต่อมาคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย เกิดข้อขัดแย้งเรื่องการตีความพระธรรมวินัย จนทำให้พระสงฆ์เกิดความกระตือรือร้น ที่จะศึกษาพระธรรมวินัยอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งซึ่งส่งผลดีต่อการสังคายนาครั้งที่ 8 ในปี 2020 ภายหลังจากการสังคายนาเกิดพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้ไปทั่ว เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนามังคลัตถทีปนีและเวสสันตรทีปนี เป็นต้น

ด้านการสร้างศาสนสถาน โดยเฉพาะอุโบสถ ในล้านนายุคก่อนนี้ ไม่ปรากฏให้พบเห็นร่องรอย ทั้งนี้อาจเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่อง ความบริสุทธิ์ของสถานที่ที่ไม่แน่ใจว่า การทำอุโบสถสังฆกรรมในเขตพื้นที่ใด พื้นที่หนึ่ง จะบริสุทธิ์ด้วยสีมาหรือไม่ หรือผู้ร่วมสังฆกรรมบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะมีทิฏฐิเรื่องนิกายเข้ามาเกี่ยวข้อง ยิ่งนิกายวัดป่าแดงที่ถือว่าตนศึกษาพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติมาจากลังกาโดยตรงยิ่งมีทัศคติเรื่องดังกล่าวมากกว่าสายของพระมหาสุมนเถระที่ศึกษาจาพม่า ทิฏฐิต่างนิกายนี้เปรียบเทียบชัดเจนในยุคปัจจุบันก็คือ พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตจะไม่ร่วมอุโบสถสังฆกรรม แม้ภายหลังอุปสมบทแล้วในฝ่ายใดหนึ่ง เกิดมีการกลับใจจะเปลี่ยนไปอุปสมบทในอีกนิกายหนึ่ง จะต้องสวดญัตติจตุตถกรรมใหม่ในกรณีที่จะต้องทำสังฆกรรม สงฆ์ในอาณาจักรล้านนาคงมีมติกำหนดอุโบสถประเภทนทีสีมาซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับสุโขทัย ส่วนวัดที่เก่าที่สุดวัดหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ เช่น วัดเชียงมั่นที่สร้างโดยพญามังรายมหาราช ซึ่งพระองค์ทรงยกที่ประทับของพระองค์ ให้เป็นอาราม ในปี พ.ศ. 1836[122] นั้น ในปี พ.ศ.2101 พม่าเข้ายึดครองเมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระมหาธัมมิกะราชาธิราช แห่งพม่า โปรดให้พระยาแสนหลวง สร้างเจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร

---

[120] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2542), หน้า 175.

[121] เรื่องเดียวกัน, หน้า 87 – 89.

[122] *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่,* หน้า 79.

ธัมมเสนาสนะ กำแพงประตูโขง[123] แต่อุโบสถก็ยังเป็นรุ่นหลังอุโบสถสองสงฆ์ของวัดพระสิงห์ เพราะอุโบสถสองสงฆ์ในวัดพระสิงห์กล่าวกันว่าสร้างราว พ.ศ. 1928-1944[124]โดย พระยาแสนเมืองมา กษัตริย์ลำดับที่ 7 แหงราชงศ์มังราย และอุโบสถอีกแห่งที่สำคัญ คือ อุโบสถพระเจ้าเก้าตื้อ ภายในวัดสวนดอกปัจจุบันเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ อุโบสถหลังดังกล่าวคาดว่าน่าจะสร้าง ในปี พ.ศ.2052[125] ก็ยังเป็นอุโบสถที่สร้างในระยะหลังเทียบกับสมัยอยุธยาตอนต้นอุโบสถในอาณาจักรล้านนา รูปแบบทางสถาปัตยกรรมคล้ายวิหาร คือ มีผนังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่นิยมการยกเก็จ หรือที่รู้จักกันว่า เป็นอาคารทรงโรง เราสามารถสังเกตข้อแตกต่างระหว่างอุโบสถและวิหาร จากใบเสมาที่ฝังอยู่โดยรอบอุโบสถ เพื่อแสดงถึงขอบเขตของสถานที่ของสงฆ์...การสร้างอุโบสถ มักสร้างในวัดที่สำคัญเท่านั้น ทั้งนี้เพราะหลาย ๆ วัดมีการทำสังฆกรรมร่วมในอุโบสถของวัดที่เป็นศูนย์กลาง ที่รู้จักกันในนาม หมวดอุโบสถ เช่น หมวดอุโบสถวัดเชียงมั่น ในเมืองเชียงใหม่มีวัดที่ต้องรวมทำสังฆกรรม 13 วัด[126] ส่วนสถานที่ตั้งอุโบสถไม่ได้เป็นหลักแกนของผังวัดโดยมากจะอยู่เยื่องไปด้านข้าง สำหรับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนักและอยู่ในสภาพดี แตกต่างจากอยุธยาหลังจากพ่ายแพ้แก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ส่วนใหญ่ถูกเผาหรือไม่ก็ถูกทิ้งร้าง

สรุปความได้ว่า อุโบสถที่เป็นอาคารถาวร ในอานาจักรล้านนา เมื่อนับตามอายุของการสร้างที่ปรากฏ อุโบสถสองสงฆ์ ในวัดพระสิงห์ น่าจะมีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ สร้างในปี พ.ศ. 1928-1944 ตามมาด้วย อุโบสถ วัดเชียงมั่น ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 2101 ส่วน อุโบสถ ในวัดเก้าพระเจ้าตื้อนั้น สร้างในปี พ.ศ. 2052 (ตรงกับสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งอยุธยา) สำหรับความเชื่อหนึ่งที่ปรากฏเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปเกี่ยวกับข้อห้ามสตรีเข้าไปในบริเวณอุโบสถ จากการสังเกตของผู้ศึกษาจะพบว่า ตัวอาคารของอุโบสถในวัดทางภาคเหนือ ส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กมาก เมื่อคำนวนคราวๆ น่าจะบรรจุพระสงฆ์ได้ประมาณ 20-30 รูปเท่านั้นดังนั้นเวลาทำพิธีอุปสมบท จึงไม่มีที่ว่างพอสำหรับฆราวาส อย่าว่าแต่สตรีเพศเลย แม้แต่ฆราวาสชายก็ไม่มีที่พอจะให้นั่งได้ดูสังฆกรรม สอดคล้องกับสภาพความจริง

---

[123] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, *วัดเชียงมั่น,* 10 มิถุนายน 2564, <http://www.m-culture.in.th> (20 June 2023).

[124] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, *อุโบสถสองสงฆ์*, 12 กุมภาพันธ์ 2564, <http://www.m-culture.in.th> (20 June 2023).

[125] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, *พระวิหารวัดพระเจ้าเก้าตื้อ,* 1 มีนาคม 2564, <http://www.m-culture.in.th> (20 June 2023).

[126] คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2542), หน้า 134.

ที่ว่า อุโบสถในภาคอื่นๆ จะมีขนาดใหญ่โตและผู้คนทุกเพศทุกวัย สามารถเข้าชมภาพจิตรกรรมฝ่าผนัง หรือไหว้พระสวดมนต์ในอุโบสถได้ตลอดเวลารวมถึงเวลามีอุปสมบทสังฆกรรม ก็สามารถนั่งชมพิธีกรรมภายในอุโบสถได้ เพียงแต่ต้องอยู่ห่างจากหัตบาสพอสมควร

2.3.6 ยุคอาณาจักรอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20-พ.ศ. 2310)

อาณาจักรอยุธยา สถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 1893 โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา...เมื่อแรกเสวยราชย์นั้นทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ขณะพระชนมายุได้ 37 พรรษา[127] อยุธยาตอนต้นนี้การสร้างวัดจะมีลักษณะเหมือนยุคสุโขทัย คือ จะสร้างพระอารามหลวง สำหรับบรรจุพระบรมอัฐิของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้านายในราชตระกูล ก็สร้างวัดไว้ทั่ว เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญเช่น วันตรุษสงกรานต์ ก็จะพากันมาทำบุญสรงน้ำอัฐิ บรรดาเด็กๆ ลูกหลานก็ถือโอกาสได้วิ่งเล่นในบริเวณวัดไปด้วยเพราะเป็นการรวมกันของหลายครอบครัว ในตระกูลเดียวกัน จึงเรียกว่า สร้างวัดให้ลูกเล่น[128] ด้านสถาปัตยกรรมกลับไปนิยมแบบอาณาจักรลพบุรีเห็นได้จากการสร้างวัด นิยมการสร้างปรางค์ เป็นหลักเป็นประธานของวัด มีพระวิหารอยู่หน้าปรางค์ มีระเบียงคตรอบพระปรางค์ จากการถ่ายทอดสถาปัตยกรรมลพบุรี...สถาปัตยกรรมสมัยนี้จึงไม่มีหน้าต่าง จะมีช่องลมแบบซี่ลูกกรง เรียกว่าแบบ เสามะหาด[129] ส่วนผังของการสร้างวัดในสมัยนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากความเชื่อตามคติในไตรภูมิพระร่วงการวางผังวัดตามแผนผังจักรวาล โดยแกนกลางของวัดมักเป็นเจดีย์หรือพระปรางค์แทนเขาพระสุเมรุเจดีย์ทรายรายรอบ แทนทวีปทั้งสี่ ทวีปที่สำคัญ คือ ชมพูทวีป ดินแดนที่พระพุทธองค์มาตรัสรู้

“อุโบสถ สมัยอยุธยาตอนต้นนี้ อารามใหญ่ ๆ เช่น วัดพุทไธศวรรย์ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ เป็นต้น”[130] “ ล้วนมีการสร้างโบสถ์เกือบทั้งนั้น อันเนื่องจากในสมัยนั้นถือว่าผู้ชายทุกคนต้องบวชตลอดจนถึงพระมหากษัตริย์ เช่น พระบรมไตรโลกนาถก็ทรงผนวชถึง 8 เดือน”[131] อุโบสถของวัดสำคัญ ๆ จะมีขนาดใหญ่ เช่น วัดพุทไธศวรรย์ ซึ่งสร้างโดยพระเจ้าอู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งอยุธยาดูคล้ายจะให้ความสำคัญกับอุโบสถมากขึ้น จากแผนผังวัด อุโบสถแทบจะอยู่ในใจกลางของผังวัด

---

[127] ปรีดี พิศภูมิวิถี, *“สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเจ้าอู่ทอง)”,* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า 48.

[128] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ, กรมพระยา, *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา,* หน้า 151 – 152.

[129] เสนอ นิลเดช, ศิลปะสมัยสุโขทัยพุทธศตวรรษที่ 18-20, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540), หน้า 73 .

[130] รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, *มรดก 1000 ปีเก่าที่สุดในโลก,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซี่ยมเพรส, 2545), หน้า 1.

[131] จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, *“ลักษณะสถาปัตยกรรม”,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527), หน้า 73 - 74

ในปี พ.ศ. 1991 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เสวยราชสมบัติ ลำดับที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยา (ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าติโลกราชผู้ครองอาณาจักรล้านนา) พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรม มหาชาติคำหลวง อันเป็นพระราชมรดกชิ้นสำคัญที่ตกทอดมาจนปัจจุบัน[132] อยุธยาตอนต้นนี้ กลับไปนิยมสถาปัตยกรรมแบบสุโขทัยทั้งนี้เพราะสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัย การสร้างอาคารโดยเฉพาะอุโบสถวิหาร มีลักษณะแน่นบึกบึน กว้างใหญ่ ลักษณะอาคารโบสถ์ หรือวิหารก็ดีจะมีลักษณะยกฐานสูงนิยมมีพะไลทางด้านข้าง เช่น วัดหน้าพระเมรุ วัดมเหยงค์[133] ซึ่งสร้างในปี พ.ศ. 1967-1981[134] ส่วนวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระบรมไตรโลกนาถทรงยกพระราชวังถวาย เป็นเขตพุทธาวาส และในปี พ.ศ. 2043 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างพระวิหารและหล่อพระพุทธรูป ยืนสูง 8 วา ประมาณ 16 เมตร หุ้มด้วยทอง 286 ชั่ง (ประมาณ 171 กิโลกรัม) ถวายพระนามว่า “พระศรีสรรเพชญดาญาณ” ซึ่งภายหลังเมื่อเสียกรุง พ.ศ. 2310 พม่าได้เผาลอกทองคำไปหมด[135] วนของอุโบสถถูกย้ายสถานที่ จากเกือบจะเป็นใจกลางของวัด ถูกขยับย้ายไปด้านข้างของพระวิหาร ล่วงถึง พ.ศ. 2173 สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 24 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จำลองพระนครวัดมาสร้างไว้ ณ ตำหนัก ณ ตำบลวัดเทพจันทร์ แล้วโปรดฯ ให้เรียกว่า“ตำหนักพระนครหลวง”[136] และผลงานที่โดดเด่นที่สุดได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสี[137] (ภาพ 30) อุโบสถ ในวัดไชยวัฒนารามมุขด้านหน้าจะเป็นมุขประเจิดและให้ความสำคัญกับอุโบสถ คือย้ายแกนไปอยู่ด้านหน้าของพระปรางค์อุโบสถสมัยอยุธยาตอนกลาง ที่อยู่ในภาพที่สมบูรณ์สุดและมีอายุมากที่สุด อยู่ที่วัดแก้วฟ้าจังหวัดนนทบุรี เป็นวัดโบราณสันนิษฐานว่าก่อสร้างสมัยช่วงกลางกรุงศรีอยุธยา ราวปี พ.ศ. 2095 ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิมีหลักฐานสอดคล้องกับการศึกษาค้นคว้าทางด้านโบราณคดี ได้แก่ลักษณะอุโบสถพระพุทธรูป เสมา กำแพงแก้ว ช่องประตูที่กำแพงแก้ว ลักษณะเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ซึ่งตั้งอยู่ที่มุม

---

[132] วิเชียร นวนมุสิก, “การศึกษาหน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารของพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ), 2548, หน้า 9.

[133] เสนอ นิลเดช, “ศิลปะสมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 20-2310”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540) : 75.

[134] วุฒิชัย มูลศิลป์, *สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา),* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า 70.

[135] วิไลรัตน์, “วัดพระศรีสัญเพชญ์”, **1 กุมภาพันธ์ 2564, <**http://th.wikipedia.org> (20 June 2023).

[136] เสนอ นิลเดช, “ศิลปะสมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 20-2310”*, อ้างแล้ว,* หน้า 78.

[137] ธีรวัต ณ ป้อมเพชร, *พระเจ้าปราสาททอง,* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**,** หน้า 144.

กำแพงแก้วทั้งสี่มุมและเจดีย์ด้านหลังอุโบสถ ล้วนมีลักษณะเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยา ในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแทบทั้งสิ้น...หากนับเวลาถึงปัจจุบันอุโบสถหลังนี้ มีอายุราว 459 ปี[138]

สมัยอยุธยาตอนปลาย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัชกาลที่ 27 แห่งอยุธยาทรงสร้างราชธานีขึ้นใหม่อีกแห่งคือ ลพบุรี พระองค์ทรงเป็นองค์พุทธมามกะและองค์ศาสนูปถัมภกที่สำคัญมีบทพระราชดำรัสที่ตอบแก่ราชทูตฝรั่งเศสเชอวาลิเยร์ เดอ โชมอง (Chevalier de Chaumont) เมื่อราชทูตได้กราบบังคมทูลชักจูงให้พระองค์ทรงเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา แต่พระองค์มีพระราชดำรัสตอบว่า จะให้ทรงละทิ้งศาสนาที่บรรพบุรุษของพระองค์นับถือมากว่าสองพันปีได้อย่างไรแต่เมื่อใดที่พระผู้เป็นเจ้าทรงปรารถนาให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาแล้วก็จะทรงยินยอมตามนั้น[139]ในยุคนี้บาทหลวงในคริสต์ศาสนาได้นำศิลปะและวิทยาการก่อสร้างอาคารแบบยุโรปเข้ามาช่วยในการสร้างวัง ป้อมปราการ บ้านพัก การก่อสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้เริ่มมีหน้าต่างเปิด–ปิดได้ ดังจะเห็นได้จากการก่อสร้างอาคารบางหลังในจังหวัดลพบุรีซึ่งก่อสร้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์ อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมแบบยุโรป ได้เริ่มแผ่เข้ามามีอิทธิพลอยู่ในสถาปัตยกรรมไทย สถาปัตยกรรมนิยมทำเป็นเส้นโค้ง[140] อุโบสถ ในสมัยนี้ บางแห่งยังนิยมแบบอยุธยาตอนต้นและกลาง คือ ผนังอุโบสถจะไม่มีช่องหน้าต่าง แต่บางแห่งเริ่มจะมีการเจาะช่องหน้าตามแบบบ้านฝรั่ง หรือวัง ส่วนฐานอุโบสถนิยมทำฐานแอ่น ทำให้โครงของส่วนบนแอ่นตามไปด้วย เช่น อุโบสถมหาอุด วัดกวิศรารามราชวรวิหาร ลพบุรี อุโบสถวัดสระบัว เพชรบุรี ซึ่งสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สรุปความได้ว่า ยุคอาณาจักอยุธยา เป็นพระอุโบสถและพระวิหารซึ่งมีความสำคัญเพราะเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายเก่า และยังคงความสำคัญมาโดยตลอดด้วยมีความอุดมสมบูรณ์และมีความสะดวกในการคมนาคมทางเรือ เกิดเป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่สัมพันธ์ไปกับเส้นทางน้ำเป็นชุมชนริมน้ำขนาดใหญ่และมีวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน ที่มีการอยู่อาศัยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบันรูปแบบอาคารที่พบมากที่สุดในพื้นที่กรณีศึกษา คือ อาคารที่มีรูปแบบการทำพะไลด้านหน้า - หลัง หรือที่เรียกว่า เพิงหน้า และพบว่าแม้รูปแบบอาคารส่วนใหญ่ในพื้นที่จะมีรูปแบบร่วมเดียวกัน แต่มีรายละเอียดในการสร้างสรรค์และหน้าที่การใช้งานที่แตกต่างกันไป อันเกิดจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ย่อยซึ่งมีความเจริญและการพัฒนาในรูปแบบของตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนผ่านงานสถาปัตยกรรมอย่างมีนัยยะสำคัญ

---

[138] ธเนศ วีระศิริ, “ยกอุโบสถเก่าแก่อายุ 459 ปี”, 20 กรกฎาคม 2555, <http://www.eit.or.th> (20 June 2023).

[139] ปรีดี พิศภูมิถี, *สมเด็จพระนารายณ์มหาราช,* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**,** หน้า 153.

[140] เสนอ นิลเดช, **“**ศิลปะสมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 20-2310”, *หน้าจั่ว,* ฉบับที่ 14 (2540) : 80.

2.3.7 ยุครัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325 – ปัจจุบัน

ในยุครัตนโกสินทร์ นักวิชาการทางด้านพุทธศิลป์ ได้แบ่ง อุโบสถ ออกตามลักษณะรูปแบบออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม 1 แบบประเพณี กลุ่ม 2 แบบผสมผสานระหว่างไทยประเพณีกับแบบพระราชนิยมและ กลุ่มที่ 3 แบบพระราชนิยม หมายถึง พระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3[141]

1) สมัยรัชการที่ 1

ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นหมายรวมเอาสมัยกรุงธนบุรีเข้าไปด้วย อุโบสถในยุคนี้ นิยม“แบบไทยประเพณี” ซึ่งได้รับอิทธิพลต่อเนื่องมาจาก อยุธยา คือ อุโบสถแบบประเพณีนี้ ที่สำคัญๆได้แก่ องค์ประกอบของหลังคาจะประดับด้วย นาคลำยอง ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เสาเพิ่มมุม มีบัวหัวเสามีคันทวยรับน้ำหนักในส่วนของแบบสถาปัตยกรรมมีหลายรูปแบบ แต่โดยมากจะเป็นแบบมีเสาพาไลรอบนอก คือ ลักษณะรอบนอกสุดของตัวอาคาร มีเสารับปีกนกชายคาส่วนผนังอาคารอยู่เลยถัดเข้าไปอีกแนวหนึ่ง ทำให้อาคารมีระเบียงทางเดินโดยรอบ เช่น อุโบสถ พระศรีรัตนศาสดาราม หรืออุโบสถวัดพระเชตุพน เป็นต้น

2) สมัยราชการที่ 2 – 3

ในรัชกาลที่ 2- 3 รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมในยุคนี้แรกเริ่ม เรียกว่า“ศิลปะแบบวัดนอกอย่าง” คำนี้เกิดขึ้นด้วย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีลายพระหัตถุล สมเด็จฯกรมพระยานริศรานุวัติวงค์ ที่ตรัสถึงวัดราชโอรสาราม ซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงสร้าง โดยการนำศิลปะแบบจีนมาใช้ ว่า “...เป็นวัดแรกที่คิดสร้างออกนอกแบบอย่างวัดซึ่งสร้างกันเป็นสามัญ จะเรียกต่อไปในจดหมายนี้ว่าวัดนอกอย่าง...ไม่ใช่แต่เอาช่อฟ้า ใบระกา ออกเท่านั้น ถึงสิ่งอื่น เช่น ลวดลาย และรูปภาพ เป็นต้น ก็แผลงไปเป็นอย่างอื่นหมด..นอกจากจะทรงสร้างตามพระราชหฤทัยไม่เกรงใครจะติเตียน แต่ตั้งพระราชหฤทัย ประจงให้งามอย่างมิใช้สร้างแต่พอเป็นกริยา...”[142] การประดับตกแต่งอาคารส่วนใหญ่จะเน้นด้วยกระเบื้องเคลือบ เป็นลวดลายแบบจีน ไม่มีเครื่องลำยอง คือไม่มีช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ มีการเพิ่มเติมโครงสร้างของอาคารครั้งสำคัญอย่าง เสาพาไลมักเป็นสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ทำให้สามารถรับน้ำหนักส่วนหลังคาได้เป็นอย่างดี จึงไม่มีคันทวยและไม่มีบัวหัวเสา ต่อมากลุ่มแบบอาคารดังกล่าวนี้นักวิชาการเรียกว่า แบบพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเกิดขึ้นทั่วไป เช่น อุโบสถวัดราชโอรสาราม อุโบสถวัดเทพธิดาราม อุโบสถวัดเฉลิมพระเกียรติ[143]

---

[141] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ฟิสิกซ์เซ็นเตอร์, 2545), หน้า 124.

[142] อรณี แน่นหนา, “วัดราชโอรสาราม”, 2 มีนาคม 2564, <http://www.lib.su.ac.th> (20 June 2023).

[143] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ฟิสิกซ์เซ็นเตอร์, 2545), หน้า 153.

3) สมัยรัชการที่ 4

ในสมัยนี้อาคารจะเป็นรูปแบบผสมผสาน ระหว่าง รัชกาลที่ 3 กับแบบประเพณีนิยมเพราะส่วนหลังคากลับมามีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ที่สำคัญ คือหน้าบันยังคงเป็นเครื่องไม้แกะสลัก เช่น พระอุโบสถวัดสุทัศเทพวราราม ลักษณะงานศิลปกรรมประดับตกแต่งอาคารหน้าบัน จะเป็นแบบไม้แกะสลักและงานประดับกระจก แต่จะเน้นแบบลายพฤกษา ลายดอกไม้จำพวกดอกโบตั๋น[144]

อุโบสถในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้มีบางส่วนที่ต่อเติมเป็นแบบผสมผสานระหว่างรัชกาลที่ 3 และอิทธิพลตะวันตก... พร้อมงานประดับตกแต่ง ที่แสดงตราประจำพระองค์[145] เช่น อุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร อุโบสถวัดบรมนิวาส อุโบสถที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างชัดเจน เช่น อุโบสถวัดศรีสุริยวงศาราม มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นเสากลมแบบคอรินเธียน ที่รองรับหลังคาปีกนกที่ผสมผสานกับสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างลงตัว[146] โดยที่วัดซึ่งรัชกาลที่ 4ทรงสร้างนั้น ส่วนใหญ่ล้วนกำหนดเป็น มหาสีมาทั้งสิ้น ได้แก่ วัดบรมนิวาส วัดโสมนัสวิหาร วัดราชประดิษฐ์ฯ วัดมกุฏกษัตริยาราม และวัดปทุมวนาราม[147] เป็นต้น

4) สมัยรัชการที่ 5

ในสมัยรัชกาลที่ 5 อุโบสถ กลับไปสร้างอาคารแบบประเพณีนิยม แบบเดิมทั้งหมด เช่น อุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ กรุงเทพมหานคร โดยมีหลังคาซ้อนหลายชั้น มีช่อฟ้า ใบระกาหางหงส์ นาคลำยอง หน้าบันกลับไปใช้การประดับแบบลวดลายอย่างไทยโครงสร้างอาคารและงานประดับตกแต่งที่ต่างไปจากแบบประเพณีนิยม คือ มีเสากลมด้านหน้า ตัวเสามีหัวเสาถึง 3 ชั้นและที่กรอบซุ้มประตูมาจากศิลปะเขมร แต่มีการปรับปรุงแบบ เป็นอย่างไทย[148] ลักษณะเสากลมนั้น ได้เริ่มนำมาเป็นเสาอุโบสถตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เช่น พระอุโบสถวัดศรีสุริยวงศาราม จังหวัดราชบุรี เป็นต้น สิ่งที่เพิ่มเข้ามาอีกประการ คือ หน้าบันของพระอุโบสถ จะมีการประดับด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้นนำประดับบันอุโบสถด้วย พร้อมกันนี้มีการประดับตราพระบรมราชสัญลักษณ์จุลมงกุฎอยู่ด้วยเสมอ การถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เพื่อเป็นเครื่องพุทธ

---

[144] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์,* อ้างแล้ว, หน้า 141.

[145] เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

[146] สันติ เล็กสุขุม, “ศิลปะ-สถาปัตย์มณฑลหน้าด่านเมืองราชบุรี”, 5 พฤษภาคม 2564, <http://www.matichon.co.th> (20 June 2023).

[147] นฤมล สารากรบริรักษ์, “มหาเสมา กรอบสังฆกรรมที่ใหญ่ขึ้น”, 6 มีนาคม 2563, <http://www.manager.co.th> (20 June 2023).

[148] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์,* อ้างแล้ว, หน้า 215.

บูชานี้มีมาแต่ครั้งอดีต เช่น การถวายพระสังวาลนพรัตน์ราชวราภรณ์ ที่หมายถึง“ถือพระพุทธศาสนา” ซึ่งได้เคยใช้ในพิธีอัญเชิญพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรสู่สยาม ในสมัยรัชกาลที่ 1[149]

5) สมัยรัชการที่ 9 ปัจจุบัน

อุโบสถในสมัยปัจจุบันมีการก่อสร้างและประดับตกแต่งอย่างวิจิตรงดงามเป็นอย่างมาก ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยเป็นยุคสมัยที่วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ก้าวหน้าทันสมัย หรือประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การเกษตร อุตสาหกรรม ที่เจริญขึ้นทำให้ประชาชนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงพร้อมที่จะบริจาคทรัพย์เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา อุโบสถ ในยุคปัจจุบันแม้จะยังคงเป็นแบบประเพณีนิยม แต่ก็มีการต่อเติมสิ่งที่ไม่ได้พบหรือเห็นในสถาปัตยกรรมในอดีตก่อนหน้านี้ นั้นคือ การสร้างมณฑป หรือฉัตรบนกึ่งกลางหลังคาของอุโบสถ เช่น อุโบสถวัดโสธรฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา อุโบสถวัดแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

รูปแบบอุโบสถลักษณะดังกล่าวนี้ จะกระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของไทย บางแห่งอาจมีฉัตรต้นเดียว บางแห่งอาจมีสามหรือห้าต้นการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมและรูปทรงของอุโบสถในรัชกาลที่ 9 ที่แตกต่างในรูปทรงและขนาดน่าจะเป็นอุโบสถในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเดิมจะมีลักษณะขนาดเล็กและเตี้ยแต่ปัจจุบันกลับมีลักษณะโครงหลังคาทรงสูงชั้นโดยไม่ทราบว่าเพราะเหตุใด แม้ตัวแบบเครื่องบนจะเป็นแบบภาคกลาง คือ มีช่อฟ้า ในระกา หางหงส์ นาคลำยอง ก็ตาม

สรุปความได้ว่า ยุครัตนโกสินทร์ นักวิชาการทางด้านพุทธศิลป์ ได้แบ่ง อุโบสถ ออกตามลักษณะรูปแบบออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม 1 แบบประเพณี กลุ่ม 2 แบบผสมผสานระหว่างไทยประเพณีกับแบบพระราชนิยมและ กลุ่มที่ 3 แบบพระราชนิยม หมายถึง พระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3

สรุปความได้ว่า พัฒนาการของอุโบสถในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการสร้างอุโบสถมาตั้งแต่ยุคก่อนตั้งแต่ยุคอาณาจักรทวาราวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-18) ยุคอาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 11-18) ยุคอาณาจักรละโว้หรือลพบุรี (พุทธศตวรรษที่16-18) ยุคอาณาจักรสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 18-20) ยุคอาณาจักรโยนกเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ 17-24) ยุคอาณาจักรอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20-พ.ศ. 2310) และยุครัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 – ปัจจุบัน

---

[149] ยุทธนาวากร แสงอร่าม, “การประดับตกแต่งส่วนสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”, *รายงานการวิจัย,* (ภาควิชาประวัติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศิลปากร), 2545, หน้า 48 – 49.

2.4 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

2.4.1 คติความเชื่อเกี่ยวกับตัวอุโบสถ

คติความเชื่อและพิธีกรรมในการสร้างอุโบสถในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้วางประเด็นในการศึกษา ดังนี้ คือ 1) บริบทพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับจังหวัดกาฬสินธุ์ 2) คติความเชื่อและพิธีกรรมในการสร้างอุโบสถจังหวัดกาฬสินธุ์ 3) แนวคิดและหลักการในการสร้างอุโบสถจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) เป้าหมายสูงสุดในการสร้างอุโบสถจังหวัดกาฬสินธุ์ 5) คุณค่าในการสร้างในการสร้างอุโบสถจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยผู้วิจัยได้ลงพื้นที่วิจัย 5 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอกลมาไสย อำเภอนามน อำเภอยางตลาด และอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ การลงพื้นที่หาข้อมูลจำนวน 5 วัด ดังต่อไปนี้

1. วัดกลาง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.1 คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับอุโบสถ

วัดกลาง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ นับว่าเป็นสถานที่ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแหล่งศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญ รวมถึงจุดกำเนิดความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญมากมาย เนื่องจากเป็นวัดที่มีความเก่าแก่ มีผู้คนและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปเที่ยวชมและสักการะกราบไหว้ศาสนสถานในวัดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอุโบสถซึ่งมีความงดงามและเก่าแก่ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จึงสะท้อนให้เป็นถึงอิทธิพลที่เกิดจากความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่คนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติกันมาจนเป็นจารีตประเพณี เพราะฉะนั้นผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นที่สำคัญในการศึกษาประกอบด้วยข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของวัดและอุโบสถ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับอุโบสถ ผู้วิจัยจะได้สรุปตามประเด็นดังนี้

1.2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดกลาง

1) ประวัติความเป็นมาของวัดกลางและการสร้างอุโบสถ

วัดกลาง พระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ วัดกลาง สร้างเมื่อ พ.ศ.2387 แต่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผู้สร้าง และเจ้าอาวาสรูปแรกวัดกลางกาฬสินธุ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีพื้นที่ 7 ไร่ 2 งาน 55 ตารางวา ลักษณะพื้นที่ของวัด เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แนวจากทิศเหนือจดใต้ เป็นด้านยาว 126.83 เมตร จากทิศตะวันออก จดตะวันตก เป็นด้านกว้าง 99 เมตร วัดกลางกาฬสินธุ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2480 เขต วิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ซึ่งได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวง เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2511 โดยเป็นวัดที่มีเฉพาะที่ตั้งวัดเท่านั้น ไม่มีที่ธรณีสงฆ์หรือที่กัลปนาวัดกลางกาฬสินธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงสมัย พระเทพวิสุทธาจารย์ (สุข สุขโณ) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ที่ได้มีการพัฒนาวัดทั้งในด้านวัตถุ การศึกษา และการปฏิบัติธรรม มีการปลูกสร้างเสนาสนะอย่างถาวรได้มาตรฐานและถูกต้อง ตามศิลปกรรมไทย เป็นพุทธสถาน

แหล่งปฏิบัติศาสนากิจ ที่ได้รับการคัดเลือกและได้รับการยกย่องชมเชยจากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างเกียรตินิยมดีเด่น ในปี พ.ศ. 2509 และ พ.ศ. 2515 ในปี พ.ศ. 2532 ได้รับคัดเลือกจากกรมการศาสนาให้เป็น “สำนักเรียนดีเด่นในด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งได้เปิดสอน 3 แผนก คือ

1. แผนกบาลี เปิดสอนในระดับเปรียญธรรม 1 ประโยค ถึง เปรียญธรรม 5 ประโยค

2. แผนกธรรม เปิดสอนตั้งแต่นักธรรมตรี ถึงนักธรรมเอก

3. แผนกสามัญ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2535 ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดกลางกาฬสินธุ์ ซึ่งเปิดสอนมา ตั้งแต่ พ.ศ.2519 จนถึงปัจจุบัน”

วัดกลาง เป็นศูนย์กลางในการประกอบศาสนกิจสำคัญต่าง ๆ ของจังหวัด ภายในวัดกลางมีศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และโบราณวัตถุที่สำคัญต่าง ๆ อันเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนชาวจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดใกล้เคียง และยังเป็นศูนย์รวมแห่งสรรพวิทยาความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่ง

พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง มีพระอุโบสถที่งดงามประดับด้วยลวดลายปูนปั้นที่หน้าบัน บานประตู หน้าต่างแกะสลักด้วยไม้เป็นภาพพุทธประวัติ ผนังด้านบนภายในพระอุโบสถเป็นภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก 13 กัณฑ์ ทั้ง 3 ด้าน ส่วนผนังด้านตรงข้ามกับพระพุทธรูปพระประธานเป็นภาพมารผจญ ที่กำแพงแก้วรอบพระอุโบสถ มีประติมากรรมนูนต่ำทั้งภายในและภายนอก ภายในเป็นนิทานพื้นบ้านอีสาน ส่วนภายนอกเป็นเรื่องเกี่ยวกับผญา คติพื้นบ้านต่างๆ มีคำอธิบายประกอบภาพ ซึ่งการปั้นภาพประติมากรรมนูนต่ำ และคำบรรยายประกอบภาพเหล่านี้เกิดจากความคิด และแรงบันดาลใจ

นอกจากนี้วัดกลางกาฬสินธุ์ ยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณสำคัญ คือ พระพุทธรูปองค์ดำ พระพุทธสัมฤทธิ์นิโรคันตราย (หลวงพ่อซุ่มเย็น) เป็นพระพุทธรูปที่ชาวกาฬสินธุ์เชื่อว่าเป็นพระศักดิ์สิทธิ์ที่จะอัญเชิญออกมาแห่เพื่อขอฝนเสมอ นอกจากนี้ยังมีพระสังข์กัจจายน์ รอยพระพุทธบาทจำลองสลักจากหินทราย ที่นำมาจากวัดแก่งสำโรงริมฝั่งลำน้ำปาว โดยพระยาไชยสุนทร เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ ถาวรวัตถุ คือ พระอุโบสถ พระวิหารพระพุทธสัมฤทธิ์ ศาลาการเปรียญ ศาลาบำเพ็ญบุญ อาคารหอพิพิธภัณฑ์ กุฏิสงฆ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอระฆัง ฯลฯ ปูชนียวัตถุ พระพุทธปฏิมาในพระอุโบสถ พระพุทธสัมฤทธิ์นิโรคันตราย (หลวงพ่อองค์ดำ) รอยพระพุทธบาทจำลองโบราณ พระพุทธรูปปางต่าง และรูปเจ้าแม่กวนอิม

2) ความเชื่อที่มีต่อการบูชาอุโบสถวัดกลาง

อุโบสถวัดกลาง สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 เดิมเป็นโบสถ์โบราณเล็ก ๆ ต่อมาได้มีการปฏิสังขรณ์ใหม่ (สร้างกำแพงแก้ว) มีเรื่องราวของพระสุบิน 16 ประการ ของพระเจ้า ปเสนทิโกศล

และเรื่องธนัญชัยบัณฑิต โดยมีความเชื่อว่า ในหมู่บ้านชุมชนที่อาศัยอยู่ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม นับถือพระพุทธศาสนา มีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การสร้างวัดซึ่งเป็นที่ประกอบกิจของสงฆ์เป็นสิ่งที่ดีงามและได้บุญกุศลซึ่งชาวบ้านได้พร้อมใจกันประสานความร่วมมือกันก่อสร้างเอง จนต่อมาได้รับพระราชทนวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2480 และได้รับฐานะจากวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อปี พ.ศ. 2521” ความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติบูชาต่ออุโบสถวัดกลาง คือการให้ความสำคัญและเคารพกราบไหว้ การดูแลรักษาและบูรณปฏิสังขรณ์ให้งดงามอยู่เสมอด้วยความเต็มใจ ตลอดทั้งการปฏิบัติดี กระทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ เช่นการปฏิบัติตามคำสอน คำเตือน คำแนะนำของพระพุทธเจ้า ของบิดามารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่า อุโบสถแห่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์มากเพราะเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์นิโรคันตราย หรือหลวงพ่อองค์ดำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ ประชาชนเลื่อมใสศรัทธา สักการะกราบไหว้บูชามาตั้งแต่บรรพบุรุษเพราะเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก อย่างไรก็ตาม ความเชื่อที่มีต่อการบูชาอุโบสถวัดกลาง ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเชื่อมโยงกับความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 2.1 พระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

2. วัดโพธิ์ชัยเสมาราม ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

2.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดโพธิ์ชัยเสมาราม

ประวัติความเป็นมาของวัดโพธิ์ชัยเสมารามและการสร้างอุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมารามวัดโพธิ์ชัยเสมาราม หรือวัดเมืองฟ้าแดด สร้างในปี พ.ศ. 2330 เป็นวัดสำคัญในเมืองฟ้าแดดสูงยาง ปัจจุบันเป็นสถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุที่พบในเมืองฟ้าแดดสูงยาง ซึ่งประชาชนนำมามอบให้

โบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มใบเสมาบ้านมะก้อม บ้านสูงยาง และบ้านหนองแปน ที่ล้วนแต่สร้างขึ้นในสมัยทวารวดี “ลักษณะโดยทั่วไปของกลุ่มใบเสมาบ้านมะก้อม บ้านสูงยาง และบ้านหนองแปน เป็นใบเสมาหินทราย มีบางหลักที่เป็นศิลาแลง ถากและแต่งให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามียอดสอบเข้าหากันคล้ายกลีบบัว สลักเรื่องราวพุทธประวัติและชาดก ภาพสลักบนใบเสมาสะท้อนรูปแบบสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดถึงลักษณะวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ทั้งลักษณะพระพุทธรูป ปราสาทราชวัง อาคารบ้านเรือน หรือการแต่งกายของบุคคลหญิงชาย อาทิ ภาพสลักพุทธประวัติตอนเสวยวิมุติสุขใต้ต้นจิกบริเวณสระมุจลินท์ แสดงให้เห็นถึงลักษณะพระพุทธรูปสมัยทวารวดี ที่พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระเนตรโปน เหลือบต่ำ มีพระประภามณฑลเป็นวงกลมล้อมรอบพระเศียร พระกรรณยาว ทรงครองจีวรห่มเฉียง บางแนบเนื้อ เห็นขอบสบงเป็นเส้นนูน ทรงประทับนั่งขัดสมาธิแบบหลวมๆ บนขนดนาค เบื้องหลังเป็นเศียรพญานาค ยกพระหัตถ์ขวาแสดงวิตรรกะมุทรา พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนพระเพลา หรือใบเสมาสลักภาพพระอินทร์ถวายผลสมอในสัปดาห์สุดท้ายของการเสวยวิมุติสุขภายหลังตรัสรู้ แสดงลักษณะของพระอินทร์สมัยทวารวดี ที่สวมศิราภรณ์มงกุฎ กรองศอ กุณฑล พาหุรัด และทองกร นุ่งผ้าที่มีลวดลายและมีวิธีนุ่งซับซ้อน หรือใบเสมาสลักภาพกุลวกชาดก ที่แสดงลักษณะพระอินทร์ในอิริยาบถนั่งพับขาข้างซ้ายบนแท่น ปล่อยขาข้างขวาห้อยลงกับพื้น เท้าแขนซ้ายกับขาซ้าย และถืออาวุธปลายแหลมในมือขวา ยกขึ้นระดับอก สวมศิราภรณ์ กุณฑล และกรองศอ เป็นต้น”

ความสำคัญของกลุ่มใบเสมาที่พบที่บ้านมะก้อม บ้านสูงยาง และบ้านหนองแปน คือการเป็นหลักฐานตัวแทนแห่งความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา และเป็นที่สุดของความงดงาม ในงานศิลปกรรมในสมัยทวารวดีดินแดนพื้นที่ภาคอีสาน เมื่อระยะพุทธศตวรรษที่ 12-16 กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนกลุ่มใบเสมาบ้านมะก้อม กลุ่มใบเสมาบ้านสูงยาง และกลุ่มใบเสมาบ้านหนองแปน ในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 27 กันยายน 2479 ผู้ใดบุกรุกทำลายโบราณสถานมีความผิดตามกฎหมาย

2.2 ความเชื่อที่เกี่ยวกับอุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมาราม

อุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมาราม ได้ถูกสร้างขึ้นพร้อมกับวัดเมื่อประมาณหลายร้อยปีมาแล้ว เดิมเป็นอุโบสถทรงอีสาน ก่อสร้างด้วยดินเหนียวทั้งหลัง และต่อมาได้ปฏิสังขรณ์บำรุงรักษาให้คงรูปเดิม และเป็นสถานที่รวบรวมใบเสมาสมัยต่าง ๆนับร้อยใบ ที่มีทั้งแกะสลักเป็นรูปชาดก พุทธประวัติ และที่ยังไม่แกะสลักก็มี จึงเชื่อว่าอุโบสถแห่งนี้ เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าอุโบสถแห่งนี้เป็นสถานที่ทีมีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะลบหลู่มิได้ ต้องมีความนอบน้อม เลื่อมใส ศรัทธา พุทธศาสนิกชนที่มาเที่ยวชมต้องได้กราบนมัสการและกราบไหว้บูชาทุกคน เพื่อความเป็นสิริมงคลและได้รับความคุ้มครองให้แคล้วคลาดปลอดภัย มีความร่มเย็นเป็นสุขทั้งครอบครัว บางคนกราบไหว้สักการะบูชา เพื่อบนบานขอพรให้หายจากอาการเจ็บป่วย หรือขอโชคลาภก็มี ซึ่งนับว่าเป็นศูนย์รวม

จิตใจของคนในหมู่บ้าน ชุมชน และพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมากราบไหว้สักการะบูชา เลื่อมใสศรัทธาด้วยความเชื่อที่มีต่อการบูชาอุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมาราม ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องเชื่อมโยงกับความเชื่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

ภาพที่ 2.2 อุโบสถวัดโพธิ์ชัยเสมาราม ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

3. วัดสว่างหัวนาคำ ตำบลหัวนาคำ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

3.1 ความเชื่อที่เกี่ยวกับอุโบสถวัดสว่างหัวนาคำ

อุโบสถวัดสว่างหัวนาคำ ได้ก่อสร้างขึ้นมาพร้อม ๆ กับการตั้งวัด แต่เดิมก่อด้วยอิฐดินเผาหลังคามุงด้วยสังกะสี ต่อมาได้เกิดการชำรุดผุพังตามกาลเวลา ทางเจ้าอาวาสและทายกทายิกา จึงได้มีมติให้รื้อโดยการทุบหลังเก่าออก และสร้างหลังใหม่ทดแทนขึ้นในปี.ศ.2553 โดยชาวบ้านได้ช่วยกันไปหาไม้จากที่ต่าง ๆ นำมาใช้สร้างเป็นลักษณะสิมไม้โบราณอีสาน ส่วนใหญ่ใช้ไม้พรรณชาติ มีศิลปะที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสานโบราณ โดยเน้นไปทางด้านจิตรกรรมโบราณ” แต่ก่อนที่ยังไม่สร้างอุโบสถนั้น เนื่องจากวัดสว่างหัวนาคำ มีพระพุทธรูปหลวงพ่อพระพุทธวิชัยญาณ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นที่เคารพสักการะกราบไหว้บูชาของชาวบ้าน เมื่อมีผู้เลื่อมใสศรัทธาและมาบวชมากขึ้น ทำให้สิมไม้โบราณของวัดคับแคบและไม่เพียงพอต่อการประกอบกิจของสงฆ์เกี่ยวกับอุโบสถกรรม จึงได้มีการปฏิสังขรณ์และขยายขึ้นใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิมแต่ยังคงรักษารูปแบบเดิมที่มีศิลปกรรมที่งดงามไว้เช่นเดิม ด้านความเชื่อนั้นเชื่อกันว่าอุโบสถวัดสว่างหัวนาคำ มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสถานที่คงศิลปะเอกลักษณ์ของชาวไทยอีสานที่ทรงคุณค่ายิ่ง มีความสวยงามตามแบบโบราณ รวมทั้งเป็นสถานที่เกี่ยวเนื่องกับที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อพระพุทธวิชัยญาณ ทำให้ชาวบ้านเกิดได้มีความผูกพันและเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 2.3 อุโบสถวัดสว่างหัวนาคำ ตำบลหัวนาคำ อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

2.4.2 คติความเชื่อกับหลักธรรมปฏิบัติ

หลักธรรมและคติความเชื่อ ที่ยังคง ประพฤติและปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณี มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เผยแผ่เข้ามาในสุวรรณภูมิ ได้รับการยอมรับ และปฏิบัติ อาจจะเนื่องด้วยสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิม เรื่องภพภูมิต่าง ๆ เมื่อคำสอนเหล่านั้นตอบข้อสงสัย จึงได้รับการยอมรับนับถือ อีกประการถ้าพิจารณาจากแผนที่แล้วจะเห็นว่าสุวรรณภูมิก็มิได้ห่างจาก อินเดียเสียเท่าไหร่มีการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนสินค้าจึงอาจจะนำมาซึ่งพระพุทธศาสนามา ก่อนพระโสณะกับพระอุตระ ดังที่เราเข้าใจกันโดยอาจจะมากับพวกพวกพ่อค้าก่อนแล้วจึงถูกนำมา โดยพระสงฆ์ทีหลัง ซึ่งเมื่อพระพุทธศาสนาแผ่เข้ามาก็ไม่ได้แย้งหรือหักล้างกับศาสนาเก่าโดยตรง และด้วยความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ ไปสอดคล้องกับความเชื่อที่เคยถือเดิมจึงทำให้ประชาชนในดินแดนนี้ เกิดความศรัทธามากขึ้นด้วย

ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถือว่าศรัทธาที่แท้จริงตามหลักศาสนานั้นมี 4 ประเภท เรียกวา“ศรัทธา 4” ซึ่งว่าด้วยหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

1. กัมมสัทธา คือเชื่อกรรม เชื่อกฎแหงกรรม เชื่อวากรรมมีอยูจริงคือ เชื่อวาเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ยอมเป็นกรรม คือเป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชคเป็นต้น

2. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือเชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรูของพระพุทธเจา มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงใหเห็นว่า มนุษยคือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองคได้ทรงบำเพ็ญไวเป็นแบบอย่าง

ความศรัทธาเป็นเบื้องต้นในการที่จะประพฤติและปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาค เพราะถ้าเราไม่ศรัทธา ในคำสอนเราก็จะไม่สนใจที่จะฟังเสียด้วยซ้ำ แต่ถ้าเรามีศรัทธาแล้ว มีความโอนอ่อนผ่อนตาม ยอมรับฟังคำสอนและปฏิบัติตาม ก็ย่อมได้ผลของการประพฤติและปฏิบัติ ได้อย่างเต็มที่

2. ความเชื่อเรื่องการอุทิศผลบุญ ความเชื่อว่า ยังมีผีต่าง ๆ และเทวดา เชื่อว่าเมื่อคนตายเนื่องจากหมดสิ้นอายุขัย วิญญาณ จะออกจากร่าง ปล่อยให้เรือนร่างหรือสังขารที่เคยอยู่เน่าเปื่อยแหลกสลายไปคนโบราณเชื่อกันว่าวิญญาณนั้นคือผี มีทั้งดีและร้าย วิญญาณใดที่ดีเข้าขั้นวิเศษ คือ เมื่อยังมีสังขารก็ประกอบแต่คุณงามความดี มีใจเมตตา มีความละอายใจต่อบาป เทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งก็จะมารับเชิญวิญญาณนั้นไปสถิตบนสวรรค์

ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความเชื่อกันว่าเมื่อญาติพี่น้องได้เสียชีวิตหรือตายลงแล้วจะมีความสุขหรือความทุกข์ก็เกิดจากการกระทำดังที่เรียกว่าสุคติภูมิ หรือทุคติภูมิเพราะด้วยความเป็นห่วงกลัวว่าญาติทั้งหลายอันมีมารดาบิดาญาติสนิท ที่ล่วงลับไปแล้วก็ดี ว่าจะไปเกิดที่ไหนจึงเป็นประเพณี บำเพ็ญกุศลได้งานศพก็ดี หรือระลึกได้ก็ดีเพราะจะเป็นความสบายใจที่เราได้กระทำบุญกุศลแล้วได้ทักษิณาแล้วญาติทั้งหลายย่อมอยู่เป็นสุข

3. ความเชื่อเรื่องอานิสงค์ของการทำทาน

การให้ทานนั้นเมื่อให้แล้ว ผู้ที่รู้จักให้ย่อมเป็นผู้ที่ได้รับเป็นธรรมดา โดยผลนั้นจะย้อนกลับมาหาตัวของผู้ที่ทำเอง แม้ว่าเราจะต้องการหรือไม่ก็ตามผลอานิสงส์ของการทำทานใหญ่ทั้งสามประเภท ในเรื่องของอานิสงส์ของการทำบุญนี้ได้มาจากความเมตตาของครูบาอาจารย์ท่านหนึ่งและเรียบเรียงจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นความรู้และเป็นกำลังใจสำหรับผู้ที่หมั่นสร้างบุญบารมีทั้งปวงเป็นผลของบุญที่ทำซึ่งขอจำแนกไปตามลักษณะทาน และอาการที่ได้ทำทานนั้น ๆ

1) ผลแห่งทานตาม “อาการแห่งการให้”

(1) การบริจาคทานด้วยความเลื่อมใส จะมีผลอานิสงส์ทำให้ได้รับความเคารพนับถือจากผู้คนรอบข้าง ชีวิตมีความสุข จิตใจผ่องใสเบิกบาน

(2) การบริจาคตามกาลเวลา คือรู้จักให้ทานในเวลาที่เหมาะสมและให้เป็นประจำอานิสงส์ก็จะทำให้ไม่เป็นผู้ขาดแคลนในทรัพย์ ไม่ต้องตกทุกข์ได้ยากในเวลาที่เดือดร้อน จะมีความช่วยเหลือเข้ามาเสมออย่างคาดไม่ถึงและไม่มีวันตกต่ำ

(3) การบริจาคทานด้วยมือตนเอง มีผลอานิสงส์ทำให้นิ้วมือเรียวงาม ร่างกายงามสง่า บุคลิกภาพดูดีเป็นที่นิยมยกย่องของคนทั้งหลาย

(4) การบริจาคด้วยการเคารพนับถือต่อผู้รับ จะได้รับความยกย่องนับถือตอบ และมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง ผู้คนชื่นชมสรรเสริญ ไม่มีใครกล้านินทาว่าร้ายให้เสื่อมเสีย หากมีบริวารก็จะเชื่อฟัง อบรมสั่งสอนได้ง่ายไม่ต้องเป็นทุกข์ทางกายและใจ

2.4.3 การสืบทอดพระพุทธศาสนา

การสืบทอดพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำหน้าที่ของชาวพุทธโดยการศึกษาและ ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อรับช่วงและรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

การสืบทอดพระพุทธศาสนามีการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยการทำนุบำรุงทั้งสถาบัน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาสม่ำเสมอ เช่น ทำบุญตักบาตร ถวายเครื่องไทยธรรมจตุปัจจัยทั้งหลาย รวมทั้งระดมกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ หรือก็คือการบริจาคเพื่อร่วมปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ อันจะช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่สืบไปภายหน้า

การสืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสืบสานวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์จึง สามารถใช้บทบาทดังกล่าวในการถ่ายทอดประวัติหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสู่ความเป็นรูปธรรม

เหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาจึงยังคงดำรงอยู่และสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพราะปัจจัย 2 ประการ คือ ประการแรก คือ หากมี "ภิกษุในพระธรรมวินัย" เพิ่มมากขึ้น ความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาของอุบาสก อุบาสิกา ก็ย่อมมีเพิ่มขึ้น ในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน อุบาสก อุบาสิกา ก็ย่อมมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอย่างมั่นคง ประการที่สอง คือ เมื่ออุบาสก อุบาสิกา มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา

2.4.4 ประดิษฐานพระพุทธเจ้า

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา เป็นวัตถุธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแทนองค์จริงของพระพุทธเจ้า การสร้างพระพุทธรูปขึ้นมานอกจากความเป็นวัตถุสำคัญแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยปรัชญาและคติคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในการสร้างพระพุทธรูปนั้น ได้แก่ การถ่ายทอดความดีในทางจริยศาสตร์ คือ พระพุทธจริยาวัตรและพุทธธรรม และการถ่ายทอดความงดงามทางสุนทรียศาสตร์ โดยผ่านพระพุทธลักษณะและพุทธศิลป์ที่ช่างผู้สร้างได้บรรจงสร้างด้วยความศรัทธาและความตั้งใจอีกทั้งยังแฝงไว้ด้วยแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ คติความเชื่อเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของพระพุทธเจ้าซึ่งนำมาสู่ความระลึกถึงพระองค์ในฐานะเป็นบุคคลสำคัญผู้เป็นบรมครูและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้น

ทุกข์อันเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา[150] การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นไปตามหลักพุทธานุสสติ แต่เป็นการใช้วัตถุเป็นเครื่องสื่อให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เป็นการสร้างตามแนวคิดเรื่องพุทธเจดีย์ 4 ซึ่งพระพุทธรูปจัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์[151] และเป็นการสร้างเพื่อยกย่องบูชาบุคคลที่ควรบูชาตามหลักมงคลสูตร นอกจากนี้การบูชาพระพุทธรูปในฐานะองค์แทนของพระพุทธเจ้าถือเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งในหลักคารวธรรม 6 ประการ ได้แก่ สัตถุคารวตา คือ การแสดงความเคารพต่อพระศาสดาด้วย

พระพุทธรูปสำคัญถือว่าเป็นเจดีย์เป็นเครื่องหมายแทนพระรัตนตรัยเมื่อได้กราบไหว้ บูชาจะได้ผลความเป็นมงคลและเชื่อว่ามีอานุภาพมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น พระพุทธรูปจึงได้รับความนิยมสักการะกราบไหว้ของชาวพุทธจากความเชื่อที่แตกต่างไป

เมื่อกล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา สามารถจำแนกประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้[152]

1. เป็นเครื่องมือในการสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน จะเห็นว่า พระพุทธรูปเป็น สัญลักษณ์ที่สำคัญเนื่องจากเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งศิลปินได้พยายามที่จะสะท้อนสัญลักษณ์ ของความสะอาด สงบ และสว่างของพระพุทธเจ้าออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้น เมื่อใดก็ตามที่ พุทธศาสนิกชน ซึ่งจะมีความทุกข์หรือไม่ก็ตาม ได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปหรือภาพวาดจะ สามารถรับรู้ และสัมผัสคุณค่าดังกล่าวทางจิตใจ อันจะทำให้ความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมั่นคงมาก ยิ่งขึ้น

2. เป็นเครื่องมือในการสร้างแรงจูงใจในการประกอบกุศลธรรม เนื่องจากพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์ที่ถือได้ว่าเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า ฉะนั้น จุดเด่นประการหนึ่งของพระพุทธเจ้าคือการที่พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ และให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่า “มนุษย์ที่ฝึกตนดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุด” พระองค์จึงเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับมนุษย์ในการสร้างแรงจูงใจเพื่อที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์ดังที่พระองค์เคยเป็นต้นแบบดังกล่าว

3. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน จะเห็นว่า พระพุทธรูปในฐานะที่ เป็นพระเครื่องนั้น สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน โดยมีการพกพระเครื่องติดตัวหรืออัญเชิญไว้ในยานพาหนะเพื่อเป็นสิริมงคล ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังใจ และความอุ่นใจต่อการดำเนินชีวิตและการงาน อย่างไรก็ดีเมื่อใดก็ตามที่พุทธศาสนิกชนมีใจที่เข้มแข็ง เพียงพอ

---

[150] ญาณภัทร ยอดแก้ว, แพรภัทร ยอดแก้ว, *การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการ บูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย,* (การประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 7, 2553), หน้า 1260-1261.

[151] เสนอ นิลเดช, *ประวัติสถาปัตยกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543), หน้า 2.

[152] สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ, *ข้อควรระวังในการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม, 2554), หน้า 4.

แล้ว เขาก็จะสามารถข้ามพ้น และพัฒนาใจของตัวเองไปสู่การร่วมเป็นหนึ่งกับพระรัตนตรัย สุดท้ายแล้วที่พึ่งภายนอกจะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป

4. เป็นสื่อธรรมที่สะท้อนประวัติและความเป็นมาของพระพุทธศาสนา จะเห็นว่าสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบทของพระพุทธศาสนาในยุคต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ลพบุรี อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และรัฐศาสตร์

5. เป็นสื่อที่สะท้อนศิลปะและวัฒนธรรมของประชาชนในชาติ จะเห็นว่า สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป โบสถ์ ศาลา และกุฏิ เป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมต่าง ๆ เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ที่มีเอกลักษณ์และจุดเด่นในด้านวัฒนธรรม ศิลปกรรม และจิตรกรรมต่างกัน ซึ่งวัฒนธรรมและศิลปะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามของจิตใจที่ซ่อนอยู่ภายใน

6. เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจของประชาชนให้เข้าถึงธรรมะอย่างแท้จริง จะเห็นว่าศาสนพิธีและศาสนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อหลอม และพัฒนาคุณค่าทางจิตใจให้งดงามและเป็นสุขมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสนพิธีจะเป็นเครื่องมือในการน้อมนำจิตใจของผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงและเข้าใจคุณค่าของธรรมะมากยิ่งขึ้น

7. เป็นเครื่องมือในการพัฒนาระเบียบ วินัย และสร้างความสามัคคีของพุทธศาสนิกชน ในประเด็นนี้ หลักศาสนพิธีจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาพุทธศาสนิกชนให้รู้จักระเบียบ ขั้นตอนและแนวทางในการปฏิบัติตนต่อพระรัตนตรัย อันจะนำไปสู่การปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ อย่างประสานสอดคล้องและสามัคคีกันมากยิ่งขึ้น

พระพุทธรูปสำคัญเป็นสัญลักษณ์สำคัญของแต่ละจังหวัด และเป็นเครื่องหมายสื่อแทนพระพุทธเจ้าที่มีคุณค่าทางจิตใจต่อพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก เป็นรากฐานแห่งจารีตประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เป็นสัญลักษณ์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา เป็นวัตถุธรรมที่สร้างขึ้นเพื่อแทนองค์จริงของพระพุทธเจ้า และแฝงไว้ด้วยปรัชญาและคติคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง นำมาสู่ความระลึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลสำคัญผู้เป็นบรมครูและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นทุกข์อันเป็นแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทยกับการพัฒนาจิตใจและปัญญา โดยขั้นต้นของการพัฒนาจิตใจและปัญญา บางคนอาจจะต้องอาศัยอภินิหาร ความเชื่อ ความศรัทธา ก่อนที่จะมาเข้าใจหลักธรรมที่แท้จริงได้ สำหรับบางคนที่ไม่ได้กราบไหว้พระพ ไม่ได้ทำความดี ภายหลังได้มากราบไหว้ขอพรต่อพระพุทธรูปที่ตนนับถือ ก็เกิดความคิดในทางที่ดี มีกุศลจิต แล้วมาพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้นในภายหลังตามลำดับ เช่น บางคนที่มากราบไหว้ขอพร อยากได้กำลังทางใจ ก็มาขอพรต่อพระพุทธรูป

สำคัญที่ตนนับถืออย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่ยังไม่รู้ว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ แต่เมื่อมากราบไหว้ขอพรได้ให้คำมั่นสัญญา หรือที่เรียกว่ามาบนบานสาส์นกล่าวและเมื่อประสบความสำเร็จตามที่ได้ให้คำสัญญาไว้ ก็กลับมาแก้บนตามที่ได้ให้สัญญาไว้ ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาจิตใจ ในคุณธรรมที่เรียกว่าสัจจะ สัจจะที่ว่าถ้าเกิดเราประสบความสำเร็จแล้ว เราจะทำตามสัจจะแล้วก็กลับมาอีก และสำหรับบางคนที่มีอารมณ์ร้อน เกรี้ยวกราดอยู่ภายในจิตใจ เมื่อได้เข้าไปในโบสถ์ หรือวิหาร ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญเหล่านี้แล้ว ก็จะทำให้ความเกรี้ยวกราดภายในจิตใจนั้นเบาบางลง เกิดความอ่อนน้อมถ่อมตน เพราะมีความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธรูปสำคัญเหล่านั้น

2.4.5 การทำสังฆกรรม

คำว่า อุโบสถ เป็นชื่อของสังฆกรรมอย่างหนึ่ง คือการที่พระสงฆ์ประชุมกันสวดปาฏิโมกข์ทบทวนการประพฤติปฏิบัติพระวินัยตามที่กำหนดไว้ในสิกขาบท หรือศีล 227 ข้อทุกครึ่งเดือนเป็นการประชุมที่สม่ำเสมอบ่อยครั้งกว่าการประชุมทำสังฆกรรมอย่างอื่นและเรียกชื่อหอประชุมสำหรับทำสังฆกรรมนี้ว่า อุโปสถาคาร[153] หรืออุโปสถัคคะ แปลว่าอาคารที่ทำอุโบสถ หรือโรงทำอุโบสถในภาษาไทยเราเรียกสั้นเข้าทุกทีจากอุโปสถาคารหรืออุโปสถัคคะกลายเป็นอุโบสถแล้วก็กลายเป็นโบสถ์

โรงอุโบสถนี้ต้องใหญ่พอจุพระสงฆ์นั่งประชุมกัน 21 รูปขึ้นไป จะสร้างไว้ที่ตรงไหนก็ตามให้อยู่ภายในสีมาเป็นใช้ได้ เพราะต้องการให้เป็นสถานที่ประชุมภายในเขตแดนของสงฆ์ถ้าพัทธสีมาใหญ่มาก โบสถ์ก็ตั้งอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่งภายในพัทธสีมานั้น พัทธสีมาอาจเล็กลงมาจนเท่ากับตัวโบสถ์พอดี แต่จะให้เล็กกว่าตัวโบสถ์ไม่ได้เพราะอาจจะทำให้หลงทำสังฆกรรมนอกพัทธสีมา ในปัจจุบันนี้นิยมผูกพัทธสีมาเท่ากับตัวอาคารพอดี เรียกว่าผูกสีมาเฉพาะโรงอุโบสถ แต่เดิมมานิยมสร้างโบสถ์ชั้นเดียว คำว่า ใต้ถุนโบสถ์ เป็นคำพูดหมายถึงสิ่งที่ไม่มีเช่นว่า นัดพบกันที่ใต้ถุนโบสถ์เป็นต้น

แม้เมื่อสัก 20 ปีมานี้เริ่มมีการสร้างโบสถ์ 2 ชั้นกันขึ้น จนปรากฏเรื่องราวเข้าสู่การพิจารณาของมหาเถรสมาคม ปัญหามิใช่อยู่ที่ว่าโบสถ์ 2 ชั้น ใช้ได้หรือไม่ แต่อยู่ที่วิธีปฏิบัติซึ่งมีรายละเอียดซับซ้อนขึ้นกว่าโบสถ์ชั้นเดียว ดังหนังสือของกรมการศาสนาถึงเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดแจ้งมติมหาเถรสมาคม ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516 มีความตอนหนึ่งว่า บางวัดสร้างอุโบสถ 2 ชั้นใต้ถุนสูงอาศัยได้เวลาจะผูกพัทธสีมาจะต้องสวดถอนและผูกชั้นล่างหรือชั้นบนจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัยที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาแล้วมีมติว่า เวลาสวดถอนทักนิมิตให้กระทำชั้นล่างส่วนการสวดสมมติให้กระทำชั้นบนของโบสถ์[154] สรุปความว่าในปัจจุบันนี้ โบสถ์ชั้นเดียวก็มี สองชั้นก็มีผูกสีมาให้ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาตแล้วเป็นอันใช้ได้ทั้งสิ้น

---

[153] วิ.ม. 4/141/217.

[154] หนังสือกรมการศาสนาถึงเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัด, มติมหาเถรสมาคม, ลงวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2516, หน้า 19.

1) ความหมายของสังฆกรรม

สังฆกรรม มาจากคำว่า สังฆ (หมู่) + กรรม (การกระทำ) หมายถึง กรรมที่สงฆ์จะพึงกระทำ หรือ กิจที่จะต้องกระทำเป็นการสงฆ์ สงฆ์ คือ หมู่ หมายถึง หมู่ของพระภิกษุ 4 รูปขึ้นไป คณะ คือ พระภิกษุ 2–3 รูป บุคคล คือ พระภิกษุ รูปเดียว

สังฆกรรม หมายถึง กิจอันสงฆ์จะพึงทำเนื่องด้วยสีมา[155] เป็นกิจที่พระสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปร่วมกันทำภายในสีมา เช่น การทำอุโบสถ การสวดปาติ โมกข์ หรือกิจที่พระสงฆ์จะต้องประชุมกันทำกิจบางอย่างมีพระพุทธบัญญัติให้กระทำโดยการประชุมสงฆ์และรับมติจากสงฆ์ก่อน จะทำโดยพลการมิได้ งานหรือกิจอันสงฆ์พึงกระทำร่วมกันซึ่งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้สงฆ์ปฏิบัติให้สำเร็จเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและด้วยความเห็นชอบพร้อมเพรียงของสงฆ์[156] กล่าวได้ว่า สังฆกรรม คือกรรม อันสงฆ์พึงกระทำ หมายถึงกิจกรรมทางพระวินัยทีมีภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไปซึ่งถือว่าเป็นสงฆ์จะพึงร่วมกันทำเป็นสังฆสามัคคี ในการทำสงฆ์จะต้องพร้อมเพรียงกันทำต้องทำในเขตสีมาที่เรียกว่า อุโบสถหรือโบสถ์ ต้องนั่งให้ได้หัตถบาทอยู่ในที่ประชุมตลอดเวลาที่ทำเวลามีมติต้องเป็นเอกฉันท์ โดยใช้วิธีเงียบหรือรับว่าสาธุ และเป็นไปโดยถูกต้องเป็นธรรม ไม่มีอคติ

สังฆกรรม คือ งานของสงฆ์ กรรมที่คณะสงฆ์พึงทำ กิจที่คณะสงฆ์จะพึงกระทำร่วมกันจะทำเพียงรูปเดียวหรือ สองรูป สามรูป ไม่ได้เพราะถือว่าเป็นกิจของคณะสงฆ์ทั้งหมดซึ่งจะใช้สงฆ์จำนวนกี่รูปนั้นก็สุดแท้แต่กรรมที่สงฆ์พึงกระทำ เช่น การบวชพระต้องใช้สงฆ์ 5 รูป 10 รูป หรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับพระวินัยบัญญัติไว้[157]

สรุป สังฆกรรม หมายถึง กิจกรรมทางพระวินัยที่พระสงฆ์จำนวน 4 รูปขึ้นไป พึงกระทำร่วมกันเป็นสังฆสามัคคี จะต้องทำกันโดยพร้อมเพรียง ในเขตสีมาที่เรียกว่าอุโบสถหรือโบสถ์ และต้องนั่งให้ได้หัตถบาทอยู่ในที่ประชุมตลอดเวลาที่ทำและเวลามีมติต้องเป็นเอกฉันท์ โดยใช้วิธีเงียบหรือรับว่าสาธุ และเป็นไปโดยถูกต้องเป็นธรรม ไม่มีอคติ

2) ประเภทของสังฆกรรม

พระพุทธเจ้า มีความพระสงค์จะทรงประดิษฐานพระศาสนาให้เป็นหลักมั่นคงแก่มหาชนยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนพระองค์เองจึงได้ทรงอนุญาตมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะในทางพุทธ

---

[155] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส, *วินัยมุข เล่ม 2,* (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 272.

[156] กองพุทธศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *คู่มือการศึกษานักธรรมชั้นเอก,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2556), หน้า 256.

[157] พระจักรกริช ปิยธัมโม (โสภณ), “ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2554, หน้า 44.

จักร คำว่า สงฆ์ หมายถึงพระภิกษุหลายรูปเข้าประชุมกันเป็นหมู่ เพื่อทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่อกล่าวตามสำนวนพระวินัยนิยมเรียก พระภิกษุเฉพาะรูปเรียกว่า บุคคล พระภิกษุ 2–3 รูป ประชุมกันเรียกว่า คณะ พระภิกษุจำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไปเข้าประชุมกัน เรียกว่า สงฆ์ โดยมีการกำหนดจำนวนภิกษุเป็นสงฆ์เรียกว่า วรรค แยกออกเป็น 4 วรรคคือ สงฆ์จตุรวรรค 4 รูป สงฆ์ปัญจวรรค 5 รูป สงฆ์ทศวรรค 10 รูป สงฆ์วีสติวรรค 20 รูป สงฆ์อติเรกวิสติวรรค 20 รูป สังฆกรรมทั้งหมดมี 4 ประเภท คือ

2.1) อปโลกนกรรม คือ กรรมที่ทำเพียงบอกกันให้รู้ หมายถึง กรรมที่ทำด้วยการบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ เป็นเพียงการประกาศข้อความที่แจ้งให้สงฆ์ทราบโดยไม่ต้องตั้งญัตติ (คำเผดียงสงฆ์, ประกาศให้สงฆ์ทราบเพื่อทำกิจร่วมกัน, วาจานัด) และไม่ต้องสวดอนุสาวนา (คำสวดประกาศความปรึกษา และตกลงของสงฆ์, คำขอมติ) เป็นสังฆกรรมเล็ก ๆ ที่ทำง่าย ๆ เพียงประชุมสงฆ์ครบองค์ตามที่กำหนดแล้วก็ปฏิบัติได้เลยจะทำในหรือนอกสีมาก็ได้ไม่ต้องนำฉันทะของภิกษุที่ไม่เข้าร่วมประชุมมาแจ้ง แบ่งออกเป็น 4 คือ

(1) นิสสารณา คือ การขับไล่สามเณรผู้กล่าวตู่พุทธพจน์

(2) โอสารณา คือ การรับเอาสามเณรผู้เช่นนั้น ผู้ประพฤติดีแล้วเข้าหมู่

(3) ภัณฑุกรรม คือ การขออนุญาตปลงผมแก่ผู้เตรียมตัวจะบวช

(4) กัมมลักขณะ ประกาศนัดแจกอาหารในโรงฉัน

2.2) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การสวดปาฏิโมกข์และการปวารณาออกพรรษา แบ่งออกเป็น 9 คือ

(1) โอสารณา เรียกอุปสัมปทาเปกขะผู้ถูกถามอันตรายิกธรรมแล้วเข้าหมู่

(2) นิสสารณา ประกาศถอนพระธรรมกถึกออกเสียจากการระงับอธิกรณ์

(3) อุโบสถ แสดงพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน

(4) ปวารณา เปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เช่นการปวารณาออกพรรษา

(5) สมมติต่างเรื่อง สมมติตนหรือผู้อื่นเป็นผู้ถามอันตรายิกธรรม

(6) การให้ ให้คืนจีวรและบาตรเป็นต้นที่เป็นนิสสัคคีย์

(7) ปฏิคคหะ รับอาบัติอันภิกษุแสดงในสงฆ์

(8) ปัจจุกัฑฒนะ ประกาศเลื่อนปวารณาออกไป

(9) กัมมลักขณะ ประกาศเริ่มต้นระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย

2.3) ญัตติทุติยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น การสวดให้ผ้ากฐิน (ถวายผ้ากฐิน) การสวดในการสมมติสีมา (การสวดในเวลาที่มีการตัดลูกนิมิต เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จใหม่ ๆ) แบ่งออกเป็น 7 คือ

(1) นิสสารณา คือ คว่ำบาตร ประมาณคฤหัสถ์ผู้ให้ร้ายศาสนา

(2) โอสารณา คือหงายบาตร ถอนประมาณ ผู้เช่นนั้นอันประพฤติดีแล้ว

(3) สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น

(4) ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

(5) ประกาศถอน หรือเลิกอานิสงส์กฐิน เป็นต้น

(6) แสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ

(7) กัมมลักขณะ ได้แก่ การสวดลำดับไปในการระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตรถารกวินัย

2.4) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน เช่น การสวดนาคในการบวช (อุปสมบท) เป็นพระการประพฤติวุฏฐานวิธี (ปริวาสกรรม) การให้มานัตแบ่งออกเป็น 7 คือ

(1) นิสสารณา ได้แก่สงฆ์ทำกรรม 7 อย่าง มีตัชชะนียกรรม เป็นต้น แก่ภิกษุ

(2) โอสารณา ได้แก่สงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับประพฤติดีแล้ว

(3) สมมติ สมมติภิกษุให้สอนนางภิกษุณี

(4) การให้ คือให้ปริวาสและมานัต

(5) นิคหะ คือ ปรับภิกษุผู้อยู่ปริวาสและมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

(6) สมนุภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ให้ดื้อรั้น ในการกระทำอันมิชอบ

(7) กัมมลักขณะ ได้แก่ การอุปสมบท และอัพภาน แก่อัพภานารหภิกษุ

3) ความสำคัญของการผูกสีมาที่มีต่อสังฆกรรม

พัทธสีมา (เขตแดนที่สงฆ์ตกลงกำหนดขึ้นเอง) หรือเป็นอพัทธสีมา (เขตแดนที่ถือตามบ้านเมืองหรือตามธรรมชาติ โดยสงฆ์ไม่ได้กำหนดขึ้นเอง) พระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีอุปสมบทกุลบุตรเพื่อเป็นศาสนทายาท การกรานกฐิน และทำสังฆกรรมอื่น ๆ ได้เหมือนกันหากยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาก่อน[158] ก็ยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์คือเป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เท่านั้นเมื่อได้รับพระราชทานที่เป็นวิสุงคามสีมาแล้ว พระสงฆ์ก็จะผูกสีมาลงภายในให้เป็นพัทธสีมาได้แต่อพัทธสีมา มีข้อเสียเปรียบตรงที่ว่าพระสงฆ์ไม่เป็นตัวของตัวเองโดยสมบูรณ์ และยากที่จะดูแลควบคุมการประชุม เพราะจะต้องให้พระภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ หรือเมืองนั้น มีเท่าไรต้องให้เข้าประชุมทั้งหมด ถ้าขัดข้องมาไม่ได้ เช่น เจ็บไข้ก็ต้องมอบฉันทะมาโดยมีพระบรมราชานุญาตว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุไข้มอบฉันทะได้[159]

ถ้าหากปรากฏว่าเมื่อพระสงฆ์ประชุมกันอยู่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในเขตนั้นไม่ได้เข้าที่ประชุมจะเป็นการหลงเหลืออยู่ไม่รู้หรือเป็นพระอาคันตุกะเดินทางผ่านเข้ามาก็ตามการบวชการทอดกฐิน หรือสังฆกรรมใด ๆ ที่ทำอยู่นั้นก็จะกลายเป็นโมฆะเรียกว่าเป็นกรรมวิบัติ[160] ถึงบวชแล้วก็ไม่

---

[158] พระเทพวิสุทธิเวที (ไสว สุจิตฺโต), *วิชาการเลขานุการ*, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, 2532), หน้า 315.

[159] วิ.ม. 4/165/171.

[160] วิ.ป. 8/486/449.

เป็นอันบวช กรานกฐินก็ไม่เป็นอันกรานเป็นต้น เพื่อให้เป็นหลักฐานที่มั่นคงและควบคุมการประชุมของพระสงฆ์ได้โดยสมบูรณ์จึงนิยมสีมาประเภทพัทธสีมาเมื่อสร้างวัดเป็นหลักฐานแล้วจึงถือว่าควรมีการฝังลูกนิมิตผูกพัทธสีมาให้เป็นที่เรียบร้อย เพื่อให้ถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาต

การผูกสีมามีความสำคัญต่อฐานะวัดในประเทศไทย ตามกฎหมายคณะสงฆ์ในประเทศไทย (พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505) ซึ่งมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์นั้นได้แบ่งวัดเป็น 2 ประเภท คือ

1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

2) สำนักสงฆ์

วิสุงคาม คือ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินแปลงดินออกจากเขตเมืองตามปกติพระราชทานให้เป็นสิทธิแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง วิสุงคามสีมา[161] หมายถึง การพระราชทานที่ดินให้เป็นวิสุงคามสีมาแก่พระสงฆ์เป็นธรรมเนียมการพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวัด วิสุงคามสีมามีความสำคัญทั้งในด้านวินัยและกฎหมาย นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาเคยชี้แจงว่า การรับพระราชทานวิสุงคามสีมาหมายถึง การเลื่อนฐานะของวัดเพื่อประโยชน์ในทางพระวินัย[162] เพื่อจะให้ได้มีการผูกพัทธสีมาใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรม เปรียบเหมือนการเลื่อนฐานะของบุคคลธรรมดาจากฐานะผู้เยาว์เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ

เมื่อกล่าวเฉพาะในด้านพระวินัยของสงฆ์ พัทธสีมา ก็มีความหมายเป็นเพียงเขตแดนที่ให้พระสงฆ์ประชุมด าเนินการต่าง ๆ ได้ถูกต้อง และมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริงแต่การผูกสีมานั้นเป็นกิจการสำคัญทางพระศาสนา เป็นกิจการเกื้อกูลแก่กิจการสำคัญอื่น ๆ ทั้งหมดเพราะเป็นฐานรองรับให้พระสงฆ์ทำสังฆกรรมอื่นได้ ประชาชนย่อมถือว่าพระศาสนาเป็นสมบัติส่วนรวมที่ทุกคนมีส่วนร่วม พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ในฐานะที่เป็นผู้ทำนุบำรุงพระศาสนาและอุปถัมภ์คณะสงฆ์เมื่อมีกิจการสำคัญทางพระศาสนาขึ้นประชาชนย่อมถือว่าเป็นหน้าที่จะเข้าร่วมส่งเสริมรับภาระในการสนับสนุนอย่างใดอย่างหนึ่ง

การผูกสีมาจึงเกิดมีความหมายในทางวัฒนธรรมประเพณี กลายเป็นกิจกรรมของหมู่ชนเป็นงานบุญงานกุศลครั้งใหญ่ของชุมชนไปด้วยการมีพัทธสีมาด้วยการฝังลูกนิมิตผูกสีมา จึงมีความหมายสำคัญเป็นการทำให้พระสงฆ์มีสถานที่ประกอบสังฆกรรม ด าเนินกิจการพระศาสนาได้โดยถูกต้องตามพระวินัยเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง ทำให้วัดเป็นวัดที่มีฐานะอันสมบูรณ์และเป็นเครื่องแสดงว่าคณะสงฆ์และพระศาสนาได้ประดิษฐานลง ณ ที่นั้น อย่างเป็นหลักฐานมั่นคงในประเทศนั้น ๆ แล้ว[163]

---

[161] วิ.ม.อ. 3/147/124.

[162] พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตฺโต), วิชาการเลขานุการตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด, 2532), หน้า 322.

[163] พระพุทธมงคลวิมล, *อนุสรณ์งานฉลองอุโบสถ-ศาลา วัดไทยกรุงวอชิงตันดี.ซี.*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2538), หน้า 35.

สรุปว่า กิจการในหมู่ของพระสงฆ์ที่จัดว่าสำคัญที่สุด คือ เรื่องที่พระสงฆ์ต้องประชุมกันพิจารณาลงมติดำเนินการเรียกว่า สังฆกรรมเป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ต้องเข้าร่วมประชุมโดยความพร้อมเพรียงกันและลงความเห็นร่วมกัน ถ้าพระสงฆ์ไม่พร้อมเพรียงกัน การประชุมก็ขาดคุณสมบัติเมื่อการประชุมขาดคุณสมบัติ กิจกรรมที่พระสงฆ์ทำร่วมกันก็เสียหายเป็นโมฆะ เช่น การบวชพระก็ไม่เป็นพระ กฐินก็ไม่เป็นกฐิน เป็นต้น

2.4.6 สร้างศาสนทายาท

1) ความหมายของศาสนทายาท

ศาสนทายาท มาจากคำว่า ศาสน+ทายาท = ศาสนทายาท ศาสน แปลว่าคำสอน หรือศาสนาในความหมายทั่วไป[164] คำว่า ทายาท แปลว่า ผู้สืบทอด ผู้สืบต่อ ศาสนทายาทจึงหมายถึงทายาทผู้สืบต่อพระศาสนา หรือผู้สืบต่อพระศาสนา[165] ในที่นี้หมายถึงผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา

ในพระไตรปิฎกไม่พบหลักฐานว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัส คำว่า “ศาสนทายาท” นี้ไว้แต่พบคำว่า “ธรรมทายาท” ในพระสูตรต่าง ๆ หลายแห่ง ซึ่งความหมายของคำนี้ไม่ตรงกับความหมายของคำว่า “ศาสนทายาท” ตามความเข้าใจของชาวไทยพุทธส่วนใหญ่ในปัจจุบันนอกจากนี้คำว่า “ธรรมทายาท” ที่พบในแต่ละพระสูตร ยังมีความหมายที่ต่างกันโดยสามารถจำแนกได้เป็น 3 ความหมายได้แก่

1. หมายถึง ผู้ที่มีความเป็นอยู่ตามอย่างพระศาสดาผู้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมเพื่อละกิเลสทั้งปวง เพื่อการบรรลุธรรมตามลำดับจนเข้าถึงความดับทุกข์ได้ตามปฏิปทางพระศาสดา[166]

2. หมายถึง ผู้บรรลุธรรม และประกาศธรรมของพระศาสดา[167]

3. หมายถึง ผู้รับการสืบทอดความเป็นทายาทของพระศาสดา[168]

ในพระสูตรนี้แสดงการอ้างอิงความเป็นทายาทของพระพุทธเจ้าของพระมหากัสสปะเถระโดยมีข้อความในเถรคาถา[169] และในอรรถกถา คำว่า“ธรรมทายาท” เป็นคำที่นำมาจากคำว่า “พรหมทายาท” ซึ่งเป็นคำกล่าวยกย่องวรรณะตนเองของพวกพราหมณ์ว่า เป็นผู้มีชาติสูงกว่าวรรณะอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะเกิดจากพรหมเป็นทายาทของพรหม แต่พระพุทธเจ้าได้ทรงนำคำนี้มาเปลี่ยนเป็น

---

[164] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2544*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2544), หน้า 758.

[165] เรื่องเดียวกัน, หน้า 392.

[166] ม.มู. 12/29/27.

[167] ม.อุ. 14/93/110.

[168] สำนิ. 16/154/259.

[169] ขุ.เถร. 26/1061/513.

“ธรรมทายาท” และทรงอธิบายว่าไม่ว่าคนในวรรณะใดก็ตาม ผู้ใดประพฤติธรรมดำรงอยู่ในธรรมผู้นั้นย่อมชื่อว่าเป็นทายาทของธรรม เป็นผู้ประเสริฐ เพราะธรรมเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด[170]

2) ประเภทของศาสนทายาท

พระพุทธศาสนานั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 5 ประการด้วย กล่าวคือ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนวัตถุ เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบ ดังกล่าว เราจะเห็นว่า ศาสดาคือพระพุทธเจ้า กับศาสนธรรมอันได้แก่หลักคำสอนที่พระองค์ทรงค้นพบและนำมาเผยแผ่แก่ประชาชนโดยทั่วไปยังคงอยู่โดยมิได้ประสบกับสภาวะวิกฤติหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กำลังดำเนินอยู่แต่ประการใด สำหรับศาสนพิธีและศาสนวัตถุนั้น ถึงแม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่ค่อย สอดคล้องกับพระธรรมวินัยบ้าง แต่เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ศาสนาพิธีและศาสนวัตถุต้องเผชิญกับ ก็คือศาสนบุคคลนั้นเอง ดังที่ ประเวศ วะสี ได้ย้ำให้เห็นถึงประเด็นดังกล่าวว่า “การที่เราบอกว่าพุทธศาสนาวิกฤตินั้น เนื้อแท้จริง ๆ แล้ว สิ่งที่วิกฤติมิใช่พระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอน เพราะว่าทั้งสองสิ่งนี้เชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียวแต่สิ่งที่ถือได้ว่าประสบความความวิกฤติอย่างหนักก็คือพุทธศาสนิกชนต่างหาก[171] ฉะนั้น จากนัยดังกล่าวพอเป็นดัชนีในการที่จะบ่งชี้ได้ว่าตัวแปรสำคัญที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญงอกงามหรือประสบกับความเสื่อมสูญลงก่อนถึงเวลาอันควรนั้นคือ พุทธศาสนิกชน หรือจะกล่าวอีกนัยก็คือ ศาสนบุคคล หรือ ศาสนทายาท นั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงศาสนบุคคลหรือศาสนทายาทโดยภาพรวมในทางพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยสมาชิกที่สำคัญอยู่ 4 ประเภท หรือที่เรียกว่าพุทธบริษัท 4 คือ

1) พระภิกษุ นักบวชชาย

2) พระภิกษุณี นักบวชหญิง

3) อุบาสกฆราวาสชาย

4) อุบาสิกา ฆราวาสหญิง

สำหรับพระภิกษุนั้นหมายรวมไปถึงสามเณรด้วย ส่วนพระภิกษุณีสงฆ์ก็หมายรวมไปถึงสามเณรี เพราะทั้งสามเณรและสามเณรี ต่างมีความหมายถึงเหล่ากอแห่งศาสนทายาท เหมือนกัน

มหากิตติพัฒน์ ศรนาค ได้สรุปคำว่า ศาสนทายาทโดยแบ่งตามประเภท ได้ 2 ประเภท คือ

1) ศาสนทายาทฝ่ายอุปถัมภ์

---

[170] ที.ปา. 11/111-117/83-88.

[171] ประเวศ วะสี, *สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2542), หน้า 11.

2) ศาสนทายาท ฝ่ายศึกษาหลักธรรม (ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ) และเผยแผ่พระพุทธศาสนา[172]

3) รูปแบบและวิธีการสร้างศาสนทายาทในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลหรือในระยะการประกาศศาสนาของพระพุทธองค์ บรรดาพระสาวกข้าใจกันในปัจจุบัน และสาวิกาทั้งหลาย ยังไม่จัดว่าเป็นศาสนทายาท (ตามความหมายที่เข้าใจกันในปัจจุบัน) ได้แต่คง เรียกได้ว่าเป็นธรรมทายาท เพราะแต่ละท่านที่บวชเข้ามาในพระศาสนาล้วนมีความประสงค์ที่จะ เข้าถึงความหลุดพ้น จึงมุ่งบำเพ็ญความเพียรเพื่อให้บรรลุมรรคผลตามความประสงค์นั้น การดำเนินตามปฏิปทาของพระศาสดา การปฏิบัติธรรมตามที่พระองค์ทรงแนะนำสั่งสอน จนถึงการบรรลุมรรคผลของท่านเหล่านั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมทายาท เพราะรับมรดกธรรมของพระศาสดาจนกระทั่ง พระพุทธศาสนาได้มีลักษณะของสถาบันศาสนา คือการที่ผู้นำของแคว้นใหญ่ในชมพูทวีปและประชาชนส่วนใหญ่ในแคว้นนั้น ๆ ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มอบตนเป็นพุทธมามกะ การเผยแผ่ศาสนาจึงได้ทำอย่างเป็นระบบคล้ายกับกองทัพที่จะยกออกไปรบ โดยเปรียบพระพุทธเจ้า เป็นดุจพระธรรมราชา มีพระอัครสาวกเบื้องขวาคือพระสารีบุตรเป็นดุจพระธรรมเสนาบดี ทั้งทรง ยกย่องพระสาวกและพระสาวิกาทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสที่มีคุณสมบัติโดดเด่นในด้านต่าง ๆ ขึ้นเป็นเอตทัคคะ ดุจเป็นผู้นำในงานพระศาสนาในแต่ละด้าน ดังนั้นพระภิกษุก็ดี พระภิกษุณีก็ดี รวมทั้งอุบาสกและอุบาสิกาที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันพระพุทธศาสนานี้ จึงมีลักษณะของศาสนทายาทชัดเจนขึ้น

ในพุทธกาลคือก่อนพุทธเจ้าจะปรินิพพาน มีหลักฐานในพระสูตร[173] แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระดำรัสในการฝากฝังพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัททั้ง 4 ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท โดยที่พุทธบริษัททั้ง 4 นั้นต้องมีคุณสมบัติในการเป็นผู้เผยแพร่ ศาสนาได้ สามารถแนะนำสั่งสอนธรรมะแก่ผู้อื่นได้ และนอกจากนี้ยังต้องสามารถปกป้อง พระพุทธศาสนาได้ แต่ในพุทธบริษัททั้ง 4 นั้น ฝ่ายที่มีคุณสมบัติเหล่านี้ครบบริบูรณ์และสามารถ ทำหน้าที่ศาสนทายาทได้อย่างเต็มที่ก็คือฝ่ายบรรพชิต โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ เพราะมีโอกาสศึกษา และปฏิบัติธรรมมากกว่าฆราวาสและอยู่ใกล้ชิดศาสนามากกว่า ดังนั้นเมื่ ดังนั้นเมื่อฆราวาสไม่มีคุณสมบัติ บริบูรณ์ในด้านการเผยแพร่และปกป้องธำรงรักษาพระพุทธศาสนาได้ จึงได้เป็นฝ่ายอุปถัมภ์บำรุง พระพุทธศาสนาไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตามลำดับของการเกิดขึ้นของศาสนทายาทใน พระพุทธศาสนาคือพุทธบริษัททั้ง 4 นั้นปรากฏว่า บริษัทที่เกิดขึ้น

---

[172] พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค. “แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี”. ปริญญาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), 2550, หน้า 113.

[173] ที.ม. 10/125/124.

ก่อนบริษัทอื่นทั้งหมด คือ อุบาสิกา (พระนางสุชาดา) ถัดจากนั้นเป็นอุบาสก (ตปุสสะและภัลลิกะ) ภิกษุ (พระอัญญาโกณฑัญญะ) และภิกษุณี (พระนางมหาปชาบดีโคตมี) ตามลำดับ

การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาระยะแรกเป็นการสืบต่อทางศาสนธรรมเริ่มจากพระสาวกรุ่นแรกที่ได้บรรลุธรรมแล้ว แล้วแยกย้ายกันไปประกาศศาสนธรรมผู้มีศรัทธา ปรารถนาจะออกบวชก็นำมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อให้ประทานการอุปสมบท เช่น พระอัญญาโกณฑัญญะ ได้นำหลานชื่อปุณณมันตานีบุตรมาทูลขออุปสมบท ต่อมาพระพุทธองค์จึงได้ทรง อนุญาตให้พระสาวกสามารถที่จะทำการบรรพชาอุปสมบท กุลบุตรเองได้ อีกทั้งมีความสามารถที่จะอบรมสั่งสอนให้ศิษย์ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยและหมั่นบำเพ็ญความเพียรเพื่อการบรรลุมรรคผลท่านเหล่านั้นเมื่อบรรลุมรรคผลแล้วก็ช่วยกันประกาศศาสนธรรมต่อไป

ในภายหลังเมื่อพระตั้งมั่นในชมพูทวีป จนกลายเป็นสถาบันศาสนาหลักไปแล้ว กระบวนการสืบต่อศาสนาจึงเริ่มซับซ้อนมากขึ้น จากการที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์มุ่งสอนศิษย์เพียงเพื่อให้บรรลุธรรมตามเท่านั้น ก็เพิ่มให้ความรู้แก่ศิษย์ในหลักของพระธรรมและพระวินัยอย่างเป็นระบบมากขึ้น เช่นพระอาจารย์ที่มีความทรงจำพระธรรมได้มากก็เรียกว่า พระธรรมธร มี หน้าที่ในการสอนศิษย์ให้มีความรู้ในด้านหลักธรรม ส่วนพระอาจารย์ที่ทรงจำพระวินัยได้มาก ก็ได้เป็นพระวินัยธร มีหน้าที่สั่งสอนให้ศิษย์มีความรู้ในด้านพระวินัย

ดังนั้น กระบวนสืบต่อศาสนทายาทในระยะหลังจึงไม่เพียงแค่การบวชเข้ามาแล้ว บำเพ็ญเพียรจนบรรลุธรรม และอบรมสั่งสอนศิษย์ให้บรรลุตามเท่านั้น แต่ยังได้มีการสืบสานความรู้ทางด้านพระธรรมวินัย โดยมีการเรียนการสอนอีกด้วย ซึ่งอาจเรียก โดยสรุปว่า การสืบต่อศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาก็คือ “การบวชเรียน” นั่นเอง

ในระยะแรกของการประดิษฐานพระพุทธศาสนา การสืบทอดศาสนธรรมในฐานะที่เรียกว่า ธรรมทายาท ยังคงเป็นการทำเพื่อประโยชน์ตนเอง และประโยชน์ผู้อื่น (ตนเองบรรลุธรรมแล้วสอนผู้อื่นต่อ) ต่อมาจึงมีการเผยแผ่ศาสนาอย่างเป็นระบบขึ้น และมีการเล่าเรียนพระธรรมวินัย พระสาวกต่างรับธุระของพระศาสนาตามความสามารถของตน ในการเผยแผ่ธำรงรักษา รวมถึงปกป้องพระธรรมวินัยคือพระศาสนา จนกระทั่งพระพุทธองค์ทรงชราภาพก่อนเข้าสู่ปรินิพพาน พระองค์ได้ตรัสพระพุทธดำรัสที่สำคัญไว้ว่า “พระธรรมวินัย จักเป็นศาสดาแทนพระองค์”[174]

ดังนั้น การธำรงรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นองค์แทนพระบรมศาสดา จึงเป็น ภาระหน้าที่อันสำคัญยิ่งของพุทธบริษัททั้ง 4 โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ ที่จะต้องรับภาระดังกล่าว ในฐานะศาสนทายาท ท่านเหล่านั้นได้ช่วยกันธำรงรักษาพระธรรมวินัยซึ่งเป็นตัวแทนพระศาสดา และถือเป็นตัวพระศาสนา

---

[174] ที.ม. 10/216/164.

ด้วยการสังคายนา เล่าเรียน และสั่งสอนสืบทอดกันต่อมาถึงปัจจุบัน เพราะเหตุนั้นพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมีศาสนทายาท

ศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา ได้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่ศาสนามาโดย ตลอด มีทั้งที่ติดตามพระพุทธองค์ไปประกาศศาสนาตามสถานที่ตั้ง และที่แยกไปประกาศศาสนาด้วยตนเอง พระสาวกที่แยกตนไปประกาศศาสนาในภูมิลำเนาเดิมของตนเองนั้น มีส่วนสำคัญในการทำให้พระศาสนาสามารถแผ่ขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง เช่น พระรัฐบาลได้ทำให้พระเจ้าโกรัพยะแห่งแคว้นกุรุและชาวเมืองได้รู้จักและเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีการสร้างทายาทโดยการเผยแผ่ธรรม เพื่อโน้มน้าวใจกุลบุตร ให้เข้ามาบวชเรียนหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในระยะแรกคืออนุปุพพีกถา ที่ทรงแสดงให้กุลบุตรเห็นประโยชน์ของการทำความดี ในทางฆราวาสได้แก่การให้ทานและการรักษาศีลซึ่งจะมี วิบากคือเสวยทิพย์สุขบนสวรรค์ แต่ท้ายที่สุดตรัสถึงประโยชน์ที่ประเสริฐกว่านั้นคือการออกบวชนั่นเอง เมื่อเหล่ากุลบุตรมีศรัทธาขอเข้ามาบวช พระพุทธองค์ทรงมีวิธีการรับกุลบุตรเหล่านั้นเข้าหมู่เป็นภิกษุ เรียกวิธีการนี้ว่า “อุปสัมปทา” อุปสมบทกรรมนี้เป็นวิธีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงวางหลักเกณฑ์ไว้อย่างละเอียดและรัดกุมเพื่อให้ได้ศาสนทายาทที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา

วิธีอุปสมบทกรรมที่ในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่หลายวิธีด้วยกัน เช่น พระพุทธ เข้าทรงรับกุลบุตรผู้ได้ธรรมจักษุเข้าเป็นภิกษุในพระศาสนาด้วยพระองค์เอง ทรงใช้คำสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า “เอหิภิกขุ” (เธอจงมาเป็นภิกษุ) เท่านั้น ก็เป็นอันเสร็จพิธี

ในปัจจุบันการให้กุลบุตรเข้ามาเป็นศาสนทายาทใช้อุปสมบทกรรมเพียง 2 วิธี คือหากรับศาสนทายาทที่เป็นสามเณรก็ใช้ ติสรณคมนูปสัมปทา ได้แก่การให้ผู้บวชรับไตรสรณคมน์ ส่วน วิธีรับศาสนทายาทที่เป็นภิกษุก็ใช้วิธี ญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งเป็นวิธีการคัดเลือกผู้บวช ในชั้น แรกพระอุปัชฌาย์ต้องคัดเลือกผู้บวชที่มีคุณสมบัติเหมาะสมหลังจากนั้น ที่ประชุมสงฆ์จะทำการกลั่นกรองแล้วมีมติโดยเสียงที่เป็นเอกฉันท์ ว่าจะรับ ว่าจะรับกุลบุตรนั้นเข้าหมู่หรือไม่

ส่วนพิธีการบวชนั้นในทางพระวินัย เรียกว่า “พิธีทำสังฆกรรม” เป็นการทำพิธีกรรมเฉพาะหมู่ของสงฆ์และถือเป็นกิจที่ถึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์สังฆกรรมเรียกว่าญัตติจตุตถกรรม หมายถึงกรรมมีญัตติเป็นที่สี่ คือ เป็นกรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาถึง 3 หน เพื่อสงฆ์ คือที่ประชุมนั้นจะได้มีเวลาพิจารณาหลายเที่ยว ว่าจะอนุมัติหรือไม่ถือเป็นสังฆกรรมที่สำคัญ ในการอุปสมบทพิธีหรือ “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา” แปลว่า การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม ได้แก่วิธีอุปสมบทที่สงฆ์เป็นผู้กระทำอย่างที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยภิกษุสงฆ์ประชุมครบองค์ กำหนด ภายในเขตประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” แล้วกล่าววาจาประกาศเรื่องความที่จะรับคนนั้นเข้าหมู่ และได้รับความยินยอมของภิกษุทั้งปวงผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์นั้น

ดังนั้นจึงสรุปพิธีบรรพชาอุปสมบทในสมัยพุทธกาลนั้นมี 8 วิธีดังนี้

1. เอหิภิกขุอุปสัมปทา
2. ติสรณคมนูปสัมปทา
3. ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา
4. ครุธรรมปฏิคคหณูปสัมปทา
5. อัฏฐวาจิกาอุปสัมปทา
6. โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา
7. ปัญหาพยากรณูปสัมปทา
8. ทูเตนอุปสัมปทา

4) ศาสนาทายาทในสมัยพุทธกาล

ในประเด็นศาสนทายาทในในสมัยพุทธกาลนี้ จะขอกล่าวถึงสามเณรอันถือได้ว่าเป็น เหล่ากอเชื้อสายของพระพุทธศาสนา จึงขอเว้นที่จะกล่าวถึงพระภิกษุที่มีบทบาทโดดเด่น จำนวน 80 รูป ตามที่ปรากฏในอนุพุทธประวัติ (อสีติมหาสาวก) สำหรับสามเณรในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นั้นได้กล่าวถึงจำนวนของสามเณรว่ามีมากกว่า 500 รูป[175] แต่สามเณรที่ปรากฏว่ามีบทบาทที่โดดเด่นนั้นมีจำนวนไม่กี่รูป ดังนั้น จึงขอนำมากล่าวเฉพาะรูปที่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พอสังเขป

สามเณรในมีปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรกเมื่อพรรษาที่ 1 แห่งพุทธกิจ ทรงประทับอยู่ที่นิโครธาราม วันหนึ่งทรงเข้าไปบิณฑบาตในพระราชวังของพระเจ้าสุทโธทนะ พระนางพิมพาก็ให้ราชโอรสราหุลมาทวงขุมทรัพย์ที่ฝังไว้ พระองค์จึงสนทนากับด้วยราหุลกุมารกันเพลิน และได้ติดตามไปถึงนิโครธาราม พระองค์จึงถาม ราชกุมารราหุลว่า อ อยากจะบวชหรือไม่ เมื่อราหุลกุมารรับคำจึงทรงให้พระสารีบุตรบวชให้ด้วย สรณคมนูปสัมปทา คือ บวชด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง 3 ครั้ง ราหุลสามเณรจึงเป็นสามเณร รูปแรกในพระพุทธศาสนา ประวัติสามเณรราหุลและสามเณรรูปอื่นที่ปรากฏมีชื่อภายหลังตามคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนี้

1. ราหุลสามเณร
2. บัณฑิตสามเณร
3. สังกิจจสามเณร
4. สุขสามเณร
5. สานุสามเณร
6. ติสสสามเณร

---

[175] มหามกุฏราชวิทยาลัย, *ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1*. พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 56-58.

7. เรวตสามเณร

8. โสปากสามเณร

9. อธิมุตตกสามเณร

10. จุนทะสามเณร

11. นาคเสนสามเณร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการบวชเป็นสามเณรในสมัยพุทธกาลนั้นเริ่มต้นจากสามเณรราหุล อันเป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าเป็นรูปแรกบวช ด้วยวิธี สรณคมนูปสัมปทาอันเป็นรูปแบบใน การบวชของสามเณร ในเวลาต่อมา และพระสารีบุตรถือว่าเป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในการบรรพชาสามเณร จุดประสงค์หรือเป้าหมายในการบวชของสามเณรแม้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างส่วนใหญ่นั้นบวชเพื่อใคร่ศึกษาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น สามเณรเหล่านี้ ที่กล่าวมาข้างต้นต่อมาก็ได้ ก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้บรรลุมรรคผลนิพพานช่วยเผยแผ่สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาเป็นลำดับต่อมา

5) รูปแบบการสร้างศาสนทายาทในสมัยปัจจุบัน

การศึกษาในระบบปกติกระจายครอบคลุม เข้าถึงได้ง่าย การศึกษาทางโลกเอื้อต่อวิถี ชีวิตบริโภคนิยมการบวชเรียนเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ยุ่งยาก เยาวชน ไม่เห็นคุณค่า กลัวความลำบากไม่มีหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและการมีงานทำการบวชยุคใหม่นิยมบวชระยะสั้นไม่เข้าพรรษา จึงไม่ได้บวชเรียน แนวทางการจูงใจให้เยาวชนบวช เรียน ได้จัดโครงการสร้างศาสนทายาทของสำนักงานพระพุทธศาสนาไว้ 5 โครงการ ดังนี้

1) จัดโครงการบรรพชาภาคฤดูร้อน เฉลี่ยจังหวัดละ 500 รูปต่อปี

2) ส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เฉลี่ยจังหวัดละ 500 โรงเรียน

3) จำทำโครงการศาสนทายาท 1 วัด 1 รูป ต่อปี เฉลี่ยจังหวัดละ 200 รูป

4) จัดทำโครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม เฉลี่ยจังหวัดละ 4,000 คนต่อปี

5) โครงการระดมทุนอุดหนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

6) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่โรงเรียนปริยัติธรรม สำนักเรียน เฉลี่ยจังหวัดละ 5 แห่งระดมทุนอุดหนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

2.4.7 สัญลักษณ์ทางพุทธปรัชญา

สัญลักษณ์ทางพุทธปรัชญา ได้แก่ พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่ช่าง/ศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานประติมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาสนสถานที่เป็นโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย

สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพของคนไทยที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จิตรกรรม หรือภาพเขียนฝาผนังที่อยู่ในโบสถ์และวิหาร มักจะแสดงเรื่องราวที่น่าสนใจต่าง ๆ ซึ่งต้องการถ่ายทอดออกสู่สังคม นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานเป็นคณะอย่างมีระบบ กล่าวคือ ในการสร้างโบสถ์วิหารของวัดใดวัดหนึ่ง ผู้ที่ทำงานประสานกัน จะประกอบด้วยช่างฝีมือแขนงต่าง ๆ เช่น สถาปนิก ผู้ออกแบบโบสถ์ นายช่างตกแต่งภายในโบสถ์ ช่างปั้น และช่างเขียน เป็นต้น พระประธาน นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของโบสถ์ ดังนั้น งานประติมากรรม ซึ่งประกอบด้วยการปั้น และสร้างพระประธานในโบสถ์ จึงถือเป็นงานที่สำคัญที่สุด การออกแบบ และปั้นฐานพระประธาน จะเป็นงานรองจากการสร้างพระประธาน เพราะต้องออกแบบฐาน ซึ่งประดิษฐานองค์พระประธาน ตามลักษณะ และขนาดของพระประธาน ขนาดของโบสถ์และพระประธานต้องมีความสมดุลกัน ช่างเขียนซึ่งทำงานจิตรกรรมฝาผนังภายในโบสถ์ จะต้องสร้างงานในลักษณะส่งเสริมองค์พระประธาน ส่วนมากพระประธานในโบสถ์ จะมีขนาดใหญ่มาก เพราะฉะนั้นช่างเขียนที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง จะต้องรู้จักประมาณตน จะต้องไม่แสดงความอวดเก่ง เพื่อแสดงความสำคัญเฉพาะงานของตน การวางเค้าโครงเรื่องราวของภาพจิตรกรรมก็ดี การวางโครงสร้างของสี และขนาดสัดส่วน ของคน สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งประกอบเป็นเรื่องราวก็ดี ต้องวางเค้าโครงในลักษณะที่ส่งเสริมองค์พระประธาน ให้มีลักษณะเด่น เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ภาพเขียนฝาผนังในโบสถ์วิหารต่าง ๆ ทำให้เราเกิดความรู้สึกสงบร่มเย็น ทั้งนี้ เพราะมีการวางเค้าโครงของการใช้สี เส้น รูปทรงต่าง ๆ ของภาพจิตรกรรมแวดล้อมพระประธานอย่างถูกต้อง

2.4.8 รวมศรัทธาวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณี

จารีตประเพณีหรือ กฎศีลธรรม หมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นเรื่องของความผิดถูก มีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วย ดังนั้น สมาชิกในสังคมต้องทำ ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู จารีตประเพณีของแต่ละสังคมนั้นย่อมไม่เหมือนกัน เพราะมีค่านิยมที่ยึดถือต่างกันการนำเอาจารีตประเพณีของตนไปเปรียบเทียบกับของคนอื่นแล้วตัดสินว่าดีหรือเลวกว่าของตนย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเชื่อของแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไป จารีตประเพณีจัดเป็นวัฒนธรรม ด้านคติธรรม

ขนบประเพณีหรือ ระเบียบประเพณีหรือ สถาบัน หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดแจ้งว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น สถาบันโรงเรียน มี

โรงเรียน มีผู้สอน มีผู้เรียน มีระเบียบการรับสมัคร การเข้าเรียน การสอบไล่ เป็นต้น ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้กันโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติไปตามคำบอกเล่า หรือตัวอย่างจากที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลในสังคมปฏิบัติ เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงานซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ขนบประเพณี จัดเป็นวัฒนธรรม ด้านเนติธรรม

ธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณี หรือมีความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีมานานและใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่วนมากเป็นมารยาทในด้านต่าง ๆ เช่น การแต่งกาย การพูด การรับประทานอาหาร การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น ฯลฯ

ประเพณีของชาวไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้วจะได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะมีพิธีกรรมที่มีศาสนพิธีเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน หรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล วันตรุษสงกรานต์ สารท วันลอยกระทง หรือแม้แต่ประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาโดยตรง อาทิประเพณีทำบุญตักบาตรวันสำคัญ เช่นวันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะ มักจะมีการทำบุญเกิดขึ้น

2.5 สรุป

แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้างมาก ผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้เรื่องอุโบสถในพระพุทธศาสนา ความหมายของอุโบสถ ความสำคัญของอุโบสถ ประวัติและพัฒนาการของอุโบสถ รูปแบบของอุโบสถ ประเภทของอุโบสถ ตำแหน่งที่ตั้งอุโบสถ การกำหนดเขตในอาวาส องค์ประกอบของอุโบสถ วิสุงคามสีมา ขั้นตอนการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา เอกสารและหลักฐานประกอบ ข้อกำหนดหรือเงื่อนไขในการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ขั้นตอนการผูกพัทธสีมา ขั้นตอนเกี่ยวกับสงฆ์ ขั้นตอนเกี่ยวกับประชาชน ความเชื่อและอานิสงค์การผูกพัทธสีมา ความรู้เรื่องคติความเชื่อในการสร้างอุโบสถในพระพุทธศาสนา ความรู้พื้นฐานของคติความเชื่อ ความหมายความเชื่อ ที่มาของความเชื่อ หลักความเชื่อ ประเภทความเชื่อ ความสำคัญความเชื่อ เป้าหมายความเชื่อ และคติความเชื่อการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ คติความเชื่อเกี่ยวกับตัวอุโบสถ คติความเชื่อเกี่ยวกับหลักธรรมปฏิบัติ การสืบทอดพระพุทธศาสนา ประดิษฐานพระพุทธเจ้า การทำสังฆกรรม สร้างศาสนทายาท สัญลักษณ์ทางพุทธปรัชญา และรวมศรัทธาวัฒนธรรม พิธีกรรมและประเพณี

บทที่ 3
หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมผลงานที่เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ที่เกี่ยวเนื่องในทางพุทธปรัชญา พร้อมทั้งสรุปแนวคิดท้ายบท โดยมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

3.1 หลักศรัทธา

3.2 หลักอัตถะประโยชน์

3.3 หลักอนุสสติ

3.4 หลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์

3.5 สรุป

3.1 หลักศรัทธา

3.1.1 ความหมายของศรัทธา

ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ตามความหมาย ที่ให้ไว้ดังนี้ พจนานุกรมบาลีไทย ฉบับนักศึกษาให้ความหมาย ศรัทธา ไว้คือ ความเชื่อ[176] หนังสือบรรณานุกรม สัททาวิเสสวิคคหะ วิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า “สทฺธา สทฺทหนํ สทฺธา. (ความเชื่อ ชื่อว่าศรัทธา) และว่า “สททฺหนฺติ เอตายสยวาสทฺทหติ สทฺทหนมตฺตตเมว วา เอสาติ สทฺธา[177] ความเชื่อ[178] เป็นความรู้สึกของมนุษย์ที่เห็นจริงเห็นตาม[179]

ความหมายของ “เชื่อ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายไว้ดังนี้ เชื่อ คือ เห็นตามด้วยมั่นใจ ไว้ใจ ซื้อหรือขายโดยติดค้างไว้ไม่ต้องชำระเงินทันที ฉะนั้น “ความเชื่อ” คือ ความเห็นตามด้วยความมั่นใจ ความไว้ใจในบุคคลในสิ่งต่าง ๆ ในการกระทำ

---

[176] พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), จำลอง สารพัดนึก, รศ., *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 786.

[177] ธรรมชาติเป็นเครื่องเชื่อ หรือธรรมชาติที่เชื่อเอง หรือเป็นเพียงความเชื่อ ชื่อว่าศรัทธา.

[178] พระราชเวที (สมพงษ์ พรหฺมวโส), *สัททาวิสสวิคคหะ,* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์, 2536), หน้า 127.

[179] ผาสุก มุทธเมธา, รศ., *คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ฉบับปรับปรุง),* (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2535), หน้า 54.

ความเชื่อเกิดขึ้นเมื่อไหร่ ความคิดที่จะกระทำจะเกิดขึ้นเสมอ เช่น เชื่อทำดีต้องได้ดี คนนั้นจะทำดีเชื่อว่าบุญจะส่งให้เกิดสุข คนนั้นจะทำบุญ

ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อที่ผ่านการกั่นกรองแล้วจากปัญญา ความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุและผล ซึ่งผ่านการกรั่นกรองจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า“สัทธาญาณสัมปยุตต์” (ญาณ แปลว่า ความรู้ที่เกิดจากปัญญา, สัมปยุตต์ แปลว่า ประกอบด้วย) การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ ตนเองเห็น โดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อที่ขาดปัญญา พิจารณาถึงเหตุผล ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “สัทธาญาณวิปปยุตต์” อนึ่ง ถ้าเชื่อตามเขาว่า เรียกว่า “อธิโมกข์ศรัทธา” การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดี เชื่อตามคนอื่นว่าก็ดี ไม่จัดเป็น ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า ทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใด สอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอ ทั้งนี้และทั้งนั้นก็เพื่อป้องกัน “ความเชื่อแบบงมงาย”

คำว่า ศรัทธา แปลตรงตัวว่า ความเชื่อ ได้แก่สภาพจิตที่ยึดเหนี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเหนียวแน่นด้วยความมั่นใจว่า เมื่อมีสิ่งนั้นอยู่ในชีวิตแล้วความสำเร็จหรือความสุขจะเกิดขึ้นใน ชีวิตของคนแต่ละคนจึงต้องมีศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือ อาจจะมีศรัทธาต่อหลาย ๆ สิ่งเพื่อสร้างพลังใจอันเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชีวิต ไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานหรืออุดมคติอย่างใดอย่างหนึ่ง

คำว่า “ความเชื่อ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “ความเชื่อ” หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ[180]

“ความเชื่อ” ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ ตรงกับ คำว่า “Belief” พจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับ Longman Dictionary of English language and Cultureอธิบายความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง

1. ความรู้สึกที่บางสิ่งเป็นจริง หรือบางสิ่งมีอยู่จริง

2. ความเชื่อ คือ ความรู้สึกที่บอกว่าบางคน หรือบางสิ่งบางอย่างดี หรือสามารถพึ่งพาได้ไว้วางใจหรือไว้ใจได้

3. ความเชื่อ คือ ความคิดที่เป็นความจริงที่น่าเชื่อถือ บ่อยครั้งความจริงนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อ[181]

พจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับ Random House Webster’s College Thesaurus อธิบายความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความเชื่อมั่น อ้างถึงการยอมรับ หรือใน

---

[180] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542,* (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับเนชั่น, 2546), หน้า 372.

[181] Della Summers, *Longman Dictionary of English Language and Culture,* (England: WestleyLongman Limited, 1998), p. 102.

ความหมายที่เป็นจริงซึ่งยืนยันได้ หรือเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริง โดยปราศจากความรู้เชิงประจักษ์ หรือการพิสูจน์[182]

พจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับ The American Heritage Dictionary อธิบายความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง

1. การกระทำ หรือสภาวะทางจิตใจ หรือนิสัย ธรรมเนียมปฏิบัติพฤติกรรมของสถานการณ์/หน้าที่ ซึ่งไว้วางใจ หรือไว้ใจได้ต่อบุคคล หรือสรรพสิ่ง คือ ความศรัทธา

2. ความเชื่อ คือ การยอมรับทางจิตใจ หรือความเชื่อมั่นต่อความจริง หรือความเป็นจริงของบางสิ่ง

3.ความเชื่อ คือ บางสิ่งถูกเชื่อ หรือยอมรับว่าจริง โดยเฉพาะเป็นข้อปลีกย่อยของความเชื่อหรือเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อซึ่งถูกยอมรับโดยบุคคลกลุ่มหนึ่ง[183]

พระธรรมกิตติวงศ์ ให้ความหมาย ความเชื่อ หมายถึง เฉพาะศรัทธาที่เชื่อด้วยปัญญา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยเหตุ ถ้าเชื่อโดยปราศจากปัญญา เรียกว่า อธิโมกข์ หมายถึง เชื่อตามเขา[184]

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ว่า ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อถือเป็นสิ่งอันเกิดจากความเลื่อมใส เรียกว่า ศรัทธาเฉพาะหน้าเพราะบาลีว่า ศรัทธามีการแล่นไปโดยชอบเป็นลักษณะ ศรัทธามีความเลื่อมใสเป็นลักษณะ[185]

มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความตกลงใจในความมีหรือความเป็นของสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น นรก สวรรค์ ภูตผี หรือเทวดาว่ามีจริง และความตกลงใจ ความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่าถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใครสิ่งนั้นย่อมตอบสนองเรา เป็นต้น[186]

แสง จันทร์งาม กล่าวว่า ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา หมายถึง ความเชื่อที่เกิดทีหลังจากการพิจารณาด้วยเหตุผลแล้ว เห็นว่าสิ่งนั้นๆ มีเหตุผล จึงควรจะเชื่อ ศรัทธาในพุทธศาสนาจึงหมายถึง ศรัทธาประเภทนี้ ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Belief[187]

---

[182] Jess Stein and Stuat Berg Flexner, *Random House Webster’s College Thesaurus*, (United State of America: Random House Reference, 2006), p. 71.

[183] Hougto Miffin, *American Heritage Dictionary,* (Boston: Hougto Miffin, 1985), p. 86.

[184] พระธรรมกิตติวงศ์, *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์,* พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 950.

[185] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์,* พิมพครั้งที่ 14, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, 2553), หน้า 388.

[186] มณี พยอมยงค์, *วัฒนธรรมล้านนาไทย,* (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 28.

[187] แสง จันทร์งาม, *อยู่อย่างไรให้มีสุข*, (กรุงเทพมหานคร: สวนปรุง, 2547), หน้า 113.

จากข้อมูลที่ได้ให้ไว้ตามลำดับ พอจะประมวลความหมายของศรัทธาได้ว่า ศรัทธา (Saddhā) โดยทั่วไปมีความหมายที่กว้าง เป็นกลาง ๆ มิได้มีความหมายแคบเพียง “ความเชื่อ” อย่างเดียว เพราะยังมีความหมายอื่น ๆ เช่น ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส การปลงใจเชื่อ การยอมปักใจเชื่อ ความไว้วางใจ ความมั่นใจ ความซื่อสัตย์ การยอมรับ การยอมตาม ลัทธิความเชื่อศาสนา ความจงรักภักดี เป็นต้น

หากพิจารณาเรื่องของน้ำหนักทางอารมณ์ของศรัทธาจะได้ลักษณะ 3 ประการ ดังนี้

1. การทุ่มเททางอารมณ์มีในระดับต่ำ หมายถึงความเชื่อ ความเลื่อมใสโดยทั่วไป

2. การทุ่มเททางอารมณ์มีในระดับปานกลาง หมายถึงความเชื่อที่มีระดับการทุ่มเทปานกลาง คือศรัทธาที่ให้ความหมายรวมความไปถึง ความเชื่อใจ ความปลงใจเชื่อ ความเชื่อมั่น การยอมรับ

3. การทุ่มเททางอารมณ์มีในระดับสูง หมายถึงความเชื่อที่มีระดับความทุ่มเทสูง คือศรัทธาที่ให้ความหมายรวมความไปถึง ความมั่นใจแน่วแน่ ความไว้วางใจ ความจงรักภักดี

ศรัทธาโดยทั่วไปนี้ เป็นศรัทธาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องอารมณ์ ในลักษณะที่เร้าอารมณ์ เร้าความรู้สึก หรือเข้าไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นด้วยอารมณ์เป็นสำคัญ เหตุผลมักไม่จำเป็นสำหรับศรัทธาประเภทนี้ โดยเฉพาะเรื่องของลัทธิศาสนามักจะดึงศาสนิกชนของตนด้วยศรัทธาประเภทนี้มาก เพราะศรัทธาจะทำให้เกิดความจงรักภักดีต่อลัทธิศาสนาของตน ๆ ศรัทธาโดยทั่วไปจึงมีความหมายเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ไม่เกี่ยวกับปัญญาและเหตุผล

3.1.2 หลักความเชื่อ

หลักความเชื่อในพุทธปรัชญา มีความเชื่อโดยความมั่นใจในประโยชน์ที่ตนเองกระทำอยู่ เมื่อกระทำอะไรก็ตาม ต้องมีศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญ แต่การมีความเชื่อจะต้องมีปัญญากำกับด้วย จึงจะเป็นความเชื่อที่ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้ว จะเป็นความเชื่อที่ผิด ซึ่งอาจนำไปสู่เป้าหมายที่ผิด ซึ่งการพิจารณาถึงหลักความเชื่อที่ถูกต้อง มีหลักการวิเคราะห์ ดังนี้

1) หลักศรัทธา ศรัทธา (Saddha) เป็นคำภาษาบาลี เขียนรูปศัพท์ว่า “สทฺธา” ภาษาสันสกฤต เขียนรูปศัพท์ว่า “ศฺรทฺธา” นำมาใช้ในภาษาไทยได้สองแบบ คือ สัทธา กับ ศรัทธา แต่ที่นิยมใช้กันมากคือเขียนแบบสันสกฤต[188] ศรัทธา (Saddha) หมายถึง ความเชื่อ[189] ในรูปศัพท์

---

[188] พระมหายุทธกร ปญฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2546, หน้า 9.

[189] จำลอง สารพัดนึก, *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530), หน้า 786

ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า “Saddha” หมายถึง Faith, belief, confidence[190] และ Faith หมายถึง ความเชื่อถือ ความไว้วางใจ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ความยึดมั่น ลัทธิความเชื่อถือ ศาสนา ศาสนาอันแท้จริง ศาสนาคริสต์ คำสัญญา ทำตามสัญญา ตรงตามความจริง จงรักภักดี ซื่อสัตย์ Belief หมายถึง เชื่อ เชื่อถือ ไว้วางใจ เชื่อว่ามีประโยชน์

ในพุทธปรัชญามีการใช้ศรัทธา ในความหมายที่พุทธปรัชญาประสงค์หลายแห่ง ดังผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง ต่อไปนี้

ศรัทธาจริต หมายถึง พื้นนิสัยหนักไปทางศรัทธา เชื่องาย

ศรัทธาจริยา หมายถึง ประพฤติด้วยศรัทธา

ศรัทธาวิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นจากทุกข์เพราะอาศัยศรัทธาเป็นเครื่องนำ

ศรัทธินทรีย์ หมายถึง ความเป็นใหญ่ คือ ศรัทธา เป็นองค์ธรรมที่เป็นข้อใหญ่และมีความสำคัญมากข้อหนึ่งในองค์ธรรม 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ธรรมที่ต้องใช้ให้ได้ดุลยภาพระหว่างกันและกัน จะเอียงมากไปข้อใดข้อหนึ่งไม่ควร

ศรัทธาสัมปทา หมายถึง ถึงพร้อมหรือประกอบด้วยศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น (ข้อ 1 ในสัมปรายิกัตถฯ 4)

ศรัทธาในโสภนสาธารณเจตสิก หมายถึง ศรัทธาที่เป็นเจตสิกที่ทั่วไปในกิจที่มีความสวยงามไม่มีโทษ ศรัทธาดังกล่าวเป็นกุศลธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิต

ศรัทธาไทย หมายถึง สิ่งของที่มีคนถวายให้ด้วยความเลื่อมใส

ทัสสนมูลิกศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่มีการเห็นเป็นมูลฐาน

อาการวตีศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่มีเหตุผล

อมูลิกาศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ต้องพิจารณาเหตุผล

ศรัทธาญาณสัมปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ประกอบด้วยญาณ คือ ปัญญา

ศรัทธาญาณวิปปยุต หมายถึง ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณ คือ ปัญญา

โลกิยโลกุตตรศรัทธา หมายถึง ฝ่ายโลกิยะและฝ่ายโลกุตตระ

โอกัปปนศรัทธา หมายถึง ศรัทธาที่ไม่กำเริบกลับกลายเป็นอย่างอื่นเป็นศรัทธาที่มั่นคง

ศรัทธามูลิกา หมายถึง มีศรัทธาเป็นราก หรือมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน

ศรัทโธ หมายถึง บุคคลที่มีศรัทธา มีความเชื่อ

ศรัทธานุสารี หมายถึง บุคคลที่ไปตามศรัทธา คือ มีความเชื่อ

ศรัทธานุสารีบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีศรัทธามีความเชื่อ

---

[190] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 164.

ศรัทธาลุ หมายถึง หนักแน่นด้วยความเชื่อ เชื่อถือ

ศรัทธาธิกะ หมายถึง บุคคลมีศรัทธา

ศรัทธาธิมุติ หมายถึง ผู้ที่พ้นทุกข์เพราะอาศัยศรัทธานำ

ศรัทธาธิมุตต์ หมายถึง บุคคลที่พ้นทุกข์เพราะอาศัยศรัทธานำ

ศรัทธาวิมุตบุคคล หมายถึง บุคคลที่ปฏิบัติจนพ้นทุกข์ได้ด้วยอาศัยความศรัทธาเป็นเครื่องนำ[191]

อเวจจัปปสาท หมายถึง ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นด้วยปัญญา[192]

ศรัทธายุตโต หมายถึง ประกอบด้วยศรัทธา[193]

ตามหลักคำสอนทางพุทธปรัชญา มีการแยกศรัทธาออกเป็น 2 ประเภทที่ชัดเจน โดยแยกเอาศรัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญากับศรัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญา คือ

1. ศรัทธาญาณวิปปยุต เป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณ คือ ความรู้ พบได้จากลักษณะต่อไปนี้

1) โลกิยศรัทธา : ศรัทธาฝ่ายโลก หรือศรัทธาของชาวโลก โดยทั่วไปเป็นศรัทธาที่ไม่มีความมั่นคง ไม่ตั้งมั่น หวั่นไหวและมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

2) จลศรัทธา : ศรัทธาที่ยังหวั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน

3) อาเวคศรัทธา : ศรัทธาที่มุ่งเร้าอารมณ์ ปลุกระดมความรู้สึก ไม่เกี่ยวข้องกับเหตุผล

4) อนาการวตีศรัทธา : ศรัทธาที่ไม่มีเหตุผล ไม่มีบ่อเกิด

5) อทัสสนมูลิกศรัทธา : ศรัทธาที่ไม่มีการเห็นเป็นมูลฐาน

6) อมูลิกาศรัทธา : ศรัทธาไม่มีมูลเหตุ หรือเชื่ออย่างลอย ๆ

7) ปสาทศรัทธา : ศรัทธาชนิดเลื่อมใส ขึ้นอยู่กับบุคคล เร้าอารมณ์และเป็นอัตตวิสัย

2. ศรัทธาญาณสัมปยุต เป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา คือ “ปัญญาความรู้” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทัสสนมูลิกา ศรัทธา” เป็นศรัทธาที่มีเห็นความเข้าใจอันเกิดจากปัญญาเป็นมูลฐานรองรับ ศรัทธาประเภทนี้จะมีปัญญาคอยกำกับและตรวจสอบความผิดถูกของสิ่งที่เชื่อว่าเชื่อได้หรือไม่ได้ ศรัทธาที่มีเหตุผลที่เรียกว่า “อาการวตี ศรัทธา” ก็จัดอยู่ในประเภทนี้ ศรัทธาประเภทนี้จึงเป็นศรัทธาที่เปิดกว้างทางปัญญา ไม่มีการกั้นปัญญา แต่เป็นสื่อนำไปสู่ปัญญา ดังนั้น ศรัทธา ญาณ

---

[191] พระมหายุทธกร ปญฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2546, หน้า 11 – 12.

[192] พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *พุทธธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 405.

[193] พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า, *พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลไทย,* พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 206.

สัมปยุต จึงเป็นศรัทธาที่มีเหตุผล ที่เรียกว่า “อาการวตี ศรัทธา” เพราะหมายถึงศรัทธาที่มีการใคร่ครวญ คิดครวญอย่างรอบคอบด้วยดี ชอบเหตุผล และศรัทธาที่มีการเห็นเป็นมูลฐาน ที่เรียกว่า “ทสฺสนมูลิกา ศรัทธา” หมายถึง ศรัทธาที่แจ้งประจักษ์ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งเป็นพื้นฐานหรือเป็นเบื้องต้น[194]

สรุปว่า หลักศรัทธาในพุทธปรัชญา หมายถึง หลักความเชื่อถือ ความไว้วางใจ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ความยึดมั่น ลัทธิความเชื่อถือศาสนา โดยศรัทธานั้นในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นต้องมีปัญญากำกับ เพื่อที่จะไม่ให้ศรัทธานั้นไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ศรัทธานั้นต้องเป็นไปตามแนวทางพุทธปรัชญา เพื่อให้เข้าถึงความจริงในทางพุทธปรัชญา คือ พระนิพพาน

3.1.3 ศรัทธาที่มีปรากฏในหลักธรรม

หลักศรัทธาที่พบในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในหมวดธรรม 9 หมวดดังต่อไปนี้ เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1) ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ[195]

1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่า เมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการ จะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

คำว่า “กรรม” แปลว่าการกระทำ แต่การกระทำไม่จำเป็นต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลในทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เจตนานั้นเองจัดเป็นกรรม ดังพระพุทธพจน์ “เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสาฯ”[196] “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำทางกาย ทางวาจา (หรือ) ทางใจ”

พระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นชัดเจนว่า การกระทำที่จัดเป็นกรรม ไม่ว่ากรรมนั้นจะเป็นฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศลกรรม จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจการกระทำใดที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเจตนาหรือมิได้จงใจ การกระทำใดที่เกิดขึ้นโดยไม่มีเจตนาหรือมิได้จงใจ จึงไม่จัดว่าเป็นกรรม เป็นเพียงสักแต่ว่ากิริยาหรืออาการที่สักแต่ว่าทำเท่านั้น ไม่ก่อให้เกิดผลดีหรือผลชั่ว แต่ทั้งนี้

---

[194] พระมหายุทธกร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2546, หน้า 15 – 16.

[195] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2552), หน้า 140 –41.

[196] องฺ.ฉกฺก. 22/334.

และทั้งนั้นมิได้หมายเอาการกระทำที่เกิดจากความประมาทเลินเล่อแต่อย่างใด เพราะการกระทำที่เกิดจากความประมาทนั้น เกิดจากการกระทำที่ขาดการใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างรอบคอบและไม่ประกอบด้วยความรับผิดชอบจึงทำให้เกิดเป็นผลเสียหายได้ ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่นและรวมไปถึงสัตว์อื่นได้ด้วย การกระทำที่ไม่ได้เจตนาหรือจงใจที่จะทำอันเรียกว่าเป็น กตัตตากรรม หรือกรรมสักแต่ว่าทำ เป็นกรรมที่มีกำลังอ่อน จะส่งผลให้ก็ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นที่มีกำลังแรงกว่าให้ผลแล้วเท่านั้น กรรมชนิดนี้มีได้ตั้งแต่ระดับปุถุชนถึงชั้นพระอนาคามี แต่สำหรับพระอรหันต์แล้ว ถึงแม้จะมีเจตนากระทำกรรมก็ไม่จัดว่าเป็นกรรม เพราะกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกรรมของท่านนั้นได้สิ้นไปแล้ว

การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือความจงใจที่จัดเป็นกรรมเกิดได้ 3 ทาง คือ ทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจาเรียกว่า วจีกรรม ทางใจเรียกว่า มโนกรรม การกระทำที่แสดงออกทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี จะต้องมีเจตนาหรือความจงใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพราะพฤติกรรมทางกายทางวาจาของมนุษย์เรานั้นถูกกำหนดขึ้นที่ใจ คำภาษิตไทยกล่าวเปรียบเทียบในเรื่องนี้ไว้ว่า จิต (ใจ) เป็นนาย (ผู้สั่งการ) กาย (และวาจา) เป็นบ่าว (ผู้สนองคำสั่ง) เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าการกระทำทุกอย่างที่แสดงออกทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี ล้วนเกิดจากจิตหรือมโนที่คิดที่มีเจตนาหรือจงใจจะกระทำมาก่อนแล้วทั้งสิ้น มีพุทธภาษิตที่แสดงถึงความสำคัญของใจไว้

สภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่กำลังเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านประวัติศาสตร์ การปกครอง เศรษฐกิจ การศาสนา พัฒนาการการเป็นอยู่ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ล้วนเกิดจากอิทธิพลของความคิดอันเกิดจากจิตของมนุษย์ทั้งสิ้น

การแบ่งประเภทของกรรม กำหนดด้วยลักษณะของเจตนาที่เป็นเหตุให้กระทำกรรมในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ แบ่งไว้ 3 ประเภท คือ

1) กุศลกรรม แปลว่า กรรมดี เป็นการกระทำที่เกิดขึ้น จากกุศลเจตนาหรือเจตราที่ดี กุศลกรรมนี้ อาจเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจก็ได้ เช่น คิดที่จะทำบุญช่วยเหลือผู้ประสพอุทกภัย ก็จัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล การออกปากพูดชักชวนผู้คนให้ช่วยกันบริจาคทรัพย์เพื่อตั้งเป็นกองทุนก็จัดเป็นวจีกรรมฝ่ายกุศล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือด้วยตนเองก็จัดเป็นกุศลฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

2) อกุศลกรรม แปลว่า กรรมไม่ดีหรือกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่เกิดจากอกุศลเจตนาหรือเจตนาที่ไม่ดี อกุศลกรรมนี้อาจเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ เช่นเดียวกับกุศลกรรม คิดจะปล้นทรัพย์ก็เป็นอกุศลกรรมฝ่ายมโนกรรม ชักชวนผู้อื่นให้ร่วมปล้นทรัพย์ของบุคคลอื่นก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายวจีกรรม ปล้นทรัพย์ผู้อื่นด้วยตนเองก็จัดเป็นอกุศลกรรมฝ่ายกายกรรม เป็นต้น

3) อัพยากตกรรม แปลว่า กรรมที่เป็นกลาง ๆ หรือการกระทำที่ไม่อาจจัดได้ว่าดี หรือชั่วทางศีลธรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากอัพยากตเจตนา หรือเจตนาที่เป็นกลาง ๆ ซึ่งไม่จัดอยู่ในฝ่าย

กุศลหรือฝ่ายอกุศล เช่น การมองดูนกหรือแมลงบินไปในอากาศ เป็นต้น แต่ถ้าเมื่อใดคิดและลงมือหยิบก้อนหินขว้างปานกหรือแมลงที่บินไปนั้น อกุศลเจตนาเกิดขึ้น ก็เป็นอกุศลกรรมทันที

การกระทำทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เป็นข้อที่แสดงให้เห็นว่า กรรมคือการกระทำนั้นมีจริง เพราะถ้าหากบุคคลไม่เชื่อในเรื่องของการกระทำแล้วก็เท่ากับว่า คนเราเกิดมาก็ไม่ต้องกระทำอะไร และก็ไม่ควรต้องเกิดขึ้นมาด้วย ฉะนั้น ความเชื่อในเรื่องกรรมนี้ (กัมมสัทธา) เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นไปจริงอยู่ในโลก สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเป็นไปอยู่นั้น มีสาเหตุมาจากการกระทำของเราเอง หรือมีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอกที่ประกอบกันขึ้นก็ได้

2. วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

ความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องผลของกรรมนี้เป็นความเชื่อที่เกิดจากการกระทำที่เป็นเหตุ คือ เกิดจากการกระทำกรรมมาก่อนแล้ว กรรมดีกรรมชั่ว กับความดีความชั่ว เป็นไวพจน์ของกันและกัน ความเชื่อในเรื่องของผลกรรมว่า ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม เหมือนคนปลูกพืชชนิดใดก็ได้รับผลของพืชชนิดนั้น ฉะนั้น พุทธปรัชญาจึงเป็นกรรมวาที คือ เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม กัมมวิปากสัทธานี้ ตรงกันข้ามกับนัตถิกทิฏฐิ ซึ่งมีความเห็นว่า บาปบุญไม่มี อันเป็นการปฏิเสธวิบาก ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์[197] กล่าวถึงวิปากสัทธาไว้ในรูปของ วิปากญาณซึ่งเป็นพระญาณของพระตถาคตเจ้า เป็นข้อหนึ่งในทสพลญาณ 10 ในมหากัมมวิภังคสูตร พระสุตตันปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระผู้มีพระภาคตรัสถึงการให้ผลชองกรรมตามความเป็นจริงไว้ว่า “อานนท์ ในบุคคลที่ทำกรรม 4 พวกนั้น บุคคลที่มักทำกุศลกรรม

“ตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก นี้เป็นเพราะว่า เขาทำกรรมชั่ว ที่ให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในกาลก่อนบ้าง ในกาลภายหลังบ้าง หรือความเห็นผิด ยึดถือแล้ว ในเวลาใกล้จะตายบ้าง เพราะฉะนั้น เมื่อเขาตายไปจึงเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ก็แล บุคคลที่มักจะทำอกุศลกรรม 10 ประการนี้ ย่อมเสวยวิบากของอกุศลกรรมนั้น ในชาตินี้หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป”[198]

คนที่มักทำชั่วอยู่เสมอ ตายไปแล้ว เกิดในอบายนั้นอาจจะไม่ใช่เป็นผลของกรรมชั่วที่ทำอยู่ในชาตินี้ ที่เรียกว่า ทิฏฐธรรมก็ได้ แต่อาจเป็นผลของกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ในชาติที่แล้ว ที่เรียกว่าปุพพกรรมบ้าง หรือเป็นผลของกรรมชั่วที่เขาได้ทำไว้ หลังจากชาติที่แล้วบ้าง หรือผลของกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ในเวลาใกล้ตายบ้าง เพราะฉะนั้นการที่บุคคลที่ได้ทิพยจักษุอภิญญา เห็นคนที่ทำอกุศลกรรมในชาตินี้เสมอ ๆ ตาบไปแล้วเกิดในอบายแล้วเชื่อว่าเป็นผลของอกุศลกรรมที่ทำในชาตินี้เพียงชาติเดียว

---

[197] ม.มู.(ไทย) 12/166/140-141.

[198] ม.อุ. (ไทย) 14/604/.333

ความรู้ของเขาจึงเป็นความรู้ ที่ถูกต้องเพียงส่วนเดียวไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่พระผู้มีพระภาคทรงรู้แจ้งถึงกรรม และการให้ผลของกรรมอย่างถูกต้องทั้งหมด ทั้งนี้เพราะ พระผู้มีพระภาคทรงมีมหากัมมวิภังคญาณ แต่คนอื่นไม่มี

กรรมดีแม้จะมีมากมาย ก็ไม่อาจลบล้างกรรมชั่วเพียงครั้งเดียวได้ กรรมดีก็ยังคงเป็นกรรมดี กรรมชั่ว ก็ยังคงต้องเป็นกรรมชั่วไม่เคยปะปนกันเลย และผลของกรรมดีต้องเป็นความสุข ผลของกรรมชั่วต้องเป็นความทุกข์อย่างแน่นอน แต่ไม่ควรชี้ชัดลงไปว่า ผลเหล่านี้เกิดขึ้นจากกรรมที่ทำไว้แต่เมื่อไร เพราะเราไม่มีมหากัมมวิภังคญาณ เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า

ในฎีกาวินัย[199] กล่าวถึงเรื่องวิบากกรรมที่เป็นชื่อของคำว่า “บุญ” และ “บาป” พอสรุปเป็นเนื้อความได้ดังนี้บุญและบาป กับกุศลและอกุศล บางทีใช้แทนกันได้ บางทีใช้แทนกันไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดความสับสน เมื่อกุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล หรืออกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศลนั้น ขณะที่กุศลเกิดจิตมีสุขภาพดี ขณะที่อกุศลเกิด จิตใจเสียหายขุ่นข้อง สภาพจิตที่ดีและไม่ดีเช่นนี้ อาจเกิดสลับกันไปรวดเร็ว จึงต้องรู้จักแยกออกเป็นแต่ละขณะ ๆ เช่น คนบางคนหรือบางคราวมีศรัทธา หรือได้บำเพ็ญทาน หรือรักษาศีล หรือเป็นผู้มีปัญญา เป็นต้น อันเป็นกุศล แล้วเกิดความลำพองในความดีเหล่านั้น ถือเป็นเหตุยกตนข่มผู้อื่น ความลำพองก็ดี ยกตนข่มผู้อื่นก็ดี เป็นอกุศล อย่างนี้ เรียกว่า กุสลเป็นปัจจัยแก่อกุศล บางคนบำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน แล้วเกิดรูปราคะ หรืออรูปราคะ คือติดใจในฌานนั้น บางคนเจริญเมตตา เพียรตั้งความปรารถนาดี มองคนในแง่ดี บางทีประสบอารมณ์ที่น่าปรารถนาเมตตานั้นเลยให้ช่อง ช่วยให้ราคะเกิดขึ้นได้โดยง่าย แล้วอาจตามมาด้วยอกุศลธรรมอีก เช่น ฉันทาคติเป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล เช่นเดียวกับศรัทธาเป็นกุศลธรรม ทำให้จิตใจผ่องใสและมีกำลังพุ่งแล่นแน่วไป แต่เมื่อปฏิบัติต่อศรัทธานั้นไม่แยบคาย ก็อาจกลายเป็นเหตุให้เกิดทิฐิและมานะ ยึดถือว่าของตนเท่านั้นจริง ของคนอื่นมีแต่เท็จ อาจถึงกับก่อความวิวาทบาดหมางเบียดเบียนกัน นี้เรียกว่า กุศลเป็นปัจจัยแก่อกุศล อนึ่ง บุคคลบางคนเกิดตัณหา (ความอยาก) ไปสวรรค์ เร่งทำบุญทำทานเป็นการใหญ่ เหนื่อยยากลำบากก็สู้อดทน อย่างนี้ชื่อว่า อกุศลเป็นปัจจัยแก่กุศล

บุญกับกุศล และบาปกับอกุศล ธรรม 2 คู่นี้ มีความหมายที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้

บุญ มีความหมายตามรูปศัพท์เป็น 2 คือ เครื่องชำระสันดาน คือชำระพื้นจิตใจให้สะอาด และว่าสิ่งที่ทำให้เกิดผลคือภพ ที่น่าชื่นชม นอกจากนี้บางแห่งแสดงไว้อีกความหมายหนึ่งว่าสิ่งยังอัธยาศัย (ความประสงค์) ของผู้กระทำให้สมบูรณ์

ส่วนบาป แปลตามรูปศัพท์ว่า สิ่งที่ทำให้ถึงวัฏฏทุกข์ หรือสิ่งที่ทำให้ถึงทุคติ คือสิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว แปลตามคำสามัญว่า ลามก คือ ต่ำทราม หรือ เลว บางครั้งใช้เป็นคำวิเศษของวิบาก แปลว่า ทุกข์ หรือ อนิษฐ์ (ไม่น่าปรารถนา) ก็ได้

---

[199] วินย.ฎีกา. 2/142,.275

ดังนั้น เรื่องการกระทำและผลของการกระทำจึงต้องแยกแยะให้ออกจากกันให้เห็นจริง ถึงเหตุและปัจจัยที่ประกอบ เช่น เจตนา บุคคล และกาลเวลา ซึ่งมีส่วนในการกำหนดกรรมนั้นให้เกิดผลแตกต่างกันออกไป สำหรับความเห็นที่ว่า กฎแห่งกรรมและกฎแห่งไตรลักษณ์ โดยเฉพาะข้ออนัตตานั้นไม่ขัดแย้งกันกับกฎแห่งกรรมและผลกรรม ในเรื่องนี้มีพระพุทธดำรัสรับรองไว้ว่า กรรมนั้นมีผลจริง การพิจารณาสังขารขันธ์ (ขันธ์ 5) ในไตรลักษณ์ มีจุดประสงค์เพื่อมิให้คนยึดมั่นถือมั่นที่เป็นอัตตวาทุปาทาน[200] ถือมั่นตน ทั้งนี้เพื่อบุคคลนั้น ๆ จะได้เจริญจิตเพื่อให้ตรัสรู้มรรคผลนิพพานต่อไป

ดังนั้น วิปากสัทธา จึงเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรม และผลของกรรมดี กรรมชั่ว โดยมีกาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรมทั้งสองนั้น เมื่อบุคคลมีความเชื่อว่าผลที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นส่วนดี คือส่วนที่เป็นทุกข์กาย ทุกข์ใจ ความเสื่อมจากลาภจากสักการะ เสื่อมจากตำแหน่ง ได้รับการนินทา มีชื่อเสียงเสียหาย ก็ตาม ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเช่นนั้น เป็นเพราะผลจากเหตุแห่งการทำไว้ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เป็นเหตุ เมื่อบุคคลมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แล้วก็เกิดความละอายต่อการกระทำบาป เกิดความกลัวในผลแห่งการกระทำที่ผิดบ้าง ความละอายต่อบาปก็ดี ความกลัวต่ออกุศลก็ดี ทำให้คนที่เป็นคนดีเช่นนั้นรู้สึกว่า เป็นการยากที่จะทำบาปทำความชั่ว ในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งอุทานรับรองไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 2 ดังนี้

“ความดีคนดีทำง่าย ความดีคนชั่วทำได้ยาก
ความชั่วคนชั่วทำได้ง่าย ความชั่วคนดีทำได้ยาก”[201]

ในลักษณะที่ตรงกันข้าม เมื่อบุคคลที่ทำความชั่วแล้ว กุศลผลวิบากกรรมส่วนดีที่เคยทำไว้ให้ผลอยู่ หรือคนอื่นรู้ไม่ทัน ก็ทำให้บุคคลที่ทำชั่วนั้นย่ามใจ และคิดว่า การทำชั่วนั้นมีประโยชน์และง่ายกว่าการทำความดี ความดีจึงเป็นสิ่งที่คนชั่วนั้นทำได้ยาก นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังตรัสพุทธภาษิตรับรองเกี่ยวกับเรื่องผลของกรรมไว้ว่า

“บุคคลที่ทำบาปอยู่เป็นปกติ ย่อมเดือดร้อนทั้งโลกนี้และโลกหน้า ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง บุคคลที่ทำบาปอยู่เป็นปกตินั้น ย่อมเดือดร้อนว่าเราได้ทำบาปไว้แล้ว ครั้นละโลกนี้ไปแล้วไปสู่ทุคติย่อมเดือดร้อน”[202]

3. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน ความเชื่อในเรื่องกรรมที่เป็นเหตุเป็นผล คือเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม ตนจะต้องรับผิดชอบเสวยผลแห่งกรรมของตน เหมือนการรับประทานอาหาร ใครรับประทานอาหารคนนั้นก็อิ่ม แต่จะให้คนที่ไม่รับประทานอิ่มด้วยไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้

---

[200] ม.อุ. (ไทย) 14/129/.106

[201] วิ.ม. 2/592.

[202] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2552), หน้า .24

รับประทาน กรรมนี้ก็เหมือนกัน ใครทำไว้ก็ได้รับเอง สมดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์หาได้ไม่[203]

กัมมัสสกตาสัทธานี้ ตรงกันข้ามกับอเหตุกทิฏฐิ คือเห็นว่าเหตุของความดีความชั่วไม่มี คนจะได้ดีได้เอง คนจะได้ชั่ว ก็ได้ชั่วเอง อันเป็นการปฏิเสธทั้งกรรม และผลของกรรม คำว่ากัมมัสสกตาสัทธานี้ ไม่มีรูปศัพท์โดยตรง มีแต่กัมมัสสกตาญาณ[204] มีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องสัตว์มีกรรมเป็นของตนไว้ว่า การกระทำของสัตว์โลก ทำกรรมที่เป็นเหตุไว้อย่างไร ก็ย่อมได้รับผลที่ตอบสนองอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องกรรมและผลของกรรมไว้แน่ชัดโดยไม่ผิดเพี้ยนและไม่บิดเบือนโดยแสดงเป็นคู่ ๆ ไว้ 7 คู่ คือ

1. เกิดมาเป็นคนมีอายุสั้น เพราะมีการฆ่าสัตว์เป็นเหตุ เกิดมาเป็นคนมีอายุยืน เพราะการไม่ฆ่าสัตว์เป็นเหตุ

2. เกิดมาเป็นคนมีโรคมากเพราะการเบียดเบียนสัตว์ ทำให้สัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน เกิดมาเป็นคนมีโรคน้อยเพราะการไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำให้สัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน

3. การเกิดมาเป็นคนมีผิวพรรณทราม เพราะเป็นคนมักโกรธ ฉุนเฉียวง่าย การเกิดมาเป็นคนมีผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ มีจิตเมตตา

4. การเกิดมาเป็นคนมีศักดาน้อย เพราะเป็นคนมีใจริษยาในลาภ และ เกียรติยศชื่อเสียงของผู้อื่น การเกิดมาเป็นคนมีศักดานุภาพมาก เพราะเป็นคนมีใจริษยาในลาภ และเกียรติยศชื่อเสียงของผู้อื่น

5. เป็นคนเกิดมายากจนขัดสน เพราะการไม่บริจาคทาน ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เป็นคนเกิดมามั่งคั่ง มีทรัพย์สินมากเพราะการบริจาคทาน ยินดีในการให้ทานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

6. เป็นคนที่เกิดมาในสกุลต่ำ เพราะการไม่พฤติอ่อนน้อมถ่อมตน เย่อหยิ่ง ไม่ไหว้คนที่ควรไหว้ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ เป็นคนที่เกิดมาในสกุลสูง เพราะการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ไหว้คนที่ควรไหว้ เคารพคนที่ควรเคารพ

7. เป็นคนที่เกิดมาเป็นคนมีปัญญาน้อย เพราะการไม่สนใจใฝ่หาความรู้ มีสิ่งใดไม่รู้ ไม่เข้าใจ ก็ไม่ไปหาผู้รู้ เพื่อสอบถาม เป็นคนที่เกิดมาเป็นคนมีปัญญามาก เพราะความสนใจใฝ่หาความรู้ มีสิ่งใดไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็เข้าไปหาผู้รู้เพื่อสอบถาม[205]

---

[203] อภิ.วิ. 443/822/35.

[204] ขุ.ม. (ไทย) 29/337/227.

[205] ม.อุปริ. จูฬกมฺมวิภงฺคสุตฺตํ. 14/580.

ใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต[206] มีเรื่องกรรมและผลของกรรม โดยเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ดังมีใจความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบพระนางมัลลิกา พระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ว่า

1.สตรีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักโกรธ ถูกว่าเล็กน้อยก็โกรธเคือง ฉุนเฉียว หงุดหงิด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธความขัดเคืองให้ปรากฏ ไม่ให้ทาน มีข้าว น้ำ เป็นต้น แก่สมณะ พราหมณ์ และมีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของคนอื่น กีดกันตัดรอน ผูกความริษยา ถ้าสตรีนั้นจุติจากอัตภาพนั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดชาติใด ๆ ย่อมมีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่น่าดู ทั้งยากจนขัดสนทรัพย์ และต่ำศักดิ์

2. สตรีบางคนในโลกนี้เป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความแค้นใจ ถูกว่าเล็กน้อย ก็ขัดเคือง ฉุนเฉียวกระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เขาเป็นผู้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำเป็นต้น แก่สมณะ พราหมณ์ ไม่ริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ การนับถือ การไหว้และการบูชาของผู้อื่น ไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ถ้าสตรีนั้นจุติจากอัตภาพนั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมมีผิวพรรณทราม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมากและสูงศักดิ์

3. สตรีบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม้มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ แต่เป็นผู้ไม่ให้ทานมี ข้าว น้ำ เป็นต้น แก่สมณะ พราหมณ์ มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของผู้อื่น กีดกันตัดรอน ผูกความริษยา ถ้าสตรีนั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมมีรูปงามน่าชมมีผิวพรรณงามยิ่งนัก แต่เป็นคนเข็ญใจ ยากจน ขัดสน ต่ำศักดิ์

4. สตรีบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นใจ ถูกว่าแม้มากไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงความโกรธความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ เป็นผู้ให้ทาน คือข้าว น้ำ เป็นต้น แก่สมณะ พราหมณ์ ไม่มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพนับถือ การไหว้ การบูชาของคนอื่น ไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกอาฆาต ถ้าสตรีนั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมมีรูปงาม น่าดู น่าชม มีผิวพรรณงามยิ่งนัก ทั้งมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และสูงศักดิ์

นอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเรื่องกรรมและผลของกรรมของพระองค์ไว้ในขุททกนิกาย อปาทาน[207] ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟังกรรมที่เราทำแล้วของเรา

---

[206] องฺ.จตุก. (ไทย) 21/197/253-256.

[207] ขุ.อป. 32/392.

1. เราเห็นภิกษุผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตรรูปหนึ่ง แล้วได้ถวายผ้าเก่า เราปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าครั้งแรก เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าในกาลนั้น ผลแห่งกรรมคือการถวายผ้าเก่าย่อมอำนวยผลให้เป็นพระพุทธเจ้า

2. ในกาลก่อน เราเป็นนายโคบาล ต้อนโคไปเลี้ยง เห็นแม่โคกำลังดื่มน้ำขุ่นมัวจึงห้ามมันด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ในภพหลังสุดนี้ แม้เราจะกระหายน้ำ ก็ไม่ได้ดื่มน้ำตามความปรารถนา

3. ในชาติอื่นในกาลก่อน เราเป็นนักเลงชื่อนาปุลิ ได้กล่าวตู่พระปัจเจกพุทธเจ้าชื่อว่าสุรภี ผู้ไม่ประทุษร้ายตอบ ถ้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราท่องเที่ยวอยู่ในนรกเป็นเวลานานได้เสวยทุกขเวทนาแสนสาหัสหลายพันปีเป็นอันมาก ด้วยผลกรรมอันเหลือนั้น ในภพหลังสุด เราจึงได้รับคำกล่าวตู่เพราะเหตุแห่งนางสุนทริกา

4. เพราะการกล่าวตู่พระเถระพระนามว่านันทะ สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ครอบงำอันตรายทั้งปวง เราจึงท่องเที่ยวอยู่ในนรกสิ้นกาลนานถึงหมื่นปี ได้ความเป็นมนุษย์แล้ว ได้ถูกกล่าวตู่เป็นอันมาก ด้วยผลกรรมที่เหลือนั้น นางจิญจมานวิกา มากับหมู่ชนได้กล่าวตู่เราด้วยคำอันไม่จริง

5. เมื่อก่อนเราเป็นพราหมณ์ชื่อสุตวา อันชนทั้งหลายสักการะ สอนมนต์ให้กับมาณพประมาณ 500 คน อยู่ในป่าใหญ่ ได้เห็นฤาษีผู้น่ากลัว ได้อภิญญา 5 มีฤทธิ์มากมาในสำนักของเรา เราจึงกล่าวตู่ฤาษีผู้ไม่ประทุษร้าย โดยได้บอกกับพวกศิษย์ของเราว่า ฤาษีพวกนี้มักบริโภคกาม แม้เมื่อราบอก(เท่านั้น) พวกมาณพก็เชื่อฟัง ครั้งนั้น มาณพทั้งปวงเที่ยวไปภิกขาในสกุลต่าง ๆ พากันบอกแก่มหาชนว่า ฤาษีผู้นี้มักบริโภคกาม ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ภิกษุ 500 เหล่านั้น ได้รับคำกล่าวตู่ทั้งหมดเพราะเหตุแห่งนาง สุนทริกา

6. ในกาลก่อน เราได้ฆ่าพี่น้องชายต่างมารดา เพราะเหตุแห่งทรัพย์ จับใส่ลงในโสกเขาแล้วทับด้วยหิน ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น พระเทวทัตจึงผลักก้อนหิน ก้อนหินกลิ้งลงมากระทบนิ้วเท้าของเราจนห้อเลือด

7. ในกาลก่อน เราเป็นเด็ก เล่นอยู่ในหนทางใหญ่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ใส่ไฟเผาดักไว้ทั่วหนทาง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ในภพหลังสุดนี้ พระเทวทัตจึงชักชวนมาขมังธนูผู้ฆ่าคนตายมากเพื่อให้ฆ่าเรา

8. ในกาลก่อน เราเป็นนายควาญช้าง ได้ไสช้างให้จับมัดพระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มุนีสูงสุดแม้กำลังเที่ยวบิณฑบาต ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ช้างนาฬาคิรีตัวดุร้ายวิ่งแล่นเข้าไปในคอกเขา (วงกต) เบื้องหน้าผู้ประเสริฐ

9. ในกาลก่อน เราเป็นนายทหารรบ เป็นแม่ทัพฆ่าบุรุษเป็นอันมากด้วยหอกด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราถูกไฟไหม้อย่างเผ็ดร้อนอยู่ในนรก ด้วยผลแห่งกรรมที่เหลือนั้น บัดนี้ไฟนั้นยังไหม้ที่ผิวหนังที่เท้าของเราทั้งสิ้นอีก เพราะกรรมยังไม่พินาศไป

10. ในกาลก่อน เราเป็นเด็กลูกของชาวประมงอยู่ในบ้านแกวัฏฏคาม เห็นคนทั้งหลายฆ่าปลา แล้วเกิดความโสมนัส ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น ความทุกข์ที่ศรีษะ คือปวดศีรษะ ได้มีแล้วแก่เรา ในเมื่อเจ้าศากยะทั้งหลายถูกเบียดเบียน ถูกพระเจ้าวิฏฏภะฆ่าแล้ว พระเจ้าวิฏฏภะนี้ คือพระจ้าวิฑูฑภะที่ฆ่าเจ้าศากยะนั้นเอง

11. เราได้บริภาษพระสาวกทั้งหลายในศาสนาของพระพุทธเจ้า พระนามว่าผุสสะ ว่าท่านทั้งหลายจงเคี้ยว จงกินแต่ข้าวแดง แต่อย่ากินข้าวสาลีเลย ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราอันมีพราหมณ์นิมนต์แล้ว อยู่ในเมืองเวรัญชา ได้บริโภคข้าวแดงตลอด 3 เดือน

12. ในเวลาที่นักมวยปล้ำ ๆ กันอยู่ เราได้เบียดเบียนบุตรนักมวยปล้ำ ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น โรคปวดหลังได้มีแก่เรา

13. เมื่อก่อนเราเป็นหมอรักษาโรค ได้ถ่ายยาให้บุตรเศรษฐีตาย ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น โรคปักขันทิกาพาธจึงมีแก่เรา

14. เมื่อเราเป็นมาณพชื่อโชติปาละ ได้กล่าวกะพระสุคตเจ้าพระนามว่ากัสสปะ ในกาลนั้นว่า จักมีโพธิมณฑลแต่ที่ไหน โพธิญาณนั้นท่านได้ยากยิ่ง ด้วยวิบากแห่งกรรมนั้น เราได้ทำทุกกรกิริยาคือกรรมที่ทำได้ยาก ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมตลอด 6 ปี แต่นั้นจึงได้บรรลุโพธิญาณ แต่เรามิได้บรรลุโพธิญาณสูงสุดด้วยหนทางนี้ คือทุกกรกิริยานี้ เราอันบุพพกรรมตักเตือนแล้ว จึงแสวงหาโพธิญาณในทางที่ผิด บัดนี้เราเป็นผู้สิ้นบาปและบุญ เว้นจากความเร่าร้อนทั้งปวง ไม่มีความเศร้าโศก ไม่คับแค้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะ จักนิพพาน

นอกจากกรรมจะให้ผลตรงตามกับเหตุที่กระทำดังกล่าวแล้ว กรรมยังกำหนดด้วยเหตุและผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย เช่น การที่เรากระทำผิดลักทรัพย์ผู้อื่น ถ้าเจ้าของทรัพย์ยังไม่รู้ว่าทรัพย์ของตนหาย ก็ไม่เดือดร้อน หรือรู้ว่าหายแต่ไม่เสียดาย เพราะถือว่า เป็นการสละให้ทาน ผลนั้นไม่ทำให้ผู้เสียหายเดือดร้อน ผลในส่วนของผู้ลักขโมยก็อาจพอใจ แต่ถ้าคิดว่าตนไปลักขโมยของผู้อื่นมา ผิดศีลธรรมทางศาสนาก็จะไม่สบายใจ หรือถ้าหากถูกจับได้ก็ยิ่งมีผลทำให้ผู้กระทำกรรมนั้นเป็นทุกข์เดือดร้อนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม กรรมกับการให้ผล เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องถึงกันอย่างใกล้ชิดจนไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ เพราะการกระทำที่จัดเป็นกรรม ย่อมก่อให้เกิดผลเสมอไป แต่กรรมที่กระทำแล้วจะให้ผลทันทีหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับเจตนา เหตุหรือปัจจัยภายในและภายนอกประกอบกันขึ้น

4. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้[208]

---

[208] องฺ.สตฺตก. 3/4/23.

พุทธปรัชญาเกิดขึ้นในรูปที่แปลกกว่าศาสนาต่าง ๆ ในอดีต คือไม่ต้องอิงอาศัยการสร้างหรือการดลบันดาลจากพระเจ้าหรือจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นเรื่องของความเพียรพยายามที่ถูกทาง สิ่งที่มีอำนาจมีอิทธิพลต่อความเป็นพระพุทธเจ้าคือ การสร้างสมบารมีธรรม คือ คุณงามความดีที่ได้สั่งสมอบรมมาในชาติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าเอง จนบารมีนั้นเต็มบริบูรณ์ตำแหน่งของพระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์ของพระศาสดาในพุทธปรัชญา ไม่เป็นตำแหน่งผูกขาดไว้สำหรับคนใดคนหนึ่ง คนนั้นสามารถบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้าได้ด้วยความเพียรพยายามในการสร้างสมอบรมบารมีต่าง ๆ ให้เต็มบริบูรณ์ และพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์จะต้องตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ไม่มีการรับช่วงตำแหน่งสืบต่อเหมือนศาสนาอื่น ๆ หรือเหมือนกับตำแหน่งในทางโลก

บุคคลที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องปลูกฝังความพอใจในความเป็นพระพุทธเจ้า ผ่านภพชาติต่าง ๆ มาทุกชาติ จนถึงเปล่งวาจาแสดงความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในภพชาติต่าง ๆ เป็นอันมากด้วยการสร้างคุณสมบัติครบ 8 ประการ ที่เรียกว่าธรรมสโมธาน คือการประชุมพร้อมแห่งธรรมในชาติใดชาติหนึ่ง ธรรมสโมทาน 8 ประการ[209] คือ

1. มนุสสสมบัติ เกิดเป็นมนุษย์ในชาติที่ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า
2. ลิงคสมบัติ เป็นบุรุษที่สมบูรณ์ ไม่มีความผิดปกติทั้งทางกายและทางจิต
3. เหตุสัมปทาสมบัติ สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยบารมีคือหากจะออกบวชในชาตินั้น ๆ ก็ได้บรรลุอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ในชาตินั้น ๆ ได้
4. สัตถุทัสสนสมบัติ ได้พบเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง
5. ปัพพชาสมบัติ ในชาตินั้นตนจะต้องเป็นนักบวชประเภทใดประเภทหนึ่ง
6. คุณสมบัติ จะต้องเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษคือ ได้ฌานสมบัติ
7. อธิการสมบัติ มีการบำเพ็ญบุญญาภิสมภารอย่างยวดยิ่งและแม้จะสละชีวิตก็ยอม
8. ฉันทตาสมบัติ มีฉันทะคือความพอใจในพระสัพพัญญุตญาณอย่างแรงกล้า

เมื่อได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าแล้ว ฐานะของท่านจะเปลี่ยนไปเป็นพระนิยตโพธิสัตว์แล้วจะบำเพ็ญบารมี คือการเก็บสะสมคุณงามความดีในภพชาติต่าง ๆ เรียกว่า บำเพ็ญพุทธการกธรรม คือธรรมที่ทำให้พระโพธิสัตว์เป็นพระพุทธเจ้าได้แก่ ทานบารมี สีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี บารมีเหล่านี้ ท่านแสดงว่าต้องบำเพ็ญได้เป็น 3 ชั้น คือ บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี เมื่อบารมีทั้ง 3. ระดับบริบูรณ์แล้ว ก็อยู่ในฐานะที่ควรแก่การตรัสรู้ได้

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในพุทธปรัชญานี้ มีพระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ในราชวงศ์ศากยะ

---

[209] ขุ.อป. 32/1/1-8.

ทรงประสูติ ณ ลุมพินีวัน อันเป็นอุทยานที่อยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และเทวทหะ อันเป็นเมืองฝ่ายชนนี ก่อนพุทธศักราช 80 ปี ทรงสมบูรณ์ด้วยความรักความสุขตามสมควรแก่ขัตติยะตระกูล ในเวลาทรงพระเยาว์ ได้รับการศึกษาศิลปศาสตร์ตามสมควรแก่ฐานะของกษัตริย์ ในสำนักของครูวิศวามิตร จนได้รับการยกย่องจากอาจารย์ว่ามีความรู้เสมอตน เมื่อพระชนมายุได้ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา หรือพิมพา ราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะและพระนางอมิตาแห่งราชวงศ์โกลิยะ กรุงเทวทหะ เมื่อพระชนมายุได้ 29 พรรษา ทรงมีพระราชโอรสองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ราหุล ซึ่งเป็นพระนามที่เกิดจากพระอุทานของพระองค์ หลังจากทรงทราบว่าพระนางยโสธราทรงประสูติพระโอรส ตลอดระยะเวลาที่เจ้าชายสิทธัตถะเสวยสุขอยู่ในราชวังนั้น เหมือนจะเป็นการปิดกั้นมิให้พระองค์ได้พบเห็นความจริงแห่งชีวิต เพราะทุกอย่างแวดล้อมพระองค์อยู่ ล้วนถูกจัดไว้ให้น่าปรารถนาน่ายินดีทั้งสิ้น แต่หลังจากได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ ในขณะที่เสด็จพระพาสพระนคร ทำให้ทรงได้แนวคิดว่าเรื่องปัญหาของชีวิตและทำให้สนพระทัย ที่จะแสวงหาทางเพื่อช่วยพระองค์และชาวโลกให้หลุดพ้นจากทุกข์เหล่านั้น โดยอาศัยหลักการเบื้องต้นว่า

> “....ธรรมดาโลกนี้มีของเป็นคู่กัน เช่น มีร้อนมีเย็นแก้ มีทุกข์มีสุขแก้มีมืดมีสว่างแก้ เมื่อมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ต้องอีกฟากหนึ่งที่ไม่ต้องเกิดแก่ เจ็บ ตาย และทรงเห็นว่า การที่จะค้นพบทางอันนำไปสู่ความหลุดพ้นได้ จำต้องอาศัยเพศของสมณะคือการออกบวชเป็นนักบวช...”[210]

พระองค์จึงได้ทรงตัดสินพระทัยเสด็จหนีออกบวช เมื่อพระชนมายุได้ 29 พรรษา ถึงแม้พระองค์จะได้พบกับพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ ขอร้องให้พระองค์ละเพศบรรพชิตโดยจะแบ่งเมืองให้ครองกึ่งหนึ่ง พระพุทธองค์ก็ทรงปฏิเสธ หลังจากนั้นพระองค์ได้ทรงทดลองปฏิบัติในลัทธิต่าง ๆ ที่มีการสั่งสอนและเผยแพร่ในขณะนั้นอันได้แก่ อาฬารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร คณาจารย์ในลัทธิสางขยะแล้วไม่สามารถที่จะทำให้พระองค์ทางแห่งการตรัสรู้ธรรมได้ จึงได้ทรงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิต โดยการทำกาย วาจา ใจ ให้สงบลง จนได้บรรลุรูปฌานทั้ง 4 พระทัยสงบจากกิเลสชนิดกลุ้มรุมจิต แล้วทรงเจริญวิปัสนาจนเกิดปัญญาเห็นประจักษ์ชัดในสังขารและธรรมทั้งหลาย ทรงบรรลุญาณตามลำดับจนถึงการตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เมื่อพระชนม์มายุได้ 35 พรรษา

สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ คือ อริยสัจ 4 ประการ วิธีการตรัสรู้นั้น ทรงแสดงแก่ท่านปัญจวัคคีย์ในธัมมจักกัปวัตนสูตร อันเป็นปฐมเทศนาว่า

> “จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เราในธรรมที่เรา ไม่เคยได้ยินมาในกาลก่อน นี่เป็นทุกข์ นี่เป็นสมุทัยเหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่เป็น

---

[210] วิ.ม. (ไทย) 4/1-4/1-7.

นิโรธ ความดับทุกข์ และนี่มรรคข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ ชั้นนี้เรียกว่า สัจจญาณ คือความรู้จริงแห่งอริยสัจ แต่ละข้อจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เราในธรรมที่เราไม่เคยได้ยินมาในกาลก่อนว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละ นิโรธควรทำให้แจ้ง มรรคมีองค์ 8 ประการ ควรเจริญคือทำให้บังเกิดขึ้น ความรู้ชั้นนี้เรียกว่า กิจจญาณ คือรู้กิจ หรือหน้าที่อันบุคคลจะพึงทำต่ออริยสัจ แต่ละข้อจักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เราในธรรมที่เราไม่เคยสดับมาในกาลก่อนว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละ เราได้ละแล้ว นิโรธที่ควรทำให้แจ้ง ได้ทำให้แจ้งแล้วมรรคมีองค์ 8 ที่ควรเจริญ เราได้เจริญแล้ว ความรู้ชั้นนี้เรียกว่า กตญาณคือ ความจริงว่า ได้ทำตามนั้นแล้วอย่างสมบูรณ์”[211]

และหลงจากการตรัสรู้แล้ว ทำให้พระองค์ทรงรู้ว่า ชาติคือ ความเกิด สำหรับพระองค์เป็นชาติสุดท้ายแล้ว ภพใหม่ของพระองค์ไม่มีอีกต่อไป สิ่งนี้เรียกว่า นิพพาน เพราะเป็นการทำลาย กิเลส ทุกข์ ภพ ชาติ หมดสิ้นไปฉะนั้น เมื่อบุคคลมีใจเลื่อมใสมั่นคงในตถาคตโพธิสัทธาแล้ว ย่อมจะเป็นพื้นฐานในประสบผลานิสงส์มากมายอย่างแน่นอน

ในศรัทธา 4 ในอรรถกถามี 2 ชนิด คือ กัมมผลสัทธา นี้เป็นโลกียสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา (รตนัตตยสัทธา) นี้เป็นโลกุตตรสัทธาตามมติของท่านพระพรหมคุณาภรณ์[212]

สรุปได้ว่า ประเภทศรัทธา 4 อย่างนี้หรือความเชื่อในทางพุทธปรัชญานั้น เน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเอง มนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยกรรมดี และประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเอง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้ แม้กรรมจะยังไม่แสดงผล ก็ไม่ได้หมายความว่าผลของกรรมไม่มี เนื่องจากปัจจัยของการแสดงผลกรรมยังไม่พร้อม ทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อๆไปแน่นอน ผลของกรรมเป็นอจินไตย คือ เป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้หลักเหตุผลอธิบายได้ บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้

---

[211] วิ.ม. (ไทย) 4/1-4/1-7.

[212] องฺ.สตฺตก. 23/4/140–41.

2) พุทธวิธีสร้างอนาคต หรือพุทธวิธีในการสร้างฐานะในชาติหน้า คือ หลักธรรมที่เรียกว่า สัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ซึ่งเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ภพหน้าเพื่อความสุขในชาติหน้า ประกอบด้วย

1. ศรัทธาสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยความเชื่อในพุทธคุณ 9 และคุณ 3 ประการของพระพุทธองค์ ได้แก่ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ผู้ที่ตั้งมั่นในพระพุทธองค์อย่างไม่หวั่นไหวชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา

2. ศีลสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยศีล ข้อนี้เนื่องมาจากความเชื่อในองค์แห่งพุทธคุณนั้นเอง เมื่อบุคคลมองเห็นคุณสมบัติของพระพุทธองค์ดังกล่าวจึงได้เจริญรอยตามด้วยการรักษาศีลเป็นอันดับแรกเพราะทำได้ง่ายที่สุด สำหรับพระอริยะเพราะเป็นการลงทุนด้วยการปฏิบัติบูชาด้วยกายกรรม และวจีกรรม จนเข้าถึงความเป็นปกติทางกายวาจา ความเป็นปกติทางกายวาจานี้ชื่อว่าศีลสัมปทา เพราะประกอบด้วยศรัทธาที่ตั้งมั่นในพระพุทธองค์นั่นเอง

ในทางปฏิบัตินั้น ยังมีธรรมประกอบกับศีลนี้อีก 5 ประการ[213] ซึ่งเป็นธรรมสนับสนุน ทำให้ศีลดังกล่าวมีความมั่นคง คือ

- เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาที่ดีต่อการรักษาศีล
- สัมมาชีพ คือ ความเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องโดยไม่ทาตนและคนอื่นให้เดือดร้อน
- กามสังวร คือ ความสำรวมในการกิน ดื่ม ทำ พูด คิด ไม่ควรวิตกกังวลในการเสพให้รู้ประมาณในการดื่ม กิน พูด คิด เสพกามารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย
- สัจจวาจา คือ ความพูดแต่คำที่เป็นจริงถูกต้อง ไม่โกหก หลอกลวง ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และไม่พูดคำหยาบคายกระด้างที่ทำตนและคนอื่นให้เดือดร้อน
- สติ คือ ความระลึกไปในกาย เวทนา จิต และสภาวธรรมตามความเป็นจริง ให้รู้เท่าทันปัจจุบัน ที่กำลังเกิดขึ้นและดับไป ด้วยความเพียร รู้ และระลึกอยู่ในรูปนาม เท่านั้น

3. จาคสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ สิ่งที่เป็นอกุศลทางกาย วาจา และ ใจ พึงยินดีในการเสียสละด้วยกาย วาจา และใจที่เป็นกุศล

4. ปัญญาสัมปทา หมายถึง ความถึงพร้อมด้วยปัญญา ที่เกิดจากการภาวนาในสติปัฏฐาน อันเกิดจากการกำหนดรู้กาย เวทนา จิต และธรรม จนรู้แจ้งในกาย เวทนา จิต และธรรมโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ปัญญาในที่นี้หมายถึงปัญญา 3 ระดับ ตั้งแต่สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา เมื่อพิจารณาโดยความเกี่ยวเนื่องขององค์ธรรมในหมวดนี้จะเห็นว่ามีความเกี่ยวโยงกันทุกข้อ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้เลย เพราะผู้ที่มีความถึงพร้อมด้วยศรัทธาแล้ว ย่อม

---

[213] พระเทพดิลก (ระแบบ ตาโณ), *อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท,* (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2534), หน้า 170.

รักษาศีล เมื่อรักษาศีล ย่อมต้องยินดีในศีล เมื่อยินดีในศีลแล้ว ย่อมเกิดสมาธิและปัญญา เมื่อพิจารณาความสำคัญแล้วปัญญาสำคัญที่สุดเพราะปัญญาทาให้เกิดศรัทธา ศีล จาคะได้ไม่ยาก

3.1.4 หลักศรัทธาตามพระพุทธศาสนา

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามีการแยกศรัทธาออกเป็น 2 ประเภทที่ชัดเจนโดยแยกเอาศรัทธาที่ไม่สัมพันธ์กับปัญญากับศรัทธาที่สัมพันธ์กับปัญญา ในที่บางแห่งหมายถึงศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาจัดเป็นศรัทธาญาณวิปปยุต ในที่บางแห่งหมายถึงศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาจัดเป็นศรัทธาญาณสัมปยุต[214] ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้จัดศรัทธาไว้ 2 ประเภท คือ ชนิดที่ปิดกั้นปัญญากับชนิดที่เป็นสื่อนำสู่ปัญญา ดังนี้ว่า

1) สัทธาญาณวิปปยุต เป็นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยญาณคือความรู้ ศรัทธาแบบปิดกั้นปัญญาใช้วิธีปลุกเร้าหรือแม้แต่บังคับให้เชื่อ และพอเชื่อแล้วก็ต้องมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง ห้ามถาม ห้ามสงสัย คอยรอทำตามฉันอย่างเดียว ศรัทธาประเภทนี้ไม่ทำให้มีการสืบค้นทางปัญญาต่อไป เป็นศรัทธาที่ใช้การบังคับพบได้จากลักษณะ

2) สัทธาญาณสัมปยุต เป็นศรัทธาแบบสื่อน าสู่ปัญญา คือ ความเชื่อนั้นเป็นตัวชักน าให้สนใจเริ่มต้นศึกษาสืบค้น สิ่งทั้งหลายในโลกนี้มีมากมาย เรายังไม่มีจุดเริ่มต้นว่าจะสนใจเรื่องใด แต่เมื่อเกิดศรัทธาต่อบุคคลหรือเรื่องราวหลักการใด ศรัทธานั้นจะเป็นปัจจัยที่ทาให้เรามีจุดเริ่มต้น ศรัทธาทำให้เรามีความสนใจและเข้าไปหา โดยเฉพาะศรัทธาในคนก็เพื่อจะชักนาให้เข้าไปซักถามเขา การที่ศรัทธาในพระก็เพื่อจะเข้าไปหาและซักถามท่าน เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจความจริงยิ่งขึ้นไป

3.2 หลักอัตถะประโยชน์

3.2.1 ความหมายของอัตถะประโยชน์

ความหมายของ คำว่า “ประโยชน์” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่ามาจากศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤตว่า “อัตถ” หรือ“อรรถ” หมายถึง ผลที่มุ่งหมาย 3ระดับขั้น[215] คือ

1) ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในปัจจุบัน หรือในภพชาตินี้เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ

2) ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในชาติหน้า หรือในภพชาติหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ

3) ประโยชน์หรือผลอย่างยิ่งหรือประโยชน์ สูงสุดคือพระนิพพานเรียกว่าปรมัตถะ

จากความหมายของประโยชน์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนี้จะเห็นว่าเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตทั้งชีวิตในชาติภพปัจจุบันและชีวิตในชาติภพหน้าตลอดถึงประโยชน์สูงสุดที่เป็นอุดมคติของชีวิตคือนิพพาน

---

[214] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 107.

[215] พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 3,. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์, 2531), หน้า 118.

3.2.2. ลักษณะของประโยชน์

อัตถะประโยชน์สามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะของการแสวงหาและความรับผิดชอบหรือความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเมื่อมองเห็นประโยชน์ตนสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทหรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่นสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หรือว่าบุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายสมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท[216] ลักษณะของประโยชน์และการแสวงหาประโยชน์ตามแนวของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1) อัตตัตถะประโยชน์คือการแสวงหาและบำเพ็ญเพื่อบรรลุประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของตนเอง

2) ปรัตถะประโยชน์คือประโยชน์เพื่อผู้อื่น ได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ให้เขาสามารถพึ่งพาตนเองได้

3) อุภยัตถะประโยชน์คือประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและคนอื่นหรือส่วนรวม

พระพุทธองค์สอนให้ทำประโยชน์ตนเองให้บริบูรณ์ก่อนแล้วจึงช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้อื่นก็เพราะว่า “ไม่ควรพร่าประโยชน์ตนเองเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น แต่ก็มิใช่ทรงสอนให้เป็นคนเห็นแก่ตัวแต่อย่างใด แต่กลับทรงประณามว่า “คนที่เห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นคนเห็นแก่ตัวเป็นคนไม่สะอาด”[217] การที่ทรงสอนให้คำนึงถึงและทำประโยชน์ตนเองให้เสร็จสมบูรณ์ก่อนแล้วจึงช่วยทำประโยชน์ผู้อื่นตามสมควรแก่กำลังของตนอย่างเต็มที่ภายหลังเพราะว่าคนที่ทำประโยชน์ตนเองได้เสร็จสมบูรณ์แล้วย่อมไม่ต้องห่วงใยหรือคำนึงถึงประโยชน์ตนเองจึงทำประโยชน์แก่ผู้อื่นได้อย่างเต็มที่

3.2.3 ระดับขั้นของอัตถะประโยชน์

พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่ามนุษย์มีความต้องการหลัก 2 ระดับคือความต้องการทางด้านร่างกายหรือความต้องการภายนอกและความต้องการทางด้านจิตใจหรือภายในและยังถือว่าชีวิตของมนุษย์มิได้สิ้นสุดอยู่แค่เพียงแต่ในชาติภพปัจจุบันนี้เท่านั้นยังมีภพหรือชาติหน้าต่อไปอีกหลังจากที่สิ้นชีวิตไปแล้วเรียกว่าปรโลกหรือสัมปรายภพ เพราะตราบใดที่มนุษย์ยังเป็นผู้ที่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรมทั้งที่เป็นกุศลคือกรรมดีและอกุศลคือกรรมชั่วผลหรือวิบากกรรมก็จะเป็นตัวพาให้มนุษย์นั้นเป็นไปต่างๆ ตามกรรมที่ทำ ดังเช่น พุทธภาษิตที่ว่า “กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทำ หีนปฺปณีตตาย กรรมนั้นแลย่อมจำแนกสัตว์ให้เป็นไปต่าง ๆ ให้เลวทรามและประณีตหรือ” “กมฺมุนา วตฺตติ โลโก สัตว์โลกย่อม

---

[216] ส.นิ. 16/67/29.

[217] ขุ.ธ. 25/20/31.

เป็นไปตามกรรม”[218] ต่อเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์สามารถทำลายกิเลสอันได้อย่างสิ้นเชิงแล้วจึงจะถือได้ว่าเป็นผู้ที่สิ้นภพสิ้นชาติคือไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป มนุษย์จึงควรรู้จักแสวงหาและบำเพ็ญประโยชน์ทั้งประโยชน์ตนเอง ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายให้สมบูรณ์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในภพชาติปัจจุบันนี้และให้แสวงหาและบำเพ็ญสิ่งที่เป็นประโยชน์ในภพหน้าและประโยชน์ที่สูงขึ้นไปกว่านั้นอีกคือประโยชน์อย่างยิ่งด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “คำว่ารู้จักประโยชน์ทั้งหลายแล้วพึงกำจัดความสงสัยเสียความว่ารู้ทั่วถึง รู้ยิ่ง ทราบเทียบเคียงพิจารณาให้แจ่มแจ้งทำให้ปรากฏแล้ว ซึ่งประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายประโยชน์ในปัจจุบันประโยชน์ในสัมปรายภพพึงกำจัดพึงปราบละบรรเทาทำให้สิ้นสุดให้ถึงความไม่มีซึ่งความสงสัยเพราะฉะนั้นจึงชื่อว่ารู้จักประโยชน์ทั้งหลายแล้ว[219]

จากพุทธพจน์นี้จะเห็นว่าเบื้องแรกนั้น ประโยชน์นั้นมี 2 ระดับขั้นคือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในสัมปรายภพคือภพหน้าเท่านั้นซึ่งในกรณีนี้ ประโยชน์อย่างยิ่งก็จะรวมอยู่ในสัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้านั้นเองมีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าท่านกล่าวถึงประโยชน์อย่างยิ่งแยกออกมาต่างหาก อีกดังพุทธพจน์ว่า “มิตรทั้งหลายมีประโยชน์เป็นเหตุจึงคบหาสมาคมด้วยความว่ามิตรทั้งหลายมีประโยชน์ตนเป็นเหตุมีประโยชน์ผู้อื่นเป็นเหตุมีประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเป็นเหตุมีประโยชน์ปัจจุบันเป็นเหตุมีประโยชน์สัมปรายภพเป็นเหตุมีประโยชน์อย่างยิ่งเป็นเหตุจึงคบหาสมาคมเสพสมาคมด้วย เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่ามิตรทั้งหลายมีประโยชน์เป็นเหตุจึงคบหาสมาคมด้วย[220]

3.3 หลักอนุสสติ

อนุสสติ แปลว่า “ตามระลึกถึง” กัมมัฏฐานกองนี้ เป็นกัมมัฏฐานที่ตามระลึกนึกถึงมีกำลังสมาธิไม่เสมอกัน บางหมวดก็มีสมาธิเพียงอุปจารฌาน บางหมวดก็มีสมาธิถึงปฐมฌาน บางหมวดก็มีสมาธิถึงฌาน 4 และฌาน 5 กำลังของกัมมัฏฐานกองนี้มีกำลังไม่เสมอกัน อนุสสติทั้ง 10 อย่างนี้เหมาะแก่อารมณ์ของนักปฏิบัติไม่ใช่อย่างเดียวกัน บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในสัทธาจริต บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในวิตกและโมหะจริต บางหมวดก็เหมาะแก่ท่านที่หนักไปในราคจริต อนุสสติมีประเภทและแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

3.3.1 ประเภทของอนุสสติ

อนุสสตินั้นพระคัมภีร์กล่าวว่า อนุสสติ เพราะเกิดขึ้นบ่อย ๆ อีกอย่างหนึ่ง สติอันสมควรแก่กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา เพราะเป็นไปในฐานอันควรจะเป็น แม้เพราะเหตุนั้นจึงชื่ออนุสสติ

---

[218] กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2537, *คู่มือประมวลการสอนวิชาประวัติพระพุทธศาสนาและวิชาศีลธรรม สำหรับการอบรมพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน ตามหลักสูตรกรมการศาสนา,* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2537), หน้า 89.

[219] ขุ.จูฬ. 30/755/357.

[220] ขุ.จูฬ. 30/818/338.

1. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภพระพุทธเจ้า ชื่อว่า พุทธานุสสติ คำนี้ เป็นชื่อของสติอันมีพระพุทธคุณเป็นอารมณ์

2. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภพระธรรม ชื่อว่า ธัมมานุสสติ คำนี้ เป็นชื่อของสติอันมีพระธรรมคุณเป็นอารมณ์ มีความเป็นธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วเป็นต้น

3. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภพระสงฆ์ ชื่อว่า สังฆานุสสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีพระสังฆคุณเป็นอารมณ์ มีความเป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นต้น

4. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภศีล ชื่อว่า สีลานุสสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีคุณแห่งศีลเป็นอารมณ์ มีเป็นเป็นของไม่ขาด เป็นต้น

5. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภการบริจาค ชื่อว่า จาคานุสสติ คำนี้ เป็นชื่อของสติมีคุณแห่งการบริจารเป็นอารมณ์ มีความเป็นผู้เสียสละอย่างเด็ดขาด เป็นต้น

6. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภเทวดาทั้งหลาย ชื่อว่า เทวดานุสสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีคุณคือศรัทธาเป็นต้นของตน โดยตั้งเทวดาทั้งหลายไว้ในฐานเป็นพยานเป็นอารมณ์

7. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภมรณะ ชื่อว่า มรณานุสสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีความขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิตเป็นอารมณ์

8. สติอันนึกถึงซึ่งรูปกายอันต่างด้วยผมเป็นต้น หรือสติอันนึกไปในกาย ชื่อว่า กายคตาสตินั้นด้วย นึกถึงซึ่งรูปกายหรือนึกไปในกายด้วย ชื่อว่า กายคตาสติ แทนที่จะกล่าวว่า กายคตสติ กล่าวเสียว่า กายคตาสติเพราะไม่ทำรัสสะ คำนี้เป็นของสติอันมีนิมิต คือชิ้นส่วนของกายมีผมเป็นต้นอารมณ์

9. ความระลึกเกิดขึ้นปรารภลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ชื่อว่า อานาปานสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีนิมิตคือลมหายใจเข้าและลมหายใจออกเป็นอารมณ์

10. ความระลึกเนืองๆ เกิดขึ้นปรารภความสงบ ชื่อว่า อุปสมานุสสติ คำนี้เป็นชื่อของสติอันมีนิพพานอันเป็นที่สงบทุกข์ทั้งปวงเป็นอารมณ์[221]

จึงสรุปได้ว่าประเภทของอนุสสติคือความระลึกเนืองในคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น โดยนำแต่ละประเภทมาเป็นอารมณ์หรือตามจริตของตนที่ตนถนัดตามนิสัยของตนเอง

---

[221] วิสุทธิ. 123/343-344.

3.4 หลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์

3.4.1 ความหมายของอริยวัฒน์ 5

อริยวัฒน์ธรรม 5 เป็นธรรมสำหรับอริยะชน หรือสัตบุรุษ ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา[222] พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลใดในโลกนี้เจริญด้วยอริยวัฒน์ธรรม 5 ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา บุคคลนั้นเป็นอริยะชนเป็นสัตบุรุษ[223] และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของ อริยวัฒน์ 5 ไว้ว่า อริยวัฒน์ หรืออารยวัฒน์ 5 ความเจริญอย่างประเสริฐ, หลักความเจริญของอารยชน คือ

1. ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ให้หลักแห่งความจริงอย่างดีงามอันมีเหตุผล

2. ศีล คือ ความประพฤติดีมีวินัย เลี้ยงชีพสุจริต

3. สุตะ คือ การเล่าเรียนสดับฟังศึกษาหาความรู้

4. จาคะ คือ การเผื่อแผ่เสียสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ าใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว

5. ปัญญา คือ ความรอบรู้รู้คิด รู้พิจารณา เข้าใจเหตุผล รู้จักโลกและชีวิตตามความเป็นจริง[224]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กล่าวถึงอริยวัฒน์ 5 ในต้นฉบับหลักสูตรพระพุทธศาสนาฉบับปรับปรุงใหม่ให้แก่กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2553 ไว้ว่า อริยวัฒน์ 5 อย่าง คือ 1) มีความศรัทธา วัดจากเด็กมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอยากเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 2) ศีล วัดจากความมีระเบียบวินัยเคารพกติกาของสังคมของเด็ก 3) มีสุตะ วัดจากพฤติกรรมความเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนรู้ทันเหตุการณ์ต่าง ๆ 4) จาคะ วัดจากกิจกรรมการช่วยเหลือสังคมของเด็ก และ 5) มีปัญญา วัดจากความคิดและพฤติกรรมของเด็กว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำเพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับและนำวิชาพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า อริยวัฒน์ 5 หมายถึง หลักปฏิบัติที่นำไปสู่ความเจริญงอกงามหรือความเป็นคนดีประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คือ ศรัทธา คือ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อด้วยปัญญาและเหตุผล ศีล ในทางปฏิบัติคือการรักษาศีล สุตะ คือ การศึกษาและแสวงหาความรู้จาคะ คือ การรู้จักเสียสละ แบ่งปันสิ่งของให้แก่ผู้อื่น และสุดท้ายปัญญา คือ มีความรู้จริงและชัดเจน เข้าใจเหตุผลและรู้เท่าทันโลก

---

[222] องฺ.อฏฺฐก. 23/23-24/266-268.

[223] องฺ.ทสก. 24/74/162-163.

[224] พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม,* พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 150.

3.5 สรุป

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ตีความเพื่อแก้ปัญหาและหรือส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ซึ่งอุโบสถโดยใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักศรัทธา หลักอัตถะประโยชน์ หลักอนุสสติ ความระลึกถึง และหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์ เพื่อใช้เป็นแนวทางบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในบทที่ 4 ต่อไป

บทที่ 4
บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ และหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ซึ่งสามารถแยกประเด็นได้ดังนี้

4.1 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านอานิสงค์ของการทำทานด้วยหลักความศรัทธา

4.2 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยอัตถะประโยชน์

4.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านประดิษฐานพระพุทธเจ้าด้วยหลักอนุสสติ

4.4 ความเชื่อความศรัทธาจิตรกรรมฝาผนังอุโบสในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์

4.5 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการทำสังฆกรรมด้วยหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์

4.6 สรุปบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

4.1 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านอานิสงค์ของการทำทานด้วยหลักความศรัทธา

พุทธธรรมในพระพุทธศาสนาครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพานพุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้นเช่นทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติเกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคมหลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื่อชาติหรือวรรณะแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุด **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1** ได้กล่าวว่า หลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า “มัชเฌนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชเฌนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาตินำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้นไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้น ๆด้วยการเก็งความจริงทางปรัชญา และข้อปฏิบัติสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตนผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงงมงายมุ่งผลสำเร็จคือความสุขสะอาดสว่างสงบเป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ในทางปฏิบัติความเป็น

สายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่นสภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้นหลักพุทธธรรมยังแบ่งได้อีก 2 ลักษณะคือจริยธรรมและสัจธรรม **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า ธรรมคือความประพฤติ ธรรมคือการดำเนินชีวิต หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต คำว่า “จริยธรรม” นี้ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม; จริยะหรือพรหมจริยะ (พรหมจริยธรรมหรือพรหมจรรย์) แปลว่าความประพฤติอันประเสริฐหมายถึงมรรคมีองค์ 8 หรือศีล สมาธิปัญญาเทียบศีลธรรม และธรรมที่จริงแท้ ได้แก่ ความจริงอย่างประเสริฐ, ความจริงของพระอริยะ, ความจริงที่ทำคนให้เป็นพระอริยะมี 4 อย่าง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า ผู้ที่มีจิตศรัทธาสร้างโบสถ์ถวายพระสงฆ์ ได้บุญกุศลมากมาย ทั้งชาตินี้และชาติหน้า กล่าวคือ ชาตินี้ ผู้มีศีลเป็นพื้นฐาน ที่ถวายโรงอุโบสถ ย่อมได้ความปลื้มปีติสุขอย่างสูง เมื่อได้ทราบว่า พระสงฆ์ได้ใช้โรงอุโบสถที่ตนสร้างถวายอย่างคุ้มค่า เกียรติคุณของผู้ถวายย่อมฟุ้งขจรไกล ผู้ถวายย่อมได้ สดับพระธรรมเทศนา เพิ่มพูน ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบสุขได้มากขึ้น แม้จะสิ้นชีพก็ไม่หลงทำกาลกิริยา(ตาย) ย่อมมีอารมณ์ยึดมั่นในกุศล เป็นอาสันนกรรมที่ดี และชาติหน้า ถ้าผู้ถวายโรงอุโบสถ ยังมีกิเลสอยู่ถึงแก่กรรมลง เขาย่อมได้ไปเกิดในกำเนิดที่ดี มีความสะดวกสบายที่เรียกว่า สุคติโลกสวรรค์ อันเพียบพร้อมด้วยสิ่งที่ประเสริฐ ที่พึงพอใจ อันเป็นฝ่ายโลกิยสมบัติและจะได้บรรลุคุณธรรมต่างๆ อาทิ ฌาน อภิญญา อริยมรรค อริยผล และกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานเป็นที่สุด **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า อานิสงส์ของการทำบุญสร้างพระอุโบสถมี 9 ประการ คือ 1) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย อายุ คือ มีอายุขัยยืนยาว 2) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย วรรณะ คือ มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น 3) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย สุขะ คือ มีความสุขกาย สุขใจอยู่เป็นนิจ 4) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย พละ คือ มีพละกำลัง มีเรี่ยวแรง 5) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ปฏิภาณ คือ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ปฏิภาณว่องไว 6) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย โภคทรัพย์สมบัติ เพราะได้บริจาคทานไว้ในพระพุทธศาสนา 7) เป็นที่รักของมนุษย์และเทวาทั้งหลาย 8) เมื่อตายแล้ว ย่อมไปสู่โลกสวรรค์ และ 9) ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน และไปถึงที่สุดแห่งธรรมได้โดยง่าย **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า อานิสงส์ของการสร้างพระอุโบสถ คือ 1) ก่อให้เกิดความสงบร่มเย็นในชีวิตและครอบครัวเปรียบเหมือนกับการได้สร้างบ้านสร้างที่อยู่อาศัย 2) ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในทรัพย์สิน เพราะว่าอุโบสถเป็นที่จัดกิจกรรมที่ทำนุบำรุงพระศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองและเป็นทีเจริญด้วย อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ 3) ก่อให้เกิดสติปัญญา ความเฉลียวฉลาดเพราะอุโบสถเป็นที่ทำสังฆกรรมของพระ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ การบวชนาค การสวดปฏิโมกข์ การปวารณา รวมทั้งเป็นสถานที่มีประโยชน์แก่พระพุทธศาสนามากมาย 4) ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง เพราะอุโบสถนอกจากจะเป็นที่ทำสังฆกรรมของพระ

4.2 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยอัตถะประโยชน์

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6 ได้กล่าวว่า อุโบสถเป็นที่ทำกิจกรรมของชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญต่าง ๆ จึงก่อเกิดอานิสงส์อย่างหาประมาณมิได้ ตัวอย่างเช่น 1) บริจาคสร้างพระอุโบสถเพียง 1 บาททรัพย์นั้นก็จะอยู่คู่กับอุโบสถสถานไปจนชั่วลูกชั่วหลาน เหลน โหลน 2) การสร้างอุโบสถถวายสงฆ์มีอานิสงส์มากมายมหาศาล เพราะวัดหนึ่ง ๆ มีอุโบสถได้เพียงหลังเดียว ดังนั้น การร่วมสร้างอุโบสถ 1 หลัง เท่ากับการได้สร้างวัด 1 วัด **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 7** ได้กล่าวว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับการที่จะสร้างอุโบสถจะสำเร็จได้ต้องมีอธิฐานธรรม 4 ประการ คือ 1) การมีปัญญา คือ การเล็งเห็นโทษของความโลภ การที่คิดว่าจะสร้างคนเดียว เพราะการสร้างอโบสถ ค่าก่อสร้างสูงเราต้องช่วยกันบอกบุญต่อๆกันไปเป็นการกระจายบุญ แบ่งบุญ แจกบุญ ให้กันต่อ ๆ ไป 2) การถือสัจจะ คือการพูดจริง ตั้งใจจริง การกระทำจริง ในการที่คิดจะทำ 3) ความเสียสละ คือการร่วมมือร่วมใจกันบริจาคทรัพย์สินในการก่อสร้างตามกำลังทรัพย์ และ 4) การมีอุปสมะ คือความสงบในใจ ไม่ยอมให้อะไรมาทำให้เกิดความท้อแท้ ท้อถอย เลิกรากลางคัน ด้วยใจอันบริสุทธิ์ ด้วยจิตอันตั้งมั่น ในพระธรรมวินัย ด้วยเจตนาที่ถูกต้องตรงธรรม **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 8** ได้กล่าวว่า การประกอบศาสนกิจที่ตรงศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส จึงนำไปสู่พลังบริสุทธิ์ ที่ก่อเกิดอำนาจธรรมให้นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลตามเจตนา โดยเฉพาะอนุรักษ์ การฟื้นฟูโบราณสถาน ในอาณาจักรล้านนาแห่งนี้ ให้คืนกลับมาสู่ความเป็นมงคลสถานในพระพุทธศาสนา คือ อุโบสถ เป็นศาสนสถานเพื่อพลีบุญอุทิศกุศลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสรรพสัตว์ทั้งหลายน้อยใหญ่ที่รอคอยอนุโมทนาบุญ และด้วยความพร้อมถึงแล้วแห่งเขตพันทสีมาโรงอุโบสถอันกำลังก่อสร้างอยู่ทุกวันนี้ ในวันข้างหน้าเราทั้งหลาย..สามารถกระทำสังฆกรรมในการบรรพชา-อุปสมบทได้..กาลต่อไป..ในวันข้างหน้า..เหล่าดวงวิญญาณทุกดวงจิตจะถูกปลดปล่อย..เป็นอิสระภาพ..ไปเกิดตามภพตามชาติตามบุญตามวาสนาของตัวเองต่อไป **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 9** ได้กล่าวว่า คติความเชื่อของการทำบุญสร้างอุโบสถ ตัวผู้สร้างจะได้ประสบพบเจอแต่สิ่งดี ๆ คือ ครอบครัวอยู่ร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เป็นผู้มีสมาธิ สติสัมปชัญญะ ปัญญาที่ดี และเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สินเงินทอง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 10** ได้กล่าวถึงอุโบสถเป็นที่ทำสังฆกรรมหรือพิธีของสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปต้องชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ก่อนเข้าโบสถ์ 2. โบสถ์ใช้เป็นที่สำหรับบวชพระ ในพระวินัย กำหนดว่าพระต้องบวชในโบสถ์ บวชนอกโบสถ์ไม่ได้ โบสถ์จึงมีความสำคัญมากต่ออายุพระพุทธศาสนา จึงนับเป็นบุญใหญ่สำหรับผู้ได้ร่วมสร้างโบสถ์

4.3 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านประดิษฐานพระพุทธเจ้าด้วยหลักอนุสสติ

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า คำกล่าวถวายอุโบสถและพระไตรปิฎกเป็นภาษาบาลีว่า ยัคเฆ ภันเต สังโฆ, ปะฏิชานาตุ, มะยัง ภันเต, เอตัง อุโปสะถาคารัง, สะปะริวารัง อายะติง พุทธะ-สาสะนัสสะ, อติโรจะยานะ สังฆัสสะ, นียาเทมะ, สาธุ โน ภันเต อะยัง, พุทธัสสะ, ปูชะนัตถายะ

อุโปสะถาคารัสสะ, ทานัสสะ, อานิสังโส อัมหากัญเจวะ, มาตาปิตุอาทีนัญจะ ปิยะชะนานัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ นิพพานะยะ, สังวัตตะตุ ฯ แปลว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ขอพระสงฆ์จงรับทราบข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอมอบถวาย โบสถ์พระไตรปิฎก, พร้อมกับของบริวารนี้ แด่พระภิกษุสงฆ์, เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาสืบไป, ขออานิสงส์, แห่งการสร้างถวายโบสถ์พระไตรปิฎก, เพื่อเป็นพุทธบูชานี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, จงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข, เพื่อมรรคผลนิพพาน, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, และแก่ปิยชนทั้งหลาย มีมารดาบิดา เป็นต้น, ตลอดกาลนานเทอญฯ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวว่า อุโบสถ สถานกำเนิดสงฆ์ตั้งแต่อดีตกาลในแต่ละถิ่นฐาน มนุษย์สรรค์สร้างงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อสนองต่อความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยทางกาย ทางสังคม และสนองต่อความเชื่อความศรัทธาหรือความพึงพอใจ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวสะท้อนประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สามารถสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เช่นเดียวกับชุมชนในท้องถิ่นภาคอีสานของประเทศไทย เมื่อช่วงสร้างบ้านแปงเมืองในแต่ละชุมชนจะมีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย เขตบ้าน มีบือบ้านหรือหลักบ้านเป็นสำคัญ เขตดอนปู่ตา เขตที่นา และเขตป่า สำหรับชัยภูมิที่ตั้งวัดมักเลือกที่โนน มีระดับสูงกว่าที่ตั้งบ้านโดยเลือกพื้นที่บริเวณขอบหมู่บ้านที่มิใช่บริเวณป่าช้าหรือดอนปูตา เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณเป็นเสมือนที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน โดยมีความเชื่อถือกันมาแต่ครั้นในอดีตสืบมาว่าวัดเป็นที่อยู่ของพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังนั้น การสร้างวัดจึงให้ความสำคัญและนิยมสร้างถาวรวัตถุสำหรับเป็นที่อยู่ของพระรัตนตรัยไว้ครบถ้วนทั้งอุโบสถ ศาลา กุฏิเพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนา อบรมบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรมเป็นอู่วัฒนธรรมด้านจิตใจทาง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า คำว่า “อุโบสถ” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี “อุปะ” แปลว่า “การเข้าถึง” สนธิกับ “โอสถ” แปลว่า “ยาแก้โรค” ดังนั้น อุโบสถจึงมีนัยในความหมายถึงการเข้าถึงยาแก้โรค ซึ่งเปรียบได้ดังการมาอุโบสถเป็นการได้เข้าถึงธรรมะอันเป็นยาแก้โรคกิเลสนั่นเอง เดิมเรียกว่า “โรงอุโบสถ” แต่ต่อมาเรียกให้สั้นเข้าว่า “อุโบสถ” และในที่สุดก็เรียกว่า “โบสถ์” นอกจากนั้นในบางพื้นที่ในภาคอีสานเรียกว่า “สิม” ซึ่งกลายเสียงมาจาก “สีมา” ที่หมายถึงพื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรมนั่นเอง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า หากพิจารณาในพระไตรปิฎก พระวินัยของพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของสีมามากกว่าอุโบสถเพราะเป็นเครื่องกำหนดขอบเขตให้กับพื้นที่สำหรับใช้ทำสังฆกรรม สวนอุโบสถเป็นเพียงอาคารที่สร้างขึ้นครอบลงบนพื้นที่สีมาเพื่อใช้คุ้มแดดคุ้มฝนเท่านั้น ในภาคอีสานเขตวัดจะมีอุโบสถซึ่งเป็นอาคารทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่นอีสานที่เรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์อันมีพื้นฐานอันเหนียวแน่นเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า ตามความเชื่อที่มีกันมาอย่างยาวนานว่าการร่วมทำบุญสร้างอุโบสถนั้น ผู้ทำทานจะได้อานิสงส์สูงมาก เห็นได้จากงานพิธีฝังลูกนิมิต หรือผูกพัทธสีมา ตลอดจนยกช่อฟ้า เชื่อกันว่า

อานิสงส์จากการทำบุญจะช่วยเสริมให้ผู้ทำประสบความสำเร็จในชีวิต มีฐานะความเป็นอยู่ดีและมั่นคง และทำให้เป็นที่เคารพนับถือแก่บุคคลทั่วไป ทำให้การสร้างอุโบสถจึงเป็นการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมโดยช่างพื้นถิ่นร่วมกับคนในชุมชนด้วยการทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และสติปัญญาอย่างบรรจงตั้งใจให้สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมในชุมชนในช่วงเวลานั้น เพื่อใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนามีกิจกรรมที่ต้องประชุมพร้อมเพรียงกันหลายอย่างตามพระวินัย เช่น การสวดปาติโมกข์ การกรานกฐิน และการให้อุปสมบท เป็นต้น **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 6** ได้กล่าวว่า การกำหนดเขตที่ต้องทำในอุโบสถหรือ เรียกว่า “สีมา” เขตดังกล่าวเป็นที่ชุมนุมของสงฆ์โดยเฉพาะเป็นเอกเทศพ้นจากอำนาจปกครองของบ้านเมือง ดังนั้น เขตดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินก่อน เรียกเขตที่ได้รับพระราชทานแล้วว่า “วิสุงคามสีมา” อันเป็นเขตเพื่อสร้างอุโบสถไว้สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์โดยประกาศเป็นพระบรมราชโองการโดยมีเครื่องหมายบอกเขต เรียกว่า “นิมิต” สำหรับประเทศไทยนิยมใช้ก้อนหินเรียกว่า “ลูกนิมิต” ฝังไว้ในดิน และมีสิ่งบอกเขตวิสุงคามสีมาเหนือพื้นดิน เช่น แท่งหิน ใบสีมาหรือใบเสมา สำหรับวัดที่มีกำแพงรอบเขตวิสุงคามสีมานิยมทำใบเสมาเป็นระยะโดยอาจทำแนบกำแพงหรือทำหลักหรือซุ้ม เมื่อสงฆ์มากขึ้นทำให้สีมาของวัดต่าง ๆ ซ้อนทับกัน หรือคาบเกี่ยวกัน ซึ่งถือว่าผิด พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้แก้ปัญหานี้โดยให้เว้นที่ว่าง เพื่อปูองกันปัญหานี้ทุกสีมาจึงต้องกำหนดแนวชานถัดออกไปจากแนวสีมา เรียกว่า “สีมันตริก” เป็นเสมือนแนวกั้นไม่ให้สีมาคาบเกี่ยวหรือทับซ้อนกัน

4.4 ความเชื่อความศรัทธาจิตรกรรมฝาผนังอุโบสในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์

ความเชื่อความศรัทธาจิตรกรรมฝาผนังอุโบสในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์ สะท้อนอารมณ์ช่างผ่านจิตรกรรมฝาผนังในเรื่องของความเชื่อความศรัทธานั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่มนุษย์ให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษและเมื่อมนุษย์ได้ศรัทธาในแนวคิดด้านใดยังไม่มีข้อสงสัยแล้ว สิ่งเหล่านั้นย่อมแสดงให้เห็นออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของรูปแบบศิลปะ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นการตอกย้ำความเชื่อของตัวช่างเอง และถ่ายทอดไปยังผู้ใดเสพศิลปะของช่างเหล่านั้น สิ่งเหล่านี้สิ่งเหล่านี้ยังเป็นแบบแผนคติความเชื่อนิยมทางวัฒนธรรมและประเพณี ของคนในท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัดและไม่สามารถที่จะแยกออกจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น ๆ ได้

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า ความเชื่อที่ปรากฏในฝาผนังอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจิตกรรมฝาผนังพระเวสสันดรชาดกด้านในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระเวสสันดรชาดก บริเวณศาลาใกล้กับพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ดำ หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ขนาดหน้าตักกว้าง 20 นิ้ว มีพระพุทธลักษณะงดงาม สร้างในสมัยพระเจ้าคูนาขาม พระชัยสุนทร (กิ่ง) และที่พระแท่นมีรอยจารึกเป็นภาษาไทยโบราณอีกด้วย และยังเป็นพระพุทธรูปศรีเมืองคู่บ้านคู่เมือง ซึ่งเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ หากปีใดฝน

แล้ง ชาวเมืองจะอัญเชิญออกเพื่อแห่ขอฝน และพระพุทธรูปองค์ดำแล้ว วัดกลางยังมีรอยพระพุทธบาทจำลองขนาดกว้าง 1 ศอก ยาว 4 ศอก ทำด้วยศิลาแลง สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยที่ละว้าปกครองเมือง เดิมอยู่ริมลำปาวใกล้แก่งสำโรง แต่ต่อมาตลิ่งลำปาวพังเข้ามาทุกปี ชาวเมืองเกรงจะถูกน้ำเซาะทำลาย จึงได้อัญเชิญมาไว้ที่วัดนี้

ภาพที่ 4.1 จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดกลาง พระอารามหลวง ตำบลกาฬสินธุ์ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2 ได้กล่าวว่า ภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ ภาพจิตรกรรมฝาผนังโลหะปราสาท เป็นภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ ภาพจิตรกรรมฝาผนังโลหะปราสาทสะท้อนความเลื่อมใสศรัทธาออกมาเป็นรูปแบบของคติธรรมออกมาในรูปแบบของประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม เป็นต้น คติความเชื่อเรื่องภพภูมิ ในพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากอารมณ์ศรัทธาของช่างวาดเขียนที่สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปประธรรม โดยจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้จะแบ่งออกเรื่องราวหลักได้อยู่ 3 แบบ คือ 1) การเขียนคติความเชื่อเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ โดยเริ่มจากการประสูติของพระโอรสเจ้าชายสิทธัตถะ การตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งเข้าสู่ปรินิพพาน 2) การเขียนคติความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมชาดก หมายถึงภพภูมิกำเนิดของพระพุทธเจ้าในแต่ละชาติก่อนจะเกิดมาเพื่อตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า และ 3) การเขียนคติความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ นรก สวรรค์ โดยมีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

4.5 คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการทำสังฆกรรมด้วยหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์

ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 1 ได้กล่าวว่า ในอดีตชาติพระบุปผฤปิยะเถระเคยบูชาพระธาตุเจดีย์ของพระพุทธเจ้า ด้วยดอกไม้นานาชนิด เนื่องจากเป็นประเพณีการบูชาด้วยดอกไม้เป็นที่นิยมกันมากในสมัยนั้น ซึ่งได้ทราบอานุภาพและลักษณะของพระพุทธเจ้าจากสำนักของศิษย์ แล้วมีใจเลื่อมใสให้พวก

ศิษย์นำดอกไม้นานาชนิด เช่นดอกจำปา ดอกอโศก และยอดหมากเม่าเป็นต้นมาจากหิมวันตประเทศแล้ว ด้วยอานิสงส์แห่งการบูชานั้นประกอบกับการปฏิบัติธรรมทำให้บุคคลเหล่านั้นได้สมบัติอันเป็นทิพย์ในสวรรค์บ้าง ได้มนุษย์สมบัติหรือนิพพานสมบัติบ้าง จึงกล่าวได้ว่าการบูชาพระประธานในอุโบสถาคารวัดกลาง ซึ่งมีพระประธาน และหลวงพ่อองค์ดำ จึงเป็นกุศลอันหนึ่งที่ส่งผลให้เจริญก้าวหน้าในการศึกษาปฏิบัติธรรม มีจิตใจสงบ เกิดความศรัทธาที่มีต่อพระรัตนตรัยและคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 2** ได้กล่าวถึง **พิธีการสวดปาฏิโมกข์** หรือการฟังพระปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำในครั้งแรกนั้นเรียกว่าสังฆอุโบสถ ซึ่งเป็นการอนุญาตสำหรับภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ต่อมาเมื่อการประกาศพระศาสนาได้แพร่หลายออกไปภิกษุมีจำนวนมากขึ้น วัดก็มีเพิ่มขึ้นมากด้วย พระภิกษุที่พำนักจำพรรษาที่วัดกลางแห่งนี้ มีพิธีการสวดปาฏิโมกข์ ซึ่งเป็นกิจของสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ โดยจะกระทำในอุโบสถวัดกลาง และปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในวันดังกล่าวจะมีพุทธศาสนิกชนได้มาร่วมปฏิบัติธรรมด้านหน้าอุโบสถ โดยเชื่อว่าเป็นการสร้างบุญบารมี และเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชุมชน **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 3** ได้กล่าวว่า **พิธีอุปสมบท** เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา พระโคดมพุทธเจ้าทรงวางหลักเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติไว้รัดกุมและละเอียดมากโดยทรงบัญญัติให้สวดอนุสาวนาไม่ต้องระบุนามแต่ระบุเพียงโคตร (สกุล) ได้และสวดประกาศครั้งละ 2-3 รูปได้โดยมีอุปัชฌายะ และทรงอนุญาตให้นับอายุผู้บวชว่าครบ 20 ปี โดยคิดตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ ศาสนทายาทที่ดีไว้สืบสานพระพุทธศาสนา ดังนั้นพิธีอุปสมบทของชาวชุมชนวัดกลาง มีความคิดว่าการอุปสมบทจะถือเป็นประเพณีว่า ลูกชายของครอบครัวเป็นพุทธต้องบวชสักครั้งในชีวิตเพื่อให้แม่เกาะชายผ้าเหลือง ชดใช้ค่าน้ำนม อันเป็นสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาโดยเปลี่ยนจากผู้นับถือพระรัตนตรัยขึ้นไปเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และให้ลูกได้ตอบแทนบุญคุณบิดามารดา ซึ่งจะเกิดกุศลและมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 4** ได้กล่าวว่า **การกรานกฐิน** จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งตามพระวินัยบัญญัติเถรวาทที่มีกำหนดเวลาคือพระสงฆ์สามารถกระทำสังฆกรรมนี้ได้นับแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เท่านั้น โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะสงฆ์ และอนุเคราะห์ภิกษุผู้ทรงคุณที่มีจีวรชำรุด ดังนั้น กฐินจึงจัดเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยจำเพาะในการทอดผ้ากฐิน วัดกลางซึ่งเป็นวัดพระอารามหลวงประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ จะได้รับผ้าไตรพระราชทานในการทอดกฐินเป็นประจำทุกปี ซึ่งถือเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้นต่อพสกนิกรและพุทธศาสนิกชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ **ผู้เชี่ยวชาญท่านที่ 5** ได้กล่าวว่า **การอัพภาน** คือการที่สงฆ์เรียกเข้าหมู่ หรือการที่ภิกษุท่านได้ชำระสิกขาบทที่ได้ทำให้ตนมัวหมองจนผ่านขั้นตอนการอยู่ประพฤติประวาส การขอมานัตนับราตรีจนครบกระบวนการขั้นตอนขอการประพฤติวุฏฐานวิธี ตามที่พระวินัยกำหนด จนมาขั้นตอนสุดท้ายคือสงฆ์เรียกภิกษุนั้นเข้าหมู่แห่งสงฆ์ เป็นสงฆ์ปกติไม่มีความมัวหมองด่างพร้อยติดตัวแล้ว จึงเป็นให้อัพภาน ซึ่งการให้อัพภานนั้น พระวินัยกำหนดให้สงฆ์สวดเรียกเข้าหมู่โดยต้องใช้สงฆ์สวดจำนวน 20 รูป ขึ้นไป เมื่อสงฆ์ 20 รูป ทำสังฆกรรมสวดเรียกเข้าหมู่ให้แล้ว ก็ถือเป็นสิ้นสุดกระบวนการประพฤติวุฏฐานวิธี ในทางพระวินัย ภิกษุนั้น ๆ ก็เป็นภิกษุผู้บริสุทธิ์เป็นปริสุทโธ

4.6 สรุป

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำทฤษฎีทางปรัชญามาเป็นหลักในการบูรณาการ คือ ทฤษฎีพัฒนาการแห่งศรัทธา ทฤษฎีพัฒนการแห่งความเชื่อ ความหมายของ ศรัทธา ทฤษฎีพัฒนาความเชื่อ ส่วนหลักพุทธธรรมในเรื่องของศรัทธา คือ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ส่วนพุทธวิธีสร้างอนาคต หรือพุทธวิธีในการสร้างฐานะในชาติหน้า คือ หลักธรรมที่เรียกว่าสัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ศรัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความเชื่อในพุทธคุณ 2) ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล 3) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา จึงได้บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำพุทธปรัชญาอันเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว คือ ผู้รู้อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้ ส่วนความเชื่อความศรัทธาที่แสดงออกอีกอย่างหนึ่งของชุมชน คือ ภาพวาดฝาผนังอุโบสในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์ เช่น คติความเชื่อเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ โดยเริ่มจากการประสูติของพระโอรสเจ้าชายสิทธัตถะ การตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งเข้าสู่ปรินิพพาน คติความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมชาดก หมายถึงภพภูมิกำเนิดของพระพุทธเจ้าในแต่ละชาติก่อนจะเกิดมาเพื่อตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า และคติความเชื่อเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อ นรก สวรรค์ โดยมีคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน คติความเชื่อเกิดจากการศรัทธาทำพิธีกรรมในอุโบสถถือเป็นคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในจังหวัดกาฬสินธุ์ออกมาในรูปขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยทำพิธีกรรมในอุโบสถ คือ พิธีการสวดปาฏิโมกข์ พิธีอุปสมบท การกรานกฐิน และการอัพภานกรรม คติความเชื่อของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ เชื่อว่าการสร้างอุโบสถจะได้บุญและอานิสงส์มากเพราะเป็นการทำให้เกิด หมายถึงเกิดพระภิกษุสงฆ์ขึ้นในพระพุทธศาสนาถ้าไม่มีอุโบสถไม่มีพิธีอุปสมบทก็จะไม่เกิดพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอุโบสถพระภิกษุสงฆ์ก็จะเกิดขึ้น เป็นความเชื่อว่าจะถึงนิพพาน

เมื่อเกิดความเชื่อความศรัทธาเพิ่มมากขึ้นในชุมชนชาวพุทธมีความต้องการสร้างวัดและอุโบสถก็เพิ่มมากขึ้น ความขาดแคลนอุโบสถของแต่ละวัดจึงเป็นปัญหามาตลอด เมื่อชุมชนชาวพุทธยึดมั่นในหลักศรัทธา 4 คือ กัมมศรัทธา วิปากศรัทธา กัมมสกตาศรัทธา และตถาคตศรัทธา การสร้างอุโบสถอันเป็นถาวรวัตถุใจกลางของวัดจึงประสบความสำเร็จ เมื่อความเชื่อและความศรัทธาเกิดขึ้นในชุมชนชาวกาฬสินธุ์ จึงทำให้เกิดพลังความสามัคคีสร้างสรรอุโบสถได้ด้วยความวิจิตรงดงามถูกต้องสมบูรณ์แบบ

หลักศรัทธาทั้งสี่ที่พรั้งพร้อมขึ้นแล้วในชุมชนชาวพุทธ จึงเกิด **“ตัวบุญ”** ปรากฏได้แก่ อุโบสถซึ่งถือเป็นวัตถุทานมัยอันมีผลต่อจิตใจทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มขึ้น มีการงบบาปอกุศล รักษาศีล เรียกว่า “ตัวบุญทั้งภายนอกภายใน” อุโบสถศีล ก็เรียก เมื่อมีความเพียรประพฤติอยู่ในศีลอุโบสถ จิตก็จะเกิดความตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว เรียกว่า สมาธิอุโบสถ หรืออุปจารสมาธิ จิตจึงเกิดกุศเจตนานำพาให้เกิดปัญญาอันแจ่มกระจ่าง เรียกว่า ตัวบุญภายในล้วน อันเกิดจากการส่งต่อตัวบุญประจักษ์ภายนอก ถึงตัวบุญประจักษ์ทั้งภายนอกและภายในแล้ว หนุนเนื่องสู่ตัวบุญประจักษ์ภายในที่บริสุทธิ์และปราศจากตัวบุญ ตัวบาป ตัวเรา ตัวเขา เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการ สงบระงับดับทุกข์ถึงบรมสุข คือ ความงานอันนิรันดร์

บทที่ 5
สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ เอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง เพื่อใช้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย รวมถึงการสร้าง เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ 3) เพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ 4) เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นการแก้ปัญหา และนำมาใช้ในบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในงานบุญเบิกฟ้าที่มีอิทธิพลต่อประชาชนจังหวัดมหาสารคาม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

5.3 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ เพื่อทำให้ผู้วิจัยทราบว่า

5.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ได้แก่

ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็น การบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น คติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้างมาก จึงได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมายของคติความเชื่อ

แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ ประเภทของความเชื่อ ประโยชน์ของความเชื่อ ความรู้เรื่องอุโบสถ ความหมายของอุโบสถ ความสำคัญของอุโบสถ ประเภทของอุโบสถ ตำแหน่งที่ตั้งอุโบสถ การกำหนดเขตในอาวาส และคติความเชื่อการสร้างอุโบสถของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัยทั้ง 5 วัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

5.1.2 หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ตีความเพื่อแก้ปัญหาและหรือส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ซึ่งอุโบสถโดยใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักศรัทธา อันได้แก่ กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต โดยมี หลักอัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในปัจจุบัน หรือในภพชาตินี้เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในชาติหน้า หรือในภพชาติหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์หรือผลอย่างยิ่งหรือประโยชน์ สูงสุดคือพระนิพพานเรียกว่า ปรมัตถะ และหลักอนุสสติ ความระลึกถึง สติอันสมควรแก่กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา เพราะเป็นไปในฐานอันควรจะเป็น และหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์ เป็นธรรมสำหรับอริยะชน หรือสัตบุรุษ ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

5.1.3 บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำทฤษฎีทางปรัชญามาเป็นหลักในการบูรณาการ คือ ทฤษฎีพัฒนาการแห่งศรัทธา ทฤษฎีพัฒนการแห่งความเชื่อ ความหมายของ ศรัทธา ทฤษฎีพัฒนาความเชื่อ ส่วนหลักพุทธธรรมในเรื่องของศรัทธา คือ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ส่วนพุทธวิธีสร้างอนาคต หรือพุทธวิธีในการสร้างฐานะในชาติหน้า คือ หลักธรรมที่เรียกว่าสัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ศรัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความเชื่อในพุทธคุณ 2) ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล 3) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา จึงได้บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำพุทธปรัชญาอันเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว คือ ผู้รู้อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีข้อค้นพบที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผล เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า

5.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ได้แก่ ความเชื่อ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น คติความเชื่อการสร้างอุโบสถนั้นมีเนื้อหาและขอบเขตที่กว้างมาก จึงได้ศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับคติความเชื่อ ความหมายของคติความเชื่อ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ ประเภทของความเชื่อ ประโยชน์ของความเชื่อ ความรู้เรื่องอุโบสถ ความหมายของอุโบสถ ความสำคัญของอุโบสถ ประเภทของอุโบสถ ตำแหน่งที่ตั้งอุโบสถ การกำหนดเขตในอาวาส และคติความเชื่อการสร้างอุโบสถของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัยทั้ง 5 วัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระอุโบสถ ไว้ในสมันตปาสาทิกา ตติยภาโค กล่าวไว้ว่า (จตุทฺทเส วา ปณฺณรเส วา) ได้แก่ ในวันจาตุททสี 2 ครั้ง ในปักษ์ที่ 3 และที่ 7 แห่งฤดูหนึ่ง ในวันปัณณรสี 6 ครั้งในปักษ์ที่เหลือ นี้เป็นความหมายอย่างหนึ่ง และความหมายนี้ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจจารีตตามปกติ แต่เมื่อยังมีปัจจัยเห็นปานนั้น การสวดปาติโมกข์ในวันจาตุททสีหรือวันปัณณรสีวันใดวันหนึ่งก็ควรในบาลีว่า “ปักษ์ละ 1 ครั้ง คือ ในวัน14 ค่ำหรือวัน 15 ค่ำ” ก็ทราบเนื้อความตามบาลีว่า “อุโบสถของพวกเจ้าถิ่นเป็นวันจาตุททสี อุโบสถของพวกภิกษุอาคันตุกะเป็นวันปัณณรสี” ถ้าภิกษุเจ้าถิ่นมากกว่า ภิกษุอาคันตุกะพึงคล้อยตามภิกษุเจ้าถิ่น กอรปด้วย พระวินัยปิฎก ภาษาไทย เล่ม 4 ในอุโบสถมหาขันธกะ ได้บันทึกไว้ว่า สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดที่ พระอาคันตุกะทั้งหลายไม่รู้ว่า “วันนี้สงฆ์จะทำพระอุโบสถ ณ ที่ไหน” ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงตามบริเวณวิหารโดยไม่กำหนดที่ รูปใดยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฎ ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติวิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น หรือถ้ำ ที่สงฆ์ต้องการให้เป็นโรงพระอุโบสถแล้วจึงทำพระอุโบสถ” พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์กล่าวสถานที่ทำไว้ว่า พระอุโบสถ เป็นสถานที่แสดงความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ พระอุโบสถเป็นสังฆกรรมที่ต้องทำเป็นประจำสม่ำเสมอและมีกำหนดเวลาที่แน่นอน มีชื่อเรียกออกไปหลายอย่าง การทำพระอุโบสถจะมีการสวดปาฏิโมกข์ได้ก็ต่อเมื่อมีภิกษุครบองค์สงฆ์จตุวรรค คือ 4 รูป ขึ้นไป นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ธวัชชัย ดุลยสุจริต ได้กล่าวถึงความหมาย

ของพระอุโบสถ ชื่อเรียกอาคารซึ่งใช้เป็นสถานที่เฉพาะสำหรับพระภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม คำว่า “พระอุโบสถ” มีความหมายที่เกี่ยวเนื่องกับทางพระพุทธศาสนาใน 4 ลักษณะ ลักษณะที่ 1 หมายถึง วันพระ ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์และคฤหัสถ์มาประชุมกันเพื่อแสดงธรรมและรับฟังธรรม ลักษณะที่ 2 หมายถึง การแสดงพระปาติโมกข์ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยทุก ๆ 15 วัน ลักษณะที่ 3 หมายถึง การรักษาศีล 8 ของเหล่าฆราวาสในทุก ๆ วันธัมมัสสวนะ ลักษณะที่ 4 หมายถึง สถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน คำว่าอุโบสถจึงเป็นการรวมเอาความหมายของพิธีกรรมมาใช้เรียกสถานที่ซึ่ง ใช้ทำพิธีกรรมนั้น ๆ เดิมทีเรียกกันว่า “โรงพระอุโบสถ” แต่ต่อมาเรียกให้สั้น ๆ ว่า “พระอุโบสถ” ในบางพื้นที่ก็มีคำเรียกพระอุโบสถด้วยชื่ออื่น เช่น ภาคอีสาน เรียกว่า “สิม” ซึ่งที่จริงแล้วก็มีความหมายใกล้เคียงกัน เพราะ “สิม” กลายเสียงมาจากคำว่า “สีมา” ที่หมายถึงพื้นที่ที่ใช้ทำสังฆกรรม

5.2.2 หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ตีความเพื่อแก้ปัญหาและหรือส่งเสริมอนุรักษ์ไว้ซึ่งอุโบสถโดยใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักศรัทธา อันได้แก่ กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต โดยมี หลักอัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในปัจจุบัน หรือในภพชาตินี้เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์หรือผลที่มุ่งหมายในชาติหน้า หรือในภพชาติหน้าเรียกว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์หรือผลอย่างยิ่งหรือประโยชน์ สูงสุดคือพระนิพพานเรียกว่า ปรมัตถะ และหลักอนุสสติ ความระลึกถึง สติอันสมควรแก่กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา เพราะเป็นไปในฐานอันควรจะเป็น และหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์ เป็นธรรมสำหรับอริยะชน หรือสัตบุรุษ ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เพื่อใช้เป็นแนวทางบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งสอดคล้องกับ สุวิทย์ จิระมณี กล่าวถึงคติความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสืบต่อกันมาของชาวอีสานที่เชื่อว่า “สิมเป็นสถานที่ที่สำคัญที่สุดของวัด ซึ่งภายในบริเวณวัดจะแบ่งเป็นเขตพุทธาวาส และสังฆาวาสสิมถือว่าเป็นพุทธาวาส หมายถึง สถานที่ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ สิมและพระธาตุที่สำคัญที่ควรบูชา เขตพุทธาวาสดังกล่าวจะวางตำแหน่งอยู่ด้านทิศเหนือ หรือด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบริเวณวัด” ส่วนเขตสังฆาวาส อาทิ กุฏิ หอระฆัง สาลาวัด จะอยู่เยื้องไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้ เมื่อพิจารณาถึงการวางตำแหน่งที่ตั้งวัด อาคารที่มีความสำคัญจะตั้งอยู่ทิศที่มีความหมายเป็นมงคล ได้แก่ทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ชาวอีสานมีข้อห้ามในการปลูกอาคารสำคัญ คือ ไม่วางอาคารอื่นๆ ในแนวเดียวกันกับสิม การวางอาคารอื่นใดจะต้องเยื้องออกไปด้านใดด้านหนึ่ง ส่วนมากจะวางเยื้องไปทางด้านทิศตะวันออกของตัวสิม ห้ามสร้างกุฏิอยู่หน้าสิมเนื่องจากอยู่ตรงหน้าพระประธานที่อยู่ภายในสิม ซึ่งอยู่ในรัศมีการมองเห็นการกระทำของสงฆ์ที่ไม่พึงกระทำ อาจมีผลต่อการวิบัติของวัดได้ และเงาของสิม จะต้องไม่พาดทับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่อยู่

ภายในบริเวณวัด เช่น ศาลา หอระฆัง เป็นต้น และกอรปกับ พระมหาไพบูลย์ วิปุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา” พบว่า เสนาสนะดังกล่าว คือกุฎี (กระท่อม) วิหาร (อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทางล้านนา) อุโบสถ์ (สถานที่สำหรับประดิษฐานพระประธานหรือพุทธเขตที่พระสงฆ์ใช้ประชุมกันทำสังฆกรรมตามพระวินัย) เป็นต้น กิจกรรมสำคัญที่พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดควรกระทำเป็นอย่างยิ่งเพื่อตอบแทนบุคคลหรือชาวบ้านผู้มีอุปการะ คือการอบรมสั่งสอนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในศีลหรือคุณงามความดีและความฉลาดเพื่อพัฒนาชีวิตของเขาเหล่านั้นให้มีค่า มีความหมายขึ้น มีมาตรฐานที่มั่นคงในหลักปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เป็นการชี้ทางสวรรค์เป็นเบื้องต้นและมีพระนิพพานเป็นที่สุดซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน แบบครบวงจรชีวิตอย่างแท้จริง มีการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ เพื่อเป็นการพัฒนาตัวพระสงฆ์หรือวิธีการสอนของท่านเหล่านั้นในการปรับปรุงเทคนิคใหม่ ๆ ให้ทันสมัย ยิ่งขึ้นและเป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านโดยทางอ้อมไปด้วย

5.2.3 บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำทฤษฎีทางปรัชญามาเป็นหลักในการบูรณาการ คือ ทฤษฎีพัฒนาการแห่งศรัทธา ทฤษฎีพัฒนการแห่งความเชื่อ ความหมายของ ศรัทธา ทฤษฎีพัฒนาความเชื่อ ส่วนหลักพุทธธรรมในเรื่องของศรัทธา คือ ศรัทธาในทางพระพุทธศาสนามี 4 ประการ ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง 2) วิปากสัทธา เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และ 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ส่วนพุทธวิธีสร้างอนาคต หรือพุทธวิธีในการสร้างฐานะในชาติหน้า คือ หลักธรรมที่เรียกว่าสัมปรายิกัตถประโยชน์ 4 ประการ คือ 1) ศรัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความเชื่อในพุทธคุณ 2) ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล 3) จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา จึงได้บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยนำพุทธปรัชญาอันเป็นความรู้อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว คือ ผู้รู้อริยสัจ 4 อย่างถ่องแท้ สอดคล้องกับ นรินทร์ พุดลา ได้ศึกษาประวัติการประกอบอาชีพสร้างศาสนาคาร กลุ่มช่างบ้านคอกม้า ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ผู้ริเริ่มการสร้างงาน คือ นายคำเต็ม รัตนปรีดา ในปี พ.ศ. 2497 นายคำเต็มได้ไปรับจ้างสร้างบ้านเรือนที่เวียงจันทน์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในขณะเดียวกันก็รับจ้างแต้มผ้าผะเหวดได้ด้วยจนมีความชำนาญ และอาศัยความรู้ทางด้านช่างไม้ และช่างปูน ศึกษาทำงานรับจ้างกับช่างเวียดนามในการสร้างพระอุโบสถ ตามวัดวาอารามต่างๆ งานชิ้นแรกคือ รับสร้างซุ้มประตูโขง ที่วัดองค์ตื้อ จากนั้นได้ริเริ่ม ทำการรับเหมาก่อสร้างอาคารทางศาสนาประเภทต่างๆ พัฒนาความชำนาญเรื่อยมา จึงเดินทางกลับประเทศไทย กอรปกับ เผด็จ สุขเกษม ได้ศึกษา

รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย พบว่า สิมเป็นศาสนสถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สิมเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อศาสนา อีกทั้งสิมยังเป็นตัวบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างที่สามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ทางด้านปรัชญาธรรมได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้พบรูปแบบ คติความเชื่อเกี่ยวกับสิม ในด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1) รูปแบบการก่อสร้าง ส่วนมากขนาดเล็ก เตี้ย รูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ในการก่อสร้างสิม สิมจะต้องหันไปทางทิศตะวันออกเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นทิศที่เป็นสิริมงคล 3) ความเชื่อเกี่ยวกับวัสดุในการก่อสร้าง กล่าว คือ ไม้ที่นำมาสร้างจะไม่นิยมนำไม้ที่มีชื่อ ไม่เป็นสิริมงคลมาทำการก่อสร้าง เช่นกะบก กะเบา พะยอม ตะเคียน 4) ความเชื่อเกี่ยวกับการตกแต่ง คือ เพื่อความสวยงาม และเพื่อป้องกันภัยอันตราย จากสิ่งที่มองไม่เห็น จึงมีการนำยักษ์และสัตว์ในป่าหิมพานต์มาประดับ และสอดคล้องกับ ศิวกูร ทองเชย ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนาผลการวิจัยพบว่า อุโบสถเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำสังฆกรรม และมีเสมาเป็นเขตแดนอุโบสถจึงเป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมร่วมกันมีอยู่ 2 ประเภท คือ พัทธสีมาและอพัทธสีมา อุโบสถมีคุณค่าและความสำคัญต่อการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชนอันน าไปสู่การสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนา คุณค่าของอุโบสถสะท้อนผ่านงานด้านสถาปัตยกรรมที่มีความวิจิตรงดงาม และฝาผนังของอุโบสถยังมีภาพเขียนที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ซึ่งแฝงด้วยคติธรรมต่าง ๆ ให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถจำแนกออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านพระพุทธศาสนา 2) ด้านความเชื่อ 3) ด้านศิลปกรรม 4) ด้านสถาปัตยกรรม และ5) ด้านปฏิมากรรม กอรปกับพระครูวชิรธรรมารม (วิเชียร ชินทตฺโต) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลของการวิจัยพบว่า รูปแบบอุโบสถที่ทำการศึกษา ประกอบด้วยรูปแบบการสร้างจากทั้งสี่ภาคของประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบเจาะจงจากการออกภาคสนามและข้อมูลด้านปฐมภูมิทุติยภูมิ โดยสรุปมี 15 รูปแบบ ซึ่งรูปแบบของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตล้วนเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามสภาพของความเปลี่ยนแปลงและกาลเวลา ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์นั้นเป็นอย่างไร หรือขึ้นอยู่กับความคิดร่วมกับเจ้าอาวาสแต่ละวัดของชุมชนนั้น ๆ การวิเคราะห์คุณค่าของพระอุโบสถ ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในด้านการทำสังฆกรรม ตามพระธรรมวินัย มี 4 อย่าง คือ 1) อปโลกนกรรม การปรึกษาหารือ 2) ญัตติ สวดเผดียงสงฆ์ (การประชุมที่มีการสวดตั้งเรื่องที่จะประชุม) 3) ญัตติทุติยกรรมวาจา สวดตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนา (ถามความเห็นที่ประชุม) และ 4) ญัตติจตุตถกรรมวาจา สวดตั้งญัตติและสวดกรรมวาจาถึงสามครั้ง ซึ่งผู้ที่จะสร้างพระอุโบสถให้สำเร็จต้องมีอธิษฐานธรรมอยู่ในใจ 4 ข้อ คือ ปัญญา สัจจะจาคะ และอุปสมะ ด้านความดี คุณความดีที่ทำไว้ที่ส่งผลให้ในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติที่ได้สร้างไว้ ด้วยการบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ สร้างพระอุโบสถเสนาสนะในอารามต่าง ๆ ผู้ที่บำเพ็ญกุศลย่อมได้รับบุญมาก คือ ผลแห่งบุญ 5 ประการ คือ 1) กิตติสทฺโท ชื่อเสียงย่อมฟุ้งขจรไป 2) วิชสารโท เป็นคนแกล้วกล้าอาจหาญในการเข้าในสมาคม 3) ปิโย เทวมนุสฺสานำ เป็นที่รักใคร่ของคน และมนุษย์

ทั้งหลาย 4) อสัมมุฬโห กาลำ กโต เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (สิ้นชีวิต) และ 5) สุคติปรายโน เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า

5.3 องค์ความรู้ใหม่

บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการนำคติความเชื่ออันเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัย โบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อยความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็น การบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาพระเจ้าหรือภูตผีปีศาจดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัฒน์

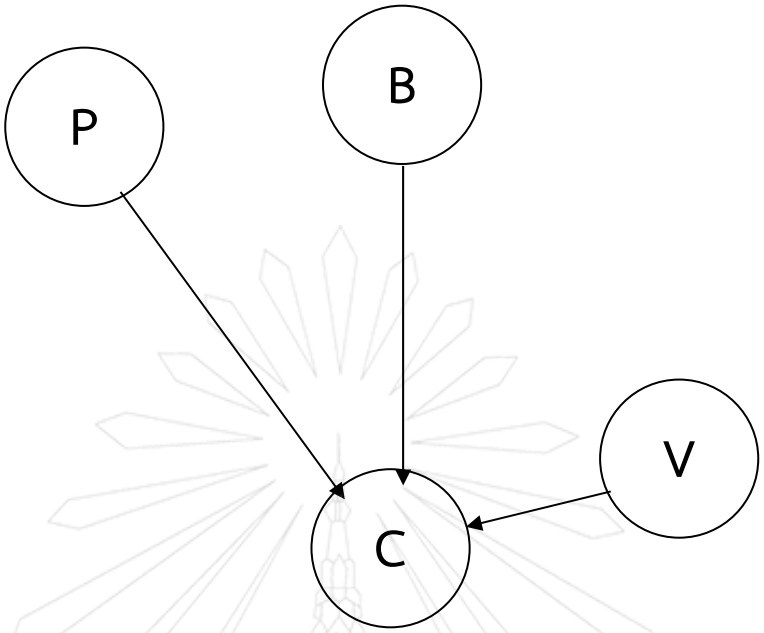
องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ปัจจุบัน โดยสามารถสรุปเป็น **“CPBV MODEL”** โดยมีที่มาดังนี้

1. C = Capel หมายถึง การสร้างอุโบสถในวัดจังหวัดกาฬสินธุ์

2. P = Principles หมายถึงหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อความเชื่อในการสร้างอุโบสถในจังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย หลักศรัทธา, อรรถประโยชน์, อนุสสติ และอริยวัฒน์

3. B = Belief หมายถึง คติความเชื่อ ความศรัทธาในการสร้างอุโบสถของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

4. V = Virtue หมายถึง อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างอุโบสถประกอบด้วย 1) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย อายุ คือ มีอายุขัยยืนยาว 2) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย วรรณะ คือ มีผิวพรรณวรรณะผ่องใส เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น 3) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย สุขะ คือ มีความสุขกาย สุขใจอยู่เป็นนิจ 4) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย พละ คือ มีพละกำลัง มีเรี่ยวแรง 5) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ปฏิภาณ คือ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ปฏิภาณว่องไว 6) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย โภคทรัพย์สมบัติ เพราะได้บริจาคทานไว้ในพระพุทธศาสนา 7) เป็นที่รักของมนุษย์และเทวาทั้งหลาย 8) เมื่อตายแล้ว ย่อมไปสู่โลกสวรรค์ และ 9) ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน และไปถึงที่สุดแห่งธรรมได้โดยง่าย

ภาพที่ 5.1 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยพบว่า ยังมีลักษณะบางประการที่น่าสนในการทำวิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเพื่อทำการวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ทางภาครัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งสื่อมวลชนของรัฐและเอกชน ควรควบคุม กำหนดนโยบายการแก้ปัญหาที่มีสาเหตุมาจากสื่อ อย่างรวดเร็วและเที่ยงตรงเพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ในแง่มุมต่าง ๆ เช่น มีคติความเชื่อในการสร้างอุโบสถให้สถาพรมั่นคงสืบต่อไป

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าถึงอิทธิพลในแง่มุมต่าง ๆ ที่ทำให้ประชาชนมีคติความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้นจนก่อให้เกิดองค์กรใหม่ขึ้นมา

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การวิจัยนี้ บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ หากมีผู้ประสงค์จะทำวิจัยในครั้งต่อไปมีประเด็นที่น่าจะศึกษาวิจัยตามประเด็นดังต่อไปนี้

1) ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2) การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด เล่ม 91*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). *พระอารามหลวง เล่ม 1.* กรุงเทพณ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2537). *คู่มือประมวลการสอนวิชาประวัติพระพุทธศาสนาและวิชาศีลธรรม สำหรับการอบรมพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน ตามหลักสูตรกรมการศาสนา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมศิลปากร. (2544). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกาฬสินธุ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตรเอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้. (2526). *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม.* กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.

กองพุทธศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2556). *คู่มือการศึกษานักธรรมชั้นเอก.* กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (ม.ป.ป.). *เอกสารการสอนไทยคดีศึกษา ศาสนา และลัทธิในท่องถิ่น.* มหาสารคาม: ปรีดาการพิมพ์.

จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2526). *ศาสนาและลัทธินิยมในท้องถิ่น.* มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จำลอง สารพัดนึก. (2530). *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร. (2528). *สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย.* กรุงเทพฯ: โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2527). *ลักษณะสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

โชติ กัลยาณมิตร. (2539). *สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร.

ญาณภัทร ยอดแก้ว, แพรภัทร ยอดแก้ว. (2553). *การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย.* การประชุมวิชาการ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 7.

ดนัย ไชยโยธา. (2538). *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2514). *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา.* พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระเทพคุณาธาร. พระนคร: รุ่งเรืองธรรม.

เดือน คำดี. (2541). *ศาสนศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ทัศนีย์ ทานตวณิช. (2523). *คติชาวบ้าน.* ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน.

ธวัช ปุณโณทก. (2528). *ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสานในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัชชัย ดุลยสุจริต. (2545). *สัญลักษณ์มงคลจีน สืบสานจิตวิญญาณบรรพชน.* กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

ธีรวัต ณ ป้อมเพชร. (ม.ป.ป.). *พระเจ้าปราสาททอง.* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย.

นันทนา ขุนภักดี. (2530). *การวิเคราะห์ความเชื่อของชายไทยในสวัสดิรักษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประเวศ วะสี. (2542). *สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ประเสริฐ ณ นคร. (2554). *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย.* กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

ประพัฒน ตรีณรงค. (2529). *ประเพณีสร้างโบสถ์.* วัฒนธรรมไทย: ม.ป.ท..

ปรีดี พิศภูมิถี. (ม.ป.ป.). *สมเด็จพระนารายณ์มหาราช.* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย.

เปี่ยม บุญยโชติ. (2513). *การสร้างโบสถ์และอานิสงส์การสร้าง ในประมวลหลักโหราศาสตร์กับมูลเหตุของศาสตร์และพิธีกรรมของโหร*. พระนคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร.

ผาสุก มุทธเมธา. (2535). *คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ฉบับปรับปรุง).* กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย. (2553). *พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด มหาชน.

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า. (2536). *พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). (2531). *พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ด่านสุทธาการพิมพ์.

พระเทพดิลก (ระแบบ ตาโณ). (2534). *อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวโกวาท*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระเทพวิสุทธิกวี (ไสว สุจิตฺโต). (2532). *วิชาการเลขานุการตามแนวหลักสูตรแผนกอบรมโรงเรียนพระสังฆาธิการ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด.

พระโพธิญาณเถระ (หลวงพอชา สุภทฺโท). (2544). *คณะศิษยานุศิษย์ อุปลมณี* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ธรรมสภา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด : พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ช่อระกา.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระธรรมธีรราชมหามุนี. (2514). *ความรู้เรื่องสีมาในวัดศรีประวัติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). *พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). *พระพุทธศาสนาในอาเซียน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธนธัชการพิมพ์จำกัด.

พระพุทธมงคลวิมล. (2538). *อนุสรณ์งานฉลองอุโบสถ-ศาลา วัดไทยกรุงวอชิงตัน ดี.ซี.*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

พระมหาปรีชา ปริญญาโน. (2525). *ประเพณีไทยในโบราณอีสาน.* อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.

พระราชเวที (สมพงษ์ พุรหฺมวโส). (2536). *สัททาวิสสวิคคหะ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประดิพัทธ์.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2536). *พระพุทธศาสนาปริทรรศน์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระวิจิตตาลังการเถระ. (2472). *ปาติโมกขปทัตถอนุวัณณนา.* ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์บี่จีมัณไฑย์ ประเทศสหภาพพม่า.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), จำลอง สารพัดนึก. (2530). *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิทยา บุนนาค. (2550). *เสมา สีมา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ.

มณี พยอมยงค์. (2529). *วัฒนธรรมล้านนาไทย.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

มณี พยอมยงค์. (2528). *ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรม : คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2528). *ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล ภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ยุทธนาวากร แสงอร่าม. (2545). การประดับตกแต่งส่วนสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาด้วยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**.** *รายงานการวิจัย.* (หน้า 48-49). ภาควิชาประวัติศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ราชกิจจานุเบกษา. (2559). *กฎกระทรวง การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย และการยุบเลิกวัด การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา และการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา พ.ศ. 2559*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.* กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทนานมีบุคสพับลิเคชั่น จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2544* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.* กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.* กรุงเทพฯ: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์ จำกัด.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2559. *คติความเชื่อและหน้าที่อันหลากหลายของหลักหินทวารวดีอีสาน: สังเขปรูปแบบพัฒนาการงานช่างสถาปัตยกรรมในอีสาน.* พัฒนาการของศิลปะในภาคอีสาน. อุดรธานี: โรงพิมพ์บ้านเหล่าการพิมพ์.

รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2555). *มรดก 1000 ปีเก่าที่สุดในโลก.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิวเซี่ยมเพรส.

วิทย์ พิณคันเงิน. (2515). *ความเปนมาของมนุษยชาติ.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วิบูลย ลี้สุวรรณ. (2529) .*ศิลปะไทยน่ารู้.* กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (ม.ป.ป.) *สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา).* นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2545). *พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ฟิสิกซ์เซ็นเตอร์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2566). *ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา: ปุจฉา-วิสัชนา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). นครปฐม: ม.ป.พ..

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2535). *วินัยมุข เล่ม 3.* กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2524). *วินัยมุข เล่ม 3* (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส. (2552). *วินัยมุข เล่ม 2.* กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จมหาวีรวงศ์. (2515). *พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สมคิด จิระทัศนกุล. (2559). *อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย เล่ม 3 องค์ประกอบส่วนเรือน.* กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมบัติ ประจญศานต์, วิสาข์ แฝงเวียง และพิพัฒน์ ประจญศานต์. (2558). *โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการวางทิศทางสิมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์.* บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

สมบัติ ประจญศานต์. (2555). *สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์.* รายงานสืบเนื่องการประชุมทางวิชาการ ประจำปี พ.ศ.2555 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

สมปราชญ อัมมะพันธ์. (2536). *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมศักดิ์ ชัยสงคราม. (2526). *มังกรห้าเล็บ*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท..

สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ. (2554). *ข้อควรระวังในการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). *น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย.* กรุงเทพฯ: เอ็น เอส พีพริ้นติ้งกรุ๊ป.

สุภัทรดิส หม่อมเจ้า. (2512). *ศิลปะในประเทศไทย.* พระนคร: กรุงสยามการพิมพ์.

สุรพศ ทวีศักดิ์. (2560). *ความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนายุคต้น: กำเนิดและพัฒนาการรัฐพุทธศาสนายุคอโศกและยุคกลางในความ (ไม่) เป็นสมัยใหม่: ความเปลี่ยนแปลงและย้อนแย้งของไทย*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

สุวิทย จิระมณี. (2524). *การศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมประจำถิ่นของจังหวัดมหาสารคาม.* กรุงเทพฯ: ม.ป.พ..

เสฐียร พันธรังสี. (2513). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

เสนอ นิลเดช. (2543). *ประวัติสถาปัตยกรรมไทย.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

แสง จันทร์งาม. (2547). *อยู่อย่างไรให้มีสุข.* กรุงเทพฯ: สวนปรุง.

2) ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และ/หรือสารนิพนธ์

เกศรา ระจะนิตย. (2556). *ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินของรัฐในรูปแบบโฉนดชุมชน*. วิทยานิพนธนิติศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีปทุมวิทยาเขตชลบุรี.

ชลอ บุญช่วย. (2530). *ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

ชวลิต อธิปัตยกุล. (2552). *รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ. 2511-2530 กับการสืบเนื่องทางงานช่าง*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ทัศนีย พิกุล. (2513). *ทรวดทรงและการตกแต่งโบสถไทย.* ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาโบราณคดี, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปกร.

นรินทร์ พุดลา. (2540). *การประกอบอาชีพสร้างศาสนาคาร กลุ่มช่างบ้านคอกม้า ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เผด็จ สุขเกษม. (2535). *รูปแบบสิมที่พบในจังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

พระครูวชิรธรรมารม (วิเชียร ชินทตฺโต). (2556). *ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระจักรกริช ปิยธัมฺโม (โสภณ). (2554). *ศึกษาวิเคราะห์การสวดพระปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย.* วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากิตติพัฒน์ ศรีนาค. (2550). *แนวโน้มวิกฤตพระสงฆ์ศาสนทายาทเนื่องด้วยการบวชในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษาเฉพาะกรณีการบวชระยะสั้นของพระสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดราชบุรี*. ปริญญาศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาไพบูลย์ วิปุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล). (2550). *การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหายุทธกร ปญฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์). (2546). *ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา). (2547). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวัชรากร ปญฺญาธโร. (2548). *บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พีระพัฒน์ สำราญ. (2547). *คติและสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของพระปฐมเจดีย์.* วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิเชียร นวนมุสิก. (2548). *การศึกษาหน้าบันพระอุโบสถและพระวิหารของพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ศิริกุล เอกศาสตร์. (2514). *ประเพณีการสร้างวัดพุทธศาสนาในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิวกูร ทองเชย. (2561). *การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของอุโบสถในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สถาพร ศรีสัจจัง. (2533). *การประสมประสานทางสังคม -วัฒนธรรมไทยพุทธ และไทยมุสลิมที่ปรากฏในการเล่นหล่อแห่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

สุภา อัศวอารีกุล. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นประดับซุ้มประตูและหน้าต่างของโบสถ์และวิหารตามแบบพระราชนิยมในสมัยรัชกาลที่ 3.* ปริญญาศึกษามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

3) บทความในวารสาร

เขมิกา หวังสุข. (2545). พัฒนาการทางวัฒนธรรมในลุ่มน้ำมูล:กรณีศึกษาแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา. *ดำรงวิชาการ,* 1(1), 114.

โชติ กัลยาณมิตร. (2555). แบบอย่างลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย. *หน้าจั่ว,* 2(3), .259

พระครูอุทัยกิจจารักษ์. (2562). ความเชื่อพื้นฐานของประชาชนต่อการเสริมสร้าง ความเป็นพลเมืองดีของคนไทย. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 6(2), 279-282.

วิโรฒ ศรีสุโร. (2547). วิกฤตสถาปัตย์พื้นถิ่นในดินแดนอีสาน. *วารสารอีสานศึกษา*, 1(2), 9.

ศ.โชติ กัลยาณมิตร. (2555). แบบอย่างลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย. *หน้าจั่ว.* 6(3),272 .

เสนอ นิลเดช. (2540). ศิลปะสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ 18-13. *หน้าจั่ว,* 1(14),45 -75.

4) เว็ปไซต์

ธเนศ วีระศิริ. (2555). *ยกอุโบสถเก่าแก่อายุ 459 ปี.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www. eit.or.th

นฤมล สารากรบริรักษ์. (2565). *มหาเสมา กรอบสังฆกรรมที่ใหญ่ขึ้น.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.manager.co.th

ลักษณะไทย. (2565). *ภูมิหลัง*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566,จาก http://www.laksanathai.com/book2/p242 aspx

วิไลรัตน์. (2565). *วัดพระศรีสัญเพชญ์*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://th.wikipedia.org

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). *พระวิหารวัดพระเจ้าเก้าตื้อ.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.m-culture.in.th

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). *วัดเชียงมั่น.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.m-culture.in.th

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2565). *อุโบสถสองสงฆ์.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.m-culture.in.th

สันติ เล็กสุขุม. (2565). *ศิลปะ-สถาปัตย์ มณฑลหน้าด่านเมืองราชบุรี.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.matichon.co.th

หนังสืออิเล็กทรอนิค. (2555). *ภูมิหลัง*. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก www.laksanathai.com/book2/p214aspx

อรณี แน่นหนา. (2565). *วัดราชโอรสาราม.* สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2566, จาก http://www.lib.su.ac.th

2. ภาษาอังกฤษ :

1) Book

Della Summers. (1998). *Longman Dictionary of English Language and Culture,* England: WestleyLongman Limited.

Hougto Miffin. (1985). *American Heritage Dictionary.* Boston: Hougto Miffin.

James Fowler. (1996). *Faith Development Theories.* New York: Harper Collins.

Jess Stein and Stuat Berg Flexner. (2006). *Random House Webster's College Thesaurus*. United State of America: Random House Reference.

บุคลานุกรม

1. พระครูวรธรรมธัช. ดร ,

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธ์, เจ้าอาวาสวัดกลาง พระอารามหลวง

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

2. พระครูสิริภัทรโสภณ

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์, เจ้าอาวาสวัดสว่างใต้

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

3. พระมหาอนันต์ นิมฺมโล ,ป.ธ.8

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์, เจ้าอาวาสวัดเกษมาคม

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2566

4. พระครูปริยัติพัฒนกิจ

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอดอนจาน

สัมภาษณ์ 16 กรกฎาคม 2566

5. พระศุภราชัย สุรสกฺโก, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์

สัมภาษณ์ 16 กรกฎาคม 2566

6. นายสยามพัชร์ ทิพสอน

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2566

7. นายขัตติยา ชัยมณี

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2566

8. นางสาวหนูละมัย ทัศนา

ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2566

9. นายเวนิช ชูศรีพัฒน์

ตำแหน่ง นายอำเภอดอนจาน

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2566

10. นายบุญเลี้ยง การรัตน์

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2566

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1. พระเทพวชิรวิมล, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.4, Ph.D., M.A., ศน.บ.

2. พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.3, พธ.ด., ศน.ม., พธ.บ.

3. พระครูภาวนาพัฒนาบัณฑิต, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, พธ.ด., ศน.ม., ร.บ.

4. ผศ.ดร.จรัส ลีกา

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก, ป.ธ.7, Ph.D., M.A., พธ.บ.

5. ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ตำแหน่ง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ป.ธ.6, พธ.ด., M.A., ศน.บ.

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๗๔ **วันที่** ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระเทพวชิรวิมล, ดร.

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงกราบเรียนมายังพระเดชพระคุณ ได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๑๐๔

๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

รองฯ วิ.

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๘๑๖๑-๒๔๙๙

(พระครูวาปีจันทคุณ,ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๑๗๒

๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เรียน พระครูภาวนาพัฒนาบัณฑิต, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเรียนมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๘๑๖๑-๒๔๙๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ โทรสาร. ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
www.rec.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๗/ว ๐๙๓๒

๗ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ (IOC)

เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ได้ตรวจเครื่องมือวิจัยแล้วเห็นควรให้ปรับแก้ไขเพื่อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วให้นิสิตเข้าพบอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งแล้วจึงสามารถนำแบบสัมภาษณ์นี้ไปเก็บข้อมูลภาคสนามในการสัมภาษณ์เชิงลึกได้

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชณีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๙-๘๑๖๑-๒๔๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาเขตร้อยเอ็ด โทร. ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔

ที่ อว ๗๙๑๗/๐๐๗๔ **วันที่** ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย (IOC)

เจริญพร ดร.สงวน หล้าโพนทัน

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ (IOC) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จึงเจริญพรมายังท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ สำหรับวันและเวลานั้น นักศึกษาจะเป็นผู้ติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
เรื่อง บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

ขอความกรุณาท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญ ได้กรุณาสละเวลาตอบคำถามต่อไปนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมตามความเป็นจริง เพื่อนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยแบ่งแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

2. ที่อยู่.....เลขที่.....หมู่ที่.....ถนน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทร..... E-mail.....

3. ระดับการศึกษา(เรียงลำดับคุณวุฒิจากสูงสุด)

1.....

2.....

3.....

4. ตำแหน่ง

1.....

2.....

3.....

5. ผลงาน/รางวัล

1.....

2.....

3.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

1. คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านอานิสงค์ของการทำทาน **เป็นอย่างไร**

1) .....

2).....

3).....

2. คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา**เป็นอย่างไร**

1) .....

2).....

3).....

3. คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านประดิษฐานพระพุทธเจ้า**เป็นอย่างไร**

1) .....

2).....

3).....

4. คติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการทำสังฆกรรม**เป็นอย่างไร**

1) .....

2).....

3).....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ

5. ท่านคิดว่า หลักศรัทธาหรือความเชื่อในการสร้างอุโบสถเป็นอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

6. ท่านคิดว่า อัตถะประโยชน์มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างอุโบสถอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

7. ท่านคิดว่า สถานที่ประดิษฐานพระพุทธเจ้ามีความเกี่ยวข้องกับการสร้างอุโบสถอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

8. ท่านคิดว่า ด้านการทำสังฆกรรมมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างอุโบสถอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

9. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านอานิสงค์ของการทำทานด้วยหลักความศรัทธา เป็นอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

10.ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยอัตถะประโยชน์ เป็นอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

11. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านประดิษฐานพระพุทธเจ้าด้วยหลักอนุสสติ เป็นอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

12. ท่านคิดว่า บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถด้านการทำสังฆกรรมด้วยหลักอริยวัฒน์/อารยวัฒน์เป็นอย่างไร

1) .....

2).....

3).....

ตอนที่ 5 เสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

1. ความคิดเห็น

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ มา ณ โอกาสนี้
พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)
นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

1. พระครูวรธรรมธัช, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธ์, เจ้าอาวาสวัดกลาง พระอารามหลวง

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม2566

2. พระครูสิริภัทรโสภณ

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์, เจ้าอาวาสวัดสว่างใต้

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม2566

3. พระมหาอนันต์ นิมฺมโล, ป.ธ.8

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์, เจ้าอาวาสวัดเกษมาคม

สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม2566

4. พระครูปริยัติพัฒนกิจ

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอดอนจาน

สัมภาษณ์ 16 กรกฎาคม2566

5. พระศุภราชัย สุรสกฺโก, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์

สัมภาษณ์ 16 กรกฎาคม2566

6. **นายสยามพัชร์ ทิพสอน**

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม2566

7. นายขัตติยา ชัยมณี

ตำแหน่ง วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม2566

8. นางสาวหนูละมัย ทัศนา

ตำแหน่ง นักวิชาการวัฒนธรรมปฏิบัติการ

สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2566

9. นายเวนิช ชูศรีพัฒน์

ตำแหน่ง นายอำเภอดอนจาน

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม2566

10. นายบุญเลี้ยง การรัตน์

ตำแหน่ง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา

สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม2566

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
กราบเรียน พระครูวรธรรมธัช, ดร. เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๐๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๓๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๓๗๐๙๓๕๘๓

ขอความเมตตา
ในการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์

ที่ อว ๗๘๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระครูสิริภัทรโสภณ รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๙๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๓๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พรมหาอนันต์ นิมฺมโล, ป.ธ.๘ รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๙๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘ ๑๐๔๗ ๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระครูปริยัติพัฒนกิจ เจ้าคณะอำเภอดอนจาน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๓๐๔๗-๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ยินดีด้วย
พระครูปริยัติพัฒนกิจ
เจ้าคณะอำเภอดอนจาน

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เรียน พระศุภราชัย สุรสกโก, ดร. เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางวิชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๓
นักศึกษา โทร. ๐๘๓๗๖๙๓๕๘๓

กราบแสดงความนับถือ

(พระศุภราชัย สุรสกโก, ดร.)
เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์

ที่ อว ๗๘๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายสยามพัชร์ ทิพสอน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGHATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมามาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘ ๑๐๔๗ ๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๗๑๕๘๓

ขอความเมตตาสักการะ
ด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายสยามพัชร์ ทิพสอน)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดกาฬสินธุ์

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายขัตติยา ชัยมณี วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางวัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ขอถวายมุทิตาสักการะ
ด้วยความยินดียิ่ง

(นางเกษราภรณ์ ศรีสุริยานันท์)
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ รักษาราชการแทน
วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์

ที่ อว ๗๙๑๗/๖๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลคงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร ดร.เพิ่มพูน พงษ์พวงเพชร ศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๓๕๘๓

(นายเพิ่มพูน พงษ์พวงเพชร)
ศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์

๐๒๑-๐๑๗๕๖ ศธจ.กาฬสินธุ์

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เจริญพร นายเวนิช ชูศรีพัฒน์ นายอำเภอดอนจาน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๙๕๐๒๑๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ยินดีด้วย.

(นายเวนิช ชูศรีพัฒน์)
นายอำเภอดอนจาน

ที่ อว ๗๙๑๗/ว๐๐๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ถนนเลี่ยงเมือง ตำบลดงลาน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความเมตตานุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายบุญเลี้ยง การรัตน์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์

ด้วย พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (BUDDHISM AND PHILOSOPHY) ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหากุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ (INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHISTPHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE)" มีความประสงค์จะขอความเมตตาให้พระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัย จึงใคร่ขอความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณในการสัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความเมตตานุเคราะห์

เจริญพร

(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ. ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปฏิบัติการแทนคณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
โทร ๐-๔๓๕๑-๘๓๖๔ ต่อ ๑๒๔, โทรสาร ๐-๔๓๕๑-๔๖๑๘
ผู้ประสานงาน นางรัชนีย์ เจริญนนท์ โทร. ๐๘-๑๐๔๗-๒๐๐๑
นักศึกษา โทร. ๐๘๑๗๖๙๑๕๘๓

ยินดีปฏิบัติ
(นายบุญเลี้ยง การรัตน์)
นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา

ภาคผนวก ฉ
หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน

ที่ จว. ๓๒๘/๒๕๖๖

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง : บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์

TITLE :INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UPOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน

คณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๖๖ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มติที่ ๔๗๑/๒๕๖๖ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าโครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการทำวิจัยในคน โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภยันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในคนฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

ออกให้ ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ลงนาม

(พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการทำวิจัยในคน
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ช
ประกาศอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์

ประกาศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๕

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ตามระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๙ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง ขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมการสอบหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ ในการประชุมสอบ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๕ จึงออกประกาศเรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ให้แก่นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๗๕๐๒๑๒๐๑๓	พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)	รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ประธานคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาหลัก) ดร.อุทัย กมลศิลป์ กรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ (ที่ปรึกษาร่วม)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์	
ภาษาอังกฤษ	THE INTEGRATION OF BELIEFS IN THE UBOSATHA HALL'S CONSTRUCTION BASED ON THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF THE TEMPLES IN KALASIN PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับคติความเชื่อการสร้างอุโบสถ ๓. เพื่อบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ๔. เพื่อเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับบูรณาการคติความเชื่อการสร้างอุโบสถตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของวัดในจังหวัดกาฬสินธุ์	
☑ อนุมัติ		

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ซ
ภาพประกอบการทำดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 1 บริเวณพื้นที่วิจัย

ภาพชุดที่ 2 ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ภาพชุดที่ 3 ประชุมวิชาการหรือวิพากย์งานดุษฎีนิพนธ์

ภาพชุดที่ 4 สัมภาษณ์บุคคล

พระเมธีวัชราจารย์ ดร. เจ้าอาวาส
วัดกลางกาฬสินธุ์ พระอารามหลวง
เจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ กราบขอบพระคุณครับผม..

พระศุภราชัย สุรสกฺโก,ดร.
เจ้าอาวาสวัดสวนลำดวนสวรรค์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ กราบขอบคุณครับผม..

พระครูสิริภัทรโสภณ
รองเจ้าคณะจังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ กราบขอบคุณครับผม..

พระครูปริยัติพัฒนกิจ(เจริญ ปธ.๔)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดกลางพระอารามหลวง
เจ้าคณะอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ กราบขอบคุณครับผม..

ภาพชุดที่ 4 สัมภาษณ์บุคคล

ดร.เพิ่มพูน พงษ์พวงเพชร
ศึกษาธิการจังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ เจริญพร

นางเกษราภรณ์ ศรีสุริยานันท์
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ
รับราชการแทน วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ เจริญพร

นายเวนิช ชูศรีพัฒน์
นายอำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วย
ความยินดี อนุโมทนาสาธุ เจริญพร

นายบุญเลี้ยง การรัตน์
นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาจำปา
อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
ให้สัมภาษณ์และเซ็นรับด้วยความยินดี
อนุโมทนาสาธุ เจริญพร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : พระครูสุชัยมงคลกิจ สุคโต (การสำเนียง)

วัน เดือน ปีเกิด : วันศุกร์ ที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2502

ชาติภูมิ : จังหวัดกาฬสินธุ์

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดชัยมงคล 21 หมู่ที่ 3 บ้านหนองโพนโนนสมบูรณ์
ตำบลนาจำปา อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์ 46000
Tal. Mobile 0817691583
ID. Line 0817691583

การศึกษา : นักธรรมเอก
: เปรียญธรรม 3 ประโยค
: ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาปรัชญาศาสนา
: ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาบริหารการศึกษา

หน้าที่การงานปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล ตำบลนาจำปา อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
: เจ้าคณะตำบลนาจำปา อำเภอดอนจาน จังหวัดกาฬสินธุ์
: พระอุปัชฌาย์